

REIJO TOLPPI

Nokiherroista palopäälliköiksi

Tutkimus palopäälliköiden ammattikunnan
kehityksestä ja erityisesti nykytilasta
professioteoreettisesta näkökulmasta
tarkasteltuna

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Esitetään Tampereen yliopiston
taloudellis-hallinnollisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi Tampereen yliopiston
Attilan luentosalissa B661, Yliopistonkatu 38, Tampere,
lauantaina 1. päivänä joulukuuta 2001 klo 12.

Acta Universitatis Tamperensis 842
University of Tampere
Tampere 2001

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA
Tampereen yliopisto, hallintotieteen laitos

Myynti

Tampereen yliopiston
julkaisujen myynti
PL 617
33014 Tampereen yliopisto

Puh. (03) 215 6055
Fax (03) 215 7685
taju@uta.fi
<http://granum.uta.fi>

Kannen suunnittelu
Juha Siro

Painettu väitöskirja
Acta Universitatis Tamperensis 842
ISBN 951-44-5217-8
ISSN 1455-1616

Sähköinen väitöskirja
Acta Electronica Universitatis Tamperensis 139
ISBN 951-44-5196-1
ISSN 1456-954X
<http://acta.uta.fi>

Tampereen yliopistopaino Oy Juvenes Print
Tampere 2001

ESIPUHE

Pienillä lapsilla on omituinen kyky kokea asiat kokonaisvaltaisesti. Voin edelleenkin palauttaa vaivatta mieleeni kohta kolmenkymmenen vuoden takaisen kokemuksen, ensimmäisen palokuntaharjoitukseni. Paikka oli Sinetän kylä Ounasjokivarressa, tarkalleen ottaen Piipon talon nurmikenttä. Jakoliitin oli jäykänpuoleinen pienen pojan voimille ja paineistettu letku uhkasi tämän tästä nostaa ruiskumiehen jalat ilmaan. Into siitä kuitenkin syttyi. Myöhemmin intoni pelastusosalalle johti minut Pelastusopistoon, ja opettajana toimiessani heräsi halu tietää enemmän pelastustoimen avainhenkilöistä eli palopäälliköistä.

Tutkimuksen tekijä jää helposti yksin aiheensa kanssa. Itselläni oli onni saada työn käynnistämävaiheessa ohjaajakseni tutkimusteemaani syvällisesti perehtynyt, ja professioiden kehityksestä itsekin väitellyt dosentti Esa Konttinen. Ilman Esan rohkaisua ja kohtuullista kriittisyyttä tämä työ ei olisi koskaan lähtenyt käyntiin. Viimeistelyvaiheessa professori Lasse Oulasvirran pelastusalan tuntemus ja kärsivällinen ote yliopistomaailman ulkopuolelta tulevaan tutkijaan olivat kullanarvoisia. Kiitokset myös esitarkastajina toimineille VTT Juri Mykkäselle ja HTT Jouni Niskaselle, joilta sain runsaasti työtäni eteenpäin vieviä ja näkökulmaa tarkentavia kommentteja.

Työtä aloittaessani työskentelin Pelastusopistolla. Kiitän erityisesti apulaisrehtori Heikki Uusitaloa arvokkaista kommentteista, käsikirjoitusversioiden tarkistamisesta ja rohkaisevasta huumorista, sekä informaatikko Helena Ignatiusta täsmällisestä ja ripeästä palvelusta. Nykyinen työnantajani Diakonia-ammattikorkeakoulu (Diak) on suhtautunut ajatuksieni harhailuun ja ajoittaiseen poissaolevuuteeni suorastaan hämmästyttävän ymmärtäväisesti. Diak antoi käyttöni asianmukaiset laitteet ja erityisen iloinen olen toimivapaan järjestymisestä, millä oli ratkaiseva merkitys työn valmistumiselle. Lisäksi työnantajani kautta löysin FM Anne Perälammen, joka järjesti englanninkielisen tiivistelmän käännökseen nopeasti ja joustavasti. Lämpimät kiitokset.

Tutkimusta ovat rahoittaneet Palonsuojelurahasto sekä Palonsuojelun edistämissäätiö. Rahoituksen keräämisessä sain asiantuntija-apua Palopäällystöliiton toimintaa vuoteen 2000 asti johtaneelta Markku Grönlundilta ja sisäasiainministeriön pelastusosaston ylitarkastaja Simo Tarvaiselta, joka lisäksi luovutti käyttöni arvokkaan vertailuaineiston ja taivutteli Taloustutkimus Oy:n tekemään työlleni suureksi avuksi olleita räätälöityjä tilastoajoja. Kiitokset heille molemmille.

Itsekäs ja sisäänpäinkääntynyt väitöskirjan tekijä ei taida olla niitä helpoimpia puolisoita. En osaa sanallisesti ilmaista, mitä tutkijavaimoni Merjan konkreettinen tuki käsikirjoituksen oikolukijana sekä keskustelu- ja toisinaan väittelykumppanina on merkinnyt. Yhtä matkaa tämän väitöskirjatyön kanssa on kasvanut nyt viisivuotias Panu, joka on terveellä tavalla pitänyt isäänsä kiinni arjen realiteeteissa: syödä pitää säännöllisesti ja illan pulmilla on tapana näyttää aamulla pienemmiltä.

Pelastusalan tutkijan erityinen onni ja onnettomuus on tutkimuskohteen nopea muutos. Tutkimuksen tekeminen on jatkuvaa kilpajuoksua ajan kanssa mutta nyt on minulle tullut irti pääsemisen aika: alan uusimmat käänteet on jätettävä odottamaan seuraavia tutkijoita. Lopuksi haluan vielä kiittää suurta joukkoa nimettömiksi jääviä palopäällikköä, jotka osallistuivat tutkimukseeni ja auttoivat minua ymmärtämään palopäällikön mielenliikkeitä. Toivottavasti lopputulos on heidän näkemänsä vaivan arvoinen.

Tampereella 10.10.2001

Reijo Tolppi

Tolppi, Reijo: Nokiherroista palopäälliköiksi. Tutkimus palopäälliköiden ammattikunnan kehityksestä ja erityisesti nykytilasta professioteoreettisesta näkökulmasta tarkasteltuna. Acta Universitatis Tamperensis 842, Tampere 2001.

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksessa tarkasteltiin miten palopäälliköiden ammattikunta on syntynyt ja erityisesti millaiseksi se on professioteoreettisesta näkökulmasta katsoen muodostunut. Palopäälliköiden ammattikunnan kehityshistorian tarkastelu perustui kirjallisiin lähteisiin ja ammattikunnan poikkileikkaus puolestaan syksyllä 1998 palopäälliköille lähetettyyn kyselyyn. Kyselyyn vastasi yhteensä 250 kunnallista palopäällikköä eli noin 70 prosenttia koko ammattikunnasta.

Professioteoreettinen näkökulma ohjasi kyselytutkimuksen teemoitusta. Kyselyssä keskityttiin palopäällikön työhön, ammattiuraan, koulutukseen ja osaamiseen, ammattietiikkaan sekä ammatilliseen järjestäytymiseen. Työn sisällön perusteella palopäälliköt olivat ensisijaisesti hallintovirkamiehiä, jotka kokivat hallintotehtävät tärkeiksi ja käyttivät niihin runsaasti aikaansa. Ammatin luonnetta kutsumuksena ja urana osoittivat palopäälliköiden voimakas sitoutuminen pelastusalaan ja ammatin voimakas periytyvyys. Toisin kuin perinteisillä professioilla käynnistyi pelastusalalla korkea-asteinen koulutus vasta vuoden 2001 alussa. Koulutuksella on ollut palopäälliköiden joukossa selvä rooli ammattiin sosiaalistajana ja palopäälliköillä on koko koulutushistorian ajan ollut hyvät mahdollisuudet vaikuttaa koulutuksen järjestämiseen. Pelastusalan ammattietiikka tiivistettiin vuonna 1997 alan eettiseksi ohjeiksi. Tärkeimpinä palokuntahyveinä päälliköt pitivät tasapuolisuutta, jatkuvaa valmiutta ja luotettavuutta. Ammatillisen järjestäytymisen osalta palopäälliköiden erityispiirre oli ammattiyhdistystoiminnan ja professionaalisen vaikuttamisen eroaminen toisistaan. Ammattiyhdistystoiminta ei pelastusalaan 1990-luvulla koetelleiden lakkojen jälkeen nauttinut palopäällikköjen joukossa kovinkaan suurta arvostusta, toisin kuin heidän professionaalinen järjestönsä Suomen Palopäällystöliitto.

Yhteen ammattikuntaan keskittyminen mahdollisti ammattikunnan sisäisten erojen tutkimisen. Kaiken kaikkiaan kyselyaineistosta löytyi 84 selitettävää tekijää, joiden suhteen jokin selittävä tekijä erotteli vastaajajoukkoa tilastollisesti merkitsevästi. Parhaiten palopäälliköiden käsityseroja selittivät viranhoitokunnan asukasluku ja palokuntamuoto. Näiden lisäksi vastaajajoukon käsityseroja selittivät monipuolisesti myös vastaajan ikä, aluepalopäällikkyyys, vastaajan virkaikä ja puoluekanta.

Kyselytutkimuksen vastaajajoukkona ollut palopäällikkökunta tulee voimakkaan eläkkeelle siirtymisen vuoksi uudistumaan aivan lähivuosina voimakkaasti. Lisäksi tätä kirjoitettaessa ovat kunnallisen pelastustoimen organisaation perusrakenteet muotoutumassa uudestaan ja ammattikorkakoulutasoinen koulutusjärjestelmä vasta käynnistämisvaiheessa. Näyttääkin siltä, että kysyntää pelastustoimea eri näkökulmista lähestyville tutkimuksille tulee tulevaisuudessa riittämään.

Yleinen suomalainen asiasanasto (YSA): palopäälliköt, pelastustoimi, professiot, ammattiryhmät, kyselytutkimus.

Tolppi, Reijo: Nokiherroista palopäälliköiksi (From soot lords to fire chiefs). A study of the development of the profession of fire chiefs and in particular of its current state from the standpoint of profession theory. *Acta Universitatis Tamperensis* 842, Tampere 2001.

ABSTRACT

The study examined how the profession of fire chiefs came into being and in particular what it has become from the standpoint of profession theory. The analysis of the developmental history of the profession of fire chiefs was based on literary sources, and the cross-section of the profession on a questionnaire sent to fire chiefs in autumn 1998. A total of 250 municipal fire chiefs, i.e., approx. 70 per cent of the profession as a whole, responded to the questionnaire.

The standpoint of profession theory guided the themes of the questionnaire survey: it focused on the work, professional career, education and expertise, professional ethics and professional organisation of the fire chief. On the basis of the content of the work, fire chiefs were primarily administrative officials who felt administrative duties to be important and devoted a lot of their time to them. The nature of the profession as a vocation and career was demonstrated by the fire chiefs' firm commitment to the rescue service and the particular tendency of the profession to pass from father to son. Unlike the case in traditional professions, top-level training only started up in the rescue sector at the beginning of 2001. Training has played a clear role among fire chiefs in socialising the profession. In addition, throughout the history of training, fire chiefs have been in a good position to influence the arrangement of training. The professional ethics of the rescue sector were summarised in 1997 in the sector's ethical guidelines. Chiefs viewed impartiality, continuous readiness and reliability as the most important fire brigade virtues. As regards professional organisation, a special characteristic of fire chiefs was the separation of trade union activity from professional influencing. Following the strikes which plagued the rescue sector in the 1990s, fire chiefs have not held trade union activity in particularly high esteem, unlike their professional organisation the Finnish Association of Fire Chiefs.

The focus on a single profession allowed the internal differences within the profession to be examined. All told, the survey material contained 84 factors that needed to be explained in relation to which some explanatory factor divided the set of respondents in a statistically significant way. The fire chiefs' differences of opinion were best explained by the number of inhabitants in the administration area and by the form of the fire brigade. The respondents' differences of opinion were also explained by the respondent's age, the post of area fire chief, the respondent's years of service and by his or her political allegiance.

The profession of fire chiefs, the set of respondents in the questionnaire, will be considerably renewed over the next few years as a consequence of large-scale retirement. In addition, at the time of writing, the basic structures of the organisation of the municipal rescue service are acquiring new forms, and the polytechnic-level training system is only just starting up. It appears that there will be a considerable need in future for studies approaching the rescue service from various angles.

General Finnish factual vocabulary (YSA): fire chiefs, rescue service, professions, professional groups, survey.

SISÄLTÖ

ESIPUHE	3
TIIVISTELMÄ	5
ABSTRACT	6
KAAVIOT	11
TAULUKOT	12
1. Johdanto	14
1.1 Tutkimuksen aihepiiri	14
1.1.1 Professioiden tutkimus.....	14
1.1.2 Pelastusalan tutkimus.....	16
1.2 Tutkimusmetodi	20
1.3 Rajaukset	22
1.4 Tutkimuksen rakenne	23
2. Profession ajattelun kehitys	25
2.1 Profession tutkimuksen lähestymistavat	25
2.1.1 Funktionalistinen suuntaus	26
2.1.2 Kriittinen suuntaus.....	28
2.1.3 Historiallis - empiirinen suuntaus	29
2.2 Profession -käsitteen monet sisällöt	32
2.2.1 Profession -käsitteen alkuperä	32
2.2.2 Profession teoreettiset määritelmät.....	33
2.3 Professionien ryhmittelyt	35
2.4 Professionit ja lähikäsitteet	37
2.4.1 Professionit ja korporatismi	37
2.4.2 Professionit ja asiantuntijuus	40
3. Tutkimusasetelma	46
3.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimustehtävät	46
3.2 Palopäälliköt tutkimuksen kohdejoukkona	49
3.2.1 Perustiedot ja kato.....	49
3.2.2 Aineiston analysointimenetelmät.....	60
3.2.3 Aineiston luotettavuus	61

4. Tulantorjunnasta pelastustoimeen	64
4.1 Tulantorjunnan juuret.....	64
4.2 Palotoimen kehitys Suomessa.....	69
4.2.1 Tulantorjunta Ruotsi - Suomessa	69
4.2.2 Palotoimi autonomian ajalla	72
4.2.3 Palotoimi itsenäisyyden ajalla	79
4.2.3.1 Ensimmäisen sukupolven palolait	79
4.2.3.2 Palotoimesta pelastustoimeen	85
4.3. Tiivistelmä palotoimen ammatillisesta eriytymisestä	97
5. Pelastustoimi muualla Euroopassa.....	101
5.1 Englanti	102
5.2 Hollanti.....	103
5.3 Ruotsi.....	104
5.4 Saksa.....	106
5.5 Tanska	107
5.6 Tiivistelmä.....	109
6. Palopäälliköiden koulutus.....	111
6.1 Palopäälliköiden koulutuksen kehitysvaiheet.....	112
6.1.1 Järjestöjen organisoima päällikkökoulutus	112
6.1.2 Valtion ylläpitämä päällikkökoulutus	114
6.2 Tiivistelmä palopäälliköiden koulutushistoriasta	118
6.3 Palopäälliköiden arviot koulutuksen laadusta ja lisäkoulutustarpeesta.....	120
7. Palopäällikön työura.....	126
7.1. Uran vaiheet ennen palopäälliköksi ryhtymistä.....	127
7.1.1 Kodin vaikutus uranvalintaan	127
7.1.2 Palopäälliköiden työhistoria ennen nykyistä tehtävää	128
7.1.3 Palopäälliköksi rekrytoituminen	133
7.2 Työura palopäällikkönä	136
7.2.1 Uralla eteneminen	136
7.2.2 Tehtävään sitoutuminen	139

7.3 Ammatin periytyvyys.....	141
7.4 Tiivistelmä palopäällikön työurasta	143
8. Palopäällikön työ	146
8.1 Työn sisältö	146
8.1.1 Tärkeimmät tehtävät	147
8.1.2 Työajan käyttö	151
8.2 Palopäälliköltä vaadittavat tiedot, taidot ja henkilökohtaiset ominaisuudet	158
8.3 Palopäällikön vaikutuskanavat.....	165
8.3.1 Kunnallishallinnon sisäiset vaikutuskanavat	165
8.3.2 Kunnallishallinnon ulkopuoliset vaikutuskanavat	168
8.3.3 Palopäälliköiden kansainväliset yhteydet	171
8.4 Palopäälliköiden vaikutusmahdollisuudet	175
8.5 Palopäällikön työ tulevaisuudessa	180
8.5.1 Työn sisällön kehitys	180
8.5.2 Ammatillisten vaatimusten kehitys.....	185
8.6 Tiivistelmä palopäällikön työstä	187
9. Palopäälliköiden ammattietiikka.....	190
9.1 Eettiset ohjeet työelämässä.....	190
9.2 Pelastusalan eettiset ohjeet	192
9.3 Ammattieettiset ongelmat palokunnissa	199
9.3.1 Yleisimmät ammattieettiset ongelmat	199
9.3.2 Pahimmat ammattieettiset ongelmat	202
9.4 Tiivistelmä ammattieettisistä ongelmista palokunnissa	206

10. Paloalan etuedustus	209
10.1 Paloalan etujärjestökenttä	209
10.1.1 Paloalan järjestäytyminen Suomessa	209
10.1.2 Paloalan kansainvälinen järjestäytyminen	212
10.1.2.1 Comité Technique International de Prevention et D'Extinction du Feu (CTIF)	212
10.1.2.2 Commission on Fire Accreditation International (CFAI).....	213
10.2 Palopäällystön järjestäytyminen	213
10.2.1 Palopäällystön järjestäytyminen Suomessa	213
10.2.2 Palopäällystön kansainvälinen järjestäytyminen	216
10.2.2.1 International Association of Fire Chiefs (IAFC)	217
10.2.2.2 Federation of the European Union Fire Officer Associations (FEU)	218
10.3 Palopäälliköiden etuedustustoiminta Suomessa	218
10.3.1 Palopäällikön ammattiin liittyvät järjestöt.....	219
10.3.1.1 Palopäälliköiden järjestöaktiivisuus	219
10.3.1.2 Ammattiin liittyvien järjestöjen hyödyllisyys.....	222
10.3.2 Palopäälliköiden etuedustuksen kanavat	224
10.3.3 Palopäälliköiden edunvalvontatyön onnistuminen	227
10.4 Tiivistelmä palopäälliköiden etuedustustoiminnasta	229
11. Tulokset ja arviointia	233
11.1 Keskeiset tutkimustulokset	233
11.1.1 Palotoimen ja palopäällikköammatin kehityksen keskeiset merkkipaalat	233
11.1.2 Palopäälliköt professioteoreettisesta näkökulmasta.....	235
11.1.3 Ammattikunnan alaryhmät	240
11.2 Tutkimusprosessin arviointia	248
11.3 Jatkotutkimushaasteet	249
Lähdeluettelo	251
LIITE	276

KAAVIOT

Kaavio 1: Pelastusopiston päällystökurssien opinnäytetyöt aihepiireittäin 1996-2000.....	17
Kaavio 2: Sociological Abstractin 4.10.2000 hakusanoilla fire and rescue antamat artikkelit ryhmiteltynä aihepiireittäin.....	19
Kaavio 3: Kuntasektorilla toimivien lääkäreiden, lakimiesten ja opettajien ansio-indeksit verrattuna koko kuntasektorin ansiotasoindeksiin vuosina 1970 - 1998.....	39
Kaavio 4: Työllisen työvoiman, AKAVA:n jäsenmäärän ja sähköteknisiä tuotteita valmistavien yritysten toimihenkilöstön määrän kehitys 1990 - 1998 (%).	44
Kaavio 5: Vastaajien ikäjakauma (%).	49
Kaavio 6: Vastaajien äidinkieli.	50
Kaavio 7: Vastaajien ammatillinen koulutus (%).	52
Kaavio 8: Vastaajien puoluekanta verrattuna vuoden 1995 eduskuntavaalien tulokseen (%).	54
Kaavio 9: Vastaajat palokuntamuodoittain (%).	55
Kaavio 10: Vastaajien palopäällikkökokemus.	56
Kaavio 11: Palopäälliköt ryhmiteltynä viranhoidokunnan asukasluvun perusteella; kyselyyn vastanneiden ja kaikkien palopäälliköiden vertailu.	57
Kaavio 12: Vastaajat palotoimen organisoititavan perusteella ryhmiteltynä.	58
Kaavio 13: Palopäälliköt lääneittäin; kyselyyn vastanneiden ja kaikkien palopäälliköiden osuukien vertailu.	59
Kaavio 14: Palotoimi vuoden 1960 lain mukaan.	84
Kaavio 15: Helsingin kaupungin hälytystilastot 1960 – 1976.	86
Kaavio 16: Palo- ja pelastustoimi vuoden 1975 lain mukaan.	89
Kaavio 17: Vakinaisten ja vapaaehtoisten palokuntien henkilöstö / 1000 asukasta vuosina 1907* - 1999.	95
Kaavio 18: Vastaajien arviot mahdollisuuksistaan hyödyntää saamaansa pelastusalan koulutusta työssään (%).	120
Kaavio 19: Vastaajien lisäkoulutusesitykset aihepiireittäin (%).	122
Kaavio 20: Palopäälliköiden lapsuusperheen vaikutus uranvalintaan (%).	127
Kaavio 21: Palopäälliköiden keskimääräinen työkokemus toimialoittain ennen nykyiseen tehtävään valintaa.	130
Kaavio 22: Palopäälliköiden valintaan vaikuttavat tekijät.	133
Kaavio 23: Palopäälliköiden käsitykset uralla etenemiseen vaikuttavista tekijöistä (%).	137
Kaavio 24: Palopäällikön tärkeimmät tehtävät (%).	147
Kaavio 25: Palopäälliköiden ajankäyttö (%).	152
Kaavio 26: Palopäälliköiden tärkeimmät tehtävät ja ajankäyttö.	157
Kaavio 27: Palopäälliköiden tärkeimmät kunnallishallinnon sisäiset yhteistoimintatahot (%).	165
Kaavio 28: Palopäällikön tärkeimmät kunnallishallinnon ulkopuoliset yhteistoimintatahot (%).	168
Kaavio 29: Palopäällikön mahdollisuudet vaikuttaa viranhoidon kannalta keskeisiin tahoihin.	175
Kaavio 30: Palopäällikön työn muutospainheet (%).	181
Kaavio 31: Yleisimmät epäeettisen toiminnan muodot palokunnissa (%).	200
Kaavio 32: Pahimmat epäeettisen toiminnan muodot palokunnissa (%).	203
Kaavio 33: Paloupseeriliiton – Palopäällystöliiton jäsenmäärän kehitys 1932 – 1999.	214
Kaavio 34: Palopäälliköiden jäsenyydet ammattiin liittyvissä järjestöissä (%).	219

Kaavio 35: Palopäälliköiden arviot hyödyllisimmästä järjestöstä (%).....	222
Kaavio 36: Palopäälliköiden edunvalvontakanavat (%).....	225
Kaavio 37: Palopäälliköiden arviot onnistumisestaan ammatillisten etujen puolustamisessa (%).....	228
Kaavio 38: Tärkeimmät vastaajajoukon käsityseroja selittävät tekijät.....	240

TAULUKOT

TAULUKKO 1: Professiotutkimuksen lähestymistavat.....	31
TAULUKKO 2: Professioteorian esille nostamien teemojen, käytetyn kyselylomakkeen ja loppuraportin kytkennät.....	48
TAULUKKO 3: Vastaajien peruskoulutus verrattuna miesten yleiseen koulutustasoon Suomessa.....	51
TAULUKKO 4: Vapaaehtoisten palokuntien perustaminen vuoteen 1907 asti.....	77
TAULUKKO 5: Turun suurpalot 1500-luvulta lähtien.....	79
TAULUKKO 6: Vapaaehtoiset palokunnat 1907 – 1999.....	93
TAULUKKO 7: Vakinaiset palokunnat 1900 – 1995.....	94
TAULUKKO 8: Palotoimesta vastaava organisaatio, sen ydintehtävä(t) sekä johto ja valvonta.....	99
TAULUKKO 9: Perustietoja Hollannista, Iso-Britanniasta, Ruotsista, Saksassa, Tanskasta ja Suomesta.....	109
TAULUKKO 10: Vuosina 1861-1935 virkaansa valittujen vakinaisten palokuntien päälliköiden koulutus tai työura Helsingissä, Tampereella ja Turussa.....	112
TAULUKKO 11: Palopäälliköiden koulutus Suomessa.....	119
TAULUKKO 12: Vastaajien arviot alan tutkinnon hyödynnettävyydestä jaoteltuna tutkinnoittain.....	121
TAULUKKO 13: Vastaajien arvioihin koulutuksen hyödynnettävyydestä ja lisäkoulutustarpeesta vaikuttavat tekijät.....	123
TAULUKKO 14: Palopäälliköiden työnantajat ennen nykyistä tehtävää.....	129
TAULUKKO 15: Palopäälliköiden työuraan vaikuttavat tekijät.....	143
TAULUKKO 16: Vastaajien käsityksiin palopäällikön tärkeimmistä tehtävistä vaikuttavat tekijät.....	151
TAULUKKO 17: Palopäälliköiden työajan käyttöön vaikuttavat tekijät.....	156
TAULUKKO 18: Palopäälliköltä vaadittavat tiedot, taidot ja henkilökohtaiset ominaisuudet.....	158
TAULUKKO 19: Vastaajien käsityksiin palopäälliköiltä edellytettäviin tietoihin, taitoihin ja henkilökohtaisiin ominaisuuksiin vaikuttavat tekijät.....	163
TAULUKKO 20: Palopäällikön tiedot, taidot ja henkilökohtaiset ominaisuudet. Varimax-rotatoitu faktorimatriisi.....	164
TAULUKKO 21: Palopäällikön yhteistoimintaverkon rakenteeseen vaikuttavat tekijät.....	174
TAULUKKO 22: Palopäällikön vaikutusmahdollisuuksiin vaikuttavat tekijät.....	180
TAULUKKO 23: Vastaajien käsityksiin palopäällikön työn muutospainesta vaikuttavat tekijät.....	184
TAULUKKO 24: Palopäällikön ammatillisten vaatimusten kehitys.....	185
TAULUKKO 25: Palopäälliköiden käsitykset ammatillisten vaatimusten kehityksestä. Varimax-rotatoitu faktorimatriisi.....	186

TAULUKKO 26: Palopäälliköiden käsitykset eettisten arvojen merkityksestä palopäällikön työn näkökulmasta.....	196
TAULUKKO 27: Palopäälliköiden käsityseroja eettisten arvojen merkityksestä selittävät tekijät.....	199
TAULUKKO 28: Palopäälliköiden suhtautumiserot ammattieettisiin ongelmiin.....	207
TAULUKKO 29: Palopäälliköiden järjestäytyminen 1999.....	216
TAULUKKO 30: Palopäälliköiden käsitykset työn kannalta hyödyllisimmästä järjestöstä pelastusalan kokemuksen mukaan ryhmiteltynä.....	224
TAULUKKO 31: Palopäälliköiden etuedustustoimintaan vaikuttavat tekijät.....	230
TAULUKKO 32: Professionaalisten järjestöjen tehtävät sovellettuna Suomen Palopäällystöliittoon.....	231
TAULUKKO 33: Palotoimen merkipaalut.....	235
TAULUKKO 34: Profioiden kehitys hyvinvointikaudella suhteutettuna palopäälliköiden ammattikunnan kehitykseen.....	238
TAULUKKO 35: Palopäälliköiden alaryhmät viranhoidokunnan asukasluvun ja palokuntamuodon perusteella.....	242
TAULUKKO 36: Palopäälliköiden alaryhmät iän perusteella.....	243
TAULUKKO 37: Aluepalopäälliköiden ja muiden päälliköiden erot.....	245
TAULUKKO 38: Palopäälliköiden alaryhmät virkaiän perusteella.....	246
TAULUKKO 39: Palopäälliköiden alaryhmät poliittisen kannan perusteella.....	247

1. Johdanto

1.1 Tutkimuksen aihepiiri

Tässä työssä tutkitaan palopäällikköjen ammattikunnan kehitystä ja erityisesti millaiseksi se on professioteoreettisesta näkökulmasta katsoen muodostunut. Professioteoreettinen näkökulma tarkoittaa sitä, että palopäälliköiden ammattikunnan tutkimuksessa keskitytään nimenomaan professioteoreettisesti keskeisiin teemoihin – koulutukseen, työuraan, työn sisältöön, ammattietiikkaan ja ammatilliseen järjestäytymiseen¹. Keskeistä ei ole testata palopäälliköiden ammattikunnan sopivuutta professioteoreettiseen kehikkoon, vaan professioteoreettisen näkökulman valinnan ensisijainen tarkoitus on mielekkäällä tavalla rajoittaa potentiaalisia tutkimuksen etenemissuuntia käytännössä toteutettavalle tasolle.

1.1.1 Professioiden tutkimus

Professioiden asemaa yhteiskunnassa ovat yhteiskuntatieteiden suurista klassikoista sivunneet ainakin Max Weber, Emile Durkheim ja Talcott Parsons. Weber piti professioita lähinnä pienyrittäjiin rinnastettavana työmarkkinoilla etuoikeutettuna ryhminä, joiden asema perustui erityistaitoihin ja koulutukseen². Durkheimille professiot olivat yhä pitemmälle menevän yhteiskunnallisen työnjaon luonnollinen seuraus, ja niiden erityspiirteistä Durkheim nosti

¹ Yksityiskohtaisemmin ks. taulukko 2

voimakkaasti esille professioiden pitkälle kehittyneen ammattietiikan³. Parsons puolestaan korosti yhteiskunnan riippuvuutta professioiden työpanoksesta ja erityisesti niiden kyvystä valjastaa tieteen tuloksia ihmisten palvelemiseen. Hän ei kuitenkaan pitänyt professioita kovinkaan ainutlaatuisina verrattuna muihin ammatteihin, vaan hän katsoi monien liike-elämän ja virkamieskunnan ammattien toimivan hyvin samantyyppisellä logiikalla kuin professiotkin.⁴

Professioiden tutkimus on ollut vilkkainta toisen maailmansodan jälkeen. Professiotutkimuksen nousuun vaikuttivat yhteiskuntarakenteen ja tuotantotapojen muutokset, jotka ovat johtaneet yhä pitemmälle vietyyn työjakoon ja tätä kautta vahvistaneet yhä kapeamman erityisasiantuntemuksen markkina-arvoa. Professionaalien määrässä on toisen maailmansodan jälkeen tapahtunut voimakasta kasvua, joka on pitkälti perustunut hyvinvointivaltiolle tyypillisen laajan julkisen sektorin tarjoamiin työmahdollisuuksiin. Lisäksi professioiden asemaa on korostanut arvostusten muutos: omaisuuteen, tuotantoon ja teollisuuteen liittyvät vanhat arvot ovat korvautumassa uusilla, joita ovat tieto, koulutus ja äly.⁵ Näiden muutostrendien merkityksestä voidaan olla monta mieltä. Äärimmillen vietynä ne on tulkittu maanviljelyksen aloittamiseen ja teolliseen vallankumoukseen rinnastettavaksi kolmanneksi sosiaalisesti vallankumoukseksi⁶.

Suomessa professiotutkimus on ainakin toistaiseksi ollut vilkkainta 1980– ja 1990 –lukujen taitteessa. Tuolloin tutkimus eritteli professionaalisten ammattien ja tietomuotojen kehitystä Suomessa ja etenkin sitä, miten yhteiskunnan kehitys on muokannut professioita. Tämän tutkimussuunnan merkittävimpanä julkaisuna voitaneen pitää Esa Konttisen väitöskirjaa professioiden yhteiskunnallisesta synnystä, joka julkaistiin vuonna 1991⁷. Lisäksi monista ammattikunnista, kuten arkkitehteistä, kunnanlääkäreistä ja konservaattoreista, on tehty omia erillistutkimuksia.⁸

² Weber 1976, 178. Weber käytti teoksessaan ilmaisua ”frei berufe”, jolla hän viittasi varsinaisten professioiden (lääkäreiden ja asianajajien) ohella taiteilijoihin.

³ Durkheim 1964, 1 – 2.

⁴ Parsons 1954, 34 ja 48 – 49.

⁵ Professiotutkimuksen taustoista laajemmin Helander 1993, 7 – 10; Brint 1994, 3 - 19.

⁶ Perkin 1996, luku 1.

⁷ Konttinen 1991.

⁸ Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, 1997 [online]; Auer 2000.

Suomalainen professiotutkimus on liikkunut lähinnä ammattikuntien tai vähintäänkin ammattikunnan tasolla, eikä ammattikuntien sisäiseen vaihteluun ole kiinnitetty paljoakaan huomiota. Näkökulma on hedelmällinen vertailtaessa professioita toisiinsa tai vertailtaessa niitä itseensä eri aikakausina. Volyymiltaan ja orientaatioltaan tätä työtä voisi luonnehtia ensisijaisesti poikittaistutkimukseksi: kohteena on yksi ammattikunta – tässä tapauksessa palopääälliköt – tietynä hetkenä. Näin voidaan keskittyä ammattikunnan sisäisiin suhteisiin ja erityisesti selvittää, miten ammattikunnan jäsenten suhtautuminen professiota määritteleviin ilmiöihin vaihtelee⁹. Valittu lähestymistapa ei ole suomalaiselle professiotutkimukselle tyypillinen historiallis-empiirinen, vaan ammattikunnan kehityshistoria on vain osa työtä, ja painopiste on ammattikunnan nykytilanteessa.

1.1.2 Pelastusalan tutkimus

Yleensä pelastusalan tutkimuksessa on niin Suomessa kuin kansainvälisestikin etualalla ollut pelastustyön fyysisten edellytysten tutkimus, mihin palomiehen tehtävien erityisluonne ja vaatimukset ovat antaneet hyvän kasvualustan. Suomessa ensimmäisiä julkaisemattomiksi jääneitä selvityksiä palomiesten työn kuormittavuudesta tehtiin työterveyslaitoksessa jo 1970-luvulla. Seuraavan vuosikymmenen lopulla ilmestyi liikunnan vaikutuksia palomiesten toimintakykyyn käsittelevä tutkimus¹⁰, jota seurasi nopeassa tahdissa palomiesten työkyvyn arviointia ja terveystarkastuksia käsittelevä artikkelikokoelma¹¹ sekä Sirpa Lusan väitöskirja, jossa hän tutki palomiesten työn vaativuutta ja fyysisen työkyvyn arviointia¹². Myös palomiesammattin erityispiirteisiin kuuluvaa kuumatyöskentelyä sekä pelastusalaa 1990-luvulla vaivanneiden pitkien työtaisteluiden seurausvaikutuksia on tutkittu¹³.

Viime vuosina pelastusalan tutkimuksen keskiössä on Suomessa ollut ikäänymisvaikutusten tutkimus. Tätä tutkimustyötä on johtanut työterveyslaitos, ja se on tuottanut useita raportteja, joissa on kartoitettu niin fyysisten kuin psyykkistenkin kuormitustekijöiden vaikutusta

⁹ Vrt. Peter Blau tunnettu määritelmä ihmistieteiden perustehtävästä: ” the study of the various forms of differentiation among people, their interrelations, the conditions producing them and their implications is the distinctive task of sociology” (Blau 1974, 616).

¹⁰ Lusa ym. 1989.

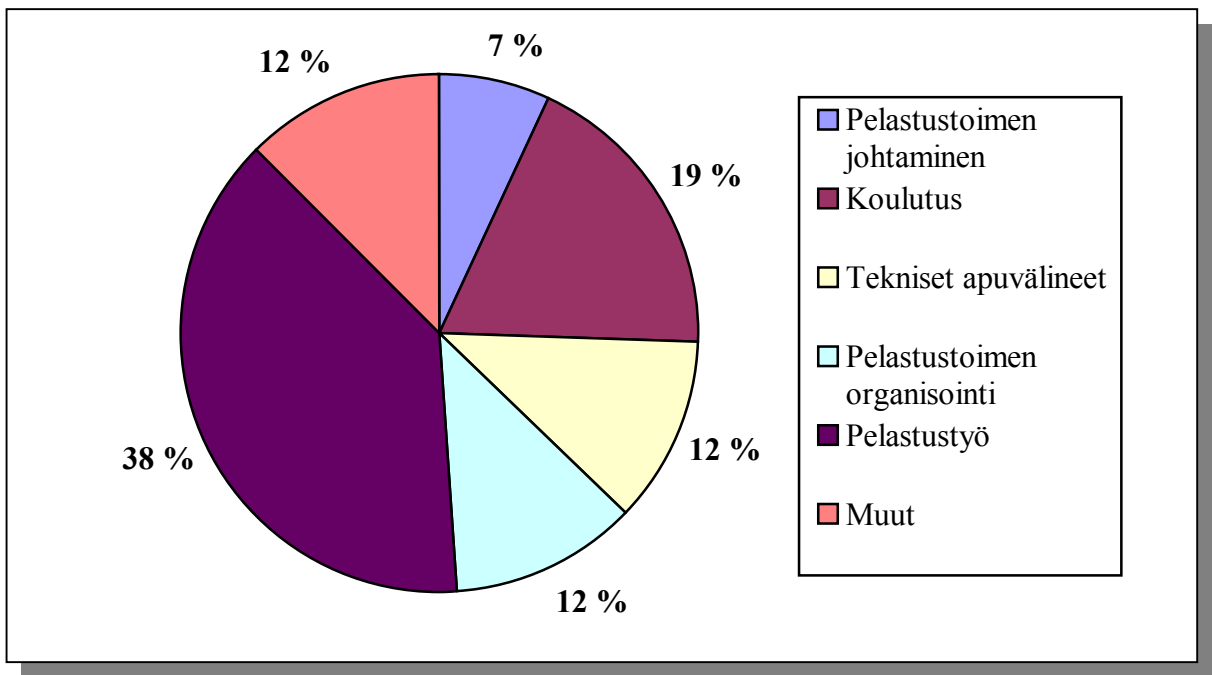
¹¹ Louhevaara & Lusa 1992.

¹² Lusa 1994.

¹³ Ilmarinen 1994; Lusa –Moser ym. 1998.

palomiesten työkuuntoon¹⁴. Poikkeus valtavirrasta on ollut Esko Kaukosen väitöskirja, jossa Kaukonen vertaili peruskouluttamattomien ja peruskoulutettujen palomiesten ammatillisia arvostuksia¹⁵.

Pelastusalan oma tutkimustoiminta on viriämässä palopäällystökoulutuksen opinnäytetöiden muodossa. Syksystä 1996 kevääseen 2000 mennessä päällystökurssilaiset olivat laatineet yhteensä 129 opinnäytetyötä, jotka jakaantuivat aiheittensa perusteella seuraavasti (kaavio 1):

Kaavio 1: Pelastusopiston päällystökurssien opinnäytetyöt aihepiireittäin 1996 – 2000.¹⁶

Päällystöopiskelijoiden opinnäytetöiden selvästi yleisin aihe oli pelastustyö (38 %). Seuraavaksi yleisimmät aiheet olivat koulutus (19 %), teknisten välineiden tutkimus (12 %) sekä pelastustoimen organisointiin niin mikro- kuin makrotasolla keskittyneet työt (12 %). Tämä kertoo lähinnä päällystöopiskelijoiden taustasta: alan korkeinta tutkintoa tullaan yleensä suorittamaan pitkän palokuntakokemuksen jälkeen, mikä ohjaa ajattelua voimakkaasti hälytystehtävissä esiintyvien ongelmien ratkaisemiseen. Huomiota herättävän niukasti päällystöopiskelijat ovat ainakin toistaiseksi tarttuneet pelastustoimen johtamista sivuaviin

¹⁴ Ks. Mankinen 1999, 3. Tässä Mankisen tekemää kartoitusta on käytetty laajemminkin lähtökohtana pelastusalan tutkimuksen hahmottamisessa.

¹⁵ Kaukonen 1998.

¹⁶ Pelastusopiston opinnäytetyörekisteri, ote 3.10.2000.

aiheisiin (7 %). Lisäksi opinnäytetöiden aihepiiri oli kapea: muita kuin edellä mainittuja aiheita käsiteltiin vain 12 prosentissa kaikista töistä.

Kaiken kaikkiaan opinnäytetyöt ovat olleet suppeita, käytännön ongelmista lähteviä selvityksiä, joissa tutkimustyön ja raportoinnin pelisääntöjä ei ole kaikilta osin noudatettu. Kun ammattikorkeakoulutason opiskelijat alkavat lähivuosina tuottaa omia opinnäytetöitään, voidaan kuitenkin odottaa pelastusalan oman tutkimustoiminnan virkistyvän ja monipuolistuvan.

Kansainvälisen pelastusalan tutkimuksen painopiste on ollut Yhdysvalloissa, ja erityisen mielenkiinnon kohteena on ollut stressin ja sen hallinnan tutkimus. Vielä 1980-luvulla pelastusalan henkilöstön stressin katsottiin liittyvän lähinnä pelastustilanteisiin¹⁷, mutta 1990-luvulla tehdyissä tutkimuksissa stressi on nähty pikemminkin työyhteisön toiminnasta eikä niinkään traumaattisista kokemuksista kumpuavana. Työyhteisöinä palolaitokset ovat poikkeuksellisen tiiviitä, ja pitkät - jopa ympärivuorokautiset - työvuorot kuormittavat paitsi pelastusalalla toimivia henkilöitä myös heidän läheisiään.¹⁸

Työperäiseen stressiin liittyvien kysymysten ohella kansainvälisessä pelastusalan tutkimuksessa on käsitelty viime vuosina

- vapaaehtoistyöntekijöiden motivaatioperustaa¹⁹
- naisten asemaa pelastuslaitoksissa ja erityisesti heihin kohdistuvaa sukupuolista häirintää ja ahdistelua²⁰
- palomiesten perhesuhteita²¹
- pelastusalan arvoja ja omakuvaa²².

Kyse on selkeästi ollut palokuntatyön erityispiirteiden esille nostamisesta, ja tutkimukset ovat olleet vahvasti sidoksissa tekoajaan ja paikkaan: esimerkiksi vapaaehtoistyön merkitys pelastusalalla vaihtelee suuresti eri maissa, samoin naisten asema ja pelastusalan työkuulttuurit. Lisäksi tutkimukset ovat usein olleet vahvasti arvolutautuneita. Niillä on pyritty nostamaan

¹⁷ Raphael ym. 1983 – 84 ja sivuilla 9 – 11 mainittu kirjallisuus.

¹⁸ Beaton & Murphy 1997. Artikkelissa on mainittu suuri joukko Yhdysvalloissa tehtyjä pelastusalan henkilöstön stressireaktioita ja stressin hallintaa käsitteleviä tutkimuksia.

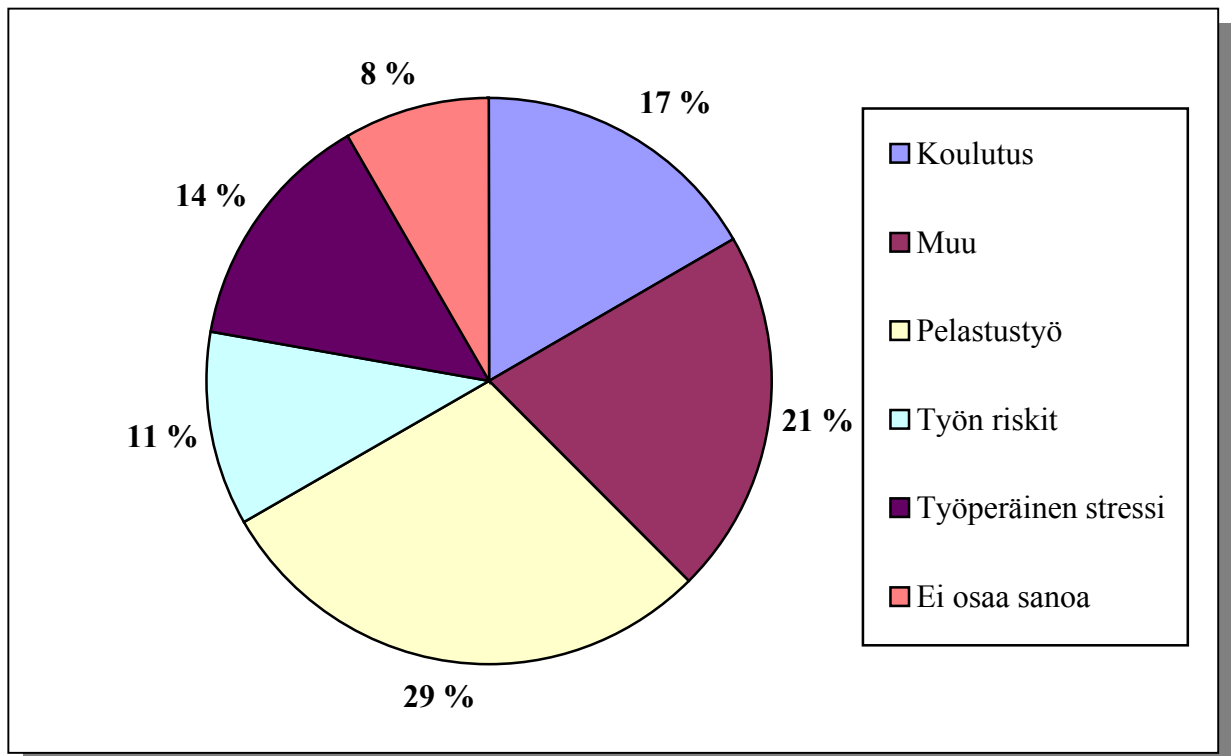
¹⁹ Perkins 1987.

²⁰ Rosell & Miller 1995; Yonder & Aniakudo 1997.

²¹ Noran 1995 ja artikkelissa mainittu kirjallisuus.

esille vapaaehtoistyöhön, perheen ja työn yhteensovittamiseen sekä naisten asemaan työmarkkinoilla liittyviä ongelmia yleisemminkin. Erityisesti naistutkimukselle palolaitokset ovat kieltämättä olleet otollisia tutkimuskohteita, sillä pelastusala on niin Suomessa kuin kansainvälisestikin viimeisiä miehisiä linnakkeita. Sekin on kuitenkin hitaasti avautumassa naisille.

Karkean mielikuvan pelastusalan tutkimuksen painopisteistä saa Cambridgen yliopiston ylläpitämästä ”Sociological Abstract” tietokannasta²³, joka antoi 4.10.2000 yhteensä 72 viitettä hakusanoilla ”fire and rescue”. Kaaviossa 2 artikkelit on ryhmitelty otsikkojen perusteella:

Kaavio 2: Sociological Abstractin 4.10.2000 hakusanoilla fire and rescue antamat artikkelit ryhmiteltyinä aihepiireittäin.

Kaavioon 2 tulee suhtautua vain suuntaa-antavana, koska luokittelu on tehty pelkästään otsikkojen perusteella ja lähes kymmenen prosenttia artikkeleista on jäänyt kokonaan luokittelematta. Näyttää kuitenkin siltä, että Pelastusopiston opinnäytetöillä on selviä

²² McCarl 1984; Kaprow 1991.

²³ Tietokanta sisältää tieteellisiin lehtiin kirjoitettuja artikkeleita vuodesta 1963 lähtien. Suurin osa kaaviossa 2 käytetyistä artikkeleista löytyi ”Safety Science and Risk” – tietokannasta, jota on ylläpidetty vuodesta 1981 lähtien.

yhtymäkohtia kansainvälisen tutkimuksen painopisteisiin. Tämä oli tosin odotettavissakin, koska opiskelijoita rohkaistaan tarttumaan kansainvälisessä keskustelussa esille nousseisiin teemoihin. Selvästi suomalaisesta pelastusalan tutkimustraditiosta poikkeava painotus on pelastustyön riskien näkyvä esilläpitäminen. Näyttää siltä, että muualla maailmassa pelastustoimen tehtävät mielletään sankariammateiksi paljon voimakkaammin kuin meillä, mikä tutkimuksessa on tarkoittanut alan vaarojen esille nostamista. Sankarimielikuvalla voi olla vaikutusta myös siinä suhteessa, että suomalaiselle alan tutkimukselle erittäin ajankohtainen ikääntymisvaikutusten tutkimus on kansainvälisesti olematonta.

1.2 Tutkimusmetodi

Metodisesti työssä yhdistellään useita hallinnon tutkimuksen metodeja. Palotoimen kehitystä käsittelevä osuus on tehty hallintohistoriallisella metodilla, palotoimen kansainvälinen vertailu hallintovertailun metodilla ja kyselytutkimus tilastollisella metodilla.

Historiatieteen piirissä on jo pitkään erotettu useita eritysaloja kuten oikeus-, sota, kirkko- ja taloushistoria. Hallintohistoria ei ainakaan toistaiseksi ole muodostunut yhtä vakiintuneeksi ja tunnustetuksi historiatieteen erityisalaksi, vaikka selvästi hallintohistoriallista tutkimusta on Suomessa tehty 1900-luvun alusta asti. Erityisesti valtion keskushallinnon tutkimus on 1980- ja 1990-luvulla ollut vilkasta johtuen vuosina 1986-1996 toimineen hallintohistoriakomitean työstä. Pääasiassa hallintohistoriallinen tutkimus on kuitenkin koostunut virastohistorioista, eikä virkamiehiä ole tutkimuksissa käsitelty kuin satunnaisesti.²⁴

Professiotutkimuksella ja hallintohistoriallisella tutkimuksella on vahvoja yhtymäkohtia. Viimevuosien näkyvimpien professiotutkijoiden Andrew Abbotin²⁵, Michael Burragen²⁶, Rolf Torstendahlin²⁷ ja Suomessa Esa Konttisen²⁸ tuotannossa on nimenomaan professioiden historiallinen kehitys vaihtelevissa ympäristöissä ollut vahvasti esillä.

Aineistoltaan pelastusalan ja palopäällystön kehityshistorioiden tutkimus perustuu tässä työssä puhtaasti kirjallisiin dokumentteihin. Pelastusala on yksi vanhimmista julkisen

²⁴ Tiihonen 1995, 5-7 ja 24; Stenvall 2000, 53.

²⁵ Abbot 1988.

²⁶ Burrage 1988.

²⁷ Torstendahl 1990.

hallinnon palveluista, ja palokunnat ovat toimintansa alusta lähtien dokumentoineet toimintaansa varsin hyvin. Työn aikana selvisi, että muuten vähän tutkitulta pelastustoimen alalta on historiaan liittyvistä tutkimuksista suoranaista runsauden pulaa.

Vertailevan hallinnontutkimuksen juuret juontavat 1900-luvun alun Yhdysvaltoihin, mutta laajempaan tietoisuuteen vertailumenetelmä nousi hallinnontutkijoiden piirissä vasta 1950-luvulla. Vertailumethodin nousun taustalla vaikutti ennen muuta Yhdysvaltojen käytännön tarve saada tietoja muiden maiden hallintojärjestelmistä.²⁹ Suomessa hallinnontutkijoista laajimmin hallintovertailun metodia käyttänyt Ari Salminen tarkoittaa vertailulla tutkittavien kohteiden erojen tai yhtäläisyyksien systemaattista ja kattavaa selittämistä. Vertailun perimmäisenä tavoitteena on etsiä yleistettävyyttä tai erityisyyttä tutkittavista kohteista, ja se edellyttää prosessia, jossa esiintyy riittävästi samankaltaisuutta erojen tutkimiseksi tai riittävästi erilaisuutta samankaltaisuuden tutkimiseksi.³⁰

Professiotutkimuksen piirissä on erityisesti Euroopan unioniin kuuluvissa maissa kerätty vertailutietoa professioiden statuksesta eri jäsenmaissa, professioiden ja julkisvallan välisistä suhteista sekä eri maiden sisarprofessioiden keskinäisistä suhteista. Taustalla on vaikuttanut Euroopan unionin keskeinen idea työvoiman vapaasta liikkuvuudesta jäsenmaiden kesken, mikä on pakottanut tarkastelemaan kriittisesti professioiden yleensä hyvin suojattua asemaa työmarkkinoilla.³¹

Tässä työssä vertaillaan palotoimen järjestelyjä Suomi mukaan luettuna kuudessa Euroopan maassa. Vertailuaineiston kerääminen osoittautui varsin haastavaksi, ja kompromissejakin täytyi tehdä³². Ensinnäkin kaikki vertailussa käytetyt tilastotiedot eivät ole täsmälleen samalta ajanjaksolta, mikä on pakottanut erilaisten indeksien käyttöön. Toiseksi vertailu kohdistuu osin epätarkoituksenmukaisesti. Käyttämässäni aineistossa pelastustoimen tehokkuutta mitataan palokuolemien määrällä, vaikka tulipalot ovat jatkuvasti pienenevä osa palokuntien toimintaa. Tähän on päädytty, koska palokuolemat ovat ympäri Eurooppa tarkasti tilastoituja, eikä modernia pelastustoimea kuvaavia vertailukelpoisia tunnuslukuja ole saatavilla.

²⁸ Konttinen 1991.

²⁹ Näin Salminen & Lehtinen 1982, 38 – 39.

³⁰ Salminen 2000, 13.

³¹ Neal & Morgan 2000, 13 ja 22 – 23.

Palopäällystöä koskevan poikkileikkaustiedon keräämisessä käytettiin tilastollista eli kvantitatiivista metodia. Tilastollisella tutkimuksella pyritään kuvaamaan millaisista osista tutkittava ilmiö koostuu, löytyykö niistä erilaisina riippuvuuksina ilmenevää systematiikkaa, minkälaisia yhteyksiä osien välillä on ja millaisia muutoksia tutkittavassa ilmiössä tapahtuu³³. Kvantitatiivinen tutkimus perustuu aina näkökulmaltaan valikoituneeseen tiedonkeruuseen ja tässä työssä näkökulmaksi on valittu professioteoreettinen työn tulkinta.

Tilastollinen analyysi perustuu syys – lokakuussa 1998 toteutettuun postikyselyyn³⁴. Kyselyn tekohetkellä Suomessa oli Ahvenanmaa mukaan lukien yhteensä 431 kunnallista palokuntaa³⁵. Näistä yhteinen päällikkö oli 64:llä, eli kunnallisten palopäälliköiden lukumäärä oli kyselyn tekohetkellä 367. Edelleen kyselyjen lähettämisen aikaan oli Oulunsalossa, Honkajoella, Ilomantsissa, Isojoella ja Kirkkonummella palopäällikön virka avoinna ja Puolangan ja Artjärven päälliköt olivat pitkällä sairauslomilla. Valkealan päällikkö oli kyselyn aikaan virkavapaalla. Kaiken kaikkiaan kyselyhetkellä rivissä oli yhteensä 359 kunnallista palopäällikköä ja kyselylomake lähetettiin koko joukolle.³⁶ Kyselyn palautti 250 vastaajaa, eli vastausprosentiksi muodostui 70.

Kaiken kaikkiaan tämä työ on triangulaatiotutkimus³⁷, joka koostuu historiallisesta kvalitatiivisesta osuudesta, kansainvälisestä vertailusta ja palopäällikkökunnan nykytilaa kuvaavasta kvantitatiivisesta osuudesta. Tässä tutkimuksessa on kyse sekä aineistotriangulaatiosta, eli monentyypisten aineistojen yhdistämisestä, että menetelmätriangulaatiosta, eli useiden metodien samanaikaisesta käyttämisestä.

1.3 Rajaukset

Palokunnat ovat hierarkkisia organisaatioita, joissa päällystöön kuuluvat hieman vaihtelevilla nimikkeillä palopäälliköt, apulaispalopäälliköt, palomestarit, palotarkastajat ja

³² Vertailun ongelmista laajemmin, Hyyryläinen 2000.

³³ Ks. esim. Alkula & Pöntinen & Ylöstalo 1994, 20 – 22; Heikkilä 1998, 15 – 21.

³⁴ Kyselyllä tarkoitetaan tässä menettelytapaa, jossa tutkimuksen kohteena olevat henkilöt itse täyttävät heille tässä tapauksessa postitse lähetetyn lomakkeen. Kyselystä ja sen vaaroista laajemmin, ks. Eskola 1967, 158 – 184.

³⁵ Syksyllä 1998 21 kunnalla ei ollut omaa palotoimea vaan niiden palotoimi hoidettiin ostopalveluna.

³⁶ Palokuntien lukumäärät perustuvat Pelastusopiston postituslistoihin. Kyselyhetkellä rivistä puuttuneiden päälliköiden tiedot saatiin puhelimitse lääninhallitusten pelastusosastoilta.

³⁷ Triangulaatiosta laajemmin, Eskola & Suoranta 1998, 69 – 75.

hälytysmestarit. Päälylystön lisäksi palokunnissa työskentelee alipäälylystää ja miehistää³⁸. Osa tuloksista – esimerkiksi koulutusta ja etuedustusta koskevat havainnot – on jollakin tavoin yleistettävissä koko päälylystään, mutta työssä tarkastellaan pelastustointia järjestelmällisesti ainoastaan palopäälylykoiden näkökulmasta. Palopäälylykistöäkin tässä työssä rajoitetaan pelkästään kunnallisiin palopäälylykoihin. Palopäälylykoiä on toki muuallakin: kuntien ohella palokuntia ylläpitävät myös suuret teollisuuslaitokset, lentokentät, puolustusvoimat ja VR – yhtiöt.

Ajallisesti pelastustoimen muutosten seuraaminen päättyy vuoden 2000 loppuun. Raportin kirjoitusajana työnsä luovuttaneen pelastustoimen tulevaisuuden suuntaviivoja visioineen selvitysmies Pekka Myllyniemen raportti kyllä esitellään³⁹, mutta sen sinänsä hyvin mielenkiintoisten käytännön vaikutusten arvioiminen jää tulevien tutkimusten tehtäväksi.

1.4 Tutkimuksen rakenne

Tämä tutkimus lähtee liikkeelle professioajattelun juurista. Aluksi selvitetään professiotutkimuksen lähestymistapoja ja professioikäsitettä, minkä jälkeen peilataan professiota sen lähikäsitteisiin. Professioajattelun esille nostamat profession keskeiset ominaisuudet muodostavat jäsenyyksen, jonka avulla lähdetään selvittämään palopäälylykoiden ammattikunnan olemusta.

Palopäälylystöstä käsitellään ammattikunnan – ja samalla koko pelastusalan – synty ja kehitys luvussa neljä. Pääpaino on suomalaisen järjestelmän synnyssä, mutta varsinkin pelastustoimen varhaisvaiheiden tarkastelussa esimerkkejä löytyy vain ulkomailta. Luvussa viisi tarkastellaan tarkemmin pelastustoimen ja palopäälylykkojen asemaa muualla Euroopassa. Tämän jälkeen siirrytään tarkastelemaan palopäälylykoiden koulutuksen kehitysvaiheita sekä heidän käsityksiään koulutuksen laadusta ja lisäkoulutustarpeista .

Profession ydintä eli ammattiuraa ja työn sisältää käsitellään luvuissa seitsemän ja kahdeksan. Ammattiura tulkitaan laajasti, ja siihen sisällytetään työhistoria ennen palopäälylykkoiksi ryhtymistä, rekrytoitumisvaihe ja uralla eteneminen sekä alaan sitoutuminen. Työn sisällön

³⁸ Palotoimen virkanimikkeistä laajemmin, Suomen Palopäälylystöliitto 2000, 446 – 455.

³⁹ Myllyniemi & Haiko 2000.

erittelyssä selvitetään tärkeimmät tehtävät ja ajankäyttö, työn vaatimukset, palopäälliköiden yhteistoimintaverkko sekä heidän käsityksensä ammattinsa tulevaisuuden näkymistä.

Palopäällikön työtä ohjaavia eettisiä normeja ja alan eettisiä ongelmia käsitellään luvussa yhdeksän. Luvussa kymmenen paneudutaan paloalan ja erityisesti palopäälliköiden etuedustuksen organisointiin niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Lopuksi esitellään keskeiset tulokset ja arvioidaan, kuinka tutkimukselle asetetut tavoitteet ovat toteutuneet. Työn liitteenä on aineiston keruussa käytetty kyselylomake saatekirjeineen⁴⁰. Tilastollisten testien tuloksia työ sisältää niin runsaasti, että sivumäärän kohtuuttoman paisumisen välttämiseksi niitä ei ole liitetty mukaan.

⁴⁰ Kaksikielisiin kuntiin lähetettiin kaksikieliset kyselylomakkeet ja saatekirjeet. Pääallekkäisyyksien karsimiseksi liitteenä on vain suomenkielinen versio.

2. Professioajattelun kehitys

2.1 Professiotutkimuksen lähestymistavat

Professiotutkimuksen lähestymistapoja voi ryhmitellä hyvin monella tavalla. Yksinkertaisimmat tylogiat jakavat professiotutkimuksen vain kahteen valtasuuntaukseen⁴¹, mutta selvästi yleisempiä ovat ryhmittelyt, joissa professiotutkimuksessa erotetaan kolme valtahaaraa⁴². Tosin huomattavasti tätä hienojakoisempiakin erittelyjä on helposti löydettävissä⁴³. Professiotutkimuksen erilaiset tylogisoinnit eivät niinkään ole osoitus kilpailevista koulukunnista tai periaatteellista näkemyseroista. Pikemminkin kyse on vaihtelevista käyttötarkoituksista ja siitä, että tutkimuksen tylogisoinnit ovat aina aikansa kuvia, ja uusien paradigmojen kehittyessä tylogisoinnitkin väistämättä muuttuvat.

Seuraavassa professiotutkimuksen lähestymistavat on pyritty ryhmittelemään siten, että esille nousisivat sekä eri tutkimusotteiden historiallinen kehitys että laajimmassa käytössä olleet ryhmittelyt. Myös käytetty termistö on pyritty valitsemaan yleisimmin käytetyistä ilmaisuista; näin siitä huolimatta, että yleisessä käytössä olevia suomenkielisiä vastineita ei juurikaan ole.

⁴¹ Näin Wilding 1982, 2 – 7; Brante 1990, 75 – 77 sekä Roberts & Dietrich 1999, 986 – 989.

⁴² Ks. esimerkiksi Torstendahl 1990, 44 – 45; Collins 1990a, 11 – 15; Konttinen 1991, 11 – 17; Freidson 1994, 2 – 6.

2.1.1 Funktionalistinen suuntaus

Piirreteoreetikot

Nykyisen professiotutkimuksen juuret juontavat 1800-luvun lopun Englantiin⁴⁴. Eniten myöhäisempään professiotutkimukseen on vaikuttanut A. M. Carr-Saundersin ja P.A. Wilsonin vuonna 1933 julkaisema massiivinen ”The Professions”, jossa kirjoittajat pyrkivät esittelemään kattavasti englantilaiset professiot. Carr-Saunders ja Wilson viittasivat professioilla ryhmiin, joilla oli

- korkea-asteisella koulutuksella hankittua erityistietämystä
- yhdistävänä tekijänä oma ammatillinen järjestö
- julkisvallan myöntämä ja tutkintotodistuksilla osoitettava auktorisointi
- taloudellisesti vahva asema ja free lance –tyyppinen palkkaus
- yleisesti hyväksytyt eettiset säännöt.⁴⁵

Carr – Saundersin ja Wilsonin professiokäsitys on leimannut koko piirreteoreettista tutkimusotetta, ja hämmästyttävän muuttumattomana se on käytössä uusimmissakin professiotutkimuksissa⁴⁶.

Piirreteoreetikoille ydinkysymys oli löytää professioita yhdistävät piirteet, jotka samalla erottivat professiot muista ammattikunnista. Tutkimus oli tyypillistä case-tutkimusta, jossa arvioitiin, kuinka hyvin tietty ammattikunta sopi piirreteoreettiseen viitekehykseen⁴⁷. Koska kaikista profession tunnuspiirteistä ei tutkijoiden joukossa koskaan syntynyt täyttä yksimielisyyttä, ei tutkimus kumuloitunut tehokkaasti ja eri tutkijoiden töiden keskinäinen vertailu oli vaikeaa. Sirpaloitumista kuvaa terävästi 1960-luvun alkupuolella tehty yhteenveto, jossa käytiin läpi yhteensä 21 eri tutkijan versiot profession ominaispiirteistä. Tämä tutkijajoukko liitti professioon kaikkiaan 23 erilaista piirrettä, joista yksikään ei

⁴³ Koskinen & Mykkänen 1998, 2 – 9; Macdonald 1995, luku 1.

⁴⁴ Professiotutkimuksen varhaisvaiheista laajemmin Freidson 1988, 27 – 28.

⁴⁵ Carr-Saunders & Wilson 1933, osa III.

⁴⁶ Ks. Loh 2000, 242; Cruess ym. 2000, 156 ja Reynolds 2000, 117.

⁴⁷ Klassinen ja paljon viitattu esimerkki piirreteoretikkojen tutkimusotteesta on Amitai Etzionin toimittama teos ”The Semi-Professions and their Organizations”, jossa tutkitaan opettajia, sairaanhoitajia ja sosiaalityöntekijöitä. Semiprofessiot ovat ”melkein” professioita, joilla on lyhyempi koulutus, heikommin legitimoitu ja epäitsenäisempi asema työelämässä verrattuna varsinaisiin professioihin (Etzioni 1969, v).

kuitenkaan ollut sellainen, että kaikki 21 tutkijaa olisivat sen maininneet. Lähes yksimielisiä he olivat kuitenkin siitä, että profession ytimen muodostaa harjoitusta ja koulutusta edellyttävä teoreettinen tieto, jonka hallinta osoitetaan tutkinnolla, sekä siitä, että profession toimintaa ohjaa eettinen koodi, yhteisen hyvän edistäminen ja yhteinen organisaatio.⁴⁸

Prosessiteoreetikot

Prosessiteoreetikot keskittyivät professioiden ominaispiirteiden etsimisen asemasta professioiden syntyyn. Painopiste ei ollut niinkään profession vaan professionaalistumisen tutkimuksessa. Klassikon asemaan noussut Harold Wilensky jakaa vuonna 1964 ilmestyneessä artikkelissaan profession tuottavan prosessin viiteen päävaiheeseen, jotka alkavat tehtävän muuttumisesta täysipäiväiseksi työksi ja päättyvät ammattieettisten sääntöjen syntymiseen. Wilensky mielsi mallinsa luonnonlain kaltaiseksi, ajasta ja paikasta riippumattomaksi universaaliksi kehityskuluksi.⁴⁹

Professioiden prosessiteoreettinen tutkimus katsoi ammattikuntien olevan jatkuvassa liikkeessä ja kilpailuasetelmassa toisiinsa nähden. Professioasemaan pääseminen oli palkinto, johon osa ammateista lopulta onnistui pääsemään.⁵⁰ Prosessin lopputuotosta eli kypsää professiota prosessiteoreetikot kuvasivat tavoilla, joka sopivat hyvin yhteen piirreteoreettisten mallien kanssa.

Prosessiteoreettinen näkökulma ei ole vieras nykyisellekään tutkijasukupolvelle⁵¹. Oleellinen ero nykytutkimuksella ja 1960-luvun edeltäjillä on kontekstuaalisuus: professionaalistumista ei nähdä yleispätevänä kehityskulkuna, vaan sen luonne vaihtelee ajanjakson ja ympäröivän yhteiskunnan asettamien reunaehtojen vaikutuksesta.

Kaiken kaikkiaan funktionalistisen professiotutkimuksen piirissä professioita katsottiin hyvin positiivisesta jopa ihannoivasta näkökulmasta. Profioiden katsottiin olevan epäitsekkeitä yhteiskunnan palvelijoita, jotka jopa oman etunsa kustannuksella antoivat ammattitaitonsa

⁴⁸ Millerson 1964, 4 – 5.

⁴⁹ Wilensky 1964, 141 – 146.

⁵⁰ Goode 1969, 267 – 276. Prosessiteoreettisista lähestymistavoista laajemmin, ks. Abbot 1988, 9 – 20.

⁵¹ Siegrist 1990, 193 – 198.

toisten ihmisten palvelukseen⁵². Professionien altruistisen luonteen ylikorostuminen johti kriittisen vastareaktion syntymiseen, ja kehitystä todennäköisesti vauhditti 1970-luvun alkuun ajoittunut professionien toimintatapojen ja eettisten sääntöjen rapautuminen, jonka seurauksena professionien toiminta joutui niin julkisen kuin sisäisenkin kritiikin kohteeksi⁵³.

2.1.2 Kriittinen suuntaus

Kriittinen professionitutkimus lähti liikkeelle 1970-luvun alussa, jolloin Elliot Freidson julkaisi kaksi teosta: *Profession of Medicine ja Professional Dominance*⁵⁴. Teoksissaan Freidson esitti lähinnä lääkärikuntaa esimerkkinä käyttäen ideologisen näkökulman professioneihin. Ideologisesta näkökulmasta katsoen professionit toisaalta pyrkivät monopoliasemaan omalla asiantuntemusalueellaan ja toisaalta vahvistamaan profession jäsenten yhteiskunnallista statusta.⁵⁵ Funktionaalisen professionitutkimuksen edustajat korostivat professionien asiantuntijuutta ja palveluroolia yhteiskunnassa, kriittinen suuntaus puolestaan professionien valta-yrityksiä kilpaileviin ammattikuntiin ja asiakkaisiin nähden⁵⁶. Siirtyminen asiantuntemuksen ympäriltä professionien vallankäytön tutkimukseen oli niin leimaa-antava, että myöhemmissä kategorioinneissa kriittisestä professionitutkimukseen on viitattu myös termeillä ”power approach” tai ”power tradition”.⁵⁷

Weberiläinen terminologia vakiinnutti asemansa kriittisen professionitutkimuksen piirissä 1970-luvun lopulla erityisesti Magali Larsonin lanseeraamana⁵⁸. Weberiltä kriittiseen professionitutkimukseen omaksuttiin statusryhmän käsite. Statusryhmällä tarkoitetaan joukkoa, jolla on yhteinen identiteetti ja samanlainen käsitys yhteiskunnallisesta asemastaan. Amatit voidaan tulkita statusryhmiksi, ja professionit ovat sellaisia statusryhmiä, jotka ovat onnistuneet

⁵² Ks. esimerkiksi Hendersonin, Hanley & Grunbergin, Johnson & Marinin sekä Beckerin artikkelit, jotka on julkaistu Vollmerin ja Millsin toimittaman teoksen ”Professionalization” luvussa 6: Client and Public Relations (Vollmer & Mills, 1966).

⁵³ Burger 1993, 481 – 482.

⁵⁴ Freidsonia voi pitää johtavana kriittisen suuntauksen edustajana ja hänen panostaan professionien sosiologialle erittäin suurena (vrt. Brint 1993).

⁵⁵ Kriittisen professionitutkimuksen synnystä laajemmin, ks. Freidson 1994, 2 – 4. Perusteellisesti funktionalistisen ja kriittisen – tai tutkijaa mukaillen uusweberiläisen – professionitutkimuksen eroja on selvittänyt Konttinen (1989).

⁵⁶ Professioniaseman merkitys ammattikunnan aseman legitimoijana on vain korostunut kilpailun levitessä julkiselle sektorille (ks. Fournier 1999, 283 – 290). Professionien suhdetta asiakkaisiin on kärjekkäästi kuvattu ilmaisulla ”disabling professions”, joka viittaa professionien taipumukseen leimata asiakkaat kyvyttömyksi ratkaisemaan omia ongelmiaan (Illich 1978, 11 - 15).

⁵⁷ Abbott 1988, 5 – 6; Macdonald 1995, 5 .

⁵⁸ Larson 1977.

poikkeuksellisen hyvin vaikuttamaan asemaansa työmarkkinoilla. Tästä näkökulmasta profession rooli oman ammattikunnan erikoisaseman pönkittäjänä suhteessa kilpaileviin ammattikuntiin (social closure) muodostuu keskeiseksi.⁵⁹

Suhtautumisessa professioiden yhteiskunnalliseen merkitykseen kriittinen professiotutkimus merkitsi täyskäännöstä, jossa altruistisen professionäkemyksen syrjäytti omia etujaan ajava egoistinen professiotulkinta⁶⁰. Vastakkaisista lähtökohdista huolimatta funktionaalisella ja kriittisellä professiotutkimuksella on myös yhdistäviä tekijöitä. Samalla kun kriittisen professiotutkimuksen edustajat myönsivät, että on mielekästä tutkia professioita ja professionalisaatiota, he samalla hyväksyivät funktionalistien perusajatukset: ensinnäkin tutkimuksen polttopisteessä on itse ammatti, ja toiseksi professioiden ja muiden ammattien välillä on perustavanlaatuisia eroja.⁶¹

2.1.3 Historiallis - empiirinen suuntaus

Historiallis-empiirinen professiotutkimus käynnistyi 1980-luvun alkupuolella. Perinteisesti professiotutkimusta oli tehty Englannissa ja Yhdysvalloissa, mutta 1980-luvulla se yleistyi voimakkaasti myös Ranskassa, Saksassa ja Ruotsissa⁶². Tutkimuspohjan laajentuminen johti professioiden kahden päälinjan tunnistamiseen. Englanti ja Yhdysvallat muodostivat oman kehitystyyppinsä, jossa profession keskeinen tavoite oli irtautua valtion ohjauksesta sekä päättää itse toimintatavoistaan ja toimintaa ohjaavista säännöistä. Manner-Euroopan maissa suhde valtioon on ollut täsmälleen päinvastainen: valtio on tavallaan myöntänyt professionille privilegion erityisasiantuntemusta vaativien tehtävien hoidossa, mutta samalla valtiolla on säilynyt mahdollisuus kontrolloida ja säädellä profession kehitystä.⁶³

Keskeistä historiallis-empiirisessä professiotutkimuksessa on kontekstisidonnaisuuden korostuminen. Samankin profession kehittyminen saattaa vaihdella hyvin paljon riippuen

⁵⁹ Collins 1990b, 24 – 25.

⁶⁰ Kärjekkäimmin asian on ilmaissut Ivan Illich, joka suoranaisesti syyttää lääkäreitä uusien tautien ”keksimisestä” ja väittää lääketieteen pitävän keinotekoisesti hengissä kärsiviä ihmisiä (Illich 1973, 633 – 634).

⁶¹ Abbott 1988, 6; Kontinen 1991, 14. Paradigmamuutos funktionaalisesta näkemyksestä konfliktiteoreettiseen näkemykseen oli nopea. Jälkikäteen muutosta on arvioitu liiankin nopeaksi ja 1960 – ja 1970 –lukujen taitteen kriittisen yhteiskuntatieteen nousun auttaneen kriittisen professiotutkimuksen edustajia pääsemään hallitsemaan asemaan liiankin helposti (Collins 1990a, 14).

⁶² Ks. esim. Freidson 1994, 5 mainittu kirjallisuus.

⁶³ Collins 1990a, 16 – 17.

siitä, millaisessa yhteiskunnallisessa tilanteessa ja poliittisessa ympäristössä sen organisoituminen tapahtuu⁶⁴. Loogisesti tästä seuraa, että professioiden kehitystä on mahdotonta irrottaa yleisestä yhteiskunnallisesta kehityksestä.

Keskeisiä tutkimusongelmia historiallis-empiirisen suuntauksen piirissä ovat olleet toisaalta reitit, joita pitkin avainammattiryhmät ovat eri maissa nousseet profession asemaan, ja toisaalta instituutiot, joita professionaalistuminen on tuonut mukanaan. Toteutukseltaan professioiden historiallis-empiirinen tutkimus on usein ollut hyvin yksityiskohtaista: tutkimuksella on selvitetty jonkin profession tarina, sen nousu ja vakiintuminen tai mahdollisesti syrjäytyminen, eli lähtökohdat ovat varsin lähellä jo piirreteoreetikkojen omaksumia linjoja⁶⁵.

Yksi profession perusominaisuuksista on se, että ainakin verrattuna muihin ammatteihin niillä on ollut poikkeuksellisen hyvät mahdollisuudet vaikuttaa omaan toimintaympäristöönsä; näin siitä huolimatta, että varsinkin julkisen sektorin professioiden toimintaa on jo pitkään pyritty ohjaamaan manageristisilla tavoite- ja tulosohjauksella⁶⁶. On tärkeää huomata, että kontekstisidonnaisuudella on kaksi puolta. Epäilemättä ympäröivä yhteiskunta vaikuttaa professioiden kehitykseen, mutta aivan yhtä varmasti professioilla on ollut merkittävä vaikutus yhteiskunnan kehitykseen⁶⁷. Varsinkin Suomessa, jossa lakimiesprofessioilla on perinteisesti ollut erittäin vahva asema maan virkamieskunnassa, tämä on ollut erityisen näkyvää⁶⁸.

Tiivistetysti professiotutkimuksen lähestymistavat selviävät taulukosta 1. Suuntauksien merkittäviä edustajia valittaessa keskeisenä kriteerinä on pidetty sitä, kuinka paljon kyseisen henkilöiden töitä on käytetty lähdeaineistona muiden professiotutkijoiden töissä.

⁶⁴ Ks. esim. Burrage 1988, jossa Burrage vertailee lakimiesprofession kehitystä Ranskassa, Yhdysvalloissa ja Englannissa. Erityisen suuren merkityksen professioiden kehitykselle antaa Perkin (1996, luku 1), joka yhdistää professioiden esiinnousun ja jälkiteollisen yhteiskunnan muotoutumisen tiiviisti toisiinsa.

⁶⁵ Vertaa Järvelä 1994, 177.

⁶⁶ Tästä enemmän Julkunen 1994, 205 – 208. Managerialismia Freidson onkin kutsunut professionalismille ”vihamieliseksi ideologiaksi” (Freidson 1999, 126).

⁶⁷ Näin Konttinen 1993, 11.

⁶⁸ Lakimiesten asemasta virkakunnassa laajemmin, Stenvall 1998.

TAULUKKO 1: Professiotutkimuksen lähestymistavat.

Lähestymistapa	Ajanjakso	Mielenkiinnon kohteet	Merkittävimmät edustajat
Funktionalistinen suuntaus	1930-luvulta 1960-luvun loppuun	- Profession ominaispiirteet - Professionaalistumisen vaiheet - Asiantuntijuus	- Carr – Saunders & Wilson - Wilensky - Goode
Kriittinen suuntaus	1970-luvun alusta 1980-luvun alkuun	- Profession monopoli- - aseman muodostuminen - Profession vallankäyttö	- Freidson - Larson
Historiallis- empiirinen suuntaus	1980-luvulta eteenpäin	- Professioiden peilattuna - yhteiskunnalliseen - toimintaympäristöön - Professioiden - kehityskulkujen vertailu	- Burrage - Kocka - Suomessa - Konttinen

Taulukko 1 on mielletävä suuntaa-antavaksi. Toki professiotutkimusta tehtiin jo ennen 1930-lukua, eivätkä paradigmat toiseen siirtymiset ole tapahtuneet aikajatkumolla niin terävästi, kuin edellä olevasta voisi päätellä⁶⁹.

Professiotutkimuksen lähestymistapoja ei voi pitää kovin hyvin kumuloituvina. Erityisesti kriittisen tutkimusotteen esiinmarssi merkitsi käytännössä selvää pesäeroa aikaisempiin professiotutkijoihin. Kriittisen suuntauksen vaihtuminen historiallis-empiiriseen suuntaukseen oli kumuloitumisen kannalta selvästi edullisempi. Kyse ei ollut niinkään kriittiselle professiotutkimukselle tyypillisen professiokäsityksen korvaamisesta uudella, vaan pikemminkin vanhan mallin soveltamisesta tarkemmin määriteltyyn toimintaympäristöön.

Professiotutkijat itse eivät yleensä ole pitäneet alan monia tutkimussuuntauksia ongelmana, pikemminkin päinvastoin: monimuotoista tutkimustraditiota näyttää pidetyn rikkautena, ja professionalismi on ymmärretty niin monitahoiseksi ilmiökentäksi, ettei sen kaikkien ulottuvuuksien huomioimista vain yhdestä näkökulmasta ole pidetty mahdollisena⁷⁰. Tosin

⁶⁹ Professiotutkimuksen vanhinta haaraa eli tyyli- ja puhdasta piirretoreettista tutkimusta tehtiin vielä 1970-luvun alussa (Pavalko 1971). Samoin altruistisen professiokäsityksen palaamisesta tutkijoiden ajatusmaailmaan on löydettävissä selviä merkkejä (Cruess ym. 2000, 158).

⁷⁰ Brante 1990, 92; Macdonald 1995, 29.

näkökulmien runsaus on mennyt jo niin pitkälle, että jälleen kerran on syntynyt painetta kehittää ajasta ja paikasta riippumaton professionalismmin kehitysmalli⁷¹.

2.2 Professio -käsitteen monet sisällöt

2.2.1 Professio -käsitteen alkuperä

Professio-sanan alkujuuri juontaa latinaan, jossa professiolla oli kaksi merkitystä:

- julkinen ilmoitus; keskiajalla professiolla viitattiin erityisesti sitoutumista kirkolliseen yhteisöön, munkin tai nunnan lupausta tai sitoutumista ritarihyveisiin
- henkilön ilmoittama (avowed) ammatti tai kutsumus.⁷²

Nykyenglannissa professio-sanalla ei juurikaan viitata julkisiin ilmoituksiin; tosin lähellä tätä on sanan lähinnä julkisoikeudellinen merkitys, jossa professiolla viitataan ihmisten tai omaisuuden julkiseen rekisteröintiin. Ammatti tai kutsumusmerkityksessä professiolla on suppea ja laaja tulkinta. Suppeassa tulkinnassa professiolla viitataan ammattiin, jossa tieteellistä tietoa sovelletaan toisten ihmisten auttamiseen. Erityisesti sanalla on viitattu kolmeen oppineeseen professioon, jotka ovat teologien, lääkäreiden ja juristien professiot, sekä satunnaisesti upseereihin. Laajassa tulkinnassa professiolla viitataan mihin tahansa kutsumukseen tai ammattiin, josta henkilö ansaitsee elantonsa. Tässä merkityksessä professiolla ei ole elitististä leimaa, vaan sillä voidaan viitata hyvinkin maanläheisiin ammatteihin, kuten suutareihin tai seppiin. Yliopistomaailmassa professio –sanalla ja sen johdannaisilla on vielä omia erityismerkityksensä. Aina 1500-luvulta asti professiolla on englantilaisissa yliopistoissa viitattu tieteenhaaraan, jolla julkista opetusta antava henkilö eli professori toimii.⁷³

Suomen kieleen professio –sana ei ole juurtunut⁷⁴. Sivistyssanana sitä käytetään ammatin ja elinkeinon synonyyminä; käytännössä englanninkielisen laajan tulkinnan mukaisesti⁷⁵.

⁷¹ Freidson 1999, 117.

⁷² Glare 1988, 1475; Streng 1997, 600.

⁷³ Simpson & Weiner 1989, vol. XII, 572 – 573. Ks. myös Freidson 1988, 21 – 26.

⁷⁴ Suomenkielessä on käytetty samansisältöistä ilmaisua ”vapaat ammatit”, jolla on viitattu lähinnä itsenäistä praktiikkaa harjoittavia lääkäreihin ja juristeihin. Kun vapaat ammatinharjoittajat ovat nykyisin lääkäreiden ja juristienkin joukossa vähemmistönä, ei tätä ilmaisua voi pitää kovin onnistuneena. (Koskinen & Mykkänen 1998, 1)

⁷⁵ Aikio 1992, 499.

Professio-kantasan johdannaisista arkikäytössä on adjektiivi ”professionaalinen”, jolla viitataan varsinkin urheilun piirissä oman alansa ammattilaisiin ja samalla tehdään selkeä ero ammattilaisten ja amatöörien välillä⁷⁶. Sanan taustamerkitys on selkeä: lähtöoletta on se, että professionaali tai ammattilainen osaa asiansa paremmin ja häneltä voidaan vaatia enemmän kuin ei-professionaalilta.

2.2.2 Professioteoreettiset määritelmät

*” We cannot develop theory if we are not certain, what we are talkig about ”*⁷⁷

Professioteoreettisessa kirjallisuudessa profession käsite on ollut keskeinen teema alusta lähtien. Piirreteoreetikoille oli välttämätöntä määritellä professio mahdollisimman täsmällisesti, jotta oli mahdollista tutkia, kuinka hyvin tietty ammattikunta täytti profession vaadittavat ominaisuudet. Pahimmillaan asetelmassa oli kehäpäätelmän piirteitä: aluksi määriteltiin, mitä ominaisuuksia professionilta edellytettiin, ja tämän jälkeen tutkittiin, löytyykö tutkimuksen kohteena olevasta ammatista kyseisiä ominaisuuksia. Yleisesti professioasemaa on pidetty arvostettuna, ja tutkija on voinut halutessaan manipuloida profession käsitettä siten, että hän on voinut mahduttaa jonkin ammattikunnan professioiden joukkoon tai vaihtoehtoisesti poissulkea sen niiden joukosta⁷⁸.

Käsitys professioiden luonteesta on vaihdellut voimakkaasti eri aikakausina, ja tämä on heijastunut myös käsitteenmäärittelyihin. Seuraavassa on esitelty kronologisessa järjestyksessä eräitä professiomääritelmiä, jotka ovat omalle aikakaudelleen tyypillisiä.

Professio

- on erikoistuneeseen tutkimukseen ja koulutukseen perustuva ammatti, jonka tavoitteena on tarjota palveluja tai neuvoja asiakkaille säädelyä palkkiota vastaan⁷⁹
- on organisoitu ryhmä, joka on jatkuvassa vuorovaikutuksessa ryhmän toiminnan puitteita ohjaavaan yhteiskuntaan, toteuttaa sosiaalista funktiotaan sekä virallisten että

⁷⁶ Sadeniemi ym., 1961, 428. Urheilussa ero on keskeinen, koska ammattilaisille on usein omat sarjansa ja lajin säännöt voivat vaihdella sen mukaan, onko kyseessä ammattilaisten vai amatöörien kilpailut.

⁷⁷ Freidson 1994, 15.

⁷⁸ Vertaa Torstendahl 1990, 47 – 48.

⁷⁹ Carr-Saunders 1928, 4.

- epävirallisten verkostosuhteiden välityksellä ja luo oman alakulttuurin, jonka sääntöihin sopeutuminen on profession toimimisen välttämätön edellytys⁸⁰
- perustuu teoreettiseen tietoon, jota soveltamalla profession jäsenet kykenevät palvelemaan asiakkaitaan alan eettisten sääntöjen määräämällä tavalla⁸¹
 - on ammattikunta, joka on päässyt dominoivaan asemaan työmarkkinoilla ja asemansa avulla kykenee kontrolloimaan omaa työkenttäänsä koskevia päätöksiä⁸²
 - ei viittaa niinkään ammattiin, vaan keinoihin, joilla ammatillista tehtäväkenttää kontrolloidaan⁸³
 - on yliopistokoulutuksen saaneen eliitin vallankäyttöä, joka asiantuntemuksensa nojalla kykenee määrittelemään henkilön asiakkaaksi ja päättämään, millaista palvelua hän tarvitsee⁸⁴
 - on pääsääntöisesti ideologinen määritelmä, jonka avulla työmarkkinoilla oikeutetaan ammattien statuserot sekä rajoitetut mahdollisuudet professioammattien harjoittamiseen⁸⁵
 - on ei – manuaalinen, kokopäivätoiminen ammatti, joka vaatii pitkää, tieteellistä, pitkälle erikoistunutta, yleistettävää ja teoreettista ammatillista tietoa antavaa koulutusta, jonka suorittaminen usein osoitetaan tutkinnolla⁸⁶
 - on ammatti, jonka työkäytännöt perustuvat tieteelliseen tietoon; lisäksi professioita yhdistävät suhteellisen korkea status ja yleensä korkea palkkataso sekä laajat mahdollisuudet noudattaa omaa harkintaa työtehtävien hoidossa⁸⁷.

Vaikka yleispätevää profession määritelmää ei ole olemassa, ovat eri tutkijoiden määritelmät suorastaan hämmästyttävän lähellä toisiaan, varsinkin kun otetaan huomioon historiallinen viitekehys: ammatit, joihin professiokäsitteellä viitataan, ovat kokeneet muun työelämän tavoin erittäin voimakkaan muutoksen viimeisen sadan vuoden aikana. Lisäksi profession käsitettä on sekoittanut sen ylikorostunut leimaantuminen erityisesti anglo-amerikkalaisiin

⁸⁰ Greenwood 1957, 10.

⁸¹ Toren 1969, 142.

⁸² Freidson 1970, xvii; lähes identtisesti profession määrittelee Wilding (Wilding 1982, 7).

⁸³ Johnson 1972, 45. Ammattialan kontrollilla Johnson tarkoittaa tilannetta, jossa palvelun tuottajat määrittelevät kuluttajien tarpeet ja keinot, joilla näihin tarpeisiin vastataan.

⁸⁴ Avainsanat poimien Illich 1976, 49 - 56.

⁸⁵ Larson 1977, xviii.

⁸⁶ Conze & Kocka 1992, 18. Tämä yleensä Jürgen Kockaan liitetty määritelmä on hieman muunneltuna löydettävissä myös useiden muiden näkyvien professiotutkijoiden kirjoituksissa (ks. Brante 1990, 79 ja Burrage, Jarausch & Siegrist 1990, 205), ja alan tutkijoiden keskuudessa sitä pidetään pituudestaan ja määritelmien runsaudesta huolimatta käyttökelpoisimpana.

⁸⁷ Koskinen & Mykkänen 1998, 2.

juristeihin ja lääkäreihin, minkä seurauksena myös näitä ammattikuntia hyvin kuvaavat profession määritelmät ovat saaneet keskeisemmän aseman kuin kilpailevat versiot⁸⁸.

Peruslinjaltaan profession määritelmät ovat kuitenkin samansuuntaisia. Profiisit ovat useimpien tutkijoiden mielestä ammattiryhmiä, joilla on työmarkkinoilla arvokkaita erityistaitoja. Yleensä nämä taidot ovat abstrakteja ja vain pitkällä koulutuksella saavutettavia, eikä näitä taitoja käytetä rutiininomaisesti, vaan periaatteessa jokainen asiakas on aina uudenlainen tapaus.⁸⁹

2.3 Profiisoiden ryhmittelyt

Profession käsitteen monet sisällöt mahdollistavat useantyyppisiä profiisoiden ryhmittelyjä. Profession perustana olevan tietopohjan avulla profiisit voi luokitella viiteen alaryhmään. Vanhoilla profiisioilla - kuten lääkäreillä, professoreilla ja lakimiehillä - on vankka teoreettinen perusta, ja lisäksi profession jäsenten on sitouduttava noudattamaan sen sisällä syntyneitä sääntöjä. Myös uusilla profiisioilla – kuten kemisteillä ja insinööreillä – on vankka teoreettinen perusta, mutta profession säännöt eivät ole yhtä vakiintuneita kuin vanhoilla. Marginaaliprofiisioiksi kutsutaan profiisioita avustavia ryhmiä, joiden jäsenet kuitenkin suorittavat teknisesti vaativia tehtäviä, kuten laborantteja, rakennuspiirtäjiä tai tulkkeja. Sairaanhoidajien, farmaseuttien ja optikkojen kaltaisilla semiprofiisioilla teoreettinen perusta on ohut, mutta niiden hallussa on perusteellista tietoa vaativien töiden teknisestä suorituksesta. Viidennen ryhmän muodostavat henkilöstöpäällikköjen, hautausurakoitsijoiden ja liike-elämän konsulttien tapaiset ammattiryhmät, jotka tavoittelevat profiisiotatusta (would-be-professions).⁹⁰

Tietopohjan perusteella profiisioita on ryhmitelty myös kahteen päätyyppiin, L- ja T-profiisioihin. L-tyypin profiisoiden (L=levande) tietopohja koskee lähinnä ihmistä ja

⁸⁸ Näin Abbot 1988, 7 – 8; ks. myös Brante 1988, 140, jossa Brante esittelee tiivistetysti ajatuksiaan profiisioikäsitteen epäselvyyden aiheuttamista ongelmista.

⁸⁹ Profiisioikäsitteestä käydystä keskustelusta laajemmin, ks. esimerkiksi Leggatt 1970, 155 – 156; Abbott 1988, 7 – 9; Freidson 1994, 14 – 16. Profiisioikäsitteitä on systemaattisesti typologisoitu Helander (1993, 39 – 50), joka erottaa kolme määrittelytapaa: piirre- tai ominaisuusmääritelmät, profession yhteiskunnallista tehtävää korostavat funktionaaliset määritelmät sekä profiisoiden suhdetta muihin yhteiskunnallisiin ryhmiin erittelevät suhdemääritelmät.

⁹⁰ Hyvin samankaltaisen ryhmittelyn esitteli Carr-Saunders vuonna 1955 (Metropolitan Conditions and Traditional Professional Relationships). Tässä esitelty Albert Reiss'in ryhmittely on hieman pitemmälle viety (Reiss 1955, 693).

yleensä L-tyypin professionaalit ovat julkisvallan tai ainakin julkisin varoin subventoidun toiminnan piirissä olevia naisia. Miesvaltaisten T-tyypin professioiden asiantuntemus koskee lähinnä esineitä (T=ting). T-tyypin asiakkaat ovat yleensä organisaatioita ja useimmiten heidän työnantajansa toimivat yksityisellä sektorilla.⁹¹

Työn luonteen perusteella professiot jakautuvat viiteen alaryhmään. Kaupallisen alan professionaalit (ekonomit, tilintarkastajat, ATK-asiantuntijat) työskentelevät yksityisen sektorin asiantuntijatehtävissä. Soveltavan tieteen professionaalit kuten insinöörit, kemistit ja bioteknikot, käyttävät tieteellistä tietoa suoraan päivittäisessä ongelmanratkaisussaan. Journalistit, tieteen tekijät ja taiteilijat muodostavat kulttuuri- ja viestintäalan professioita, joiden perustehtävä on kulttuurituotteiden tuotanto ja välitys kuluttajille. Yhteiskunnallisen sääntelyn ympärille muodostuneet professiot, kuten tuomarit tai hallintovirkamiehet, muodostavat selvästi oman ryhmänsä, samoin kuin puhtaissa asiakaspalvelutehtävissä toimivat lääkäreiden, sairaanhoitajien tai sosiaalityöntekijöiden kaltaiset palveluprofessiot (human service professions).⁹²

Profession nauttiman arvostuksen perusteella professiot on jaettu status- ja ammattiprofessioihin (occupational professions). Statusprofessioilla viitataan ennen teollista vallankumousta syntyneisiin yhteiskunnallisessa arvoasteikossa korkealle sijoittuviin professioihin, kuten lääkäreihin, lakimiehiin ja pappeihin. Ammattiprofessioilla puolestaan tarkoitetaan teollisen vallankumouksen jälkeen syntyneitä uusia professioita, kuten insinöörejä ja tilintarkastajia.⁹³

Professiot voidaan jakaa vielä toimintaympäristön perusteella vapaisiin professioihin, akateemisiin professioihin, byrokraattisiin professioihin sekä yksityisiin profesioihin (kapitalets professioner). Vapailla professioilla tarkoitetaan weberiläiseen tapaan vapaita ammatinharjoittajia, jotka työllistävät itse itsensä ja rinnastuvat käsityöläisiin ja pienyrittäjiin. Akateemiset professiot ovat työnantajan palveluksessa, mutta niiden toimintaa ohjaavat ensisijaisesti professioyhteisön säännöt. Nimensä mukaisesti akateemisia professioita

⁹¹ Hellberg 1989, 169 – 170.

⁹² Brint 1994, 47 – 55.

⁹³ Elliot 1972, luku 2.

edustavat parhaiten yliopistotutkijat, ja historiallisesti niillä on selviä yhtymäkohtia munkkiyhteisöihin.⁹⁴

2.4 Profiisit ja lähikäsitteet

Professiosta puhuttaessa ei ole mitenkään yksiselitteistä määrittelyä, mitkä ovat sen lähikäsitteitä. Historiallisesta näkökulmasta lähikäsitteisiin olisi ilman muuta sisällytettävä ammattikunnat ja ammattikuntalaitos, valtio-opin näkökulmasta pluralistinen etujen välittäminen ja taloustutkimuksen näkökulmasta professiotutkimuksen ilmeiset yhteydet työmarkkinaeliitin tutkimukseen. Tässä yhteydessä profession lähikäsitteistä on valittu yksityiskohtaisemman tarkastelun kohteiksi korporatismi ja asiantuntijuus. Korporatismi on valittu sen vuoksi, että korporaatioihin vertaamalla saadaan hyvin esiin professioiden ryhmädynamiikkaan liittyvät piirteet. Lisäksi korporaatiot yhdistävät varsin hyvin valtio-opillisen ja taloudellisen näkökulman. Toiseksi tarkemman vertailun kohteeksi on valittu asiantuntijuus, joka on toisaalta ajankohtainen ja toisaalta yksittäisen profession jäsenen toimintatapoja valottava vertailupohja.

2.4.1 Profiisit ja korporatismi

Korporatismi oli maailmansotien välisenä aikana näyttävästi esillä yhteiskunnallisessa keskustelussa. Voitaneen liioittelematta puhua yleiseurooppalaisesta ilmiöstä, jolla oli voimakkaita heijastusvaikutuksia laajemminkin erityisesti Latinalaisessa Amerikassa. 1920 ja 1930-luvuilla korporatismi kuitenkin leimaantui fasistisille puolueille ominaiseksi hallitusjärjestelmäksi, mikä johti käsitteen enemmän tai vähemmän tietoiseen unohtamiseen toisen maailmansodan jälkeen.⁹⁵

Professioiden näkökulmasta mielenkiintoinen korporatismiin versio on 1970-luvun alussa lanseerattu uuskorporatismikoulukunta. Sen johtava edustaja Philippe C. Schmitter tarkoittaa korporatismilla etuedustusjärjestelmää, jossa järjestöt ovat organisoituneet joukoksi lukumäärältään rajoitettuja, pakollisia, ei-kilpailevia, hierarkkisesti järjestäytyneitä ja toiminnallisesti eriytyneitä kategorioita, jotka valtio on tunnustanut ja oikeuttanut, ja joille valtio on myöntänyt

⁹⁴ Brante 1989, 42 – 43.

⁹⁵ Bowen 1947, 1 – 6; Wiarda 1974, 28; Borg 1979, 8 – 9;

edustusmonopolin vastaavien kategorioiden kanssa. Järjestöjen aseman tunnustamisen vastikkeena valtio kontrolloi niiden johtajien valintaa ja vaatimusten artikulointia.⁹⁶

Korporatiivisen etuedustuksen muodot vaihtelevat suuresti eri maissa⁹⁷. Suomessa professiot ovat perinteisesti olleet korporatiivisen etuedustuksen ydinryhmiä. Professiojärjestöillä on muihin palkansaajaryhmiin verrattuna pitkät perinteet⁹⁸, ja niiden suhde valtiovaltaan on muodostunut tiiviiksi. Tämä ilmenee erityisen hyvin säädösvalmistelussa, jossa professiojärjestöjen asiantuntemuksella on vahva rooli. Arkkiprofessioista Suomen lääkäriliitto antoi vuonna 1999 muiden muassa eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle, opetusministeriölle, sosiaali- ja terveysministeriölle sekä STAKESille yhteensä 26 lausuntoa, ja samana vuonna Suomen lakimiesliitto antoi 15 lausuntoa ja kannanottoa ensisijaisesti oikeusministeriölle, mutta myös kauppa- ja teollisuusministeriölle, opetusministeriölle sekä eduskunnan lakivaliokunnalle⁹⁹. Käytännössä professioiden sivuuttaminen niitä koskevien asioiden valmistelussa on erittäin harvinaista.

Korporatiivisen etuedustuksen malliesimerkki Suomessa on ollut tulopoliittinen (TUPO) sopimusjärjestelmä¹⁰⁰. Järjestelmän peruspiirteet hahmotellut talousneuvosto on määritellyt tulopolitiikan talouspolitiikan osaksi, jolla pyritään vaikuttamaan sekä hinnanmuodostukseen ja tulonjakoon että tuotannon suuntaamiseen. Erityisesti talousneuvosto korosti sitä, ettei tulopolitiikkaa tule pitää pelkkänä palkkapolitiikkana, vaan kaikkiin tuloihin ja tulonsaajaryhmiin kohdistuvana suunnittelu- ja sovittelujärjestelmänä. Suomessa on valtiovallalla ollut alusta asti vahva rooli tulopolitiikan ”takuumiehenä”, ja suomalaisen tulopolitiikkaan on kiinteästi liittynyt vahva pyrkimys laajaan yhteiskunnalliseen konsensukseen.¹⁰¹

Ensisijaisesti TUPO-järjestelmän vakiintuminen on siirtänyt vaikutusvaltaa yksittäisiltä ammattiliitoilta keskusjärjestöille. Periaatteessa liitoilla on mahdollisuus irrottautua

⁹⁶ Schmitter 1979, 13. Puhtaan etuedustuksen ohella korporatismi on liitetty myös päätösten toimeenpanoon (Ks. Lehbruch 1979, 54 ja Cawson 1986, 107 - 110).

⁹⁷ Ks. esimerkiksi Helander 1980.

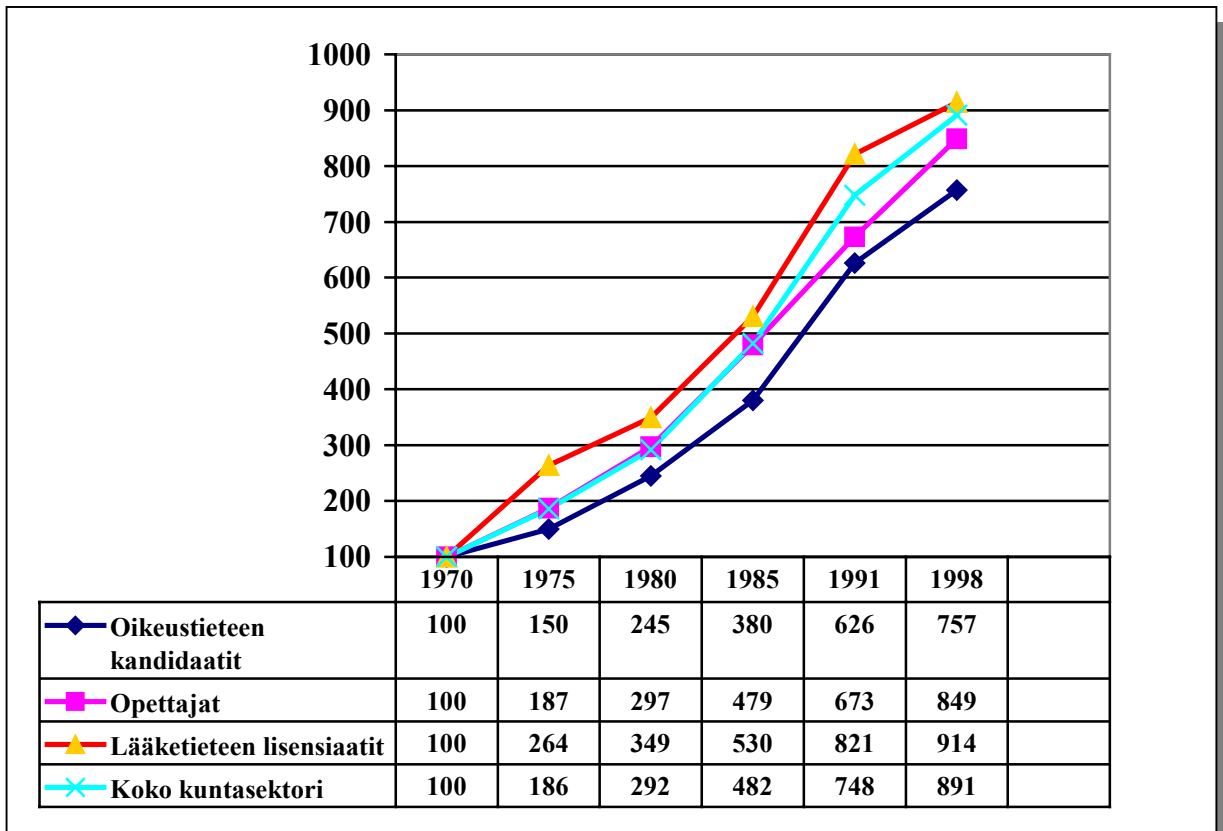
⁹⁸ Tästä enemmän Konttinen 1991, 255 – 260.

⁹⁹ Suomen lääkäriliitto 1999, 27; Suomen lakimiesliitto 1999, 24 – 25.

¹⁰⁰ Tulopolitiikkaa on harjoitettu teollistuneissa länsimaissa jo 1950-luvulta lähtien. Suomessa ensimmäinen yritys tulopoliittiseksi kokonaisratkaisuksi oli Klaus Wariksen vuonna 1963 esittämä työmarkkinaratkaisu, joka ei kuitenkaan saavuttanut riittävää yksimielisyyttä. Ensimmäinen tulopoliittinen ratkaisu (Liinamaa I) syntyi neljä vuotta myöhemmin. (Kyntäjä 1993, 13 – 14)

¹⁰¹ Komiteamietintö B1/ 1967. Tulopolitiikan määrittelystä laajemmin Kyntäjä 1993, 14 – 16.

keskusjärjestöjen solmimista sopimuksista, mutta tosiasiaassa yksittäisillä liitoilla on ollut suuria vaikeuksia neuvotella jäsenilleen yleistä linjaa parempia sopimuksia¹⁰². Profioiden osalta tämä on merkinnyt eräänlaista tasapäästämistä. Ennen TUPO-järjestelmän syntyä profioidet olivat onnistuneet hankkimaan itselleen selkeästi keskimääräistä palkkatasoa paremmat tulot. Tulopoliittisella kaudella tuloerojen kasvu eri palkansaajaryhmien välillä on kuitenkin ollut vähäistä, ja erilaisten nais- ja matalapalkkaerien myötä tuloerot profioiden ja muiden ammattiryhmien välillä ovat jopa hieman kaventuneet (kaavio 3).

Kaavio 3: Kuntasektorilla toimivien lääkäreiden, lakimiesten ja opettajien ansiotasoindeksit verrattuna koko kuntasektorin ansiotasoindeksiin vuosina 1970 - 1998.¹⁰³

On vaikea ajatella professiota, joka ei pyrkisi korporatiiviseen etujen edustamiseen. Professionalismi ja korporatismi ovat sisäkkäisiä ja toisiaan tukevia ilmiöitä:

¹⁰² Helander 1982, 177 – 184.

¹⁰³ Suomen tilastollinen vuosikirja 1971, 312 – 313; 1976, 292 – 293; 1982, 318 – 320; 1987, 355 – 357; 1992, 393 – 395; 1999, 363 ja 366 – 367. Vuosina 1970 – 1985 profioiden indeksi on laskettu kaupunkien ja muiden kuntien miesten ja naisten kuukausipalkkojen keskiarvojen perusteella; vuosien 1991 ja 1998 indekseissä sukupuoliä ei ole eroteltu ja mukana ovat kaikki kuntatyytit – myös kuntainliitot. Koko kuntasektorin indeksi on muutettu ansiotasoindeksistä vuosille 1964 – 1998.

järjestöaktiiveina ryhminä kaikki professiot sijoittuvat korporatiivisen kentän sisälle, ja professiojärjestöt ovat omalla esimerkillään auttaneet korporatiivisen etuedustuksen kehittymistä. Korporatiivisella kentällä toimii kuitenkin professioiden ohella - ja osin niiden ylitse - monia muita vahvoja ryhmiä, kuten kuntaliitto, Maataloustuottajien Keskusliitto MTK sekä teollisuuden, työntekijöiden ja työnantajien keskusjärjestöt, jotka AKAVAA lukuunottamatta eivät ole professiooperustaisia.

2.4.2 Professiot ja asiantuntijuus

Asiantuntijuus on hämmästyttävän uusi ilmiö. Vasta 1970-luvulla liikkeelle lähtenyt tietotyön¹⁰⁴ massiivinen lisääntyminen on nostanut esille tarpeen selvittää, mistä asiantuntijuudessa on perimmältään kyse. Käytännössä kyse oli asiantuntijuuden kääntämisestä konekielelle: tietokoneilla pyrittiin simuloimaan asiantuntijan toimintaa shakkipelissä, lentämisessä, lääketieteessä ja monilla muilla pitkälle vietyä asiantuntemusta vaativilla aloilla.¹⁰⁵

Asiantuntijalla¹⁰⁶ voidaan suomen kielessä viitata hyvin monenlaisiin rooleihin ja ominaisuuksiin. Asiantuntija on

- henkilö, jolla on tavallista perusteellisempaa ammattitietoa joltakin alalta¹⁰⁷
- teorian soveltaja, jolla on pitkä koulutus
- arvovaltainen henkilö, joka kykenee ratkaisemaan erityisiä ongelmia
- legitiimi ja puolueeton päätöksenteon tukena käytettävien lausuntojen antaja
- oikeutettu veloittamaan palveluistaan rahallisen korvauksen.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Tietotyöstä laajemmin, Eklund 1992, 11 – 15.

¹⁰⁵ Eräsaari 1997, 62.

¹⁰⁶ Englanninkielessä samaan viitataan sekä ilmaisulla ”expert” ja ”specialist”. Ilmaisuun ”expert” sisältyy englannissa (Simpson & Weiner 1989, vol. V 566) samoin kuin latinankielisessä kantasanaassa ”expertus” (Streng 1955, 264) oletama asiantuntemuksen hankkimisesta kokemuksen kautta.

Ilmaisu ”specialist” viittaa vahvasti lääkäriprofession ja lääkäreiden erikoistumiseen tietyn taudin hoitoon (Simpson & Weiner 1989, vol. XVI, 152). Asiantuntijuuden tutkimus on ollut lähellä sosiologista professioiden tutkimusta, kun taas eksperttitutkimusta on harrastettu lähinnä psykologien piirissä; heidän tutkimuksissaan on keskitytty erittelemään, kuinka kokemustieto ja henkilökohtainen kompetenssi kehittyvät (Näin Lehtonen 1999, 55).

¹⁰⁷ Sadeniemi 1978, 122. Konttinen ja Pirilä kelpuuttavat asiantuntijaksi kenet tahansa, joka on määrätystä asiasta paremmin perillä kuin keskivertoammallikko. Tähän verrattuna Sadeniemen sanakirjamääritelmä on tiukempi: esimerkiksi jokaisella sähköinsinöörillä on enemmän tietoa alastaan kuin keskivertoammallikolla mutta asiantuntija on vasta sellainen sähköinsinööri, joka tietää enemmän kuin keskivertoammattiveri.

Asiantuntijuus on kontekstisidonnaista ja suhteellista: arkielämän kokemuksen monille tietokoneen käyttäjille on liiankin tuttu tilanne, jossa asiantuntijan asema saavutetaan suhteellisen vähilläkin tiedoilla, koska ympäröivälle yhteisölle tämän niin sanotun asiantuntijan tietämysalue on entuudestaan täysin tuntematon. Tästä seuraa myös se, että asiantuntijan rooli ohenee samassa suhteessa kuin hänen asiantuntemuksensa kohteesta tulee kaikille yhteistä tietoa. Tämä on puolestaan johtanut siihen, että asiantuntijoiden ainakin väitetään mielellään pitävän hallussaan olevat tiedot niin sanottujen maallikkojen ulottumattomissa¹⁰⁹.

Varsinainen asiantuntemus syntyy hitaasti kokemuksen myötä. Henkilö käy työuransa varrella läpi suuren joukon erilaisia tilanteita, joiden perusteella hänelle vähitellen muodostuu erilaisia ja muunneltavia toimintatapoja eri tilanteisiin. Kokemuksen myötä osa asiantuntemuksesta muuttuu rutiiniksi, ja kapasiteettia vapautuu yhä vaikeampien ongelmien ratkaisemiseen. Edelleen kokemus auttaa ihmistä suhteuttamaan omaa osaamistaan työn vaatimuksiin ja tätä kautta suuntaamaan uuden tiedon hankintaa mahdollisimman taloudellisesti.¹¹⁰

Psykologisesta näkökulmasta asiantuntijatieto koostuu praktisesta, formaalista ja metakognitiivisesta komponentista¹¹¹. Nämä komponentit edustavat välttämättömiä ja toisiaan täydentäviä tiedon osia.

Praktinen tieto on kokemuspohjaista, toiminnallista ja henkilökohtaista. Lisäksi praktista tietoa kuvaa kontekstuaalisuus: se syntyy ja ilmenee parhaiten konkreettisissa tilanteissa, joissa se on hankittu. Edelleen praktinen tieto on usein tiedostamatonta, eikä siihen perustuvia ratkaisuja kyetä aina perustelemaan. Praktista tietoa leimaa myös sen käyttäminen ”näppituntumalta” eli monimutkaisissa arviointitilanteissa, joissa joudutaan yhdistämään asiakasta koskevaa tietoa hänen tarpeisiinsa ja odotuksiinsa.

Formaali tieto on tavallaan praktisen tiedon vastakohta. Formaali tieto on perinteistä koulutuksen kautta hankittavaa tietoa, joka voidaan helposti käsitteellistää ja jota voidaan ymmärrettävästi käyttää päätösten perusteluna.

¹⁰⁸ Mukailen Konttinen & Pirttilä 1996, 9. Puolueettomuudesta asiantuntijan roolina enemmän, Pirttilä 1992, 10 – 11.

¹⁰⁹ Pirttilä 1992, 12 – 13.

¹¹⁰ Asiantuntijuuden kehittymisestä yksityiskohtaisemmin, Eklund 1992, 41 – 42.

¹¹¹ Jaottelu perustuu Eteläpellon (1997, 97 – 99) tekemään synteisiin.

Metakognitiivinen tieto liittyy henkilön oman toiminnan ohjaamiseen ja koskee tarkkaavaisuuden suuntaamista ja hallintaa tarkoituksenmukaisella tavalla. Käytännössä metakognitiivinen tieto liittyy kykyyn hallita omaa tietovarastoaan ja saada käsillä oleva tehtävä tehdyksi.

Professiot täyttävät erittäin hyvin kaikki asiantuntemuksen komponentit. Professioammatteihin liittyy vahva kytkentä asiakaspalveluun ja tätä kautta vahva tarve praktiseen tietoon. Praktisen tiedon merkitystä lisää myös se, että professioammateissa asiakkaat ovat yleensä uniikkeja tapauksia eivätkä välttämättä itse osaa ilmaista, millaista apua he tarvitsevat¹¹². Asiantuntijan formaalin tiedon vaatimus on samalla ehkäpä profession keskeisin tunnuspiirre, ja professio ilman formaalia tietoa on määritelmällinen mahdottomuus. Myös metakognitiivista tietoa professionaalilta voi olettaa löytyvän enemmän kuin monilta muilta ammattiryhmiltä. Tämä perustuu siihen, että professioilla on perinteisesti ollut vapaa asema työmarkkinoilla ja että tarve tehokkaaseen itsensä johtamiseen on autonomisen aseman väistämätön käänköpuoli.

Suomessa on parasta aikaa käynnissä selvä työn asiantuntijavaltaistuminen. Vuonna 1990 Suomen työllinen työvoima oli 2,47 miljoonaa ja vuonna 1998 2,22 miljoonaa henkilöä¹¹³. Asiantuntijoiden määrän arviointi riippuu oleellisesti siitä, miten asiantuntijuus määritellään. Profioiden jäsenten osalta suuntaa-antavana voinee pitää korkeasti koulutettujen etujärjestön AKAVA:n jäsenmäärää¹¹⁴, joka on vastaavana ajanjaksona noussut 278 tuhannesta 360 tuhanteen. Jäsenliittojen määrä aleni samana aikana kahdella 34:stä 32:een, eli kyseessä ei ole ollut uusien profioiden nousu, vaan olemassa olevien jäsenmäärän lisääntyminen.¹¹⁵

¹¹² Arkkiprofessioissa praktisen tiedon keruu on institutionalisoitu osaksi opintoja: lääketieteen kandidaatin on harjoiteltava monissa eri tehtävissä, ennen kuin hän saa lääkärin pätevyuden, ja oikeustieteen kandidaatin on kerättävä praktista tietoa oikeusistuimen toiminnasta auskultoimalla saadakseen varatuomarin pätevyuden.

¹¹³ Työvoimatilasto 1991, 68 ja Suomen tilastollinen vuosikirja 2000, 348.

¹¹⁴ Vrt. Eklund 1992, 34, jossa AKAVA:n jäsentietoja käytettiin vastaavalla tavalla. Virhelähteitä on kuitenkin monia: on kyseenalaista voidaanko AKAVA:n kaikkien jäsenliittoja pitää professioina, ja toisaalta kaikki professionaalit eivät ole alansa etujärjestön jäseniä. Tässä kuitenkin verrataan AKAVA:n jäsenmäärää kahtena eri ajankohtana eli virhelähteistä huolimatta ne osoittanevat kehityksen suunnan.

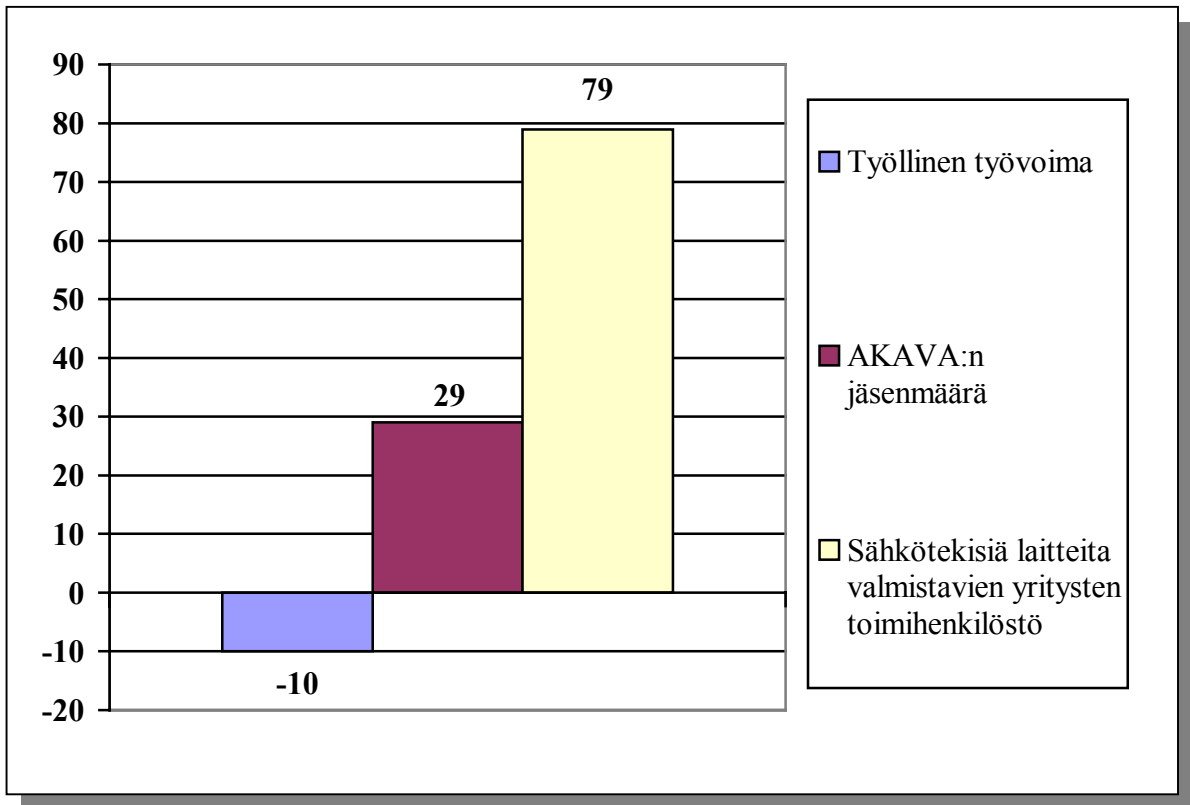
¹¹⁵ Suomen tilastollinen vuosikirja 1991, 376 ja Suomen tilastollinen vuosikirja 1999, 358. Professionaalien määrä on kehittynyt samaan tapaan Ruotsissa jo pitkään (Hellberg 1989, 167).

Professiot ovat perusolemukseltaan asiantuntijuuden kasautumia, joille on vähitellen muodostunut vakiintunut ja arvostettu asema. Kuitenkaan professionaaleilla ei ole yksinoikeutta asiantuntijana toimimiseen, vaan periaatteessa asiantuntija voi olla kuka tahansa erikoistunutta taitotietoa vaativan alan ammattilainen¹¹⁶. Tilastotietojen valossa näyttääkin siltä, että voimakkainta asiantuntijatyön lisääntyminen on vanhojen professioiden ulkopuolella. Esimerkiksi matkapuhelinten kaltaisia sähköteknisiä tuotteita valmistavien yritysten toimihenkilöstö, joita voinee kiistatta kutsua asiantuntijoiksi, on kasvanut vuodesta 1990 vuoteen 1998 noin 79 prosentilla¹¹⁷ (kaavio 4). Nämä toimihenkilöt eivät yleensä ole ammatillisesti järjestäytyneitä, eikä tietotekniikan piirissä muodollisella koulutuksella ole samaa painoarvoa kuin muualla työelämässä: vuosina 1995 ja 1998 Yhdysvalloissa ja Suomessa tehdyistä kyselyistä käy selvästi ilmi, että tietoteknisen asiantuntemuksen hankinnassa yliopistojen ulkopuolella tapahtuva oppiminen on yhtä tärkeää ellei tärkeämpääkin kuin yliopisto-opetus¹¹⁸.

¹¹⁶ Näin asiantuntijan määrittelee Oksanen 1999, 35 – 36. Asiantuntijuuden ja professioiden suhteesta laajemmin, ks. Saaristo 1996, 16 – 18.

¹¹⁷ Teollisuuden vuosikirja osa I 1992, 91 ja Teollisuuden ja rakentamisen rakennetilasto 2000, 113. Ks. myös Konttinen & Pirttilä 1996, 10.

¹¹⁸ Pahkinen 2000, 14 – 17.

Kaavio 4: Työllisen työvoiman, AKAVA:n jäsenmäärän ja sähkötekniä tuotteita valmistavien yritysten toimihenkilöstön määrän kehitys 1990 - 1998 (%).

Profession ja asiantuntijuuden käsitteet ovat ilmeisen päällekkäisiä. Profession jäsenet ovat kiistatta asiantuntijoita, ja varsin pitkään heillä oli lähes monopoli asiantuntijarooliin. Tällä hetkellä asiantuntijuuden kuva on kuitenkin nopeasti muotoutumassa uudestaan: tietoyhteiskunnan muodostuminen on luonut uudentyyppisen asiantuntemuksen tarvetta, jonka seurauksena profession rinnalle nousee uusia asiantuntijaryhmiä.

Koulutusekspansio nakertaa profession erityisasemaa, ja kaikesta ammattityöstä on tulossa yhä suuremmissa määrin asiantuntijatyötä. Ammatillinen koulutus antaa sekä oikeuden että pätevyyden tietyn ammatin harjoittamiseen, ja juuri koulutukseen kytkeytyy muilta salatuun tiedon saaminen¹¹⁹. Hurjimmassa ennusteissa mennään niin pitkälle, että jo vuonna 2020

¹¹⁹ Rinne & Jauhiainen 1988, 1 – 5. Koulutuksen ja työelämän yhdessä tuottamasta asiantuntijuudesta, ks. Lash 1995, 171 – 172.

automaattiset tietämysjärjestelmät tai tietorobotit muodostaisivat asiantuntijoiden ydinjoukon¹²⁰.

¹²⁰ Pirttilä 1992, 15; Pirttilä 1997, 80 – 81.

3. Tutkimusasetelma

3.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimustehtävät

Tämän väitöskirjan tavoitteena on tutkia, *miten palopäälliköiden ammattikunta on syntynyt ja erityisesti millaiseksi se on professioteoreettisesta näkökulmasta katsoen muodostunut*. Työ sisältää toisaalta pelastustoimen ja palopäällystön historiallisen tarkastelun ja toisaalta nykytilanteen poikkileikkauksen. Historiallisuus näkyy sekä makrotasolla eli koko pelastusalan historian kuvaamisena¹²¹ että mikrotasolla eli palopäälliköiden työhistorian läpikäyntinä. Nykytilanteen poikkileikkaus perustuu palopäällystölle tehtyyn kyselyyn. Kyselyä lähdettiin rakentamaan professioteoreettisesta näkökulmasta, ja lähtöolettamana oli se, että luvussa kaksi esitelty professioteoreettinen keskustelu on nostanut esille ammattikunnan rakentumisen keskeiset ominaispiirteet. Palopäällystään sovellettuna professioteoreettinen näkökulma nosti esiin seuraavat alatutkimusongelmat:

¹²¹ Pelastusalan historian läpikäynti oli myös kronologisesti työn lähtökohta, ja se tuotti Pelastusopiston julkaisusarjassa julkaistun erillisteoksen (Tolppi 1999).

1. Millaista koulutusta tehtävän hoito vaatii?
 - Miten palopäälliköiden koulutus on kehittynyt nykyiseen muotoonsa?
 - Miten palopäälliköt arvioivat saamansa ammattikoulutuksen hyödyllisyyttä?

2. Mitä palopäällikön työ on?
 - Mitkä ovat tärkeimmät tehtävät?
 - Miten palopäälliköt käyttävät työaikaansa?
 - Millaisia valmiuksia tehtävässä menestyminen edellyttää?
 - Millaista yhteistoimintaverkkoa palopäällikön tehtävien hoito edellyttää?
 - Miten palopäälliköt arvioivat työnsä muuttuvan tulevaisuudessa?

3. Millainen on palopäällikön ammattiura?
 - Millainen työura edelsi palopäälliköksi siirtymistä ja miten palopäälliköksi rekrytoidutaan?
 - Mitkä tekijät vaikuttavat uralla etenemiseen?
 - Kuinka sitoutuneita palopäälliköt ovat pelastusalaan?

4. Millaiset ammattieettiset säännöt ohjaavat palopäällikön toimintaa?
 - Mitä eettisillä ohjeilla tarkoitetaan?
 - Millaiset eettiset normit pelastusalalla vallitsevat?
 - Miten palopäälliköt suhtautuvat ammattieettisiin ongelmiin?

5. Miten pelastusalan ja erityisesti palopäälliköiden etuedustus on järjestetty?
 - Miten palopäällystö on organisoitunut kansallisesti ja ylikansallisesti?
 - Miten palopäälliköiden etuedustus on onnistunut?
 - Mitä kanavia palopäälliköt etuedustuksessaan käyttävät?

Ammattietiikkaa lukuunottamatta professiokeskustelun esille nostamat teemat ovat sovellettavissa useimpiin ammattiryhmiin. Professionäkökulman erityispiirteitä on vielä tarkennettu avainsanojen avulla taulukossa kaksi. Taulukosta ilmenee, miten professiokeskustelun teemat operationalisoitiin kyselylomakkeeksi ja miten tulokset on raportoitu.

TAULUKKO 2: Professioteorian esille nostamien teemojen, käytetyn kyselylomakkeen ja loppuraportin kytkennät.

Professioteema ja avainsanat	Lomakkeen kysymykset	Raportointi
Tutkimuskohteena työ; erityisesti - korkeat taitotietovaatimukset - työn ja vapaa-ajan raja epäselvä ¹²² - laajat mahdollisuudet vaikuttaa omaan työhön	1 – 2; 19; 23 3 – 4; 24 8 – 12; 16	Luku 8
Työ urana; erityisesti - voimakas sitoutuminen tehtävään - ammattiuran periytyvyys	20-22; 25 26 39	Luku 7
Koulutus ja osaaminen erityisesti - korkeakoulutasoinen opetus - koulutus ammattiin sosiaalistajana ¹²³ - profession voimakas vaikutusvalta koulutuksen järjestäjiin ¹²⁴	5 – 7 42	Luku 6
Ammattietiikka	27 – 29	Luku 9
Ammatillinen järjestäytyminen Erityisesti - professionaalisen järjestön tehtävät ¹²⁵	13 – 18	Luku 10

Kyselyn raportoimisessa on painotettu ammattikunnan sisäisiä eroja. Tavoitteena on ollut tutkia, miten palopäälliköiden suhtautuminen keskeisiin professioteoreettisiin teemoihin vaihtelee ja mitkä seikat selittävät havaittuja suhtautumiseroja.

¹²² Työn ja vapaa-ajan suhdetta ei kyselyllä selvitetty. Esimerkiksi lääkäreiden ja pappien tavoin palopäälliköt voidaan jo työn perusluonteen vuoksi kutsua töihin milloin tahansa.

¹²³ Analyysi perustuu tekijän omiin kokemuksiin Pelastusopiston opettajana.

¹²⁴ Analyysi perustuu kirjallisiin lähteisiin.

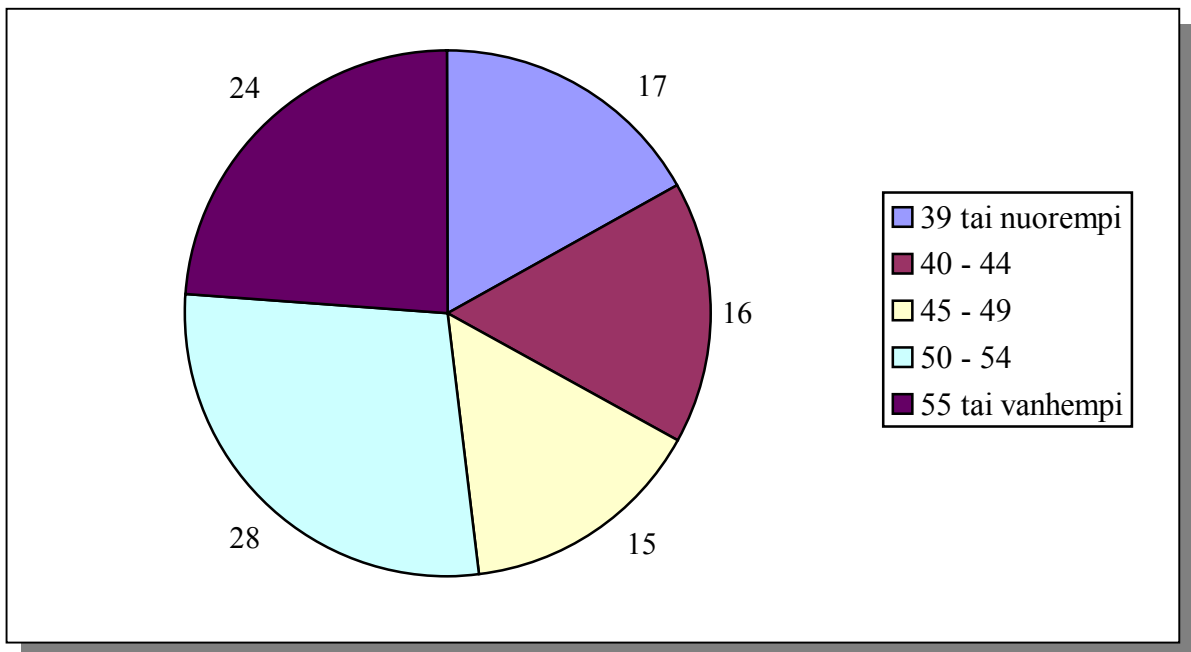
¹²⁵ Perustuu lähinnä Palopäällystöliiton toimintaa kuvaavaan kirjalliseen materiaaliin.

3.2 Palopäälliköt tutkimuksen kohdejoukkona

3.2.1 Perustiedot ja kato

Ikä

Kyselyyn vastanneista palopäälliköistä vanhin oli syntynyt vuonna 1936 ja nuorin vuonna 1971. Vastaajien iän keskiarvo oli kyselyntekohetkellä noin 48 vuotta. Kaaviossa 5 vastaajat on ryhmitelty iän perusteella viiteen luokkaan:

Kaavio 5: Vastaajien ikäjakauma (%).

Palopäällikön tehtävän luonteen vuoksi alle 40-vuotiaiden henkilöiden aliedustus vastaajajoukossa on ymmärrettävää. Kaikista suomalaisista miehistä ikäryhmään 40 – 44 vuotta kuuluu 12 %, 45 – 49-vuotiaisiin 8 %, 50 – 54-vuotiaisiin 7 % ja 55 – 64-vuotiaisiin 13 %¹²⁶. Yliedustettuina vastaajien joukossa olivat 50 – 54-vuotiaat, joita oli nelinkertainen määrä kaikkiin suomalaisiin verrattuna ($p=0.000$)¹²⁷. Nykyinen ikärakenne on seurausta

¹²⁶ Ote tilastokeskuksen työvoimatutkimuksesta 6.3.1996.

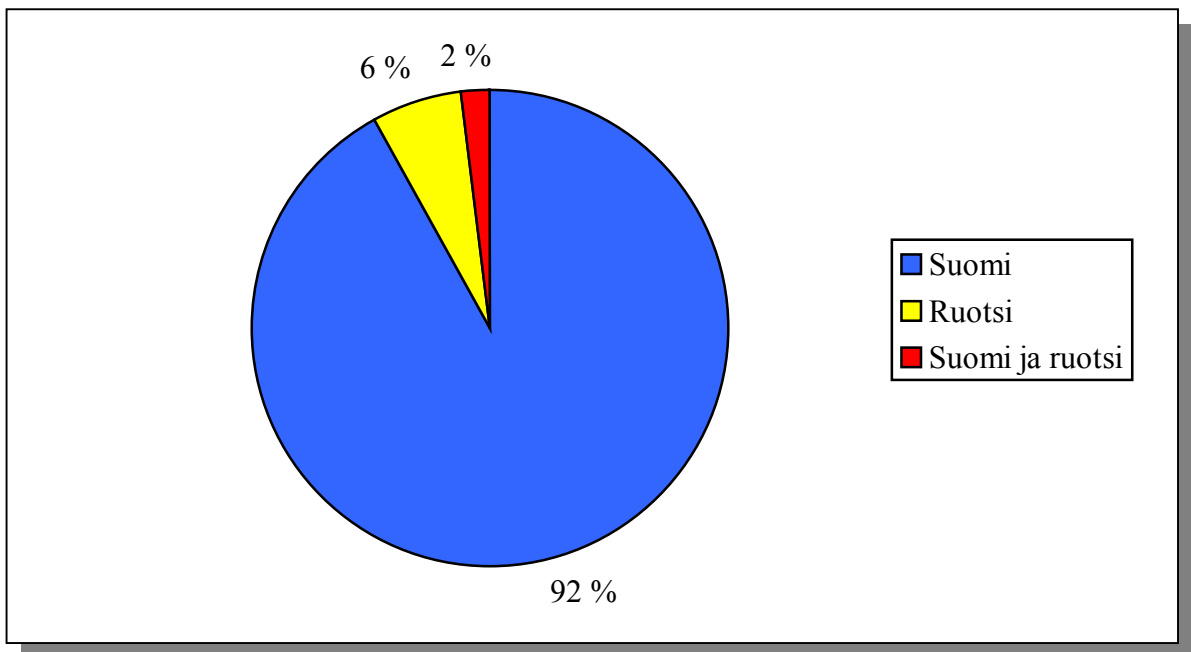
¹²⁷ Tehtävän luonteen vuoksi ikämuuttujalle tehdyssä yhteensopivuustestistä katsottiin perustelluksi jättää nuorin ikäluokka (alle 39-vuotiaat) pois.

vuoden 1975 palolain jälkeisestä palopäälliköiden virkojen perustamisalosta. ja sen vinoudesta seuraa, että seuraavan kymmenen vuoden aikana lähes 40 % palopäälliköistä aikoo siirtyä eläkkeelle¹²⁸.

Koko palopäällikkökuntaa vastaajajoukko edustaa iän perusteella varsin hyvin: suhteellisesti suurin kato kohdistui 40 – 49 -vuotiaisiin, joita oli kaikista palopäälliköistä 34 % mutta vastaajajoukosta 31 %. Vastaavasti hieman yliedustettuja vastaajien joukossa olivat 30 – 39 -vuotiaat palopäälliköt, joita vastaajista oli 16 %. Tämä on kaksi prosenttia enemmän kuin heidän osuutensa kaikista päälliköistä.¹²⁹

Äidinkieli

Vastaajien sosiaalista taustaa ja perhettä selvittävässä osiossa tiedusteltiin, mitä kieltä hänen lapsuuskodissaan käytettiin. Vastausten jakautuminen ilmenee kaaviosta 6.

Kaavio 6: Vastaajien äidinkieli.

¹²⁸ Koko palopäällystä kuvaavat tiedot perustuvat sisäasiainministeriön taloustutkimuksella teettämään koulutuskyselyyn, jolla hankittiin tausta-aineistoa palopäällystön ammattikorkeakoulututkimuksen suunnittelua varten. Kyselyssä kartoitettiin kattavasti palopäällystä koskevat perustiedot 1.1. 1999 tilanteen mukaan. Vertailuaineiston tietokoneajot suoritti Riitta Matsi taloustutkimuksesta 20.10.1999. Jatkossa aineistoon viitataan toimeksiantajan edustajan, ylitarkastaja Simo Tarvaisen nimellä (Tarvainen 1999).

¹²⁹ Tarvainen 1999.

Pääosa keski-ikältään hieman alle 50 vuotiaista vastaajista eli lapsuuttaan 1940– ja 1950-luvuilla, jolloin ruotsinkielisten määrä väestöstä oli 9 – 10 %¹³⁰. Vastaajajoukosta ruotsikielisiä tai kaksikielisiä oli yhteensä 8 %, eli ero valtaväestöön oli vähäinen. Lisäksi vastaajien joukosta löytyi yksi äidinkielenään saamea puhuva henkilö. Ruotsinkielisten hyvää edustusta palopäälylystöstä voi pitää yllättävänä, koska ruotsinkielistä päälylystökoulutusta ei Suomessa ole toistaiseksi järjestetty.

Yleissivistävä koulutus

Taulukossa 3 esitettyjen tietojen valossa vastaajien koulutustaso kestää varsin hyvin vertailun vastaavanikäisten suomalaisten miesten keskimääräiseen koulutustasoon. Kansakoulun käyneitä vastaajista oli 27 %, peruskoulun, keskikoulun tai kansalaiskoulun käyneitä runsas puolet (54 %) ja ylioppilastutkinnon suorittaneita 19 %. Verrattuna 35 – 64 -vuotiaisiin miehiin oli vastaajien peruskoulutus jopa parempi (χ^2 -yhteensopivuustesti $p=0,038$).

TAULUKKO 3: Vastaajien peruskoulutus verrattuna miesten yleiseen koulutustasoon Suomessa.

Peruskoulutus	Vastaajat (%)	35 – 64 -vuotiaat miehet (%) ¹³¹
Kansakoulu tai vähemmän	27	35
Peruskoulu, keskikoulu, kansalaiskoulu	54	48
Ylioppilas	19	17
YHTEENSÄ	100	100

Yleissivistävän koulutuksen osalta vastaajajoukko vastaa varsin hyvin koko palopäälylystää. Kaikista palopäälylyköistä on suorittanut kansa-, kansalais-, keski- tai peruskoulun yhteensä 85 % ja ylioppilastutkinnon 15 %.¹³²

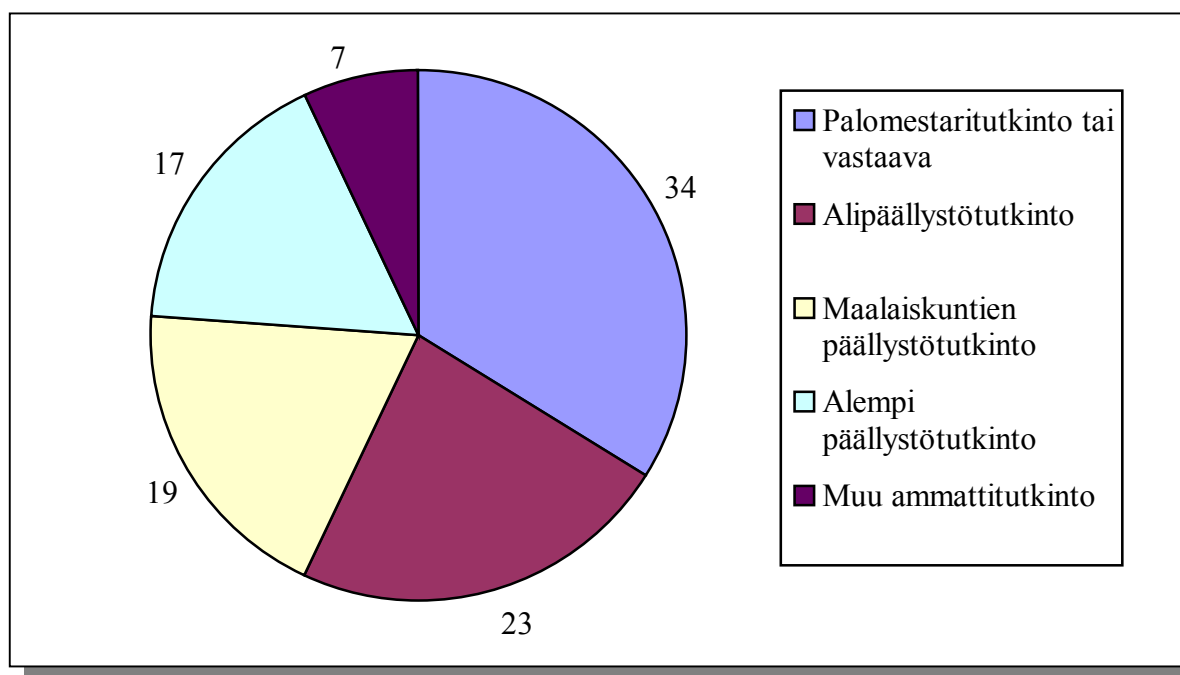
¹³⁰ Sandlund 1985, 272.

¹³¹ Ote EU työvoimatutkimuksesta 1997.

¹³² Tarvainen 1999.

Ammatillinen koulutus

Yleisin vastaajien ammattitutkinto oli palomestarin tutkinto tai vastaavat opinnot, jotka oli suorittanut noin kolmasosa (34 %) päälliköistä¹³³. Tavallisia ammattitutkintoja olivat myös alipäällystötutkinto, jonka oli suorittanut lähes neljäsosa (23 %) vastaajista, maalaiskuntien päällystötutkinto (19 % vastaajista) sekä alempi päällystötutkinto (17 % vastaajista). Muun kuin pelastusalan tutkinnon oli suorittanut 7 % vastaajista, ja heistä korkeakoulututkinnon suorittaneita oli lähes puolet. Kaaviossa 7 esitetään tiivistetysti vastaajien ammatillinen koulutus.

Kaavio 7: Vastaajien ammatillinen koulutus (%).

Käytettävissä oleva vertailuaineisto ei ole suoraan sovellettavissa tähän tapaukseen, koska vertailuaineistossa ei ole katsottu alipäällystötutkintoa palopäällikön koulutukseksi lainkaan. Vertailuaineistossa kuitenkin selvästi yleisin ammattitutkinto oli maalaiskuntien palopäällystökurssi (32 %). Alempi palopäällystökurssi (24 %) ja palomestarikurssi tai sitä vastaava tutkinto (26 %) olivat lähes tasoissa¹³⁴. Tämän perusteella näyttää siltä, että tässä kyselyssä kato kohdistuu maalaiskuntien palopäällystötutkinnon sekä alemman päällystötutkinnon suorittaneisiin ja korkeimman alan tutkinnon – eli palomestari- tai sitä vastaavan – suorittaneiden osuus vastaajajoukosta on hieman suurempi verrattuna

¹³³ Tässä on huomioitu ainoastaan ylin suoritettu tutkinto.

kaikkiin palopäälliköihin. On kuitenkin otettava huomioon, että maalaiskuntien palopäällystötutkinnon ja alemman päällystötutkinnon suorittaneet ovat mahdollisesti myöhemmin suorittaneet vielä palomestari­tutkinnon. Kovin suoraviivaisia päätelmiä kadosta ei käytettävissä olevan vertailuaineiston perusteella voi tehdä.

Palkka

Vastaajien bruttokuukausipalkat vaihtelivat välillä 6500 – 32 000 markkaa. Palkkahaitarin alapäähän sijoittuneet päälliköt olivat sivutoimisia päälliköitä. Keskimäärin vastaajien kuukausipalkka oli 13 286 markkaa ja mediaanipalkka 12 954 markkaa. Neljäsosa vastaajista ansaitsi alle 10 500 markkaa, seuraavan kvartiilin rajat olivat 10 500 – 12999 markkaa, kolmannen kvartiilin 13 000 – 15 999 markkaa, ja parhaiten ansaitsevaan kvartiiliin sijoittuivat 16 000 tai enemmän ansaitsevat päälliköt. Kuukausipalkkojen keskihajonta oli 3308 markkaa, eli vastaajat muodostavat varsin tasapalkkaisen joukon.

Kyselylomakkeessa kysyttiin vastaajien bruttokuukausipalkkaa. Aineistoon tutustumisen jälkeen kävi ilmeiseksi, että osa vastaajista ilmoitti ainoastaan peruspalkkansa ilman päivystys- tai varallaolokorvauksia. Havaintoa tukee tilastokeskuksen vertailuaineisto, jonka mukaan palopäälliköiden keskipalkka vuonna 1998 oli 14 672 markkaa¹³⁵. Koska vastaajajoukossa pienempien kuntien päälliköt ovat aliedustettuina, olisi vastaajien keskipalkan olettanut olevan tilastokeskuksen antamaa tietoa suurempi. Näillä perusteilla vastaajien ilmoittamiin palkkatietoihin tulee suhtautua varauksellisesti.

Puoluekanta

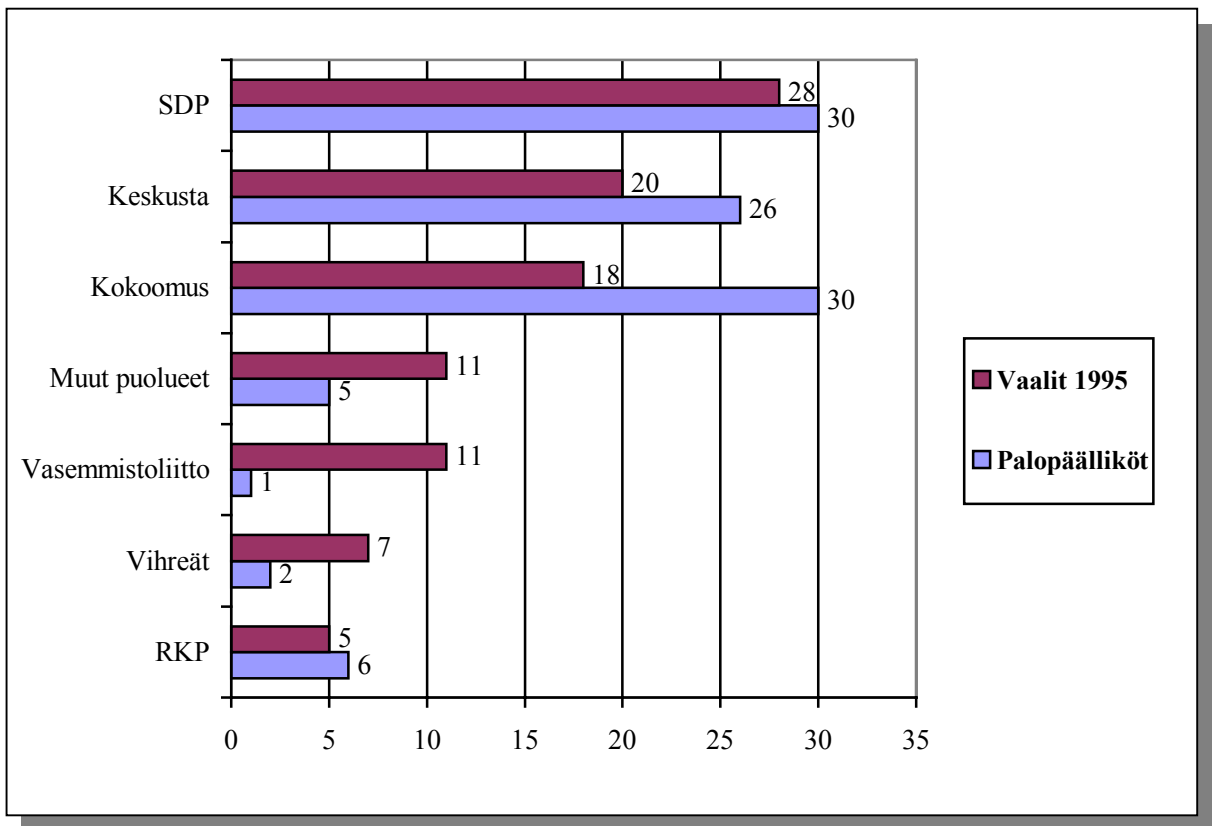
Vastaajien puoluekannan selvittämiseksi heiltä kysyttiin, mitä puoluetta he äänestivät edellisissä – vuoden 1995 – eduskuntavaaleissa vai jättivätkö he äänestämättä. Kaaviossa 8 vastaajat on ryhmitelty puoluekannan perusteella ja vertailuaineistona esitetään virallinen vaalitulokset. Vastaajien joukossa kaksi suosituinta puoluetta olivat kokoomus ja sosiaalidemokraatit, joita molempia äänesti kyselyä edeltäneissä eduskuntavaaleissa 26 % kyselyn vastaajista. Kolmas suosittu puolue oli keskustapuolue, jonka kannatus

¹³⁴ Tarvainen 1999.

¹³⁵ Kuntasektorin kuukausipalkat 1998, 41.

palopäälliköiden keskuudessa oli 22 %. Ruotsalaista kansanpuoluetta äänesti 5 %, vihreitä 2 % ja Vasemmistoliittoa 1 %. Jotakin muuta¹³⁶ puoluetta äänesti 4 % vastaajista.

Verrattuna vuoden 1995 vaalien kokonaistulokseen¹³⁷ kokoomus oli kyselyyn vastanneiden joukossa oleellisesti suosituimpi, ja suurin häviöjä oli Vasemmistoliitto, jonka kannattajia ei kyselyyn vastaajien joukosta juuri löytynyt. Vastaajajoukko oli ryhmittynyt selvästi kolmen suurimman puolueen taakse, eikä pienryhmillä ollut samaa painoarvoa kuin yleisissä tuloksissa. Vastaajien ja koko äänestäjäkunnan poliittisten näkemysten erot olivat χ^2 -yhteensopivuustestin perusteella tilastollisesti erittäin merkitseviä ($p=0,000$).

Kaavio 8: Vastaajien puoluekanta verrattuna vuoden 1995 eduskuntavaalien tulokseen (%).

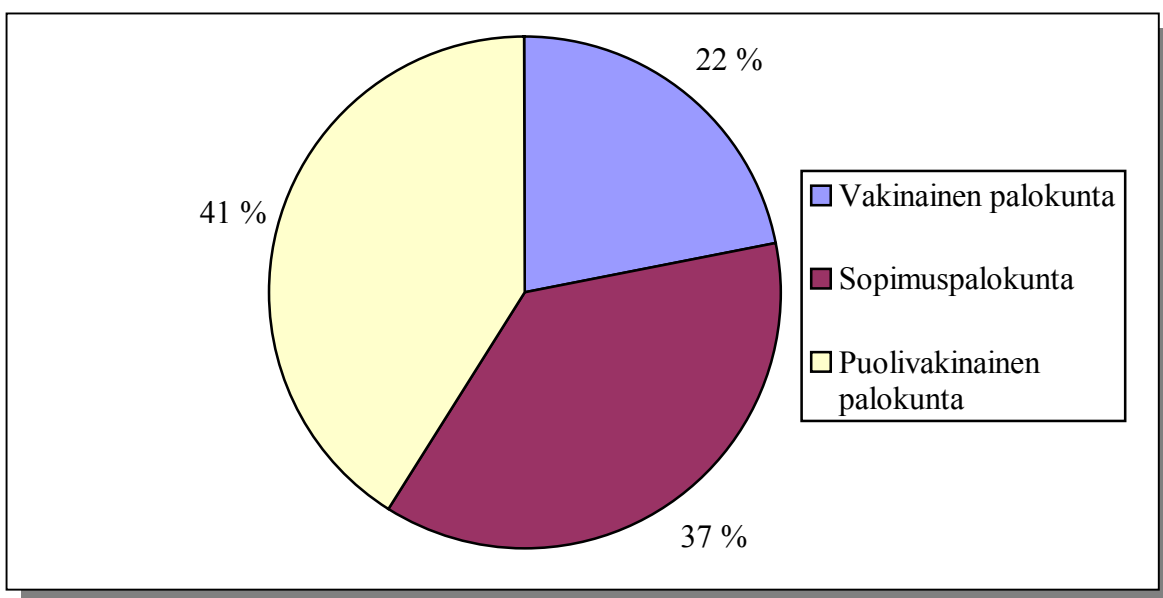
¹³⁶ Muilla puolueilla tarkoitetaan tässä yhteydessä vastaajien osalta Kristillistä liittoa, Nuorsuomalaista puoluetta, Liberaalista kansanpuoluetta sekä Perustuslaillista puoluetta. Vaalituloksissa luokkaan ”muut” kuuluu vielä useita muita pienryhmiä, jotka eivät kuitenkaan saaneet vuoden 1995 vaaleissa edustajiaan lävitse.

¹³⁷ Kansanedustajain vaalit 1995, 14.

Myös kyselyyn vastanneiden äänestysaktiivisuus poikkesi selvästi yleisestä linjasta. Vuoden 1995 eduskuntavaaleissa miesten äänestysprosentti oli 71, kun kyselyyn vastanneista peräti 86 prosenttia ilmoitti käyttäneensä äänioikeuttaan¹³⁸.

Palokuntamuoto ja aluepalopäällikkyyks

Useimmat vastaajista toimivat puolivakinaisten (41 %) tai sopimuspalokuntien (37 %) päälliköinä. Vakinaisten palokuntien päälliköiden osuus vastaajista oli 22 % (kaavio 9). Kysely lähetettiin 58 vakinaisen palokunnan päällikölle, 143 puolivakinaisen palokunnan päällikölle ja 158 sopimuspalokuntien varassa operoivien kuntien päälliköille. Vakinaisten palokuntien päälliköiden osallistumisaktiiviteetti oli erittäin suuri: heistä vastauksen palautti 53 (90 %). Puolivakinaisten palokuntien päälliköistä vastasi 101, eli noin 70 % koko joukosta, ja kaikkein suurin kato kohdistui kuntiin, joissa operatiivinen vastuu on sopimuspalokunnilla: näiden kuntien päälliköistä vastauksen palautti 92 (58 %). Osallistumisaktiivisuuserot palokuntamuotojen perusteella olivat tilastollisesti merkitseviä (χ^2 -yhteensopivuustesti $p=0,033$). Neljä vastaajaa jätti palokuntamuotoa koskevan kysymyksen tyhjäksi.

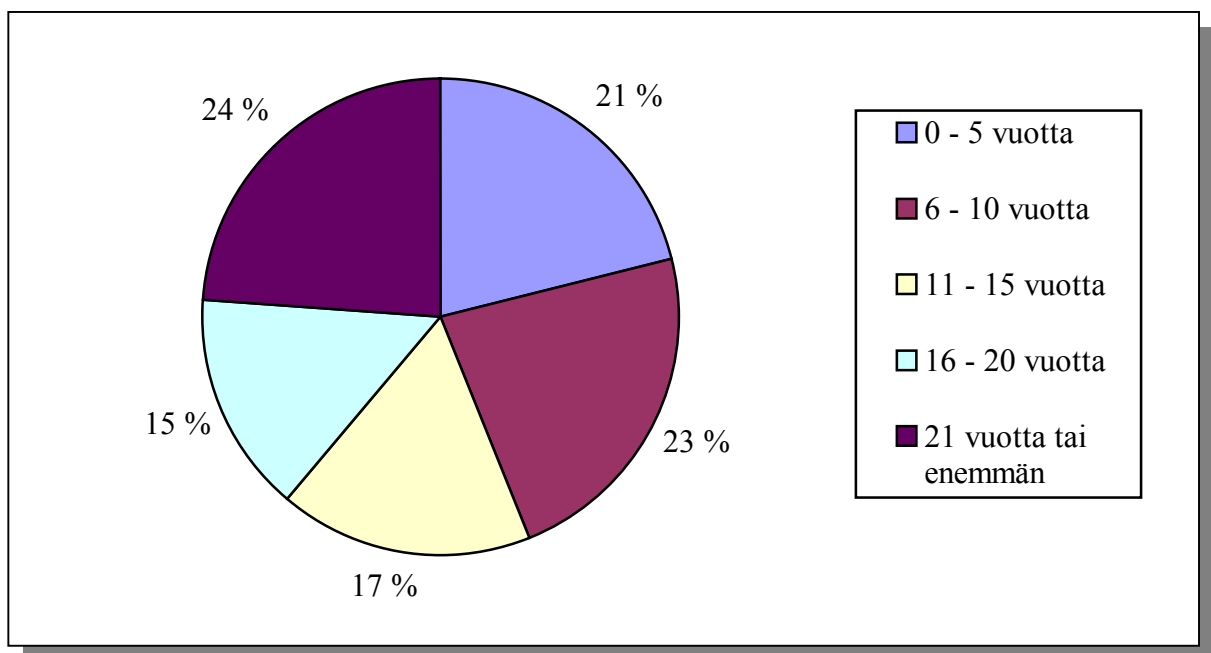
Kaavio 9: Vastaajat palokuntamuodoittain (%).

¹³⁸ Kansanedustajain vaalit 1995, 20.

Pelastustoimilaissa maa jaetaan yhteistoiminta-alueisiin, joiden päällikköinä toimivat lääninhallituksen nimeämät aluepalopäälliköt (L 561 / 1999, 12 §). Kyselyhetkellä Suomessa oli 58¹³⁹ aluepalopäällikköä, ja heistä vastasi kyselyyn 51 (89 %). Tämä on huomattavasti enemmän verrattuna muiden kuin aluepalopäällikköiden vastausprosenttiin (65).

Palopäällikkökokemus

Vastaajilta kysyttiin palopäällikön ammattiuraa kartoittavassa osiossa päällikköuran pituutta. Kaaviossa 10 vastaukset on luokiteltu viiteen luokkaan:

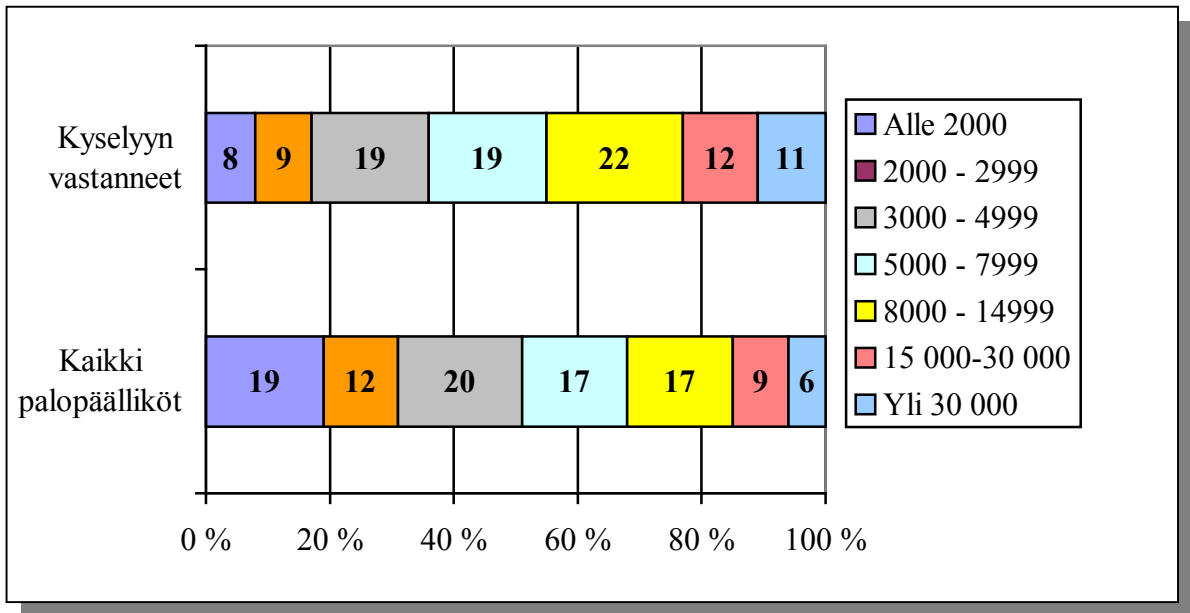
Kaavio 10: Vastaajien palopäällikkökokemus.

Päällikkökokemuksen perusteella ryhmiteltynä vastaajajoukko jakautui varsin tasaisesti. Suurimman luokan muodosti pisimmän (21 vuotta tai enemmän) päällikkökokemuksen kerännyt joukko, joka kuitenkin yläarvoltaan avoimena luokkana kerää havaintoja muita isommasta joukosta. Keskimäärin palopäällikkökokemusta vastaajille oli kertynyt 14 vuotta, ja vaihteluväli ulottui nollostakaan aina 35 palvelusvuoteen saakka.

¹³⁹ Suomen Palopäällystiitto 1998, 54 – 59.

Viranhoidokunnan asukasluku

Kyselylomakkeessa vastaajan viranhoidokunnan asukaslukua kysyttiin luokitellulla kysymyksellä, jossa oli seitsemän vaihtoehtoa alle 2000 asukkaasta yli 30 000 asukkaaseen. Tähän päädyttiin, koska tarkka kunnan asukasluku yhdistettyinä muihin tietoihin olisi useissa tapauksissa mahdollistanut vastaajan henkilöllisyyden selvittämisen. Kaaviossa 11 palopäälliköt on ryhmitelty viranhoidokunnan asukasluvun perusteella.

Kaavio 11: Palopäälliköt ryhmiteltyinä viranhoidokunnan asukasluvun perusteella; kyselyyn vastanneiden ja kaikkien palopäälliköiden vertailu¹⁴⁰.

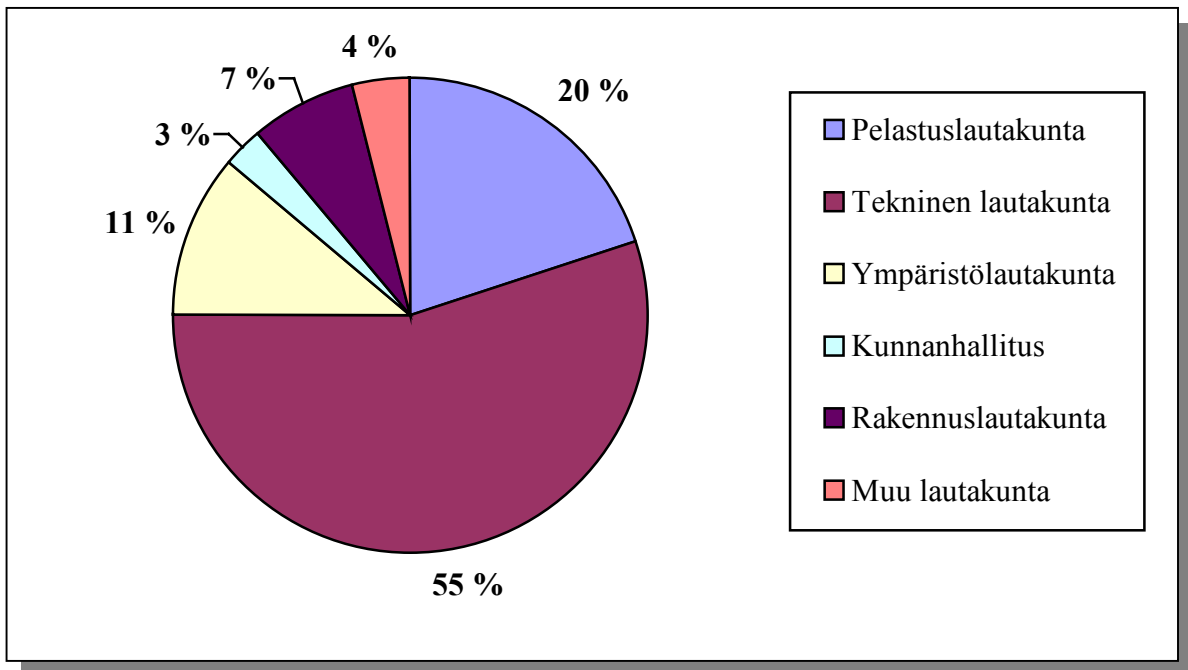
Kato vastaajajoukossa kohdistui erityisesti pienimpään kuntakokoluokkaan (alle 2000 asukasta) ja lievästi aliedustettuja olivat myös kaksi seuraavaa kokoluokkaa. Kunnat, joissa on yli 5000 asukasta tai enemmän, olivat kaikki yliedustettuja, ja kaikkein yliedustetuimpia olivat suurimmat – yli 30 000 asukkaan – kunnat (χ^2 -yhteensopivuustesti $p=0,000$). Pienimmissä kuntakokoluokissa oli kuitenkin myös potentiaalisia vastaajia selvästi eniten, eli aineiston edustavuus säilyi kadosta huolimatta hyvänä.

¹⁴⁰ Kaikkien palopäällikköjen osuuksia laskettaessa pohjatiedot on poimittu teoksesta Tietoja kunnista 1997, 92 – 94.

Pelastustoimen organisointitapa

Pelastustoimen organisointitapaa kunnassa selvitettiin kysymällä, minkä lautakunnan tai muun luottamusmieheselimen alaisuuteen kunnan palotoimi oli sijoitettu (kysymys 51).

Vastaukset jakautuivat seuraavasti (kaavio 12):

Kaavio 12: Vastaajat palotoimen organisointitavan perusteella ryhmiteltynä.¹⁴¹

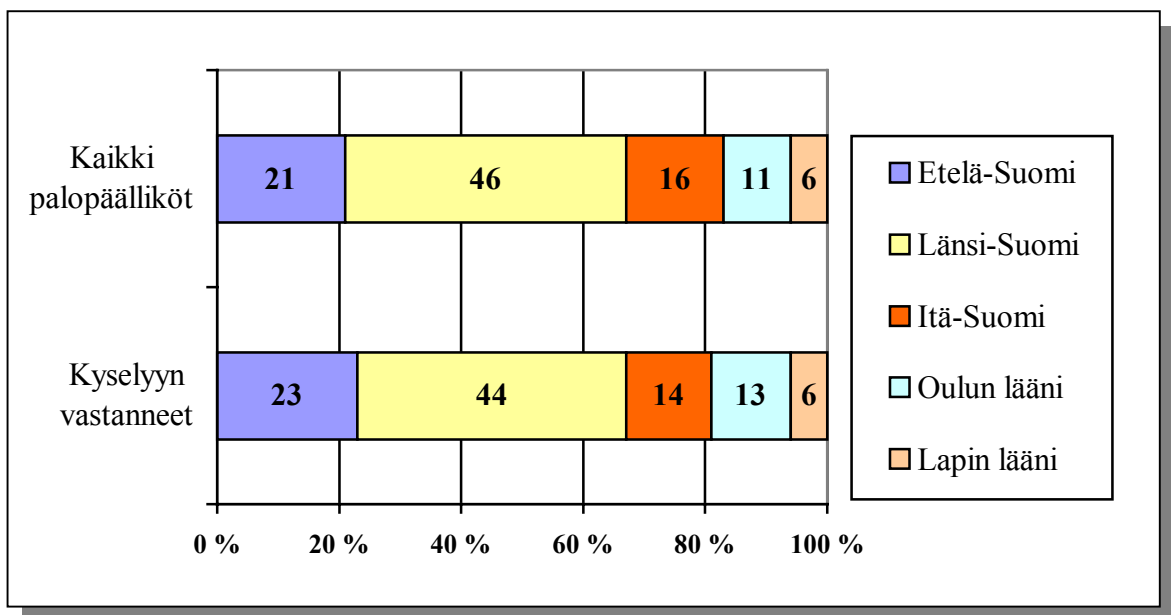
Yli puolet kunnista oli sijoittanut pelastustoimen teknisen lautakunnan alaisuuteen. Joka viidennessä kunnassa oli oma pelastuslautakunta, ja noin joka kymmenes kunta oli sisällyttänyt pelastustoimen ympäristölautakunnan tehtäviin. Rakennuslautakunta vastasi pelastustoimesta seitsemässä prosentissa kuntia ja muutamissa (N=7) kunnissa pelastustoimi oli sijoitettu suoraan kunnanhallituksen alaisuuteen. Yhteensä kymmenessä kunnassa oli käytössä vielä jokin muu pelastustoimen organisointimalli.

¹⁴¹ Kunnasta toiseen hallintoyksikköjen nimet varioivat suuresti. Selitteessä on käytetty yleisimpiä nimityksiä. Kuntien pelastustoimen yhteistyötä kartoittavassa selvityksessä kartoitettiin palopäälliköiden näkemyksiä pelastustoimen vaihtoehtoisista organisointitavoista. Tulosten perusteella yhdistelmälautakunnissa vaarana on asiantuntemuksen puute, mutta etuna taas lautakunnan jäsenten suurempi poliittinen arvovalta (Oulasvirta ym. 2000, 35 – 39).

Luokkaan ”muu” on tässä yhteydessä sijoitettu valvontalautakunta, vaikka se sai yhtä paljon mainintoja kuin rakennuslautakuntakin (N=7). Tähän päädyttiin, koska valvontalautakuntaan voi kuulua erilaisia pelastus-, rakennus- ja ympäristölautakuntien kombinaatioita, eikä vastauksista voi päätellä, millaista tehtäväkenttää valvontalautakunta kulloinkin hallinnoi. Valvontalautakunnan lisäksi muihin lautakuntiin sisältyvät vielä suojelulautakunta, kaupunkirakennelautakunta sekä yhdyskuntalautakunta.

Lääni

Kyselyssä palopäälliköiltä tiedusteltiin, missä läänissä heidän viranhoitokuntansa sijaitsee. Kaaviossa 13 vastaajat on ryhmitelty lääneittäin. Poikkeuksen muodostavat Ahvenanmaan päälliköt, jotka on seuraavassa sijoitettu Länsi-Suomen päälliköiden joukkoon.

Kaavio 13: Palopäälliköt lääneittäin; kyselyyn vastanneiden ja kaikkien palopäälliköiden osuuksien vertailu.¹⁴²

Suhteellisesti yliedustetuimpia olivat Oulun läänin ja aliedustetuimpia Itä-Suomen läänin päälliköt, mutta lääninkohtaiset erot kyselyyn vastanneiden ja kaikkien palopäälliköiden välillä eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. Edellä todettiin, että asukasluvultaan pienimmät kunnat ovat aliedustettuja, ja tämän perusteella olisi voinut olettaa, että kato olisi kohdistunut

¹⁴² Kaikkien palopäälliköiden tiedot perustuvat sisäasiainministeriön ylläpitämään kuntaluetteloon, joka oli nähtävillä internetissä 13.10.1999 sivulla <http://www.intermin.fi/suom/laanit/kunnat.html>

erityisesti pienkuntavaltaisen Länsi-Suomen läänin päälliköihin. Näin ei kuitenkaan käynyt, vaan vastaajajoukon voi sanoa edustavan koko Suomea.

3.2.2 Aineiston analysointimenetelmät

Aineiston käsittelyssä oli apuna SPSS for Windows –ohjelman versio 9.0. Tilastollisina analysointimenetelminä käytettiin

- ristiintaulukointia ja ryhmien välisten erojen testaamiseen khiin (χ^2) neliötestiä
- kahden ryhmän keskiarvojen yhtäsuuruutta testattaessa t-testiä
- useamman ryhmän keskiarvojen yhtäsuuruutta testattaessa yksisuuntaista varianssianalyysiä (One - way ANOVA) ja Tukeyn testiä tehtäessä parittaisvertailuja.
- Levenen testiä tutkittaessa varianssien yhtäsuuruutta ja Kolmogorov-Smirnovin testiä tutkittaessa normaalijakautuneisuutta¹⁴³
- parametristen testien edellytysten puuttuessa kahden riippumattoman otoksen tapauksissa Mann-Whitney U – testiä ja useamman otoksen tapauksissa Kruskall–Wallis -testiä¹⁴⁴
- monisuuntaista varianssianalyysiä tutkittaessa yksisuuntaisessa varianssianalyysissä tilastollisesti merkitseviksi osoittautuneiden taustamuuttujien yhteisvaikutuksia
- muuttujien ryhmittelyyn ja riippuvuuksia koskevan tiedon tiivistämiseen faktorianalyysiä¹⁴⁵
- summamuuttujien luotettavuuden arvioinnissa Cronbachin alfa (α) – kerrointa
- yhteensopivuustestiä verrattaessa muuttujan arvoja ennalta määrättyyn jakaumaan.

Aineiston analysointia rajoittivat tutkittavien tapausten määrä ja käytetyt mitta-asteikot. Vaikka kyseessä oli kokonaistutkimus ja vastausprosentti nousi varsin korkealle (70), jäi vastaajien määrä (250) tilastollisten tutkimusmenetelmien käytön kannalta suhteellisen alhaiseksi: kovin pitkälle menevään luokitteluun ei ollut mahdollista mennä, jos halusi varmistaa, että kussakin luokassa oli tilastollisen testauksen mahdollistava määrä tapauksia. Käytännössä tämä pakotti turhankin usein luokkien yhdistelyyn, mikä automaattisesti johtaa

¹⁴³ Normaalijakauman osalta turvauduttiin yleensä keskeiseen raja-arvolauseeseen, jonka perusteella suurilla otokseen arvoilla (ryhmät yli 30) jakauma noudattaa likimain normaalijakaumaa riippumatta siitä, millaisesta jakaumasta otos poimitaan (Raja-arvolauseesta laajemmin, Heikkilä 1998, 215).

¹⁴⁴ Tekstissä Mann-Whitney U -testin käyttö ilmenee yläindeksistä MW ja Kruskall – Wallis –testin käyttö yläindeksistä KW.

¹⁴⁵ Faktoreiden muodostamisessa käytettiin pääkomponenttimenetelmää ja Varimax-rotatiota.

informaation kapenemiseen. Mitta-asteikkoina käytettiin lähinnä luokittelu- ja järjestysasteikkollisia muuttujia, mikä osaltaan rajoitti tilastollisten testauksen mahdollisuuksia.

3.2.3 Aineiston luotettavuus

Kyselyaineiston avulla tutkittiin, millaiseksi palopäälliköiden ammattikunta on muodostunut. Ammattikunnan poikkileikkauksen tekeminen on tutkimusongelmana erittäin laaja, ja sitä voitaisiin lähestyä esimerkiksi organisaatioteoreettisesti lähinnä johdon ja alaisten välisen suhteen näkökulmasta, vertailevana tutkimuksena suhteuttamalla toisiinsa vaikkapa palopäälliköiden ja muiden kuntien osastopäällikötasoisten virkamiesten palkkoja, sosiaalista taustaa tai poliittisia mielipiteitä tahi vallankäytön tutkimuksena selvittämällä, millaista pakkovaltaa paloviranomaiset voivat kuntalaisiin kohdistaa. Tässä tutkimuksessa näkökulmaa ohjaa voimakkaasti professioteoreettinen keskustelu ja tutkimustehtävän selvittäminen perustuu siihen, että professiotutkimuksessa on nostettu esille juuri ne näkökohdat, jotka ovat työn ja ammattikunnan kannalta keskeisiä. Kaikkia ammattikunnan ulottuvuuksia on mahdotonta tutkia ja tämä tutkimus on validi vain sillä olettamalla, että professiotutkimus rajaa tarkoituksenmukaisesti työn toteuttamista.

Validiutta heikentäviä tulkintaongelmia ilmeni kolmesta syystä. Ensimmäkin kyselylomakkeesta oli käytössä suomenkielinen ja kaksikielinen versio. Kaksikielisyys olisi pitänyt ulottaa pidemmälle kuin pelkkään tekniseen kääntämiseen. Kärjekkäästi ongelma nousi esille tarkasteltaessa palopäälliköiden mahdollisuuksia vaikuttaa viranhoidon kannalta keskeisiin tahoihin: myös kaksikielisessä lomakkeessa kysyttiin mahdollisuuksia vaikuttaa Suomen Pelastusalan keskusjärjestöön eikä sen ruotsinkieliseen sisärjärjestöön. Ei liene yllätys, että näin muotoiltuun kysymykseen vastaajan äidinkielellä oli tilastollisesti merkitsevä vaikutus.

Toinen tulkintaongelma seurasi avokysymysten suuresta määrästä: kyselylomakkeessa vastaajia pyydettiin luettelemaan kolme tärkeintä tehtävää, yhteistoimintatahoa, etujen ajamisen kanavaa, työn muutospainetta, uralla etenemiseen vaikuttavaa tekijää sekä kolme yleisintä ja pahinta epäeettisen toiminnan muotoa palokunnissa. Luokittelu tehtiin vasta jälkikäteen, ja joka kerta muutettaessa ja tiivistettäessä mahdollisesti runsastakin kirjallista ilmaisua yhdeksi SPSS - ohjelmalle ymmärrettäväksi numeroksi, oli vastauksia tulkittava. Tästä seurasi, että lomakkeiden tallennus ei ollut mekaanista rutiinityötä, vaan se sisälsi

oleellisesti tuloksiin vaikuttavaa tulkintaa. Käytännössä tulkintavääristymien uhka ja yksiselitteisten tallennusohjeiden laatimisen suuritöisyys johti siihen, ettei lomakkeiden tallennukseen voinut käyttää ulkopuolista apua.

Kolmas lähinnä vastaajiin liittyvä tulkintaongelma oli laajakantoisempi. Syystä tai toisesta yleensä tunnollisesti lomakkeet täyttäneet palopäälliköt olivat hyvin haluttomia vastaamaan ammattieettisten ongelmien yleisyyttä ja vakavuutta koskeviin kysymyksiin¹⁴⁶ (kysymykset 28 – 29); näihin kysymyksiin vastasi vain noin puolet koko vastaajajoukosta¹⁴⁷. Periaatteessa kyse saattoi olla siitä, että palopäälliköt olivat haluttomia pohtimaan ammattieettisiä ongelmia. Todennäköisempää on kuitenkin se, että kysymyksen sanamuoto oli liian suppea, eikä siitä käynyt riittävän selvästi ilmi, mihin vastaajilta oikein haluttiin kannanottoa. Onneksi kato kohdistui suhteellisen tasaisesti koko vastaajajoukkoon, eikä systemaattista virhettä päässyt syntymään.

Lyhyesti reliabiliteetti voidaan määritellä kyvyksi tuottaa ei-sattumanvaraisia tuloksia, ja siihen vaikuttavat ensisijaisesti kato ja mittaamisvirheet¹⁴⁸. Kysely toteutettiin kokonaistutkimuksena, millä vältettiin otantaan ja edustavuuteen liittyvät ongelmat. Kyselylomake oli pitkä ja vaati täyttäjältä runsaasti aikaa. Tätä taustaa vasten vastaajien paneutuminen ansaitsee suuret kiitokset, ja varsinkin kirjekyselyksi voi 70:een kohoavaa vastausprosenttia pitää selvästi keskivertoa parempana tuloksena.¹⁴⁹

Kadon näkökulmasta vastaajajoukko rinnastuu varsin hyvin koko palopäällikkökuntaan. Kaikkein suurin kato kohdistui alle 2000 asukkaan kuntien päälliköihin, joiden osuus kyselyyn vastanneista oli yli puolet pienempi kuin heidän osuutensa kaikista palopäälliköistä. Tätä havaintoa tuki se, että asukasluvultaan pienimpien kuntien päälliköille tyypillisen maalaiskuntien palopäällystötutkimuksen suorittaneita oli vastaajajoukossa selvästi vähemmän kuin koko palopäällystökunnassa sekä sopimuspalokuntien varassa toimivien kuntien päälliköiden aliedustus.

¹⁴⁶ Kysymys 28: ”Mainitkaa kolme mielestänne yleisintä epäeettisen toiminnan muotoa palokunnissa” ja kysymys 29: ”Mainitkaa kolme mielestänne pahinta epäeettisen toiminnan muotoa palokunnissa”.

¹⁴⁷ Vastaajien lukumäärä vaihteli välillä 121 – 129.

¹⁴⁸ Ks. esim. Erätuuli ym. 1994, 100 – 104; Heikkilä 1998, 179 ja

¹⁴⁹ Heikkilä 1998, 29 ja 65.

Potentiaalista mittausvirhettä aiheuttaa tässä työssä omaksuttu tapa laskea keskiarvoja ja summata periaatteessa järjestysasteikon tasoisten muuttujien arvoja, mitä ei tilastomatematisesti pitäisi tehdä. Tämä on mahdollista ainoastaan sellaisella lisäolettamuksella, että vastaajat mieltävät numeeristen arvojen erot tasavälisiksi.¹⁵⁰ Tässä työssä järjestysasteikollisten muuttujien arvoina on johdonmukaisesti käytetty numeerisia arvoja (1 – 5), ja tilastollisessa käsittelyssä niitä on kohdeltu välimatka-asteikollisina muuttujina. Keskiarvoja tai muita tunnuslukuja on laskettu lähinnä sellaisissa tapauksissa, joissa vastaaja on arvioinut kysytyä asiaa – esimerkiksi viran saamiseen tai palokuntahyveisiin liittyviä tekijöitä – monen muuttujan avulla kysymyksestä toiseen samalla asteikolla. Kun kaikilla kysymyspatterin muuttujilla on samat vastausvaihtoehdot, paranee arvojen keskinäinen vertailtavuus.

Varsinkin keskiarvojen laskemisen kannalta on Likertin viisiportaisen asteikon (1 – 5) keskimäinen arvo – lomakkeessa yleensä ”en osaa sanoa” –vaihtoehto erityisen ongelmallinen. Kyseisen vaihtoehdon voivat valita vastaajat, joilla on aidosti neutraali mielipide asiaan, tai vastaajat, joilla ei ole mielipidettä ollenkaan. Koska keskimäisen arvon merkityksestä ei voida olla täysin varmoja, on ne pääsääntöisesti jätetty pois keskiarvoista.¹⁵¹

¹⁵⁰ Järjestysasteikollisten ja välimatka-asteikollisten muuttujien välisestä rajanvedosta enemmän; ks. esimerkiksi Karjalainen 2000, 15 – 16; Heikkilä 1998, 79; Agresti 1984, 2-3 ja 222 – 227. Erityisesti ihmistieteissä Erätuuli ym. 1994, 40.

¹⁵¹ Keskimäisten arvojen ongelmasta laajemmin: Heikkilä 1998, 176 – 177; Karjalainen 2000, 16. Lomakkeessa oli kuitenkin myös asteikko, jossa keskimäisen arvon mukana pitäminen oli välttämätöntä; tällainen oli kysymyksen 24 asteikko, jossa keskimäinen arvo tarkoitti tutkittavan ilmiön merkityksen säilymistä ennallaan.

4. Tulentorjunnasta pelastustoimeen

4.1 Tulentorjunnan juuret¹⁵²

Vanhimmat merkit tulentorjunnasta löytyvät noin 1700 eKr. säädetyistä Hammurabin laista¹⁵³ (Codex Hammurabi). Laissa on määräyksiä ehkäisevästä tulipalontorjunnasta, kuten rakennustavoista, rakennusten etäisyyksistä ja muurien paksuudesta, muttei varsinaisesta sammutustoiminnasta. Ensivaiheessa ihmisten tärkein keino tulentorjuntaan oli varovaisuus tulen käsittelyssä, mikä vähän kerrallaan johti tulen käyttöä ohjaavien sääntöjen muodostumiseen. Sääntöjen rikkomisesta puolestaan seurasi rangaistus, joka saattoi olla nykyperspektiivistä katsoen hyvin ankara¹⁵⁴.

Ainoa tieto organisoidusta tulentorjunnasta vanhalla ajalla on Roomasta. Jo 1. vuosisadalla eKr. provinssihin perustettiin sotilaallisia varmuusvahteja, joiden tehtäviin kuului myös tulentorjunta. Itse Rooman väkiluku saavutti 500 000 asukkaan rajan jo noin 150 eKr.

¹⁵² Tulentorjunnan varhaisvaiheista, ks. esim. Neck S.a., 17 – 40; Nuoreva 1980, 18-21; Härkäpää 1961, 5 – 8; Juuti 1993, 37 – 39.

¹⁵³ Hammurabin laista laajemmin, ks. Salonen 1951.

Rakennukset olivat senaikaisiksi korkeita – jopa viisikerroksisia – eikä painovoimaan perustuvan vesijohtoverkon paine riittänyt ylimpiin kerroksiin. Kadut ja kujat olivat ahtaita, ja kun valaistus hoidettiin kynttilöillä ja soihtuilla, olivat tulipalot hyvin tavallisia.

Ensimmäisen varsinaisen palokunnan perusti noin 79 eKr. Crassus-niminen ylimys hyvin raadollisilla motiiveilla. Crassus oli havainnut, että tulen uhkaamien talojen hinnat romahtivat. Tulen päästessä irti Crassuksen orjapalokunta ryhtyi sammutustyöhön vasta sen jälkeen, kun hänen asiamiehensä olivat ostaneet tulen uhkaamalta alueelta riittävän määrän taloja erittäin edulliseen hintaan. Tällä tavoin Crassuksesta tuli Rooman suurin kiinteistönomistaja, jonka omistuksessa oli kokonaisia kaupunginosia.

Selkeästi julkisvallan tehtäväkenttään tulentorjunnan liitti ensimmäisenä keisari Augustus, joka vuonna 24 eKr. antoi Rooman poliisipäällikön Rufuksen tehtäväksi sammutusjoukon perustamisen. Sekä palkatusta väestä että orjista koottu alkuvaiheessa noin 600-miehininen sammutusjoukko nautti suurta luottamusta, minkä vaikutuksesta Augustus jatkoi sen toimintaa omissa nimissään Rufuksen virkakauden päätyttyä. Vielä Augustuksen hallitsijakaudella sammutusyksikkö laajeni miehistöltään moninkertaiseksi, tehokkaasti organisoiduksi kaupunkivartiostoksi¹⁵⁵.

Kaupunkivartiosto vastasi sekä järjestyksestä että tulentorjunnasta. Tulentorjuntatehtäviin oli organisoitu yhteensä noin 7000 miestä, jotka oli jaettu seitsemään noin 1000 hengen vahvuiseen vartiokohorttiin. Kohortti jakautui edelleen seitsemään noin 140 miehen vahvuiseen centurioon, jotka oli kasarmoitu ympäri kaupunkia. Tulentorjunnan merkitystä kaupunkivartioston tehtäväkentässä kuvaa se, että centurion päällikköä nimitettiin ruiskumestariksi (siphonarius).

Kohortin miehistön tehtävät oli tarkoin määritelty. Jokaiseen centurioon kuului alkuvaiheessa

- vedenkantajia (aquarii)
- ruiskumiehiä (siphonarii)
- tulen tukahduttajia (centonarii)
- valaistuksesta huolehtijoita (sebaciarii).

¹⁵⁴ Esim. Codex Hammurabi määräsi palavasta talosta tavaraa varastavat heitettäväksi tuleen ja roomalaiset polttivat tuhopolttajat elävältäan piestä, tervasta ja vahasta valmistetun ”Tunica Molestan” sisällä.

¹⁵⁵ Cohortes Vigilium (vigilia = yösydän, keskiyö)

Myöhemmin perustettiin sammutusraivausta varten vielä erillisiä pioneeriosastoja, jotka käyttivät mm. silloisen Rooman armeijan suuria muurinmurtajia. Lisäksi kohorttien mukaan määrättiin toisinaan myös lääkäreitä.

Käytännössä roomalainen tulentorjunta oli suhteellisen tehokas. Tulipalojen ennaltaehkäisy kuului talonomistajille, joiden velvollisuus oli huolehtia kiinteistöjen yövartioinnista. Hälytyksestä huolehtivat torvensoittajat ja vesihuollosta kehittynyt vesijohtoverkosto. Suurin ero nykypalokuntiin oli lähinnä sammutuskalustossa ja viestiyhteyksissä.

Rooman hajoamisen myötä myös organisoitu tulentorjunta rappeutui. Näin siitä huolimatta, että keskiaikainen rakennustapa teki jatkuvasti kasvavat kaupungit hyvin alttiiksi tulipaloille. Rakennukset olivat yleensä puurakenteisia, ja ne oli rakennettu tiiviiksi ryhmiiksi. Savupiippuja ei tunnettu, vaan tulta pidettiin avoimessa tulisijassa. Kun palontorjunnasta ei huolehdittu millään tavalla eikä tehokkaita sammutusvälineitä ollut käytössä, on varsinkin 12. – 14. vuosisatoja alettu myöhemmin kutsua suurten kaupunkipalojen aikakaudeksi. Tuolloin käytännöllisesti katsoen kaikki nykyiset Euroopan suurkaupungit paloivat useaan kertaan¹⁵⁶. Toistuvista tulipaloista ei juuri osattu ottaa oppia, vaan suurtulipaloja pidettiin Jumalan antamina ansaittuina rangaistuksina, ja ne otettiin vastaa kohtaloon alistuen¹⁵⁷.

Keskiajalla tulipalo oli luonnonvoima, jonka edessä ihmiset olivat täysin avuttomia. Apua etsittiin uskonnosta ja puhtaasta taikauskosta. Pakanallisten uskomusten mukaan tuli ymmärrettiin eläväksi olennoiksi, jota ruokittiin jauhoilla, leivänmuruilla ja munankuorilla, jotta se jättäisi rakennukset rauhaan. Kristinuskon levitessä monet pakanalliset tavat omaksuttiin kristilliseen tapakulttuuriin, mikä näkyi esimerkiksi pyrkimyksenä torjua salamoita siunattujen kellojen soitolla tai siunattujen kynttilöiden polttamisella. Ihmisten tulta kohtaa kokemaan pelkoa käytettiin myös kaupallisiin tarkoituksiin: keskiaikaisilta markkinoilta saattoi ostaa tuliloitsun, joka takasi suojan talolle ja omaisuudelle.

Moderni tulentorjunta alkoi kehittyä keskiaikaisten kaupunkien tulen käyttöä koskevien säädösten tiukentumisen myötä. Vanhin tunnettu tulentorjuntaa koskeva kaupunkisääntö on Kaarle Suuren antama yövartioita koskeva ohje vuodelta 803. 800-luvulla annettiin tulen

¹⁵⁶ Suomen tuohon aikaan ainoa Euroopan kaupunkiin rinnastettava paikkakunta Turku paloi vuosina 1318, 1429, 1443, 1458, 1493 ja seuraavan vuosisadan aikana ennätykselliset 11 kertaa (Kostet 1995, 19.)

¹⁵⁷ Suhtautumisesta tulipaloihin tarkemmin, ks. Halila 1943, 207 ja alaviitteessä 1 mainittu kirjallisuus.

käyttöä koskevia rajoituksia ensin Frankkien valtakunnassa, vuonna 900 Oxfordissa ja vuonna 1068 koko Englannissa. Säännöllisesti liikkuvista yövartijoista löytyy mainintoja vuoden 803 jälkeen ensimmäisen kerran Pariisista vuonna 1254, Lontoosta vuonna 1268 ja Englannin muista kaupungeista vuonna 1285. Ensimmäiset määräykset tornivartijoista löytyvät Exeristä vuodelta 1472. Laajempia palontorjuntamääräyksiä annettiin useissa kaupungeissa jo 1200- ja 1300-luvuilla¹⁵⁸, mutta vasta kirjapainotaidon keksiminen 1400-luvun puolivälissä teki niiden levittämisen suurelle yleisölle mahdolliseksi.

Keskiajalla palokuntia ei käytännössä tunnettu lainkaan. Varhaisimmat viitteet järjestäytyneestä tulentorjunnasta sitten keisari Augustuksen palokunnan löytyvät italialaisesta Meran kaupungista vuodelta 1086. Tuolloin meralaisille annettiin asetus eri ammattiryhmien velvollisuudesta osallistua tulipalojen torjuntaan.¹⁵⁹ Keskiajan lopussa ihmisten kiinnostus tulentorjuntaan kasvoi. Tähän vaikutti luonnontieteiden kehitys ja sen myötä kasvava tieto tulen ominaisuuksista ja sen leviämisen lainalaisuuksista. 1500-luvulta lähtien kaupunkien rakennustapa parani tulentorjunnan näkökulmasta oleellisesti, ja 1600-luvulle tultaessa oli käytännöllisesti katsoen kaikissa keskieurooppalaisissa kaupungeissa tulentorjuntavalmius järjestetty jollakin tavalla. Yleensä sammutustehtävät oli annettu ammattikuntien ja käsityöläiskiltojen tehtäväksi. Vartijat tai katupartiot ilmoittivat palon syttymisestä kelloja soittamalla, merkkilaukauksilla tai rummuttamalla, ja palopaikka ilmoitettiin tavallisesti etukäteen sovitulla valomerkeillä.

Yövärtijat olivat noin 300 vuotta ainoa tulentorjuntaan erikoistunut joukko. Heidän tehtävänsä kuitenkin painottuivat lähinnä tulen irtipääsyn toteamiseen ja sammutusavun hälyttämiseen; varsinainen sammutustyö oli kaupungin asukkaiden hoidettava itse. Ilman ammattitaitoista johtoa ja asianmukaista kalustoa tulentorjunta oli varsin tehotonta, ja vähitellen kaupungit alkoivat palkata vartiomiehiä, joiden tehtäviin kuului myös tulipalojen sammuttaminen.

Ensimmäinen sammutukseen keskittynyt joukko muodostettiin vuonna 1686 Wieniin. Kyseessä ei ollut varsinainen palokunta, vaan käytännössä kaupunki pestasi neljä palosotilasta eli nihtiä käyttämään kaupungin paloruiskuja. Tulipalon sattuessa heidän avukseen määrättiin

¹⁵⁸ Esim. Ausburg vuonna 1276, Wien vuonna 1278, Pariisi vuonna 1371.

¹⁵⁹ Neck S.a., 35.

käsityöläisistä koottuja sammutusosastoja.¹⁶⁰ Ensimmäinen vakinainen ammattipalokunta perustettiin Pariisiin vuonna 1699. Palokunnan perusti paloruiskujen myyjä Francois Dumouries du Perriér. Nähtävästi toiminta oli tuloksellista, koska vuonna 1716 hänet määrättiin kaupungin ruiskumestariksi ja hänelle osoitettiin määräraha miehistön pestaamiseksi. Samalla tuli perustetuksi kiistatta Euroopan vanhin julkisin varoin ylläpidetty ammattipalokunta. Pariisin palokunta oli sotilaallisesti järjestetty, ja roomalaiseen tapaan se oli kasarmoitu ympäri kaupunkia.¹⁶¹ Toiseksi vanhin kunnallinen palolaitos on vuonna 1757 perustettu Wienin palokunta, mutta laajemmin palokuntia alettiin perustaa vasta 1800-luvulla.¹⁶²

Kahden vanhimman ammattipalokunnan välissä ehdittiin perustaa ensimmäinen aatteelliselta perustalta toiminut vapaaehtoinen palokunta eli VPK¹⁶³. Vapaapalokunta-aate syntyi Philadelphiassa vuonna 1736, jolloin mm. ukkosenjohdattimen keksijänä tunnettu fyysikko Benjamin Franklin perusti ensimmäisen VPK:n (Union Fire Company). Ensimmäiset vapaapalokunnat toimivat vahvasti aatteellisesta pohjalta ”lähimmäisenrakkauden nimissä” ja palokunnan jäsenten itse hankkimalla kalustolla¹⁶⁴.

Euroopaan vapaapalokunta-aate levisi hieman myöhemmin. Euroopan ensimmäinen VPK perustettiin vuonna 1827 Mühlhauseniin, ja myös muissa Saksan valtioissa toiminta lähti ripeästi käyntiin. Saksan ohella ensimmäisiä Euroopan maita, jossa VPK-harrastus sai merkittävän jalansijan, oli Ruotsi. Ruotsin vanhin VPK perustettiin vuonna 1830 Göteborgiin ja seuraava paria vuotta myöhemmin Norrköpingiin. Kehityksen vauhtia kuvaa se, että 1860-luvun loppuun mennessä Ruotsiin oli perustettu jo noin 1000 vapaapalokuntaa.

¹⁶⁰ Näin Brandsjö 1986, 9. Wienin palonihdeistä tarkemmin, ks. Neck S.a., 43. Brandsjöhön tukeutuen Juuti (1993, 38) esittää saman vuoden järjestäytyneen palontorjunnan ensiaskeleeksi, mutta Neckin mukaan todennäköisempi perustamisvuosi olisi 1721.

¹⁶¹ Vuonna 1811 Pariisissa oli suurpalo, jonka torjunnassa Pariisin palokunta ei Napoleonin mielestä onnistunut riittävän hyvin. Tästä suuttuneena hän alisti palokunnan armeijalle, ja siitä muodostettiin jalkaväenyksikkö. Tästä ranskalaisen palokuntakulttuurin erityispiirteestä tarkemmin ks. Dollinger S.a., 174 – 175 (Dollinger a).

¹⁶² Härkäpää 1961, 7; Juuti 1993, 38.

¹⁶³ Vapaaehtoisten palokuntien synnystä laajemmin, ks. Suomen Yleisen Palokuntaliiton Keskushallitus 1938, 12 – 15; Nuoreva 1980, 19 – 20; Heervä 1988, 11-14.

¹⁶⁴ Kalusto oli varsin vaatimaton. Siihen kuului kuusi nahkaämpäriä veden kuljetusta varten ja kaksi pellavasäkkiä, joilla palavasta rakennuksesta kuljetettiin omaisuutta turvaan.

Syntysijoillaan Yhdysvalloissa VPK-aatteen merkitys väheni oleellisesti vuonna 1870, jolloin kaupunkien VPK:t korvattiin ammattipalokunnilla¹⁶⁵. Sen sijaan useissa Euroopan maissa vapaapalokunnilla on tänäkin päivänä huomattava merkitys onnettomuuksien hallinnassa.

4.2 Palotoimen kehitys Suomessa

*”Käsi mahtava Jumalan laupiaan
tulenvaaralta varjele meitä.”¹⁶⁶*

4.2.1 Tulentorjunta Ruotsi - Suomessa

Vanhassa Ruotsi - Suomessa tulentorjunta oli yksi kaupunkihallinnon tärkeimmistä tehtävistä. Hajanaisia tulentorjuntaa liittyviä normeja löytyy jo vanhimmasta ruotsalaisesta kaupunkilaista, ns. Bjärköa-laista, joka on peräisin 1200-luvun lopulta tai 1300-luvun alusta. Lakitekstissä oli määräyksiä, jotka koskivat palovaaran huomioimista kaupunkien rakentamisessa sekä palokaluston varaamista sammutustyöhön lähdetessä. Lisäksi laki erityisesti kielsi tulen kantamisen kadulla ilman erityistä suojaa.¹⁶⁷

Yksityiskohtaisempia määräyksiä tulentorjunnasta sisältyi vuonna 1350 annettuun Maunu Eerikinpojan kaupunkilakiin¹⁶⁸, jonka 22. luvussa¹⁶⁹ annettiin tulen käyttöä, sammutustyötä ja varomattomien tulen käsittelijöiden rankaisemista koskevia määräyksiä. Lain mukaan tulta ei saanut polttaa iltavartiosoiton jälkeen eikä sytyttää ennen aamun vartiosoittoa. Jos tätä määräystä rikkoi, siitä määrättiin sakko. Kaikki kaupunkilaiset velvoitettiin osallistumaan tulipalon sattuessa sammutustyöhön, ja jokaisessa talossa oli oltava määrätty sammutuskalusto¹⁷⁰.

Maunu Eerikinpojan kaupunkilaissa kiinnitettiin erityistä huomiota tulentorjunnan organisaatioon. Kaupungit oli jaettava neljään osaan. Jokaisesta neljänneksestä oli valittava vuodeksi kerrallaan kaksi sammutustyön johtajaa (päämiestä / nokiherraa), jotka palon

¹⁶⁵ Vapaaehtoisten asemasta Yhdysvaltain nykyisessä pelastustoimessa laajemmin, Welsler 1999, 8 – 11.

¹⁶⁶ ”Guds härliga, milda och mäktiga hand bevare vår stad för eld och brand”; palovartijan vahtihuuto Helsingissä 1700-luvun puolivälissä (Härkäpää 1961, 29).

¹⁶⁷ Härkäpää 1961, 9; Kostet 1995, 7.

¹⁶⁸ Maunu Eerikinpojan kaupunkilaista lähteenä käytetty Abraham Kollaniuksen käännöstä.

¹⁶⁹ Rakennoxen Caari: Walkeesta cuinga se pitä cahdhottaman. Ja sen ricoxesta, joca eij sitä tee.

¹⁷⁰ Sammutuskalustoon kuului: ”Yxi seihdhendä Kynärätä pitkä ticapuu, caxi toistakymmendä kynärätä pitkä tulicorennos, yxi tuli kirwes, yxi sangio ja yxi tynnyri wettä”. Erityisen tärkeänä näytettiin pitävän vettä täynnä olevien tynnyreiden pitoa, sillä sen aiheuttomasta kaatamisesta laki määräsi 12 markan sakon.

syntyttä kokosivat omasta korttelistaan sammutusosaston ja riensivät palopaikalle. Palavan neljänneksen osaston ensisijainen tehtävä oli irtaimiston pelastaminen palavasta tai tulen uhkaamasta rakennuksesta, ja tulelta säästyneiden neljännesten sammutusosastot keskittyivät varsinaiseen sammutustyöhön. Sammutusosastolla oli oikeus raivata naapuritaloja palon leviämisen estämiseksi ja jos joku yritti raivaamista estää, häntä rangaistiin sakoilla. Sakkoja joutui maksamaan myös sammutustyönjohtaja, mikäli hän laiminlöi velvollisuutensa, sekä sammutustyöhön velvollinen, joka ei osallistunut sammutustyöhön.

Yleisvastuu kaupungin turvallisuudesta kuului porvarisäädylle¹⁷¹. Erityisesti kaupunkilaki velvoitti kaupungin porvareita huolehtimaan palonehkäisystä. Käytännössä heidän tehtävänä oli järjestää neljä kertaa vuodessa palokatselmus, jonka avulla selvitettiin, vastasiko rakennusten ja tulisijojen kunto annettuja määräyksiä ja oliko talojen palokalusto kunnossa. Katselmusten tekijöiden valtuudet vaihtelivat suuresti eri kaupungeissa; käytännössä katselmusten tehokkuus riippui suurelta osin tarkastajien omasta arvovallasta. Yleensä katselmusten tekijöillä oli kuitenkin valtuudet repiä rikkonaiset uunit ja savupiiput. Palokatselmusten tehoa alensivat myös katselmuksen tekijöille annetut sivuvelvoitteet: esimerkiksi Vaasassa katselmuksen tekijät tarkastivat myös kaupungin sillat, Pietarsaassa he hoitivat karjan luetteloinen ja Oulussa taas tarkastivat katujen kunnan.¹⁷²

Maunu Eerikinpojan kaupunkilaki oli useita satoja vuosia ainoa tulentorjuntaa koskeva säädös. Lain suhteellisen yleisluontoiset säädökset eivät sellaisenaan tyydyttäneet jatkuvasti kasvavien kaupunkien palonsuojelutarvetta. Jo keskiajalla kaupunkien viranomaiset ryhtyivät pitämään säännöllisesti toistuvia suullisia julkaisutilaisuuksia, joissa kaupunkilain säännöksiä selitettiin ja täydennettiin paikallisten tarpeiden mukaisesti¹⁷³.

Tilanne muuttui vasta vuonna 1619, jolloin annettiin kuninkaallinen sääntö kaupunkien hallinnosta¹⁷⁴. Säännössä kaupungeille annettiin oikeus määrätä paikallisilla säädöksillä myös tulentorjunnasta (Saman säännön 3 §). Siitä lähtien tulentorjunta on ollut nimenomaan kunnallinen velvoite, jonka järjestämiseksi kaupunkien pormestarit ja neuvostot ryhtyivät laatimaan kaupunkikohtaisia palojärjestyksiä.

¹⁷¹ Maunu Eerikinpojan maalaki, Kuningas Caari, XV luku: ”Caickein nijdhen pitä Caupungin wartiasa ia walwomisesa oleman, jotca kylän miehät ia walarahansa ulwos andanet owat ...”.

¹⁷² Halila 1943, 215 – 216.

¹⁷³ Kauppi 1965, 1 – 2.

Vanhimpia palojärjestyksiä koko Ruotsi-Suomessa on Turun palojärjestys vuodelta 1638 tai 1639. Itse palojärjestys ei ole säilynyt, mutta Turun maistraatin rakennuskollegion pöytäkirjassa 1630-luvun lopulta löytyy seuraava toteamus: ”Palojärjestys on jo niin laajalti käytössä, että kaupunki on palojärjestyksen mukaan jaettu kahdeksaan kortteliin ja yli 20 porvaria on asetettu toimeensa ja heillä kaikilla on kalusto hyvässä kunnossa järjestyksen mukaan”. Myös Viipuri sai oman palojärjestyksensä 1600-luvun lopulla, mutta useimmat kaupungit laativat ensimmäiset palojärjestyksensä vasta 1700-luvun puolivälin jälkeen.¹⁷⁵

Perusidealtaan sammutustoimen järjestelyt eivät kaupunkien palojärjestyksissä paljokkaan poikenneet Maunu Eerikinpojan kaupunkilaissa omaksutuista toimintatavoista. Vartiointivastuu kuului porvareille, joita velvoitettiin asettamaan kaupungin kokoon nähden tarpeellinen määrä vahteja. Palotoimen organisoinnin perusteena säilyi korttelijako. Tulipalon syttyessä eri kortteleiden asukkaiden velvollisuus oli kiirehtiä palopaikalle kaupungin palojärjestyksessä määrätty varustus mukanaan. Palopaikalla palavan korttelin väki huolehti irtaimiston pelastamisesta ja vartiointista palovartijoiden avustamana¹⁷⁶. Muiden kortteleiden väki huolehti sammutustehtävistä, jotka oli yleensä jaettu eri ammattiryhmien erityisvalmiuksia silmälläpitäen; esimerkiksi sammutusraivaus kuului yleisimmin muurareiden ja kirvesmiesten tehtäviin¹⁷⁷, sammutusveden kuljetus ajureiden ammattikunnalle ja palopurjeiden levitys ja kostutus merimiehille.

Karkeat suuntaviivat tulentorjunnan järjestämiseksi olivat 1600-luvun lopulla jo olemassa, mutta toiminnan tehokkuus ei ollut paras mahdollinen. Sammutusväki oli käytännöllisesti katsoen harjoittamatonta, ja ennen kuin koko kaupunkia koskeva koneisto oli saatu käyntiin, oli useimmiten jo ainakin yksi talo menetetty. Hyvänä saavutuksena pidettiin jo sitä, että palon laajeneminen saatiin estetyksi.¹⁷⁸

¹⁷⁴ Stadga om städernes administaration och upkomst i Riket, 26.12.1619.

¹⁷⁵ Palojärjestyksistä tarkemmin, ks. Kostet 1995, 8-9; Juuti 1993, 22 - 24.

¹⁷⁶ Palovartijoiden tehtäviin ei kuulunut sammutustyö, vaan ainoastaan vartiointitehtävät.

¹⁷⁷ Muilta ammattiryhmiltä sammutusraivaus oli kielletty. Sammutusraivauksen erityistä merkitystä kuvaa hyvin se, että Tanskassa uhkasi kuolemantuomio jokaista, joka ryhtyi käsittelemään raivaushakaa ilman erityistä käskyä (Winqvist 1978, 545).

¹⁷⁸ Kauppi 1965, 3; ks. Myös Halila 1943, 223.

Viimeinen Ruotsi-Suomen aikainen valtakunnallinen säädös palotoimen järjestelyistä annettiin vuonna 1734¹⁷⁹. Periaatteellisella tasolla laki oli merkittävä, koska siinä kiinnitettiin ensimmäistä kertaa huomiota maaseudun tulentorjuntaan. Lain rakennuskaaren II luvussa säädettiin rakennusten minimietäisyydeksi 1½ kyynärää (1§). Edelleen rakennuskaaren XXIV luvussa säädettiin tulipalosta kylässä (Wahingo Walkiasta kyläsä). Tulipalojen ehkäisemiseksi määrättiin tulisijat ja savupiiput rakennettavaksi niin, että tulipalojen syttyminen voitiin välttää. Laissa lueteltiin myös seuraamukset, jotka aiheutuivat talonomistajan laiminlyönneistä tai varomattomuudesta. Seuraamus saattoi olla vahingonkorvaus, sakko tai ruumiillinen rangaistus.

Rakennuslaissa oli omat luvut huhdan eli kasken polttamisesta (XIV) ja metsäpaloista (XV). Kaskenpolttajan velvollisuus oli varata vettä ja sammutusvälineitä paikalle sekä ilmoittaa naapureille aiotusta kaskenpoltosta. Voimakkaalla tuulella ja kuivan kauden aikana kasken poltto oli kielletty, samoin poistuminen paikalta, ennen kuin tuli oli täysin sammunut. Metsäpalon sammutus perustui yleiseen sammutusvelvollisuuteen. Palon syttyessä lähetettiin liikkeelle arpakapula, jonka velvoittamana joka ruokakunnasta oli yhden miehen lähdeävä sammutustyöhän. Pois jääminen ilman laillista estettä sekä myöhästymisen ja poistuminen ennen luvan saantia rangaistiin sakolla.

Käytännössä vuoden 1734 lain vaikutukset olivat vähäisiä. Laissa ei sanottu, miten tulenvaara tuli torjua, eikä paikallishallinnon viranomaisille asetettu minkäänlaisia tulentorjuntaan liittyviä velvoitteita. Kun rakentaminenkin oli maaseudulla tosiasiallisesti täysin valvomatonta, ei myöskään paloturvallista rakentamistapaa koskevilla säädöksillä ollut toivottua vaikutusta.¹⁸⁰

4.2.2 Palotoimi autonomian ajalla

Autonomian ajan alussa Suomen kaupungeissa oli poikkeuksellisen vähän suuria tulipaloja. Silti Raahe paloi vuonna 1810, Savonlinna 1812, Tammisaari ja Hamina 1821 ja Oulu 1822. Näissä tulipaloissa tuhoutui yleensä kymmeniä, korkeintaan satoja rakennuksia, eikä näillä tulipaloilla ollut merkittävää vaikutusta palotoimen kehitykselle.¹⁸¹

¹⁷⁹ Ruotzin Waldacunnan laki; Hyväxi luettu ja watan otettu Herrain Päiwillä vuonna 1734.

¹⁸⁰ Alho 1985, 12; Kauppi 1965, 5 – 6.

¹⁸¹ Näin Kostet 1995, 12; Kaupunkipaloista Suomessa yksityiskohtaisemmin, ks. esim. Juuti 1993, liite II.

Suuruudeltaan ja merkitykseltään palotoimen kehitykselle aivan toista luokkaa oli Turun suurpalo vuonna 1827.¹⁸² Palo sai alkunsa näennäisen vaarattomasta alusta Aurajoen länsirannalta noin 400 metrin etäisyydeltä joen rannasta. Silloisen Turun pääosa ja tärkeimmät virastot ja laitokset sijaitsivat joen itäisellä puolella tuomiokirkon välittömässä läheisyydessä. Palon syttymishetkellä 4.9.1827 noin kello 9 sää oli tyyni ja tuuleton.

Palon syttymispaikka sijaitsi korttelissa, jonka rakennukset olivat erittäin tiheään rakennettuja tuohi-, olki- tai turvekattoisia puutaloja. Näissä olosuhteissa koko kortteli oli pian tulessa ja myrskyksi yltynyt tuuli puhalsi kipinöitä ja kekäleitä ympäri kaupunkia. Tuli alkoi edetä hyppäyksittäin, ja useita uusia palonalkuja syttyi samaan aikaan eri puolella kaupunkia. Silminnäkijäkertomusten mukaan palon syttymispaikan ja Aurajoen välinen seutu oli tuossa vaiheessa ”yhtenä aaltoilevana savun ja moniväristen liekkien merenä, jota kukaan ei voinut lähestyä ja joka pysähtymättä levisi yhä edemmäs”. Tässä ympäristössä on ymmärrettävää, että sammuttajien usko palon sammuttamiseen alkoi ehtyä. Vähitellen sammutusmiehet huomasivat omissa kortteleissa sijaitsevien talojensa olevan uhattuna, ja suuri osa heistä jätti sammutusrivistöt.

Sekasortoisessa kaupungissa alkoi uhrien omaisuuden ryöstely. Kaupungin irtain väki kuljeksi joukkoina pitkin kaupunkia ja tarjosi sammutusapua käteistä rahaa vastaan. Osa näiden ryhmien pelastamasta omaisuudesta hävisi. Ryöstelyyn osallistui ilmeisesti myös tulipaloa sammuttamaan komennettua venäläistä sotaväkeä ja kaupungin ulkopuolelta tullutta väkeä.

Palon rajuutta kuvaa se, että Paraisten kirkolla (n. 15 kilometriä Turusta) syyskuun 5. päivän vastaisena yönä koko pohjoinen taivaankansi näytti olevan liekeissä ja taivaalta satoi tuhkaa sekä hiiltyneitä kangaskaistaleita. Myrskyn mukana paperinpalasia ja seteleitä lensi aina Sauvoon asti¹⁸³, ja tulen liekki voitiin havaita 70 – 80 kilometrin etäisyydelle Turusta. Palo kesti yhtämittaisesti noin 20 tuntia, mutta vaaratilanne ei vielä ollut ohi. Katukiveys oli polttavan kuuma, ja palo kyti vielä monin paikoin. Koko syyskuun ajan ja vielä lokakuun alussa oli turkulaisten pakko kutsua sammutusapua naapuripitäjistä.

¹⁸² Turun palosta yksityiskohtaisesti Dahlström 1930, 319 - 332; Nuoreva 1980, 28 - 37. Ks. myös Heervä 1988, 17 – 22.

¹⁸³ Etäisyys Turusta lähes 40 kilometriä.

Turun suurpalon tuhot olivat mittavat. Palossa tuhoutui 2543 rakennusta¹⁸⁴, niiden joukossa tuomiokirkko, akatemian talo, lääninkanslia ja muita kaupungin julkisia rakennuksia. Myös henkilövahingot olivat suuret: kaupungin vajaasta 12 000 asukkaasta kuoli 27 ja loukkaantui noin 200¹⁸⁵. Kodittomaksi jäi noin 11 000 ihmistä. Tuhoutuneiden rakennusten lukumäärän, paloalueen laajuuden ja palon aiheuttamien tappioiden perusteella kyseessä oli tiettävästi suurin kaupunkipalo, mitä Pohjoismaissa on milloinkaan sattunut¹⁸⁶.

Turun suurpalon vaikutukset palotoimen kehitykselle olivat huomattavat: palosta saadut kokemukset olivat ratkaiseva sysäys Suomen vanhimman palokunnan Turun VPK:n perustamiselle¹⁸⁷. Palon jälkeen tiedostettiin tehokkaasti organisoidun palontorjunnan tarve; varsinkin sen jälkeen kun tieto Göteborgiin vuonna 1830 perustetusta Ruotsin ensimmäisestä vapaaehtoisesta palokunnasta levisi Suomeen.¹⁸⁸

Tiettävästi ensimmäisen kerran Turussa yritettiin vapaaehtoisen palokunnan perustamista jo vuonna 1836. Yritys ei kuitenkaan johtanut käytännön toimenpiteisiin, eikä ole tiedossa ketkä olivat hankkeen taustalla.¹⁸⁹

Vapaaehtoinen palokuntatyö lähti liikkeelle 9.5.1838 Åbo Tidningar lehdessä julkaistusta artikkelissa "Något angående organiserande utaf frivilliga Brandkorpser i Finland". Artikkelin alussa eritellään palovakuutustoimintaa Suomessa ja samalla perustellaan sammutustoimen tehostamista. Artikkelissa tuodaan esille jo aikaansaadut parannukset paloturvallisuudessa, kuten leveämmät kadut, suuremmat torit ja puuistutukset, mutta todetaan, ettei palovaaraa saada pelkästään rakentamista säätelemällä kuriin. Tämän jälkeen artikkelissa kuvataan laajasti vapaapalokunta-aatteen perusajatuksia, ja lopuksi artikkelin kirjoittaja toteaa, että onnistuakseen tehtävässään palokuntaan on saatava liittymään kaikki, joilla on siihen vaadittavat edellytykset, riippumatta säädystä, ammatista tai koulutuksesta.¹⁹⁰

¹⁸⁴ Tämä oli noin 3/4 Turun silloisesta rakennuskannasta.

¹⁸⁵ Kuolleitten lukumäärästä on liikkeelle monenlaisia tietoja vaihteluvälillä 17 – 170; tarkkaa lukua on mahdotonta antaa mutta ainakin suurin arvio on ilmeisen liioiteltu.

¹⁸⁶ Palontorjunta n:o 5/ 1952, 198.

¹⁸⁷ Näin Rinne 1938, 14.

¹⁸⁸ Cygnaeus 1888, 5 – 8; Rinne 1938, 14.

¹⁸⁹ Heervä 1988, 28.

¹⁹⁰ Artikkelia ei ole allekirjoitettu mutta todennäköisesti artikkelin kirjoittaja oli Erik Julin (Näin Cygnaeus 1888, 10; Kostet 1995, 15)

Suomen ensimmäisen palokunnan – Turun V.P.K:n – perustava kokous pidettiin apteekkari Erik Julinin kutsusta 28.8.1838. Kokoukseen osallistui n. 90 henkeä; heidän joukossaan suurin osa Turun näkyvistä virkamiehistä, liikemiehistä ja käsityöläisistä. Kaikki ilmoittivat halukkuutensa liittyä palokuntaan, ja näin Turun V.P.K. julistettiin perustetuksi.¹⁹¹

Turun V.P.K:n ensimmäiseen jäsenluetteloon merkittiin nimensä 154 turkulaista¹⁹². Kaikki perustajajäsenet olivat säätyläisiä. Heidän joukossaan oli

- 77 tehtailijaa, kauppiasta ja liikemiestä
- 48 kaupungin ja valtion virkamiestä
- 29 käsityöläismestaria.

Useat perustajajäsenet olivat kärsineet suuria vahinkoja Turun suurpalossa ja tästä syystä halukkaita panostamaan paloturvallisuuteen. Perustajajäsenistä ei löydy yhtään työväen edustajaa, vaikka palokunnan perustamisen keskeinen tavoite oli ”att närma ... klasserne till hvarandra, samt skingra det misstroende som råder emellan dem”¹⁹³.

Toiminnallisesti Turun V.P.K. jaettiin kolmeen 60 – 70 miehen osastoon. Ensimmäisen osaston tehtävänä oli sammutusveden hankkiminen. Osastoon kuuluivat ketju-, perustus-, korkeus-, kirves- ja hevosruodut. Toinen osasto hoiti palokunnan kolmea ruiskua, ja siihen kuuluivat ruisku- ja ryntäysruodut. Kolmas osasto huolehti pelastustehtävistä ja jakautui pelastus-, suojelu- ja vahtiruotuihin. Lisäksi joka osastoon kuului lähetejä. Koska V.P.K:n toimintaan kuului oleellisena osana harjoittelu, kiittelivät kaupunkilaiset jo muutaman tulipalon jälkeen palokuntaansa selkeästä ja määrätietoisesta toiminnasta.¹⁹⁴

Turun V.P.K:n perustamisvaiheen jälkeen kiinnostus palokuntatyöhön alkoi laimeta. Kiinnostusta vähensi lähinnä se, että toiminnan alkuvuosina Turussa syttyi poikkeuksellisen vähän tulipaloja ja kova harjoittelu tuntui turhalta. Toiminnan sammuminen kävi jo lähellä 1840-luvun lopulla, jolloin harjoituksia ei pidetty vuosiin ja jäsenmäärä laski 120:een. Taantumavaihe ohitettiin kuitenkin nopeasti. Kun vuosimaksujen kannosta luovuttiin, alkoi myös työväestön osuus jäsenistössä kasvaa. Vuonna 1858 jäsenmääräksi ilmoitettiin 280, ja sosiaalisen rakennemuutoksen lisäksi jäsenistö oli nuorentunut ja aktivoitunut. Kun vielä

¹⁹¹ Cygnaeus 1888, 11.

¹⁹² Täydellinen luettelo ks. Cygnaeus 1888, 13 – 16. Ks. Myös Heervä 1988, 30.

¹⁹³ Julin 1838.

¹⁹⁴ Rinne 1938, 15; Heervä 1988, 31 – 32; Juuti 1993, 49.

kalustoakin onnistuttiin hankkimaan ajan mittapuulla varsin runsaasti, olivat perusedellytykset palokunnan toiminnalle olemassa.¹⁹⁵

Turun esimerkin innoittamana myös Helsingissä suunniteltiin vuonna 1840 vapaaehtoisen palokunnan perustamista. Kuvernööri puolsi anomusta, mutta keisari hylkäsi aloitteen. Venäläiset viranomaiset pitivät Nikolai I:n aikana kansallista identiteettiä vahvistavia yhdistyksiä vaarallisina.¹⁹⁶ Vasta 1860-luvulla hallitsijan vaihduttua alettiin vapaaehtoisia palokuntia perustaa uudelleen. Suomen toinen VPK perustettiin Poriin 1863, seuraavana vuonna Helsinki sai oman VPK:n, ja tämän jälkeen niitä perustettiin nopeaan tahtiin muihinkin kaupunkeihin: Uuteenkaupunkiin ja Porvooseen vuonna 1866, Viipuriin vuonna 1867, Vaasaan 1868 sekä Hämeenlinnaan ja Tampereelle vuonna 1873. Vuosisadan alussa oli kaikissa kaupungeissa lukuun ottamatta Naantalia, Kaskista, Uusikaarlepyytä ja Raahea vapaaehtoinen palokunta.¹⁹⁷

Vanhin maalaiskuntiin perustetuista vapaapalokunnista on vuonna 1857 perustettu Uuraan VPK¹⁹⁸. Palokuntien perustamiseen vaikutti huomattavasti paloapuyhtiöiden perustaminen sekä vuodesta 1889 järjestetyt palokuntalaiskokoukset. Voimakkaan sysäyksen maaseudun palontorjuntaan antoi kansakouluasetus vuodelta 1866; kansakoulunopettajien mukana palokunta-aate levisi maaseudulle. Vapaaehtoisia palokuntia perustettiin Jämsään vuonna 1878, Uuraan, Mänttään ja Kangasalle vuonna 1880 sekä Fiskarsiin ja Hämeenkyröön vuonna 1881.¹⁹⁹ Vuosisadan vaihteessa maaseudun kunnista vajaassa kolmasosassa (31 %) toimi VPK (taulukko 4). Kuitenkin maaseudun VPK:t jakautuivat alueellisesti epätasaisesti. Parhaiten palokunta-aate oli levinnyt Etelä-Suomeen. Mitä pohjoisemmaksi mentiin, sitä vähemmän oli palokuntia: vuosisadan alussa koko Oulun läänin²⁰⁰ maalaiskunnissa toimi vain kaksi palokuntaa²⁰¹.

¹⁹⁵ Kostet 1995, 17. Palokalustosta yksityiskohtaisesti Wahlsten 1938, 156 – 159.

¹⁹⁶ Härkäpää 1961, 56; Suomen Yleisen Palokuntaliiton keskushallitus 1938, 15.

¹⁹⁷ Leskinen 1963, 245.

¹⁹⁸ Uuraan VPK perustamisvuodesta on ristiriitaisia tietoja. Jänne 1969, 168 ilmoittaa tekstissä mainitun perustamisvuoden, kun taas esimerkiksi Leskinen 1963, 245 ja Suomen Yleisen Palokuntaliiton keskushallitus 1938, 16 ilmoittavat perustamisvuodeksi 1873.

¹⁹⁹ Vapaapalokuntien perustamisen taustoista, ks. Esim. Suomen Yleisen Palokuntaliiton keskushallitus 1938, 16; Juuti 1993, 49.

²⁰⁰ Nykyiset Oulun ja Lapin läänit yhteensä.

²⁰¹ Leskinen 1963, 245.

TAULUKKO 4: Vapaaehtoisten palokuntien perustaminen vuoteen 1907 asti.²⁰²

Perustamisajankohta	Kaupungit	Maaseutu	Yhteensä
Ennen vuotta 1860	1	1	2
1861 - 1870	6	-	6
1871 - 1880	14	3	17
1881 - 1890	9	32	41
1891 - 1900	2	68	70
1901 - 1907	1	77	78
Ei tiedossa	1	2	3
Vapaaehtoisia palokuntia yhteensä	34	183	217

Lähinnä vapaaehtoisuuteen nojanneen palokuntalaitoksen lisäksi Turun palo sai myös julkisvallan ajamaan palontorjunnan edistämistä aikaisempaa tehokkaammin. Paloturvallisuuden kannalta käänntekeväenä voi pitää vuonna 1856 annettua asetusta kaupunkien asemakaavoituksesta ja rakentamisen yleisistä perusteista²⁰³ (A 18.3.1856).

Asetuksessa määrättiin palontorjunta yhdeksi kaupunkisuunnittelun perusteeksi. Käyttöön otettiin ensinnäkin rakennusjärjestys, jossa kaupunginosat eristettiin toisistaan leveillä, lehtipuiden reunustamilla palokaduilla ja vastaavasti korttelit toisistaan palokujilla. Edelleen rakentamisen valvontaa tehostettiin. Rakentaja veloitettiin hyväksyttämään hankkeensa maistraatilla jo ennen sen aloittamista ja erityisesti tulisijojen muuraamista valvottiin vielä rakentamisen edetessä. Lisäksi rakennusten tontille sijoitteluun puututtiin: ylitiehä rakentaminen ehkäistiin määräämällä rakennusten minimietäisyydeksi kymmenen kyynäriä.

Tulipalonriskiä pyrittiin alentamaan myös ohjeistamalla eri rakennusmateriaalien käyttöä. Kaupunkikeskustoissa suosittiin kivisiä rakennuksia. Kivisen kellarikerroksen ja puurakenteisen asuinkerroksen rakennustyyppi kiellettiin kokonaan, ja syttymättömät kattorakenteet säädettiin pakolliseksi.

²⁰² Jänne 1969, 168; Raivio 1959, 116.

²⁰³ Keisarillisen majesteetin armollinen asetus koskeva yhteisiä perustuksia kaupunkien järjestämiselle ja rakentamiselle. Annettu Helsingin kaupungissa 18.3.1856.

Rakenteellista palonehkäisyä koskevien laajojen määräysten lisäksi vuoden 1856 asetus sisälsi yllättävän modernia riskianalyysiä: asetuksessa määrättiin jatkuvaa, voimaperäistä lämmitystä vaativat laitokset - esimerkiksi prännerit, mallassaunat ja isommat walamahuoneet – rakennettavaksi kivistä ja sijoitettavaksi kaupunkikeskuksen laiduille. Muukin tulta hyväksi käyttävä liiketoiminta, kuten saunat ja sepänpajat, määrättiin sijoitettavaksi kivisiin rakennuksiin, joihin oli vielä rakennettava holvitetut välikatot.

Kaupunkien hallinto järjestettiin uudelleen vuonna 1873 annetulla asetuksella²⁰⁴ (A 8.12.1873) Asetuksen 1 §:n mukaan kunnan jäsenten tuli hoitaa yhteiset järjestys- ja talousasiansa, lukuun ottamatta valtion viranomaisille kuuluvia asioita. Tyypillinen järjestysasia on palotoimen järjestely, josta tämän asetuksen myötä tuli osa kunnan yleistä toimivaltaa. Käytännössä kaupungilla oli paitsi oikeus myös velvollisuus kehittää palotoimintaa kaupungin tarpeiden vaatimalla tavalla.

Tulentorjunnalla kaupungeissa on pitkät perinteet. Maaseudulla tulentorjunta sisällytettiin julkishallinnon tehtäviin vasta vuonna 1865 annetulla asetuksella²⁰⁵ (A 6.2.1865) – ja silloinkin kangerrellen. Asetuksen 6§:ssä kyllä todettiin, että kuntakokouksen on otettava neuvoteltavaksi ja päätettäväksi, ”mitä tulipalon ja kulovalkean estämiseksi ja häätämiseksi voipi sopia”. Tästä nimenomaisesta määräyksestä huolimatta ei maaseudun palontorjunta autonomian ajalla juuri kehittynyt. Vielä niinkin myöhään kuin vuonna 1920 mietintönsä antanut komitea kuvasi tilannetta niin, että maaseudulla palotoimi puuttuu muutamia harvoja poikkeuksia lukuunottamatta kokonaan. Tuolloin noin viidestä sadasta maalaiskunnasta vain viidessä palotoimi ulottui koko kunnan alueelle.²⁰⁶

Kaiken kaikkiaan autonomian aikana paloturvallisuus kehittyi huomattavasti. Tulipalojen lukumäärästä ei ole käytettävissä kattavia tilastotietoja, mutta suuntaa-antavana voinee pitää seuraavaa yhteenvetoa tulipalojen määrän kehityksestä Turussa (taulukko 5).²⁰⁷

²⁰⁴ Keisarillisen majesteetin armollinen asetus kunnallishallituksesta kaupungissa. Annettu Helsingissä 8.12.1873.

²⁰⁵ Keisarillisen majesteetin armollinen asetus kunnanhallituksesta maalla. Annettu Helsingissä 6.2.1865.

²⁰⁶ Komiteamietintö 4 / 1920, 8 – 9.

²⁰⁷ Juuti 1993, liite II; Dahlström 1930, 286 – 287. Tiedot tulipalojen määrästä ovat sitä epäluotettavampia, mitä kauemmaksi historiassa mennään. Lisäksi taulukossa ei ole huomioitu sotatapahtumista johtuneita tulipaloja.

TAULUKKO 5: Turun suurpalot 1500-luvulta lähtien.

Tarkastelujakso	Vuosi	Yhteensä
1500 – luku	1546; 1549; 1552; 1565; 1569; 1576; 1582; 1592; 1593	9
1600 – luku	1600; 1601; 1618; 1624; 1655; 1656; 1664; 1678; 1681	9
1700 – luku	1711; 1728; 1738; 1775	4
1800 – luku	1827	1
Yhteensä		23

Turussa viimeinen kaupunkipalo koettiin vuonna 1827, ja koko Suomessa viimeiseksi suureksi kaupunkipaloksi on jäänyt Tampereen palo vuodelta 1865²⁰⁸.

4.2.3 Palotoimi itsenäisyyden ajalla

4.2.3.1 Ensimmäisen sukupolven palolait

Palolainsäädännön kehittäminen alkoi hyvin nopeasti Suomen itsenäistyttyä. Senaatti asetti syksyllä 1918 kaksimiehisen komitean, jonka tehtävänä oli laatia ehdotus yleiseksi palosäännöksi valtakunnan kaupunkeja varten. Parivuotisen työrupeaman jälkeen komitea jätti mietintönsä, jonka mukaan

1. sekä kaupungit että maalaiskunnat veloitettiin huolehtimaan alueensa palonsuojelusta
2. sammutusvoimien yhteistoiminta suurpaloissa tuli järjestää kuntarajoista välittämättä
3. palonehkäisyä oli tehostettava
4. valtion palohallinto oli järjestettävä asianmukaisella tavalla
5. palotoimi tuli järjestää niin, että se sodan oloissa voitiin helposti asettaa maanpuolustuksen käytettäväksi.²⁰⁹

²⁰⁸ Edellisessä viitteessä mainitut teokset.

²⁰⁹ Komiteamietintö 4 / 1920.

Komitean ehdotukset eivät kuitenkaan sellaisenaan saavuttaneet kannatusta, vaan komitean mietintö annettiin lainvalmistelukunnan IV osaston tarkastettavaksi ja täsmennettäväksi²¹⁰. Lainvalmistelukunnan uusi ja monessa suhteessa alkuperäisestä poikkeava ehdotus valmistui vuonna 1927²¹¹.

Pitkään jatkuneen lainsäädäntöprosessin aikana oli tehty vielä yksi aloite. Maatalousministeriö oli vuonna 1924 asettanut komitean laatimaan ehdotusta kulojen torjumiseksi valtion metsissä, ja kesän 1925 suurten metsäpalojen seurauksena komitean tehtävää laajennettiin koskemaan myös yksityismetsiä. Mietintö valmistui 16.2.1926²¹², ja sen pohjalta hallitus antoi lakiesityksen²¹³ vuoden 1927 valtiopäiville. Tämä lakiehdotus äänestettiin lepäämään yli vaalien, ja seuraavilla valtiopäivillä se määräenemmistön puuttuessa hylättiin. Lakiesitystä vastustettiin ennen kaikkea siksi, että palolain ja metsäpalolain erillistä käsittelyä pidettiin epätarkoituksenmukaisena.²¹⁴

Kaiken kaikkiaan 1920-luvun lopulla oli kolme palolakiehdotusta, joista palosääntökomitean ehdotus koski palotorjuntaa hyvin laajasti tulkiten, lainvalmistelukunnan IV osaston suppea ehdotus tulipalojen torjuntaa, ja maatalousministeriön jo kertaalleen eduskunnassa hylätty ehdotus metsäpaloja. Eri ehdotusten yhdistäminen annettiin ensivaiheessa Palosuojeluyhdistyksen (SPY) tehtäväksi. SPY:n yhdistävää ehdotusta alkoi valmistella neuvottelukunta, johon kuului yhdistyksen omien edustajien lisäksi edustus myös Kaupunkiliitosta, Maalaiskuntien liitosta ja Svenska Landskommunernas Förbundista. Neuvottelukunta ei onnistunut laatimaan omin voimin lakiehdotusta, jonka kaikki osapuolet olisivat voineet hyväksyä ja apuun kutsuttiin presidentti, hallinto - oikeuden professori K.J. Ståhlberg. Ståhlbergin muotoilema ehdotus meni neuvottelukunnassa läpi vähäisillä korjauksilla. Ehdotus jätettiin valtioneuvostolle vuoden 1928 lopulla, ja sen pohjalta tehtiin vuonna 1932 lakialoite palolain säätämiseksi. Lopullisesti poikkeuksellisen värikkään ja monipolvisen säätämishistorian omaava palolaki hyväksyttiin vuonna 1933 (L 202 / 1933), ja se astui voimaan vuoden 1934 alussa.²¹⁵

²¹⁰ Toinen kaksimiehisien komitean jäsenistä oli tunnettu paloalan vaikuttaja Leo Pesonen, joka on myöhemmin todennut komitean ehdotusten olleen ”yhtä sotaväliä” aikaansa edellä (Pesonen 1944, 116).

²¹¹ Lainvalmistelukunnan julkaisu 2 / 1927.

²¹² Komiteanmietintö 1 / 1926.

²¹³ Hallituksen esitys eduskunnalle metsäpalolaiksi. HE N:o 68 / 1926.

²¹⁴ Valtiopäiväasiakirjat I / 1927; Vuoden 1926 valtiopäivillä lepäämään jätetty esitys metsäpalolaiksi N:o 68 ja siihen liittyvät puheenvuorot.

²¹⁵ Palolain säätämishistoriasta tarkemmin, ks. Palontorjunta 3 / 1953, 102 ja Pesonen 1960, 394 - 395.

Erittäin ajanmukaisessa ja monessa suhteessa aikaansa edellä olevassa palolaissa²¹⁶ oli ratkaistu kolme periaatteellista erimielisyyttä. Ensinnäkin palolaki koski koko valtakuntaa; ei ainoastaan taaja - asutusalueita, joissa palotoimi oli perinteisestikin maaseutua paremmin järjestetty. Toiseksi palolaki säädettiin koskemaan kaikkia tulipaloja. Varsin pitkään metsäpalojen varalle oli vireillä oma lainsäädäntönsä. Tästä kuitenkin luovuttiin, jottei lainsäädännöstä ja kuntien palotoimesta muodostuisi liian monimutkaista. Kolmas lainvalmistelussa erimielisyyttä aiheuttanut periaatteellinen ongelma koski palohallinnon keskitystä ja valtion asemaa palotoimessa. Vuoden 1933 laissa asia ratkaistiin siten, että palotoimi määriteltiin ensisijaisesti paikallishallinnon tehtäväksi eikä valtiolle perustettu erityisiä palohallintoviranomaisia.²¹⁷

Lainsäädäntö paransi palotoimen toimintamahdollisuuksia monella tavalla. Palotoimi tuli valtioneuvoston valvonnan alaiseksi, ja lääninhallitukset veloitettiin valvomaan kuntien palotoimintaa (L 202 / 1933, 1§)²¹⁸. Palotoimen asema kunnissa vahvistui selvästi, koska se ei enää ollut pelkkä järjestelyasia, vaan kunnille erityislainsäädännöllä määrätty tehtävä (Saman lain 2§).

Kunnan paloviranomaisia olivat lain mukaan palolautakunta ja palopäällikkö. Palolautakunnan tehtävänä oli huolehtia kunnan palotoimesta, valvoa palotoimesta annettujen säädösten noudattamista ja edistää paikkakunnan palosuojelua (L 202 / 1933, 8§). Palopäällikön tuli paitsi toimia ylimpänä päällikkönä tulipaloissa myös seurata kunnan rakennustoimintaa, valvoa paloturvallisuutta koskevien päätösten noudattamista, toimia paloteknisenä asiantuntijana ja huolehtia kunnan palotoimen hälytysvalmiudesta (Palosäätö 359 / 1933, 3§). Lisäksi kuntien oli organisoitava palotoimi vahvistamalla kuntakohtainen palojärjestys. Käytännössä useat pienet, niukasti yli 8000 asukkaan kaupungit, joutuivat perustamaan vakituisen palokunnan, ja kaikkiin alle 8000 asukkaan kuntiin oli perustettava ”toimeensa harjoitettu puolivakinainen palokunta taikka vapaaehtoinen palokunta...” (L 202 / 1933, 19§).

²¹⁶ Näin ensimmäistä palolakia kuvaa Alho 1985, 13.

²¹⁷ Pesonen 1935, 4 – 6.

²¹⁸ Valtion osallistumista perusteltiin vetoamalla yleiseen järjestykseen ja turvallisuuteen sekä kansantaloudellisiin intresseihin (Kauppi 1965, 12 – 13).

Organisaation ohella palolaki laajensi palotoimen tehtäväkenttää. Perinteisesti palotoimi käsitti vain tulipalojen sammuttamisen, mutta palolaissa määrättiin myös palonehkäisy kunnan palotoimen osaksi (L 202 / 1933, 4. luku). Paloalan kehityksen kannalta oli merkittävää vielä se, että palopäällystön koulutus tuli valtion tehtäväksi (Saman lain, 4§).

Palokuntalaitoksen kehitykselle vuoden 1933 palolailla oli suuri merkitys. Ensimmäinen maailmansodan jälkeen kaupungeissa toimivien VPK:ien määrä yli kaksinkertaistui. Maalaiskuntien VPK:ien määrän lisääntyä huomattavasti hitaammin. Maalaiskunnissa VPK:ien perustamisvauhti kiihtyi vasta itsenäistymisen ja palolain (L 202 / 1933) säätämisen jälkeen. Suurimmillaan vapaaehtoisten palokuntien miehistö oli juuri toisen maailmansodan alla (noin 38 200). Sota ja rauhansopimuksessa sovitut alueluovutukset heikensivät vapaapalokuntien toimintaedellytyksiä oleellisesti. Sodassa kaatuneet ja vammautuneet kuuluivat pääosin samoihin ikäluokkiin, joista vapaapalokuntien pääosa rekrytoitiin. Lisäksi luovutettu Viipurin lääni oli VPK - toiminnan ydinalueita: vuonna 1938 silloisessa Viipurin läänissä toimi lähes 200 vapaaehtoista palokuntaa, joihin kului yli 8500 miestä.²¹⁹ Sodan jälkeen uusia vapaapalokuntia perustettiin edelleen innokkaasti, mutta miehistön lukumäärä ei kasvanut likikään samassa suhteessa. Lähimmäksi toista maailmansotaa edeltänyttä miehistön määrä päästiin vuonna 1953, jolloin vapaapalokuntien miehistön vahvuus oli noin 38 000²²⁰.

Suomen vanhin vakinainen palokunta perustettiin Helsinkiin vuonna 1861²²¹. 1800-luvun puolella vakinaiset palokunnat ehdittiin perustaa myös Turkuun, Tampereelle, Viipuriin ja Kotkaan²²². Myös vakinaisten palokuntien perustamisen käännekohtaksi muodostui palolain säätäminen: lain 19 § todetaan että ”*kaupungissa, jossa on enemmän kuin 8000 asukasta, tulee... olla palkattu, ammattikoulutuksen saanut, paloasemille sijoitettu vakinainen palokunta...*”. Palolaissa kunnille annettiin aikaa palokuntien perustamiseen vuoden 1939 alkuun (41 §), ja tästä syystä 1930-luku oli erittäin vilkasta vakinaisten palokuntien perustamisaikaa.

Edistyksellisyydestään huolimatta vuoden 1933 palolainsäädäntö ei jäänyt kovinkaan pitkäikäiseksi. Yhteiskunnan ja erityisesti tekniikan kehitys aiheuttivat palolakiin ensin

²¹⁹ Suomen Yleisen Palokuntaliiton Keskushallitus 1938.

²²⁰ Kertomus maan palotoimesta 1953.

²²¹ Helsingin palolaitoksen synnystä tarkemmin; ks. Härkäpää 1961, 69 – 94.

²²² Jänne 1969, 169.

muutoksia ja täydennyksiä²²³. Nopeaan vanhenemiseen vaikutti myös muiden kunnalliselämää ohjaavien normien kehitys, ennen kaikkea vuonna 1948 annettu kunnallislaki (L 642 / 1948) oli usealta kohdin ristiriitainen palolain kanssa. Uuden palolain säätämispainetta lisäsi vielä se, että palotointa sivuavia säädöksiä oli palolain lisäksi runsaasti myös muissa laeissa.²²⁴

1960 - luvun alussa tehty palolainsäädännön kokonaisuudistus (L 465 / 1960 ja As. 359 / 1961) rakentui samoille periaatteille kuin aikaisempikin lainsäädäntö. Kuntien palotointa koskevat normit säilyivät kutakuinkin ennallaan. Ainoa periaatteellinen muutos oli palokuntien tehtäväkentän muutos: laissa (465 / 1960, 17§) todetaan, että ”kunnalliselle palokunnalle ei saa antaa sen hälytysvalmiutta vaarantavia palotoimeen tai pelastustoimeen liittymättömiä tehtäviä”. Tämä on ensimmäinen kerta, kun lainsäädäntö liittyy pelastustoimen palotoimen tehtäviin²²⁵.

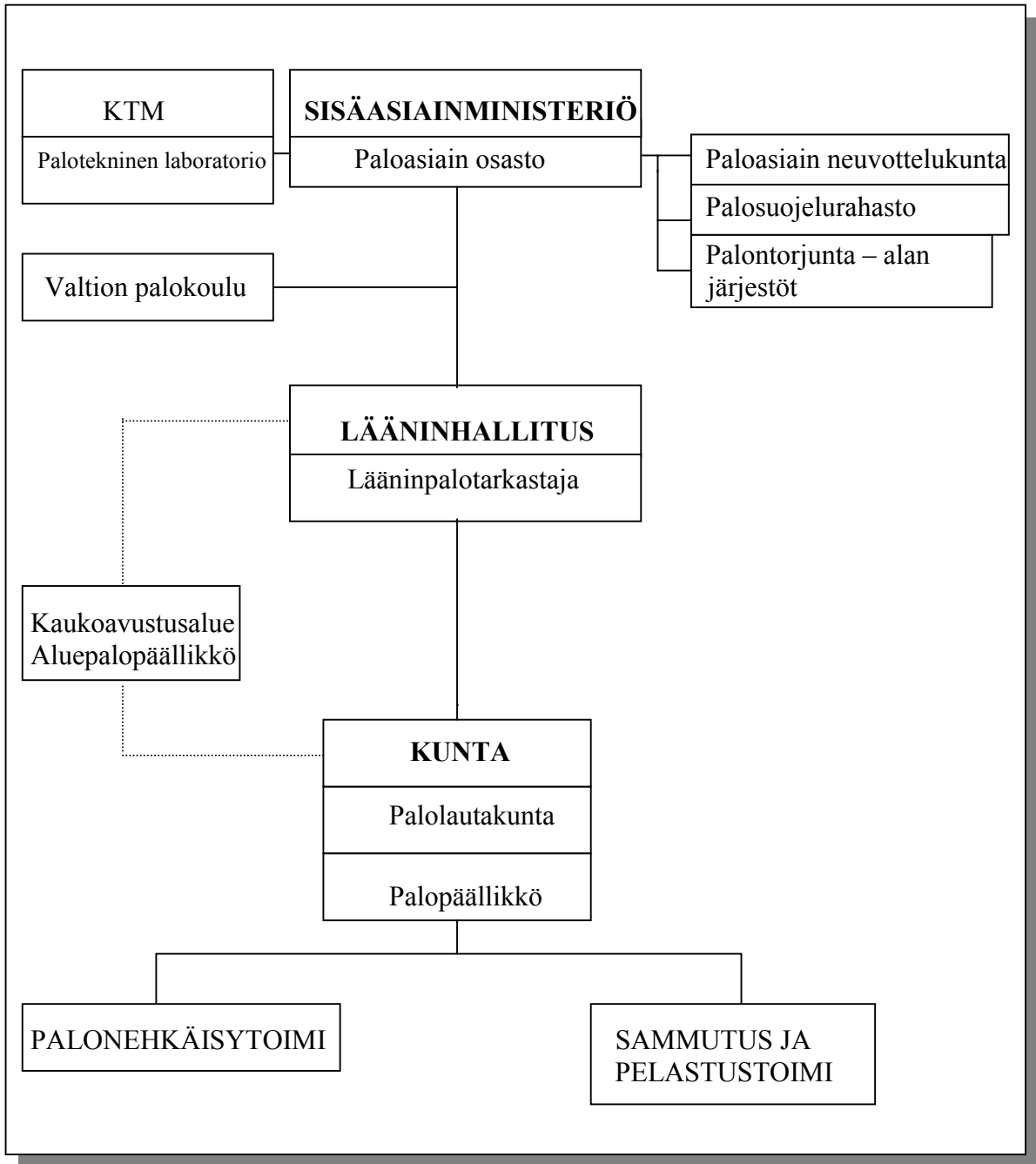
Sen sijaan valtion palotoimen asema muuttui merkittävästi. Aikaisemmin valtioneuvostolle kuulunut paloalan ylin valvonta siirtyi sisäasiainministeriölle, johon perustettiin myös paloasian osasto (L 465 / 1960, 1§), ja lääninhallituksia veloitettiin määräämään sopiva henkilö sivutoimiseksi lääninpalotarkastajaksi (As. 359 / 1961, 4§) (ks. kaavio 14). Valtion palotoimen tehtäväkenttä kuitenkin määriteltiin hyvin suppeaksi: tehtävät koostuivat lähinnä palotoimen yleisistä järjestelytehtävistä, lausuntojen ja aloitteiden tekemisestä, järjestökentän toiminnan seuraamisesta sekä koulutuksen järjestämisestä (As. 359 / 1961; 1§, 6 § ja 7§).

²²³ Ks. L 359 / 1943 ja L 206 / 1946 sekä Asetus 1196 / 1945.

²²⁴ Näistä tärkeimpiä olivat asemakaavalaki (145 / 31), rakennussäädäntö (41 / 32), laki naapuruussuhteista (26 / 20), asetukset julkisista huveista (131 / 24 ja 33 / 31), asetus majoitus- ja ravitsemusliikkeistä (85 / 38) ja asetus räjähdysaineiden kuljetuksesta rautateilla (206 / 29). Täydellinen listaus, ks. Komiteanmietintö 86 / 1957, 43 – 45.

Vuoden 1933 palolainsäädännön muuttamiseen johtaneesta kehityksestä laajemmin, ks. Komiteanmietintö 86 / 1957, 43 – 46; Kauppi 1965, 13; Komiteanmietintö B 98 / 1972, 3.

²²⁵ Palokuntien pelastustoiminnan vakiintumisesta tarkemmin, Alho 1969, 161 – 162.

Kaavio 14: Palotoimi vuoden 1960 lain mukaan.

Vuoden 1960 laissa valtiolle määrättiin yksiselitteisesti palotoimen koulutustehtävät. Jo 1930-luvulla perustettu Palosuojeluyhdistyksen palopäällystökoulu korvattiin vuonna 1958 Valtion palokoululla, ja palopäällystön kelpoisuusehdoksi säädettiin valtion palokoulussa suoritettu tutkinto (L 405 / 1960, 11§).

4.2.3.2 Palotoimesta pelastustoimeen

Turvallisuusalan näkökulmasta 1970-luvun alku oli poikkeuksellisen vilkkaan kehittämisen aikaa. Vuonna 1970 valmistui paloalaa läheisesti sivuava sairaankuljetustoimikunnan mietintö (KM B 89 / 1970) sekä vuonna 1972 turvallisuustoimen kehittämiskomitean kaksi mietintöä (KM B 9 / 1972 ja KM B 28 / 1972). Myös palolainsäädännön uudistamista varten asetettiin komitea, jonka mietintö valmistui vuonna 1972.²²⁶

Palolainsäädännön uudistamiseen vaikutti kolme tekijää:

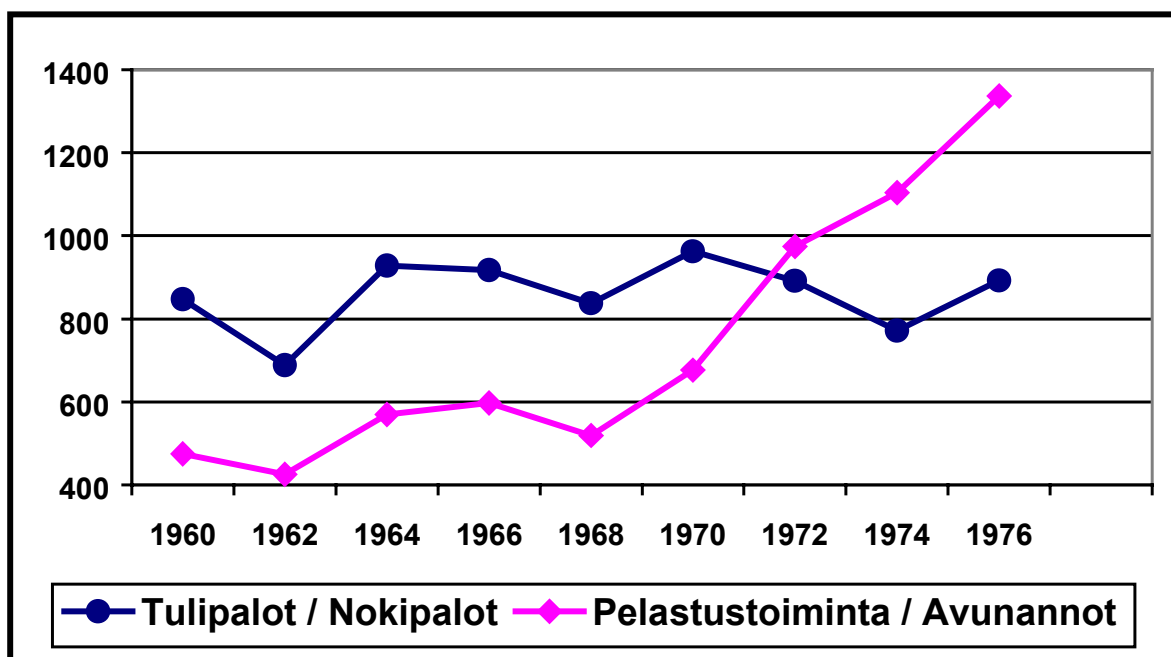
Palotoimen 1970-luvun alkuun ajoittunut toimenkuvan muutos

Suunnitteluajattelun vakiintuminen valtionhallinnossa

Hälytysjärjestelmien kehityspaineet ja puhelintekniikan kehitys.

Aina 1960-luvun loppupuolelle asti tulipalojen sammuttaminen oli palokuntien ehdoton päätehtävä. Tämän jälkeen tilanne muuttui hyvin nopeasti: sammutustehtävien määrä pysyi kutakuinkin ennallaan, mutta sammutustoimeen kuulumattomien tehtävien määrä kasvoi oleellisesti. Koko maan kattavia tilastoja tulipalojen ja pelastustehtävien suhteesta on käytettävissä vasta vuodesta 1978 lähtien, mutta suuntaa-antavana voinee pitää Helsingin kaupungin hälytystilastoa 1960-luvun alusta 1970-luvun puoliväliin (kaavio 15).

²²⁶ Yksityiskohtaisemmin, ks. Alho 1985, 15.

Kaavio 15: Helsingin kaupungin hälytystilastot 1960 – 1976.²²⁷

Palolain tarkistuskomitea ehdotti mietinnössään, ettei pelastustoimea varten tule perustaa erillistä organisaatiota, vaan tarkoituksenmukaisempaa olisi kehittää jo olemassa olevaa palotoimen organisaatiota. Tätä puolsivat seuraavat seikat:

- palokunnilla oli pelastustoimen vaatima ympärivuorokautinen hälytysvalmius
- palokunnilla oleva kalusto sopi pelastustehtäviin
- palokunnilla oli pelastustoimintaan koulutettu ja tottunut henkilöstö
- palokuntien paloilmoitus-, hälytys- ja viestiverkosto oli täydellisin olemassa olevista verkostoista
- yleisö oli jo tottunut kääntymään palokunnan puoleen pelastustoimintaa tarvittaessa.²²⁸

Komitean perustelut vakuuttivat myös lainsäätäjän, ja vuoden 1975 palo- ja pelastustoimilaisissa pelastustoimi määrättiin palotoimen tehtäväksi. Laissa pelastustoimeen luettiin sellaiset räjähdysonnettomuudet, öljyvahingot, sortumat, liikenneonnettomuudet,

²²⁷ Härkäpää 1961, 331 ja Härkäpää 1986, 145. Helsingin tilasto ei kuitenkaan täysin kuvaa tilannetta koko maassa. Palolain tarkistuskomitean tietojen mukaan asutuskeskusten palokuntien hälytyslähdeistä yli puolet oli muuta pelastus- ja avunantotoimintaa kuin tulipalojen sammuttamista, mutta maalaiskunnissa pelastustoiminnan määrä rajoittui noin yhteen seitsemäsosaan hälytysten kokonaismäärästä (Komiteamietintö B 98 / 1972, 9.).

²²⁸ Komiteamietintö B 98 / 1972, 53 – 54.

kaasu- ja nestevuodot tulvat, rankkasateet ja näihin verrattavat luonnononnettomuudet, joista on tarkoituksenmukaista huolehtia kunnan palolaitoksen toimesta (L 559 / 1975, 1§).

Suunnitelmallisuuden vaatimus 1970-luvun alussa oli tyypillinen kaikelle valtionhallinnolle²²⁹. Palo- ja pelastustoimilaissa (L 559 / 1975) ajan henki näkyi siten, että lain säätämisen jälkeen tehdyissä kommentaareissa koko alan kattavan suunnittelujärjestelmän luomista pidettiin uuden lainsäädännön keskeisenä antina²³⁰.

Vuoden 1975 laissa suunnittelujärjestelmä perustui sisäasiainministeriön laatimaan valtakunnalliseen yleissuunnitelmaan, jossa määriteltiin palo- ja pelastustoimen kehittämisen suuntaviivat seuraavan viiden vuoden varalle (L 559 / 1975, 4§). Lääninhallituksen tehtävänä oli laatia yhdessä kuntien kanssa yhteistoimintasuunnitelma, jossa yhteistoiminta-alueittain määritetään suuntaviivat tilanteen aikaiselle operatiiviselle yhteistoiminnalle sekä muulle palo- ja pelastustoimen yhteistyölle (Saman lain 7§). Paikallisella tasolla kunnat velvoitettiin laatimaan valtuuston vuosittain viittä seuraavaa kalenterivuotta varten hyväksymä palo- ja pelastustoimen kehittämissuunnitelma (Saman lain 8§). Kehittämissuunnitelmassa tuli selvittää palo- ja pelastustoimen kannalta keskeiset perustiedot ja esitellä niiden pohjalta suunnittelukauden (5 kalenterivuotta) kehittämistavoitteet ja toimenpiteet (As. 1089 / 1975).

Ennen vuoden 1975 lakia palotoimen hälytysjärjestelmä oli täysin järjestämättä. Hälytyskeskusten numerot vaihtelivat eri kunnissa, ja numerot olivat pitkiä ja vaikeasti muistettavia. Pahimmassa tapauksessa kunnassa saattoi olla useita hälytysnumeroita. Hälytysjärjestelmän sekavuus johti ylimääräisiin viiveisiin pelastustoiminnan käynnistämisessä. Lisäksi samaan aikaan oli meneillään puhelinliikenteen automatisointi, jonka myötä käsivälitteiset keskuksat hävisivät. Automatisoinnin seurauksena koko palokuntien hälytysjärjestelmä oli järjestettävä uudelleen.²³¹

Vuoden 1975 laissa kuntakohtaiset hälytyskeskukset korvattiin kuntien yhteisesti ylläpitämällä aluehälytyskeskuksilla. Aluehälytyskeskusten tehtävänä oli vastaanottaa hätäilmoitukset ja suorittaa hälytys sekä tarvittaessa toimia pelastushallinnon johtokeskuksena ja huolehtia väestön varoittamisesta (L 559 / 1975, 6§ ja as. 1089 / 1975, 12§).

²²⁹ Suunnitteluajattelun taustoista ks. Esim. Wildawsky 1979, luku 5 ja Quade 1989, luku 17.

²³⁰ Näin Alho 1985, 15 ja Hannus 1975, 993 – 994.

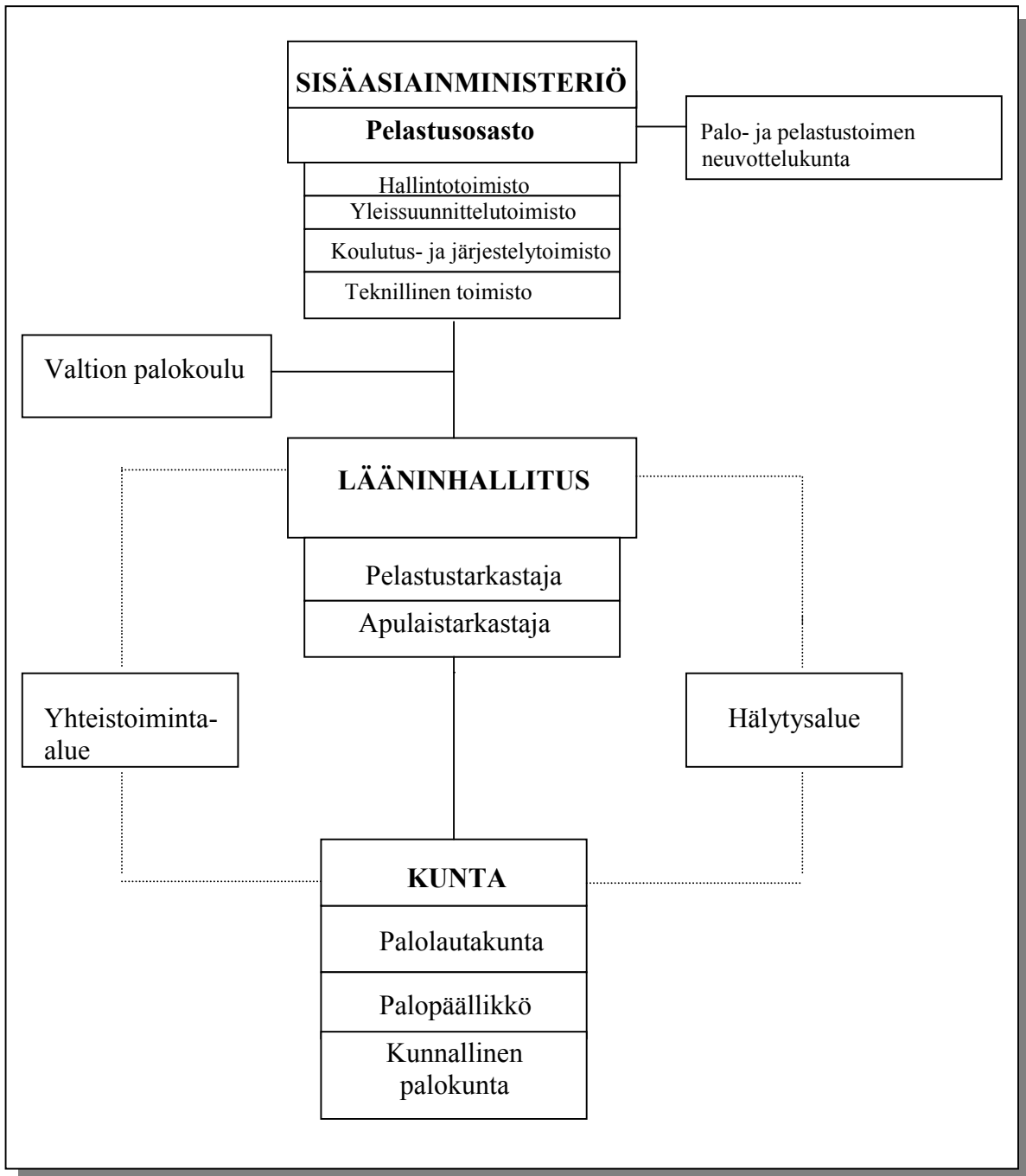
²³¹ Komiteamietintö B 98 / 1972, 23 – 24.

Sisäasiainministeriö teki vuonna 1976 päätöksen maan jakamisesta hälytysalueisiin ja määräsi samalla aluehälytyskeskusten sijaintikunnat. Jako perustui pääsääntöisesti puhelinlaitosten verkkoryhmäjakoon. Alun perin aluehälytyskeskusten perustamisen takarajaksi asetettiin vuosi 1978, mutta annettu määräaika osoittautui useimmissa tapauksissa ylivoimaiseksi. Kattavasti aluehälytyskeskukset saatiin toimintakuntoon vasta 1980-luvun puolivälissä.²³²

Palotoimen organisaation perusrakenne säilyi entisenlaisena (kaavio 16). Sisäasiainministeriön paloasiainosasto korvattiin pelastusosastolla, johon koottiin paloasioiden lisäksi myös väestönsuojeluasiat. Lääninhallituksissa aiemmat sivutoimiset lääninpalotarkastajat ja palotoimen asioiden esittelijät sekä päätoimiset väestönsuojelutarkastajat korvattiin päätoimisilla pelastustarkastajilla ja apulaistarkastajilla. Kuntatasolla oleellisin muutos oli kansalaisvelvollisuuteen perustuvien yleisten palokuntien lakkauttaminen. Tähän päädyttiin, koska palotoimen tehtävät monimutkaistuivat eivätkä ”pakkopalokunnat” kyenneet heikon koulutuksen ja pakko-organisaatioille tyypillisen alhaisen motivaation vuoksi tehtävistään selviytymään²³³.

²³² Alho 1985, 130.

²³³ Vrt. Komiteamietintö B 98 / 1972, 62.

Kaavio 16: Palo- ja pelastustoimi vuoden 1975 lain mukaan.

Oleellinen muutos tapahtui valtion palohallinnon tehtäväkentässä, josta muodostui aikaisempaan verrattuna huomattavasti laajempi. Vuoden 1975 palo- ja pelastustoimilaissa ministeriön tehtävänä oli muun muassa

- huolehtia palo- ja pelastustoimen ylimmästä johdosta, ohjauksesta ja valvonnasta
- kehittää palo- ja pelastustoimen hallintoa

- ohjata hallinnonalan suunnittelua
- kehittää palokuntien toimintavalmiutta ja tehokkuutta. (As. 1089 / 1975, 1§.)

Lääninhallituksen tehtävät olivat samansuuntaiset; kuitenkin lääninhallitus toimi selvemmin valvontaviranomaisena (As. 1089 / 1972, 4§).

Nykyinen lainsäädäntö²³⁴ (L 561 / 1999) ei peruseriaateiltaan juuri poikkea vuoden 1975 palo- ja pelastustoimilaista. Lainsäädännön uudistamisen tavoitteet olivat yllättävän samankaltaisia kuin aikaisemminkin uudistuseroilla. Kuten ensimmäistä palolakia (L 202 / 1933) säädettäessä pyrittiin tälläkin kertaa yhtenäistämään turvallisuusasioita ohjaavaa lainsäädäntöä. Nykyinen pelastustoimilaki sisältää kokonaisuuden, josta aikaisemmin säädettiin palo- ja pelastustoimilaissa sekä väestönsuojelulaissa. Jo ensimmäisestä palolaista lähtien on myös tulipalojen ennaltaehkäisy kuulunut tavalla tai toisella lainsäädännön tavoitteisiin. Nykyisessä pelastustoimilaissa ennaltaehkäisy on laajentunut entisestään: enää ei keskitytä pelkästään tulipalojen ehkäisyyn, vaan pelastustoimen velvollisuus on ehkäistä muitakin onnettomuuksia, ellei jotakin onnettomuustyyppiä ole erityisesti säädetty jonkin toisen viranomaisen tehtäväksi.

Rakennusten omistajille annetut huolehtimisvelvoitteet löytyvät jo Ruotsi-Suomen ja autonomian aikuisista paloturvallisuuslaeista. Itsenäisyyden aikana säädetyissä laeissa on pääsääntöisesti keskitytty viranomaisten velvoitteisiin, keskinäiseen työnjakoon ja toimintaedellytyksiin. Nykyinen lainsäädäntö palaa turvallisuusajattelun juurille korostamalla myös kansalaisten omia valmiuksia ja vastuuta onnettomuuksien ehkäisyssä.

Nykyiseen lainsäädäntöön sisältyy aikaisempaa vähemmän kunnan hallintoa ohjaavia normeja. Kuntaan ei vaadita perustettavaksi erityistä lautakuntaa, vaan sen perustaminen tai perustamatta jättäminen on kunnan omassa harkinnassa. Kunnalla tulee edelleenkin olla palopäällikkö ja palokunta, mutta palotoimi voidaan vapaasti järjestää myös yhteistyössä muiden kuntien kanssa.

Kunnan pelastustoimen suunnittelun perusteeksi kunnan on selvitettävä alueellaan olevat riskit, ja tehdyn analyysin perusteella valtuuston tulee tehdä päätös pelastustoimen

²³⁴ Nykyisen lainsäädännön esittely perustuu pelastustoimilain (L 561 / 1999) ohella hallituksen esitykseen eduskunnalle pelastustoimilaiksi 1998.

palvelutasosta. Palvelutasoon kuuluvat ainakin seuraavat osatekijät:

- palokunnan henkilöstö
- kaluston määrä ja laatu
- toimintavalmiusaika
- suunnittelu
- onnettomuuksien ennaltaehkäisy
- poikkeusolojen pelastustoimen suunnittelu.

Merkittävin muutos vuoden 1975 lainsäädäntöön verrattuna tapahtui tälläkin kertaa hälytysjärjestelmässä. Nykyisen lainsäädännön suunnitteluvaiheessa oli jo käynnistynyt neljä valtion ylläpitämää poliisin ja pelastustoimen yhteistä kokeiluhätäkeskusta, ja jo lainsäädännön säätämisyvaiheessa varauduttiin hätäkeskusten valtiollistamiseen. Käytännössä hätäkeskusten määrä vähenee radikaalisti: vielä 1990-luvun alussa maassa oli noin 60 hätäkeskusaluetta, mutta uudessa aluejaossa tavoitteeksi on asetettu lähinnä maakuntajakoa noudattavat 13 – 15 hätäkeskusaluetta²³⁵.

Hälytysjärjestelmässä tapahtui organisaationmuutosten ohella myös periaatteellinen muutos. Vuoden 1975 lainsäädäntö perustui yhteistoiminta-alueiden puutteissa tapahtuvaan avun antamiseen. Tositilanteessa pelastustoiminnan kannalta tarkoituksenmukaisemmat yksiköt saattoivat sijaita onnettomuuden tapahtumakunnan naapurikunnassa, joka kuitenkin saattoi kuulua eri yhteistoiminta-alueeseen. Tästä syystä onnettomuuspaikalle ei aina saatu parhaita olemassa olevia yksiköitä. Nykyisessä lainsäädännössä lähdetään aina siitä, että onnettomuuspaikalle hälytetään tarkoituksenmukaisimmat yksiköt kuntarajoista riippumatta.

Periaatteellista merkitystä on myös lain 50 §:llä, jossa säädetään kansainvälisestä pelastustoiminnasta seuraavasti: ”... ministeriö voi toisen valtion tai kansainvälisen järjestön esittämän avunpyynnön perusteella päättää pelastustoimeen kuuluvan avun antamisesta, milloin avun antaminen ihmisten, ympäristön tai omaisuuden turvaamiseksi on perusteltua.” Sisäasiainministeriön työjärjestyksen mukaan pelastusosaston päällikkö tekee ratkaisun avun antamisesta²³⁶.

²³⁵ Koskinen 1998, 10.

²³⁶ Paasiluoto 1999, 10.

Ylipäättänsä paloalan kansainvälinen toiminta on 1990-luvulla piristynyt huomattavasti. Suomessa tämä on ilmennyt ensinnäkin pelastuspalvelun kansainvälisen komennuskunnan, Finn Rescue Force'n (FRF), perustamisena 15.4.1993. FRF on sisäasiainministeriön ja viiden suuren kaupungin (Helsinki, Espoo, Vantaa, Tampere ja Turku) välisellä sopimuksella muodostettu 280 miehen yksikkö, joka voidaan lähettää ulkomaille, jos onnettomuuden vaikutukset uhkaavat Suomea tai kohdemaan voimavarat eivät yksin riitä pelastustoiminnan hoitamiseen.²³⁷ Merkittävä osoitus pelastushallinnon viimeaikaisesta kansainvälistymisestä on myös YK:n luonnononnettomuuksien arviointi- ja koordinoitiryhmän perustaminen keväällä 1993. Ryhmän perustaminen lähti liikkeelle YK:n yleiskokouksen 14.4.1992 antamasta julkilausumasta (46/182), joka koski humanitaarisen hätäavun tehostamista. Tämä julkilausuma oli alkuna YK:n katastrofiavun muuttumiselle DHA:ksi (Department of Humanitarian Affairs), joka puolestaan perusti luonnononnettomuuksien arviointi- ja koordinoitiryhmän UNDAC:n (United Nations Disaster Assessments and Co-ordination stand-by Team). Suomalaiset ovat olleet ryhmän toiminnassa mukana sen alusta lähtien.²³⁸ Lisäksi Suomi on tarjonnut asiantuntija-apua NATO:n katastrofiavusta vastaavalle yksikölle EADRCC:lle²³⁹.

Palokuntalaitoksen sisällä on toisen maailmansodan jälkeen tapahtunut selvä siirtyminen vapaaehtoisista palokunnista ammattipalokuntien suuntaan. Sekä vapaapalokuntien että niiden miehistön määrä kääntyi laskuun 1950-luvun puolivälissä, ja viime vuosikymmeninä laskuvauhti on entisestään kiihtynyt (taulukko 6).

²³⁷ FRF:sta tarkemmin Grönros 1995, 138 - 139.

²³⁸ UNDAC 1994; Paasiluoto 1993, 22 - 23.

²³⁹ Euro-Atlantisc Disaster Response Coordination Centre. Asiasta laajemmin, Paasiluoto 1998.

TAULUKKO 6: Vapaaehtoiset palokunnat 1907 – 1999.²⁴⁰

Vuosi	Vapaaapalokuntien lukumäärä ²⁴¹	Miehistö
1907	217	19 757
1920	248	Ei tiedossa
1938	692	38 194*
1945	1193	29 694
1955	1311	36 911
1965	1266	33 614
1972	1158	28 003
1985	1009	18 879
1995	Ei tiedossa	17 105
1999	881	16 900

Vakinaisten palokuntien lukumäärä on toisen maailmansodan jälkeen vuosittain vaihdellut jonkin verran, mutta pääsääntöisesti palokuntien lukumäärä on ollut hitaassa kasvussa (taulukko 7).

²⁴⁰ Jänne 1969, 168; Raivio 1959, 116; Komiteanmietintö 4 / 1920, 6 – 8; Suomen Yleisen Palokuntaliiton Keskushallitus 1938; Kertomus palotoimen tilasta 1945; Katsaus maan palotoimeen 1955; Maan palotoimen kertomus 1965; Maan palotoimen kertomus 1972; Palo- ja pelastustoimen sekä väestönsuojelun vuositilastot 1985, 8 – 9; Palo- ja pelastustoimen vuosi- ja aikasarjatilastot vuosilta 1976, 1980 – 1992, 6 – 8; Sisäasiainministeriön pelastusosasto: Ote pelastusalan tilastoista 27.11.1998; Myllyniemi & Haiko 2000, 28 – 29. Vuoden 1999 tiedoissa tehdas- ja puolivakinaisten palokuntien lukumäärät perustuvat Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön syksyllä 1999 toteuttamaan kyselyyn, jonka tuloksia ei ole julkaistu. Luvut on saatu sähköpostilla kyselyn tekijältä järjestöpäällikkö Petri Jaatiselta.

²⁴¹ Vapaaapalokuntien ja vakinaisten palokuntien raja ei ole täysin yksiselitteinen. Seuraavassa vapaaapalokunniksi on tulkittu varsinaisten VPK:ien lisäksi myös puolivakinaiset palokunnat sekä tehdas- ja laitospalokunnat.

* Viisi vapaaehtoista palokuntaa ei ilmoittanut miehistönsä lukumäärää. Näiden palokuntien miehistön määränä on käytetty muiden 687 VPK:n miehistökeskiarvoa.

TAULUKKO 7: Vakinaiset palokunnat 1900 – 1995.²⁴²

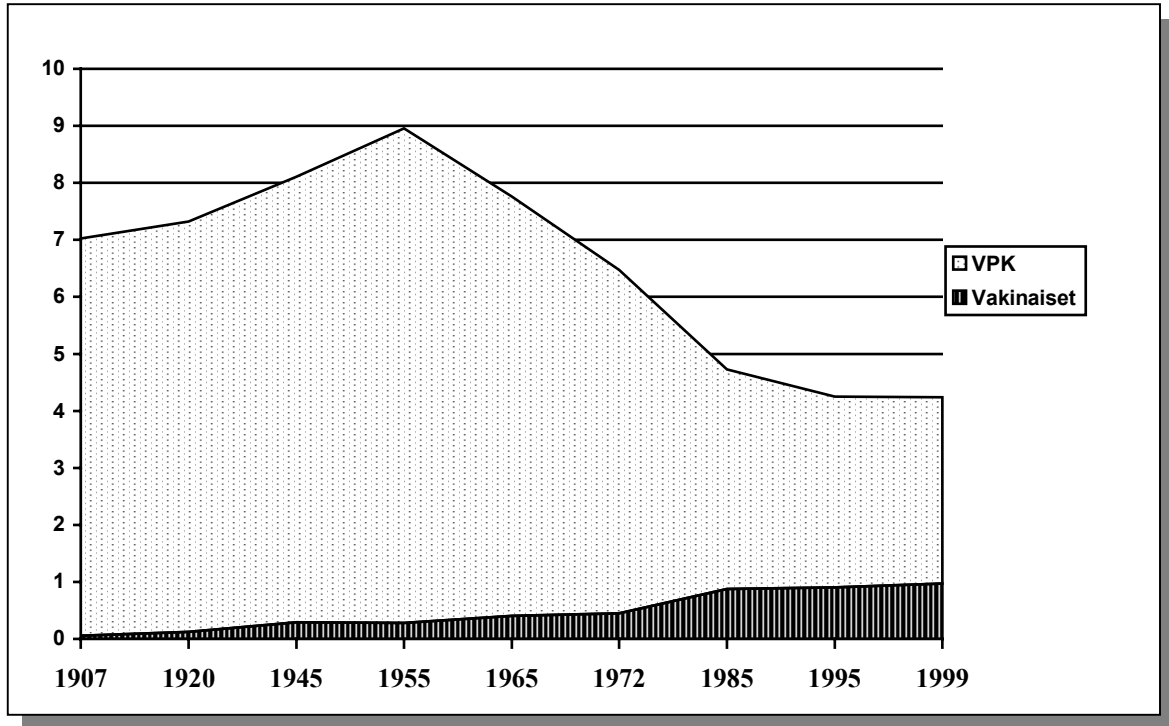
Vuosi	Vakinaisten palokuntien lukumäärä	Miehistö
1900	5	181
1920	10	Ei tiedossa
1945	46	1112
1955	39	1211
1965	39	1575
1972	57	2081
1985	56	4327
1995	Ei tiedossa	4671
1999	59 ²⁴³	5000

Vakinaisten palokuntien miehistön lukumäärä kasvoi palokuntien alkutaipaleella vuosikymmenestä toiseen jatkuvasti kiihtyvää vauhtia. Hyvin voimakas miehistön määrän kasvuvaihe lähti liikkeelle 1970-luvun puolivälissä samoihin aikoihin säädetyn palo- ja pelastustoimilain (L 559 / 1975) myötä. Miehistön määrän kasvuvauhti säilyi nopeana 1980-luvun puoliväliin asti, mutta tämän jälkeen kasvu on taittunut.

Palotoimen yhteiskunnallisesta painoarvosta eivät pelkästään palotoimen kehitystä kuvaavat luvut anna kovin hyvin käsitystä. Seuraavassa palotoimen henkilöstön ja Suomen asukasluvun kehitys on suhteutettu toisiinsa (kaavio 17):

²⁴² Katajamäki 1998, 46; Komiteanmietintö 4 / 1920, 6 – 8; Kertomus palotoimen tilasta 1945; Katsaus maan palotoimeen 1955; Maan palotoimen kertomus 1965; Maan palotoimen kertomus 1972; Palo- ja pelastustoimen sekä väestönsuojelun vuositilastot 1985, 8 – 9; Palo- ja pelastustoimen vuosi- ja aikasarjatilastot vuosilta 1976, 1980 – 1992, 6 – 8; Sisäasiainministeriön pelastusosasto: Ote pelastusalan tilastoista 27.11.1998; Myllyniemi & Haiko 2000, 28; Suomen Palopäällystöliitto 2000, 67 – 336.

²⁴³ Luku on saatu käymällä lävitse palokuntien vuorovahvuudet ja selvittämällä, kuinka monessa palokunnassa on ympärivuorokautisessa lähtövalmiudessa vähintään esimies ja kolme miestä (1+3), mitä on vakiintuneen käytännön mukaan käytetty vakinaisen palokunnan määritelmänä.

Kaavio 17: Vakinaisten ja vapaaehtoisten palokuntien henkilöstö / 1000 asukasta vuosina 1907* - 1999.²⁴⁴

Selvästi suurimmillaan palotoimen henkilöstö suhteessa asukasluukuun on ollut 1950-luvulla. Tämän jälkeen suhdeluku on jatkuvasti laskenut, tosin viime vuosina lasku on tasaantunut. Nykyisin palotoimen henkilöstön määrä suhteessa asukasluukuun on kutakuinkin puolet huippuvuosien määrästä. Tosiasiassa palotoimen henkilöstön määrän väheneminen on kuitenkin kohdistunut ennen kaikkea vapaaehtoiisiin palokuntiin: huippuvuosiin verrattuna vapaaehtoisten palokuntien suhdeluku on vuoteen 1999 mennessä laskenut runsaaseen kolmannekseen, kun taas vakinaisten palokuntien suhdeluku on samaan aikaan lähes nelinkertaistunut. Tapahtunut kehitys kertoo osaltaan myös pelastustyön muutoksesta. Nykyisessä pelastustyössä korostuu entistä enemmän koulutuksen ja kokemuksen kautta

* Vakinaisten palokuntien henkilöstö vuonna 1907 perustuu vuoden 1900- tietoihin; vuosina 1900 – 1907 ei perustettu uusia vakinaisia palokuntia eli henkilöstön määrä ei vuosina 1900 ja 1907 voine suuresti toisistaan erota. Vuoden 1920 miehistötiedot perustuvat arvioon, jossa palokuntien määrä on kerrottu vapaapalokuntien osalta vuoden 1907 tietoihin ja vakinaisten palokuntien osalta vuoden 1900 tietoihin perustuvalla keskimääräisellä jäsenmäärällä.

²⁴⁴ Viitteissä 83 ja 85 mainittu kirjallisuus, Suomen tilastollinen vuosikirja 1950, 5; 1976, 5 ja 1997, 49 sekä Tilastokeskus 2000 [online].

hankittu tekninen osaaminen ja laiteasiantuntemus, minkä saavuttaminen edellyttää vapaapalokuntalaisilta aikaisempaa intensiivisempää panostusta harrastukseensa.

Kaiken kaikkiaan palotoimen kehityskulku noudattaa samoja linjoja monen muunkin kunnallishallinnon ammattikunnan kanssa. Palotoimi on hyvinvointiyhteiskunnan rakentamiskaudella selvästi professionaalistunut ja muuttunut harrastuksesta ammatiksi²⁴⁵. Myös hyppäksenomaiselta näyttävä vakinaisten palokuntien henkilöstön kasvu 1970- ja 1980-luvuilla on koko kunnallishallinnolle yhteinen piirre: vuodesta 1972 vuoteen 1995 vakinaisten palokuntien henkilöstö kasvoi 2,24-kertaiseksi, mutta samaan aikaan koko kunnallishallinnon henkilöstö kasvoi vieläkin voimakkaammin saavuttaen kasvukertoimen 2,61²⁴⁶.

Pelastusalan tulevaisuudenvisiona pohtineen selvitysmies Pekka Myllyniemen luoman strategian perusteella pelastustoimi tulee säilymään kunnallisena palveluna²⁴⁷. Selvitysmiehen mukaan yhteiskunnan kehitys edellyttää pelastustoimelta seuraavia muutoksia.²⁴⁸

a) Pelastustoimen tehtävän täsmentäminen

- onnettomuuksien ennaltaehkäisyä tulee tehostaa
- sairaankuljetuksen työnjakoa pelastustoimen ja yksityisten yrittäjien kesken tulee täsmentää
- öljyvahinkojen torjunta tulee siirtää ympäristöhallinnolta pelastustoimelle

b) Voimavarojen käytön tehostaminen

- hallinnolliset tehtävät, talouden hoito ja hankinnat tulee keskittää ylikunnallisille yksiköille
- pelastusalan työaikajärjestelmä tulee muuttaa joustavammaksi.

c) Johtamisessa tulee kehittää erityisesti henkilöstöjohtamista, suuronnettomuuksien operatiivista johtamista sekä koordinoitua keskushallinnon tasolla

²⁴⁵ Kunnallishallinnon kehitysvaiheista laajemmin, Oulasvirta 1996, 3 – 5.

²⁴⁶ Kuntien työvoiman kasvusta, ks. Suomen tilastollinen vuosikirja 1974, 301 ja 1996, 336.

²⁴⁷ Pelastustoimen mahdollista valtiollistamista kritisoitiin ankarasti selvitysmiehen työskentelyaikana, ks. esim. Kivi 1999, 14 – 16; Koski 1999, 11; Lindberg 1999, 20.

²⁴⁸ Myllyniemi & Haiko 2000, 63.

- d) Pelastustoimen perusjaoksi tulee muodostaa 30 kuntien lailla säädeltyyn yhteistoimintaan perustuvaa alueellista pelastustointia.

Palopäälliköiden kannalta ehdotuksista viimeinen (kohta d) on erittäin merkittävä. Käytännössä tästä seuraisi, että pääosa nykyisestä lähes 400 palopäälliköstä menettäisi asemansa. Kun kunnallisia palopäälliköitä ei enää olisi lainkaan, siirtyisi vastuu turvallisuuden edistämisestä kunnassa kunnanjohtajan harteille²⁴⁹. Radikaaleista ehdotuksista huolimatta selvitysmiehen esitys sai julkaisemisensa jälkeen erittäin positiivisen vastaanoton²⁵⁰, ja on todennäköistä, että sen keskeisimmät ehdotukset lähitulevaisuudessa toteutetaan²⁵¹.

4.3. Tiivistelmä palotoimen ammatillisesta eriytymisestä

Vanhimman julkishallinnon ylläpitämän palotoimen organisaation eli Rooman valtakunnan aikaisten kaupunkivartiostojen tehtäväkenttä vastasi sekä nykyisen poliisin että palokunnan tehtäviä. Käytännössä tulipalojen sammutus ja poliisitoimet työllistivät kaupunkivartiostoja suurin piirtein yhtä paljon. Organisaatio ja johtamismalli oli järjestetty samalla tavalla kuin tuon ajan Rooman sotilasyksiköissä.²⁵² Kaupunkivartiostoille on mahdotonta löytää selvää vastinetta nykyisistä turvallisuusorganisaatioista; pikemminkin niitä voisi luonnehtia palokuntien, poliisin ja sotilasorganisaatioiden yhdistelmäksi.

Keskiajalla ei ollut tulentorjuntaan erikoistuneita joukkoja lainkaan. Vasta 1500-luvulla keskieurooppalaisissa kaupungeissa palkattiin ensimmäiset päätoimiset palovahdit. Suomessa palovartiointi oli vuoden 1619 kuninkaallisesta säädöksestä lähtien porvariston rasite. Porvarit oli jaettu ruotuihin, joista vuorotellen valittiin vartijat. Vähitellen epämieluisa vartiotehtävä kuitenkin siirtyi palkatuille vartijoille.²⁵³

²⁴⁹ Myllyniemi & Haiko 2000, 61.

²⁵⁰ Selvitysmiehen raportin esitettyjä kommentteja, ks. esim. Paajanen 2000, 12 – 13; Ojanen 2000, 20 – 21; Oksanen 2000, 14 – 16.

²⁵¹ Tätä kirjoitettaessa sisäasiainministeriössä valmisteltiin lakiesitystä, jolla maahan luotaisiin noin 30 alueellista pelastuslaitosta. Sisäasiainministeriön suunnitelmien mukaan alueelliset pelastuslaitokset voisivat aloittaa aikaisintaan 1.1.2004 (Katajamäki 2000, 14). Organisaatiouudistuksen vaatiman lainmuutoksen ennakoitu valmistumisaika on kevät 2001 (Paananen 2000, A6). Lisäksi hätäkeskustoiminnan siirtämisestä poliisilta ja kunnilta hätäkeskuslaitokselle aiheutuvat kulut on sisällytetty jo pelastushallinnon vuoden 2001 budjettiin (Pelastushallinnon budjetti 2001, 14).

²⁵² Winqvist 1978, 544.

²⁵³ Juuti 1993, 22.

Ensimmäinen palkattu palovartiosto perustettiin Turkuun vuonna 1728. Varhaisimmat Turkuun ja Helsinkiin perustetut palovartiostot vastasivat sekä järjestyksen ylläpidosta että tulentorjunnasta. Poliisitoimi ja tulentorjunta alkoivat eriytyä 1800-luvun alussa, ja tämän jälkeen paloturvallisuuden ylläpito jäi periaatteessa palovartiostojen ainoaksi tehtäväksi. Tosiasiassa tehtäväkenttä säilyi moninaisena ulottuen torien siivouksesta katujen kunnossapitoon. Juridiselta asemaltaan palovartiostot olivat lähinnä sotaväkeen rinnastettavia, mikä näkyi mm. virkanimikkeissä: palovartiostoista löytyi korpraaleita, rummunlyöjiä, vääpeleitä ja lippumiehiä. Miehistöksi haviteltiin entisiä sotilaita, mutta palkka oli pieni, ja tästä syystä vartiomiesten taso jäi hyvin alhaiseksi. Miehistön keski-ikä oli korkea, fyysinen kunto ja velvollisuudentunto heikko.²⁵⁴

Vakinaisten palokuntien perustaminen lähti liikkeelle Helsingistä vuonna 1861²⁵⁵. Alkuvaiheessa virkanimikkeet olivat kirjavat, ja niistä käy selvästi ilmi palotoimen, poliisitehtävien ja sotilasorganisaatioiden yhteiset juuret: Helsingissä palomiehiä kutsuttiin ensivaiheessa palokonstaapeleiksi, Turussa palovoudeiksi ja Tampereella palosotilaiksi.

Ensimmäisten vakinaisten palokuntien miehistön taso ei ollut sanottavasti korkeampi kuin palovartijalaitoksen. Palokuntien perustamisvaiheessa palomiehen ammatti ei ollut erityisen suosittu, ja käytännössä ensimmäiset palokunnat luotiin yksinkertaisesti siirtämällä vanhat palovartijat uusiin virkoihin. Palokuntien heikkoon vetovoimaan vaikutti palkan ohella vaatimus jatkuvasta hälytysvalmiudesta paloasemalla eli paloasema oli samalla sekä työpaikka että koti. Suljettu elämän ja kova kuri johtivat suureen vaihtuvuuteen, mikä entisestään alensi miehistön koulutustasoa. Asia muuttui vasta vuosisadan vaihteessa, jolloin alettiin korostaa miehistön laatua määrän kustannuksella.

Eri aikakausina palotoimesta vastannut organisaatio, sen ydintehtävät sekä johto ja valvonta ovat vaihdelleet taulukosta 8 ilmenevällä tavalla. Aina 1700-luvun loppuun asti palotoimi kehittyi varsin yhdenmukaisella tavalla ympäri Eurooppaa, mutta tämän jälkeen kansalliset erot alkoivat voimakkaasti kasvaa. Taulukon kahdeksan kolme ensimmäistä kehitysvaihetta

²⁵⁴ Kostet 1995, 10 - 12; Härkää 1961, 28 - 47.

²⁵⁵ Vakinaisten palokuntien perustamisesta laajemmin, ks. esim Lehtinen 1989, 29 - 33; Nuoreva 1980, 88 - 91.

ovat yleistettävissä mihin tahansa eurooppalaiseen palokuntalaitokseen, mutta seuraavat kehitysvaiheet kuvaavat vain suomalaista kehityskulkua.

TAULUKKO 8: Palotoimesta vastaava organisaatio, sen ydintehtävä(t) sekä johto ja valvonta.

Aika	Organisaatio	Ydintehtävä(t)	Johto ja valvonta
v. 6 – 400	Kaupunkivartiosto Cohortes Vigilium	Järjestyksenpito, Palovartiointi	Sotilasjohto
400 – 1500	-	-	-
1500 – 1800	Palovartijalaitos	Palovartiointi, Järjestyksenpito	Kaupungin porvarit
1800 – 1860	Palovartijalaitos	Palovartiointi	Kaupungin porvarit
1861 -	Palokunta	Palonsammutus	Vaaleilla valittu luottamusmiesjohto

Rooman valtakunnan aikaan poliisin ja palokunnan tehtävistä vastasi sotilaallisesti järjestetty ja sotavoimien johdossa ja valvonnassa toimiva kaupunkivartiosto. 1500-luvulta lähtien Euroopan kaupunkeihin perustetuissa palovartiostoissa poliisin ja palokunnan tehtävät olivat kutakuinkin yhtä tärkeitä. Rooman aikaiset kaupunkivartiostot ja ensimmäiset palovartiostot erosivat toisistaan lähinnä siinä, että toiminnan johto ja valvonta siirtyi sotilailta palvelun rahoittajille eli kaupungin porvareille.

Seuraavassa vaiheessa poliisin ja palokunnan tehtävät eriytyivät toisistaan, mikä Suomessa tapahtui vasta 1800-luvun alussa. Viimeisin vaihe nykymuotoisen palotoimen ammatillisessa kehityksessä oli Suomessa vuonna 1861 alkanut palovartijalaitoksen korvaaminen palokunnilla, minkä myötä palonsammutus nousi palotoimen ydintehtäväksi. Palokuntien syntyvaihetta leimasi samaan aikaan tapahtunut kunnallishallinnon murros, jonka seurauksena

perinteisesti kaupungin porvaristolle kuuluneet tehtävät siirtyivät vaaleilla valituille luottamusmieselimille²⁵⁶.

²⁵⁶ Asetus 6.2.1865 ja asetus 8.12.1873.

5. Pelastustoimi muualla Euroopassa

Pelastustoimen eurooppalaisten järjestelmien vertailussa keskitytään viiteen maahan: Englantiin, Hollantiin, Ruotsiin, Saksaan ja Tanskaan. Maiden valinnassa on käytetty neljää valintakriteeriä. Ensinnäkin vertailumaiden joukossa on väestömäärältään suuria ja pieniä maita ja toiseksi väestötiheydeltään harvaan ja tiheästi asuttuja maita. Pelastustoimen organisoinnin kannalta vertailumaista löytyy esimerkkejä puhtaasti ammattipalokuntiin perustuvista järjestelmistä (Ruotsi ja Englanti), vapaaehtois- ja ammattipalokuntien yhdistelmistä (Hollanti) sekä pääasiassa vapaaehtoishenkilöstöön perustuvista järjestelmistä (Saksa). Tanska on valittu vertailumaiden joukkoon erityisesti siksi, että maan pelastustoimi muodostaa ainutlaatuisen esimerkin pääasiassa yksityissektorin voimin toteutetusta pelastustoimesta. Kaikki vertailun maat ovat Länsi-Euroopasta sen vuoksi, että Itä-Euroopan entisten sosialististen maiden pelastushallinto on parhaillaan voimakkaiden muutosten kourissa, eikä muutosten lopputulosta voida vielä vuosiin luotettavasti arvioida²⁵⁷.

²⁵⁷ Vertaa HE 76/1998, luku 1.3.2.

5.1 Englanti

Pelastustoimen johdosta Englannissa vastaa sisäasiainministeriön alaisuudessa toimiva Fire and Emergency Planning Directorate (FEPD). FEPD jakautuu edelleen neljään yksikköön: suuronnettomuuksien hallinnan suunnitteluyksikköön, tarkastusyksikköön, pelastushallinnon suunnitteluyksikköön (Fire Policy Unit) sekä tutkimus- ja kehitysyksikköön.²⁵⁸

Brittien pelastustoimi perustuu pääsääntöisesti kreivikuntapohjaisiin aluepalokuntiin, joita Englannissa on yhteensä 39, Walesissa 3 ja Pohjois-Irlannissa yksi. Lisäksi seitsemällä metropolialueella on oma aluepalokunta. Yhteensä aluepalokuntia on 50. Paikallisviranomaiset (kreivikunnat ja metropolialueet) vastaavat palokuntien kuluista ja valitsevat aluepalopäällikön (chief officer of the fire brigade), joka vastaa pelastustoimen päivittäisestä johtamisesta.²⁵⁹

Englannin pelastustoimessa palveli vuonna 1998 noin 35 000 kokoaikaista ja noin 14 000 osa-aikaista palomiestä. Naisia palomiehistä oli noin yksi prosentti, mutta heidän määränsä on selvässä kasvussa. Vapaaehtoisjärjestöjen merkitys on niin vähäinen, ettei niiden jäsenten määrää tilastoida erikseen.²⁶⁰

Englannin palotointia säätelevässä suhteellisen vanhassa laissa palokuntien tehtäväksi on annettu vain tulipalojen sammutus ja palonehkäisy, mutta käytännössä palokuntien tehtäväkenttä on levinnyt kaikkiin onnettomuustilanteisiin. Tällä hetkellä toiminnan kehittämisen painopiste on selvästi onnettomuuksien ennaltaehkäisyssä ja palokuolemien vähentämisessä.²⁶¹

Palopäällystön koulutus tapahtuu Moreton in Marsh' iin sijoitetussa valtion ylläpitämässä Fire Service College'ssa. Palohenkilöstön koulutus on varsin pitkälle eriytynyt muusta koulutusjärjestelmästä, ja parasta aikaa on käynnissä hanke, jonka tavoitteena on saada myös paloalan tutkinnot NVQ (National Vocational Qualifications) – järjestelmän piiriin. Koulutuksessa on paljon suomalaisen oppisopimuskoulutuksen piirteitä, ja alan ylittä

²⁵⁸ Home Office 1998, 6.

²⁵⁹ Home Office 1999, 8-9; Fire Services Act 1947.

²⁶⁰ Home Office 1999, 35 – 37.

²⁶¹ Home Office 1999; 51; Fire Services Act 1947; Kent Chief Fire Officer 1999, Appendix 1; Ks. myös Myllyniemi & Haiko 2000, 14.

tutkintoa lukuunottamatta tutkintoihin sisältyy sekä kirjallinen että käytännön taitoja mittaava koe.²⁶²

Palopäällystön pätevyyden voi hankkia vain palvelemalla palolaitoksessa. Palolaitosten henkilöstö jakautuu armeijaa mukailleen kymmenelle eri arvoasteelle, ja edetäkseen arvoasteelta toiselle on pääsääntöisesti suoritettava lisätutkintoja. Palopäällystön pätevyyden antava tutkinto on kirjallinen ja erittäin tiukka: vuonna 1999 kokeeseen osallistuneista 1219 kokelaasta vain 30 % läpäisi kokeen.²⁶³

5.2 Hollanti

Hollannin pelastustoimella on poikkeuksellisen laaja tehtäväkenttä, joka ulottuu jokapäiväisistä onnettomuuksista luonnonkatastrofeihin asti. Sanan suomalaisessa merkityksessä Hollannissa ei ole erillistä väestönsuojeluorganisaatiota lainkaan, vaan sotatilanteessakin käytettäisiin samaa pelastusorganisaatiota kuin normaalioloissakin. Pelastustoimen organisoimisesta vastaavat kunnat, joita Hollannissa on yli 500. Kunnallisten pelastuslaitosten pienuuden vuoksi syntyy usein tilanteita, jolloin yksittäisen kunnan resurssit eivät riitä onnettomuuden hallintaan, ja näissä tilanteissa turvaudutaan naapurikuntien apuun. Ellei kuntien keskinäinen apukaan riitä, voidaan toiminta siirtää alueelliselle tasolle. Alueellisia pelastusorganisaatioita Hollannissa on yhteensä 39. Jos alueenkaan resurssit eivät riitä, apua voidaan pyytää lääniltä²⁶⁴ ja erittäin suurissa katastrofeissa sisäasiainministeriöltä. Vastuu tilanteen johtamisesta siirtyy vastaavasti: paikallisista onnettomuuksista vastaa kunnan palopäällikkö (commandant van brandweer), alueellisista onnettomuuksista aluepalopäällikkö (commandant van regional brandweer), läänintason onnettomuuksista maaherra ja kansallisen tason onnettomuuksista sisäministeriöön sijoittuva kansallinen koordinaatiokeskus (Nationaal Coördinatiecentrum / NCC).²⁶⁵

Hollantilainen palokunta ei toimi vain onnettomuustilanteessa, vaan yhdessä muiden kunnan toimialojen kanssa palokunnat pyrkivät ehkäisemään onnettomuuksia, rajoittamaan niiden seurauksia ja analysoimaan kuntaan kohdistuvia riskejä. Käytännössä tämä tapahtuu viisi-

²⁶² Home Office 1999, 20 – 22.

²⁶³ Home Office 1999, 20 – 22; Home Office 2001.

²⁶⁴ Läänejä Hollannissa on 12.

²⁶⁵ A brief outline of the system on government in the Netherlands S.a., 5-10; Ministry of the Interior S.a., 2-9.

vaiheista turvallisuusketjua (safety chain) noudattamalla: ensimmäinen linkki on rakenteiden turvallisuussuunnittelu, sitä seuraa onnettomuuksien ennaltaehkäisy, onnettomuustilanteisiin varautuminen, varsinainen onnettomuuksien aikainen pelastustoiminta ja onnettomuuden jälkihoito.²⁶⁶ Hollantilaista mallia käytettiin esikuvana myös Suomessa 1990-luvulla käyttöön otetussa pelastustoimen riskianalyysimallissa²⁶⁷.

Vuonna 1999 Hollannissa oli yhteensä 521 palokuntaa, joista 285:ssä henkilöstö koostui osin päätoimisista ja osin vapaaehtoisista palomiehistä²⁶⁸, 230:ssä pelkästään vapaaehtoisista ja kuudessa pelkästään päätoimisista palomiehistä. Kaiken kaikkiaan palokuntien palveluksessa oli vuonna 1999 noin 26 500 henkilöä, joista päätoimisia oli 4300 ja vapaaehtoisia 22 200. Naisia palokuntien henkilöstöstä oli noin prosentti.²⁶⁹ Lainsäädännössä päätoimisia ja vapaaehtoisia palomiehiä ei eroteta millään lailla toisistaan, vaan molemmilta vaaditaan samanlaista koulutusta ja samanlaista fyysistä valmiutta pelastustehtävien suorittamiseen.²⁷⁰

Pelastustoimen järjestelyt muistuttavat suuresti suomalaista pelastustointia. Palopäällikkö vastaa kunnan palotoimesta ja toimii kunnanvaltuuston alaisuudessa. Palopäällikön tehtävät ja oikeudet on määritelty palolaissa, samoin kelpoisuusehdot: palopäällikön kelpoisuuden voi saada suorittamalla tutkinnon valtion ylläpitämässä sekä normaali- että poikkeusoloja varten koulutusta antavassa NIBRA –instituutissa (Nederlands Instituut voor Brandweer en Rampenbestrijding).²⁷¹

5.3 Ruotsi

Ruotsin pelastustointia säätelevän lain mukaan kunnat vastaavat sekä normaaliajan että poikkeusolojen päivittäisestä pelastusvalmiudesta. Myös hallinnollisesti normaali- ja poikkeusolot on yhdistetty: sekä palotointa että väestönsuojelua johtaa puolustusministeriön alaisuudessa toimiva Pelastusvirasto (Räddningsverket). Pelastusviraston palveluksessa on noin 880 työntekijää, joista suurin osa (noin 560) työskentelee koulutustehtävissä.²⁷²

²⁶⁶ Ministry of the Interior S.a., 5-6.

²⁶⁷ Suomalaisen riskianalyysin taustoista laajemmin, Allinniemi 1994.

²⁶⁸ Hollantilaiset käyttävät ilmaisua ”vrijwillige” eli vapaaehtoinen henkilöistä, joita suomalaisessa kielenkäytössä nimitettäisiin osa-aikaisiksi (Vrt. Myllyniemi & Haiko 2000, 15).

²⁶⁹ Centraal Bureau voor de Statistiek 1999, 11 – 14.

²⁷⁰ Fire Service Act 1985.

²⁷¹ Fire Service Act 1985.

²⁷² Räddningstjänstlag 1986:1102. Räddningsverket 2001.

Ruotsin palokunnat koostuvat kuntien palkkaamasta päätoimisesta ja sivutoimisesta henkilöstöstä. Mitä suuremmasta kunnasta on kyse, sitä merkittävämpi on päätoimisen henkilöstön osuus. Kaiken kaikkiaan Ruotsissa on noin 21 000 palomiestä, joista jatkuvassa lähtövalmiudessa on kerrallaan runsaat 4000 miestä. Lähtövalmiudessa olevista palomiehistä selvästi suurin osa, noin 78 %, on sivutoimisia palomiehiä. Toimivaa vapaapalokuntalaitosta Ruotsissa ei ole lainkaan. Useimmilla Ruotsin 288 kunnasta on oma palokunta, mutta kunnat ovat varsin innokkaasti perustaneet myös yhteisiä pelastuslaitoksia. Vuonna 1998 Ruotsissa oli yhteensä 18 ylikunnallista pelastuslaitosta, jotka toimivat yhteensä 60 kunnan alueella. Palokuntien henkilöstövahvuudet perustuvat riskianalyysiin, joiden laatiminen on Ruotsissa lakisääteistä.²⁷³

Palokunnat ovat yleisiä pelastusorganisaatioita, ja palonviranomaisilla on johtovastuu useimmissa onnettomuustilanteissa. Jos kunnan resurssit eivät riitä, apua saadaan naapurikunnista, ja jos tämäkin osoittautuu riittämättömäksi, ottaa lääninhallitus alueellisena organisaationa johtovastuun yhteisestä toiminnasta. Erityisasiantuntemusta ja –kalustoa vaativat tunturi-, lento- ja meripelastus ovat valtion vastuulla, ja säteilyonnettomuuksien johtovastuu kuuluu lääninhallituksille.²⁷⁴

Sekä osa-aikaisten että päätoimisten palomiesten ja palopäällystön koulutus kuuluu Pelastusvirastolle, ja palopäälliköiden osalta myös korkeakoululaitokselle²⁷⁵. Palopäällikön kelpoisuuden saa suorittamalla Lundin teknisessä korkeakoulussa paloinsinööritutkinnon ja lisäksi Pelastusviraston oppilaitoksissa palotoimen johtamiseen valmentavan koulutuksen. Matalan riskitason kuntiin voidaan päälliköksi valita myös palomestariututkinnon suorittanut henkilö, joka on lisäksi läpikäynyt Pelastusviraston järjestämän hallinnollisten taitojen koulutuksen sekä palomestareille järjestettävän operatiivisen lisäkoulutuksen. Vuonna 1998

²⁷³ Räddningstjänstlag 1986:1102; Räddningstjänstförordning 1986: 1107 ; Rädningverket 1999, s. 9 ja tabell 200; CTIF 2000. Havaintojeni mukaan Ruotsissa toimii pelastustoimen tehtävissä yleensä ja erityisesti johtotehtävissä selvästi enemmän naisia kuin Suomessa. Ruotsissa ei pelastusalan henkilöstöä kuitenkaan tilastoida sukupuolen perusteella, eikä naisten määrästä ole täsmällisiä tietoja saatavissa.

²⁷⁴ Räddningstjänstlag 1986:1102; Rädningverket S.a., 4 – 9.

²⁷⁵ Pelastusvirastolla on neljä omaa oppilaitosta, jotka on sijoitettu Revingeen, Skövdeen, Rosesbergiin ja Sandöhön. Vuosittain näissä oppilaitoksissa koulutetaan noin 1500 palomiestä, paloiesimiestä ja palomestaria (Rädningverket 2001).

yliopistotutkimnon suorittaneita palopäälliköitä oli Ruotsissa 121 ja palomestaripätevyys saavuttaneita 127.²⁷⁶

5.4 Saksa

Yhtenäisen kuvan muodostaminen Saksan palotoimesta on vaikeaa, koska Saksa on liittovaltio ja jokaisella osavalttiolla oma palotoiminta säätelevä lainsäädäntö. Hallinnollisesti palotoimi kuuluu kussakin osavaltiossa sisäasiainministeriön toimialaan, ja kaikkialla Saksassa palokunnat huolehtivat paitsi tulipalojen torjunnasta myös kiireellisestä sairaankuljetuksesta ja pelastustehtävistä.²⁷⁷

Yhteisiä piirteitä osavaltioiden palotoimille on ensinnäkin niiden kunnallisuus. Toiseksi Saksassa palotoimen suunnittelu lähtee liikkeelle toimintavalmiusajoista; riippuen alueen riskikohteiden määrästä tulee avun olla perillä 3 – 10 minuutissa. Käytännössä tästä on seurannut, että paloasemaverkko on tiheä ja palotoimen palveluksessa tarvitaan erittäin runsaasti henkilökuntaa.²⁷⁸

Palotoimen henkilöstö koostuu päätoimisista ja vapaaehtoisista palomiehistä, joilla historiallisista syistä on poikkeuksellisen vahva rooli. Ainoastaan sellaisilla alueilla, joilla asuu yli 100 000 ihmistä, on kuntien pakko ylläpitää pääasiassa päätoimisista palomiehistä koostuvaa palokuntaa, ja näilläkin alueilla toimii vakinaisten palokuntien rinnalla vapaapalokuntia. Kun Saksassa on yli 27 000 palokuntaa, ovat yli 100 000 asukkaan alueet harvinaisia poikkeuksia. Kaiken kaikkiaan Saksassa oli vuonna 1997 lähes 1 100 000 vapaaehtoista palomiestä ja vain noin 27 000 ammattipalomiestä.²⁷⁹

Palotoimen johtohenkilöstön koulutusta varten jokaisella osavalttiolla on oma palokoulu²⁸⁰. Miehistökoulutusta ei yleensä anneta palokouluissa lainkaan vaan palokunnat kouluttavat itse oman miehistönsä. Palotoimen johdon koulutus koostuu lyhyistä, korkeintaan kymmenen päivää kestävästä, kursseista, joita keräämällä koulutettava saa pätevyys vaativampiin

²⁷⁶ Räddningstjänstförordning 1986:1107; Räddningsverket 1999, 10.

²⁷⁷ Das Feuerwehrwesen 1998a, 146 – 147.

²⁷⁸ Aeckersberg 1998, 57; Das Feuerwehrwesen 1998a, 146 – 147.

²⁷⁹ Das Feuerwehrwesen 1998a, 146 – 147; Das Feuerwehrwesen 1998b, 295 - 308.

²⁸⁰ Koska vapaaehtoisen henkilöstön painoarvo on Saksassa moninkertainen päätoimiseen verrattuna käsitellään tässä ainoastaan vapaaehtoisten koulutusta.

tehtäviin. Mikään yksittäinen kurssi tai tutkinto ei yksinään mahdollista uralla etenemistä, vaan koulutustarjonnasta on suoritettava soveltuvat osiot juuri siihen erityistehtävään, johon koulutettava pyrkii. Lisäksi koulutusputkessa eteneminen yleensä edellyttää määräaikaista taitojen hiomista käytännön tehtävissä aina ennen vaativampiin tehtäviin tähtäävään koulutukseen siirtymistä.²⁸¹

Palolaitosten tukena toimii kunnallisista ja osavaltiorajoista riippumaton Technisches Hilfswerk (THW). THW ei osallistu sammutustehtäviin, vaan sen toiminta on keskittynyt teknisesti vaativiin ja erityiskalustoa vaativiin pelastuspalvelutehtäviin. THW toiminta perustuu 665 paikallisliiton varaan, joissa toimii yli 60 000 vapaaehtoista pelastustyöntekijää. Työntekijät on jaettu 810 toimintayksikköön, joiden jokahetkinen toimintavahvuus on 40 työntekijää. Käytännössä noin puolet THW:n kaikista pelastustyöntekijöistä voidaan kutsua pelastustehtäviin hyvin lyhyellä varoitusajalla. Paikallisliitot ovat osavaltiotasolla liittyneet 66 aluekeskukseksi (Geschäftstelle), ja 16:sta osavaltiosta kahdeksassa THW:llä on oma osavaltio liitto (Landverbund). Liittovaltiotasolla THW muodostaa oman keskuslaitoksen, jonka päämaja sijaitsee Bonn-Bad Godesburgissa. Päätoimisia työntekijöitä on palokuntien tapaan myös THW:ssä vähän, ainoastaan 850.²⁸²

5.5 Tanska

Tanskassa pelastustoimen johdosta vastaa sisäasiainministeriön alaisuuteen vuonna 1993 perustettu valmiushallitus (Beredskabsstyrelse). Paikallisella tasolla pelastustoimen järjestelyt ovat kuntien vastuulla. Kuntia Tanskassa on 275, ja niistä 102:ssa on oma tai yhdessä naapurikuntien kanssa ylläpidettävä vakinaiseen tai vapaaehtoishenkilöstöön perustuva pelastustoimi. Suurin osa (173) kunnista ostaa pelastustoimen palvelut yksityiseltä FALCK yhtiöltä²⁸³. Järjestely on Euroopassa ainutlaatuinen ja perustuu FALCKin ja Tanskan Kuntaliiton (Kommunernes Landsforening KL) tekemään puitesopimukseen, johon yksittäinen kunta voi halutessaan liittyä. Järjestelmän historia ulottuu aina vuoden 1926

²⁸¹ Staatliche Feuerweherschule Regensburg 2001.

²⁸² THW 2001.

²⁸³ Vuonna 1906 perustettu FALCK yhdistää toiminnassaan sekä pelastustoimen että vartiointi- ja yritysturvallisuuspalvelut. Yritys toimii yhdeksässä Pohjois-Euroopan maassa Suomi mukaan lukien. Falck Finlandilla on 74 miljoonan markan liikevaihto ja Suomessa toiminta keskittyy yksinomaan turvallisuuspalveluihin (Falckista enemmän, ks. FALCK 1999).

palolakiin, joka tanskalaisten mukaan oli maailman ensimmäinen ”contracting-out” – vaihtoehdon mahdollistava lainsäädäntö maailmassa.²⁸⁴

Tiheään asutussa Tanskassa pelastustoimen keskeinen tavoite on saavuttaa onnettomuuspaikka nopeasti. Lainsäädännössä edellytetään, että yli 100 000 asukkaan kaupungeissa apu on paikalla minuutissa, taajaan asutuilla alueilla 10 minuutissa ja harvaan-asutuilla alueilla 15 minuutissa hälytyksen saamisesta. Kunnan tehtävänä on rakentaa riittävä määrä paloasemia näiden toimintavalmiusaikojen (udrykningstiden) saavuttamiseksi. Tanskan lainsäädännössä on poikkeuksellisen yksityiskohtaiset ohjeet pelastusyksikköjen määrästä, joka nousee portaittain kunnan asukasluvun perusteella, ja pelastusyksikköjen vähimmäisvarustuksesta.²⁸⁵ Käytännössä tiukat palvelutasovaatimukset varmistavat sen, että pelastustoimen palvelutaso on kutakuinkin sama riippumatta siitä, kuka palvelun tuottaa.

Poikkeuksena pelastusalan yksityiskohtaiseen lainsäädäntöön Tanskassa ovat palopäällikköjen asemaa koskevat säädökset. Lainsäädännössä kyllä edellytetään, että kunnalla on palopäällikkö (beredskabschef), mutta muilta osin hänen asemansa on hyvin epämääräinen. Lainsäädännössä todetaan kategorisesti, että palopäälliköllä tulee olla keskeinen asema kunnan pelastusorganisaatiossa, mutta yksityiskohtaisemmin hänen asemaansa kunnanhallintoon nähden, hänen tehtäviään tai valtuuksiaan ei määritellä. Myöskään palopäällikön kelpoisuutta ja koulutusta ei lainsäädännössä ole määritelty millään tavoin. Kaikissa tapauksissa, myös silloin kun kunnan pelastustoimi on kaupallisen ostopalvelun varassa, palopäällikkö on kuitenkin kunnallinen viranhaltija ja häntä koskevat virkamiesten yleiset oikeudet ja velvollisuudet.²⁸⁶

²⁸⁴ Beredskabstyrelsen 1999a, 7; Hansen 1998, 166 – 167.

²⁸⁵ Indenrigssministeriet bekendtgørelse nr. 730 / 1994. Beredskabstyrelsen 1999b.

²⁸⁶ VEJ nr. 185/1993.

5.6 Tiivistelmä

Taulukossa 9 on esitetty perustietoja vertailumaiden ja Suomen asukasluvusta ja väestötiheydestä sekä niiden pelastustoimen järjestelyistä.

TAULUKKO 9: Perustietoja Hollannista, Iso-Britanniasta, Ruotsista, Saksassa, Tanskasta ja Suomesta.²⁸⁷

Vertailukriteeri	Englanti	Hollanti	Ruotsi	Saksa	Tanska	Suomi
Asukasluku (milj.as.)	58,8	14,9	8,8	82,1	5,2	5,1
Asukkaita / km ²	237	365	20	227	121	15
Palomiehiä / 1000 asukasta	1,0	1,8	2,4	16,7	1,3	3,7
Kustannukset / asukas euroina ²⁸⁸	31,6	18,5	39,8	15,4	14,1	34,5 ²⁸⁹
Palokuolemat / 1 000 000 as. ²⁹⁰	6	4	15	11	15	23

Palomiehiä suhteutettuna asukaslukuun on selvästi eniten Saksassa, jossa vapaaehtoisilla palokunnilla on muita merkittävämpi rooli. Kustannuksiltaan kallein pelastustoimi löytyy pelkästään vakinaisilla palokunnilla operoivasta Ruotsista ja halvimmalla pelastustoimen organisoinnista on selvitty toimialan pitkälle yksityistäneestä Tanskasta. Pääsääntöisesti pelastustoimen kustannukset ovat sitä pienemmät, mitä suurempi rooli vapaaehtoishenkilöstöllä on maan palotoimessa. Poikkeus pääsääntöön on Suomi, jossa harva asumistiheys ja pitkät etäisyydet pakottavat ylläpitämään enemmän palokuntia kuin perusrakenteeltaan tiiviimmissä maissa.

Vaikka palokuolemien suhde asukaslukuun kuvaa viime vuosikymmeninä jatkuvasti pienentynyttä osaa pelastustoimen tehtäväkentästä, on sitä perinteisesti käytetty

²⁸⁷ CTIF 2000; Keski-Rahkonen & Björkman 1999, 14; Indenrigsministeriet & Beredskabsstyrelsen 1997, 74; Home Office S.a., 61; Oulasvirta 1999, 17; Centraal Bureau voor de Statistiek 1999, 21; Tilastokeskus 2001.

²⁸⁸ Tiedot vuosilta 1989 – 1993.

²⁸⁹ Suomen tiedot ovat vuodelta 1996 ja ne on muutettu elinkustannusindeksiä käyttäen vuoden 1990 rahan arvoa vastaavaksi.

²⁹⁰ Tiedot vuosilta 1989 – 1991.

pelastustoimen laatumittarina, ja tästä syystä palokuolemat ovat kaikkialla maailmassa tarkasti tilastoituja. Tässä vertailussa selvästi parhaiten menestyy Hollanti, jossa vertailuluku on vain kuudennes verrattuna palokuolemien suhteen synkimpään maahan eli Suomeen. Kustannuksiltaan halvin (Tanska) ja kallein (Ruotsi) päätyivät tällä laatumittarilla täsmälleen samaan tulokseen.

Pelastustoimen historiaan, vertailumaiden väestörakenteeseen ja maantieteeseen perustuvat erot ovat johtaneet siihen, että maiden pelastustoimen järjestelyt eroavat toisistaan varsin paljon. Toisaalta yhdistäviäkin tekijöitä löytyy, ja niistä tärkein on pelastustoimen kunnallisuus: kaikissa vertailumaissa pelastustoimesta normaalioloissa vastaavat viimekädessä kunnat. Valtion rooli kasvaa säännönmukaisesti sitä suuremmaksi, mitä laajempivaikutteisesta onnettomuudesta on kysymys.

Opetuksen tulee olla yksinkertaista ja selvää. Turhaa viisauden näyttämistä ja yksinkertaisen asian tekotärkeästi monimutkaiseksi tekemistä on kaikin voimin vältettävä. On enemmän toimittava ja käytännössä näytettävä ja teetettävä kuin puhuttava. Minkä on itse tehnyt, sen osaa. Minkä on nähnyt, sen ehkä muistaa, mutta ei osaa. Mutta mitä on vain kuullut, sitä ei osaa eikä muista.²⁹¹

6. Palopäälliköiden koulutus

Koulutus on perinteisesti ollut ehkä keskeisin profession tunnusmerkeistä²⁹². Kouluttajat ovat yleensä profession jäseniä, opettajat ovat erikoistuneita opettamiseen, eikä heillä useinkaan ole kiinteitä yhteyksiä työelämään²⁹³, ja useimmiten koulutus tapahtuu yliopistoympäristössä²⁹⁴. Koulutus tuottaa muodolliset kvalifikaatiot, joiden kautta opiskelijasta tulee pätevä ja tunnustettu profession jäsen. Profiisoiden koulutus ei kohdistu vain asiantuntijuuden tuottamiseen, vaan koulutus välittää ammattikielen, ammattietiikan ja ammatin ajattelutavan. Olennaista profession ja koulutuksen välisessä suhteessa on myös sen kaksisuuntaisuus: koulutus muokkaa opiskelijaa profession jäseneksi, ja toisaalta profiisiot yleensä kykenevät kontrolloimaan oman alansa koulutuksen sisältöä.

²⁹¹ Mukailleen Leo Pesosen 30.3.1935 laatimasta Valtion Palokoulun ensimmäisestä toimintaohjeesta (Valtion Palokoulun synnystä laajemmin, Savinen 1986, 14 – 20).

²⁹² Koulutuksen merkityksestä profiisioille, ks. Millerson 1964, 4 – 5; Rinne & Jauhiainen 1988, 23 – 24; Collins 1990b, 38 – 39.

²⁹³ Freidson viittaa siihen, ettei työmarkkinoiden sisällä tapahtuva oppisopimusmainen ammattikoulutus sovellu profiisoiden kouluttamiseen.

²⁹⁴ Freidson 1999, 121 – 122.

6.1 Palopäälliköiden koulutuksen kehitysvaiheet

6.1.1 Järjestöjen organisoima päällikkökoulutus

Ensimmäisten vakinaisten palokuntien aloittaessa toimintansa palopäälliköiden koulutusta ei Suomessa vielä järjestetty. Ennen systemaattisen koulutuksen alkamista vuonna 1935 päälliköiden koulutustausta oli varsin kirjava (taulukko 10).

TAULUKKO 10: Vuosina 1861-1935 virkaansa valittujen vakinaisten palokuntien päälliköiden koulutus tai työura Helsingissä, Tampereella ja Turussa.²⁹⁵

Koulutus / Työura	Lukumäärä
Sotilaskoulutus	5
Palokuntaura	3
Filosofian maisteri	2
Voimistelunopettaja	2
Arkkitehti	1
Teknikko	1
Varamaamittari	1
YHTEENSÄ	15

Yleisin väylä suurten kaupunkien palopäällikön tehtävään oli alkuvaiheessa sotilaskoulutus. Koulutuksen taso tosin vaihteli melkoisesti reservin vänrikistä aina everstiluutnanttiin saakka. Palokuntien toiminnan vakiintuessa 1900-luvun alkuvuosikymmeninä alkoi myös palokuntien sisäinen rekrytointi yleistyä.

Kurssimuotoinen palopäälliköiden koulutus alkoi vuonna 1914 Vaasassa Suomen Yleisen Palokuntaliiton järjestämällä palopäällystökursseilla. Kurssi kesti viikon, ja se järjestettiin vuosittain eri paikoissa; vuonna 1915 Viipurissa, vuonna 1916 Tampereella ja vuonna 1917 Turussa, kunnes kurssitus katkesi vuonna 1918. Uudelleen palopäällystökursseja ryhdyttiin järjestämään vuonna 1926. Tuolloin järjestelyistä vastasi vuonna 1922 perustettu Suomen

²⁹⁵ Härkäpää 1961, 323; Vuori 1973, 28 – 31; Kostet 1995, 57 – 65.

Palonsuojeluyhdistys. Yhdistys järjesti ennen systemaattisen koulutuksen aloittamista vuonna 1935 yhteensä yhdeksän kaksiviikkoista kurssia, joihin osallistui 243 miestä.²⁹⁶

Epävirallisesti palopäällystä koulutettiin vuodesta 1918 aina 1930-luvun lopulle myös niin sanotussa ”Viipurin koulussa”. Koulutus oli eräänlaista oppisopimuskoulutusta, jossa koulutettavat työskentelivät Viipurin palokunnassa ja työn kautta omaksuivat palopäällikön tehtävässä vaadittavat tiedot ja taidot. Käytännössä Viipurin koulun merkitys oli varsin suuri, ja sieltä hakivat oppinsa monet merkittävistä 1940- ja 1950-lukujen palopäälliköistä.²⁹⁷

Käännekohdaksi päällystön koulutuksessa muodostui ensimmäisen palolain (L 202/1933) säätäminen; lain 4 §:ssä säädettiin, että ”Palopäällystön koulutuksesta ja paloteknisestä koetoinnasta pitää valtio huolta joko suorastaan taikka kuntain tai paloteknillisten järjestöjen välityksellä”. Koska Suomen Palokuntayhdistyksellä oli jo varsin paljon kokemusta päällystökoulutuksen järjestämisestä, antoi valtiovalta yhdistyksen tehtäväksi päällystön koulutuksen järjestämisen. Tätä tehtävää varten perustettiin Suomen Palonsuojeluyhdistyksen palopäällystökoulu vuonna 1935²⁹⁸.

Palopäällystökoulun toiminta keskittyi alkuvaiheessa maaseudun palopäällystön koulutukseen. Kurssit olivat kolmen viikon pituisia (palopäällystön ns. A - kurssit), ja niillä käytiin lävitse palokuntaharjoituksia, lainsäädäntöä, sammutustekniikkaa ja vesihuoltoa, väestönsuojelua, ensiapua sekä rakenteellista palontorjuntaa. Myös liikunta ja urheilu olivat opetuksessa näkyvästi esillä. Koulutus oli hyvin käytännönläheistä, eikä tavalliseen päiväohjelmaan mahtunut kuin kaksi – kolme luentotuntia.²⁹⁹

Palopäällystön koulutus siirtyi 1950-luvulla Palonsuojeluyhdistykseltä vähitellen valtiolle. Ensivaiheessa vuonna 1952 valtio otti vastuulleen kaikki koulutuksesta aiheutuvat kustannukset. Seuraavaksi valtio rakennutti uudet tilat paloalan koulutusta varten vuonna 1956. Koulun nimi muuttui muuton yhteydessä Palopäällystökoulusta Palokouluksi, ja samalla maalaiskuntien palopäällystökurssi piteni kolmesta neljään viikkoon³⁰⁰. Muodollisesti

²⁹⁶ Savinen 1986, 11; Pesonen 1945, 7.

²⁹⁷ Tähän joukkoon kuuluvat mm. Helsingin palopäällikkönä toiminut Olli Lyly ja Tampereen palopäällikkönä toiminut Einar Nurmi. Viipurin koulusta tarkemmin, Hyrsky 1989, 46 – 47.

²⁹⁸ Palopäällystökoulun perustamisesta laajemmin, ks. Myllyniemi 1978, 6 – 7.

²⁹⁹ Savinen 1986, 15 – 16.

³⁰⁰ Nuoreva 1980, 629.

koulutus tapahtui edelleen Palonsuojeluyhdistyksen alaisuudessa, mutta käytännössä toiminnasta vastasi sisäasiainministeriö. Virallisesti koulutus siirtyi valtion alaisuuteen vuonna 1958, jolloin Valtion Palokoulu aloitti toimintansa.³⁰¹

6.1.2 Valtion ylläpitämä päällikkökoulutus

Maalaiskuntien palopäälliköiden koulutus jatkui Valtion Palokoulussa entiseen tapaan, tosin kurssi piteni neljästä viikosta kuuteen viikkoon. Merkittävin muutos koulun toiminnassa oli koulutuksen ulottaminen myös vakinaisten palokuntien päällystään. Vuonna 1960 aloitti ensimmäinen vakinaisten palokuntien tulevalle päällystölle suunnattu puoli vuotta kestänyt palopäällystöluokka. Koulutusvastuun laajentamiseen vakinaisiin palokuntiin vaikutti oleellisesti palolain uusiminen: vuoden 1960 palolain (L N:o 465) 11 §:ssä todetaan, että ”palopäällikön ja vakinaisen palokunnan päällystön ja alipäällystön kelpoisuusehtona on Valtion Palokoulussa suoritettu asianomaista virkaa vastaava tutkinto tai muutoin hankittu vastaava pätevyys ...”.³⁰²

Palopäällystöluokalle pyrkivältä edellytettiin palomestariluokan suorittamista tai vaihtoehtoisesti ylioppilastutkintoa tai teknillisen opiston loppututkintoa sekä kuuden kuukauden työkokemusta. Opetuksen sisältö laajeni aikaisempaan verrattuna, ja opetus muuttui teoreettisemmaksi. Uusia opetusaineita olivat matematiikka, fysiikka, kemia, kirjallinen ja suullinen esitystaito, varastokirjanpito sekä yhteiskuntaoppi.³⁰³ Opetusohjelma pysyi muuttumattomana koko Valtion Palokoulun toiminta-ajan vuoteen 1970 asti³⁰⁴.

Valtion Palokoulu muuttui Valtion Palo-opistoksi kesäkuussa 1970. Kuten aikaisemminkin, uuden oppilaitoksen perustaminen johti kurssiaikojen pidentymiseen. Maalaiskuntien palopäällikkökurssi piteni kuudesta kahdeksaan viikkoon ja vakinaisiin palokuntiin kelpoisuuden antava palomestariluokka yhdestä lukukaudesta kahteen lukukauteen. Lisäksi palomestariluokan oppimäärään sisällytettiin yhden lukukauden mittainen harjoittelu.³⁰⁵

³⁰¹ Heinrichs 1958, 113 – 114.

³⁰² Palontorjunta 5 / 1960, 238.

³⁰³ Heinrichs 1958, 114.

³⁰⁴ Myllyniemi 1978, 10.

³⁰⁵ Valtion Palo-opiston toimintakertomus 1970, 12 - 13..

Palomestariluokalle pyrkimisen edellytys oli keskikoulun oppimäärä sekä paloiesimiehen tutkinto ja kahden vuoden työkokemus palokunnan palveluksessa tai vaihtoehtoisesti ylioppilastutkinto tai teknisen koulun tai korkeamman tutkinnon suorittaminen ja vuoden työkokemus palokuntatyöstä. Uusina oppiaineina palomestarintutkintoon otettiin yleinen koneoppi, viestioppi, sähköoppi, mekaniikka ja lujuusoppi sekä kunnallisoppi ja toimistotekniikka. Kaikkiaan palomestarin tutkintoon sisältyi 19 oppiainetta.³⁰⁶

Palolainsäädännön uudistus vuonna 1975 vaikutti myös palopäällystön koulutukseen. Vuoden 1975 palo- ja pelastustoimilain 13§:ssä todetaan, että palopäällikön kelpoisuusehtona on Valtion Palo-opistossa suoritettu asianomaista virkaa tai viranhaltijaryhmää vastaava tutkinto. Kun samalla siirryttiin päätoimisiin virkoihin (L559/1975, 12§), merkitsi tämä lähinnä sivutoimisille palopäälliköille tarkoitettujen maalaiskuntien palopäällystökurssien alasajoa. Viimeinen maalaiskuntien päällystökurssi pidettiin 1976³⁰⁷. Käytännössä tämä merkitsi useimmille palopäällikön virkaan tähtääville huomattavaa koulutusajan pidentymistä: aikaisemmin maalaiskunnan palopäällikön kelpoisuuden eli kelpoisuuden kuntaan, jossa asui alle 15 000 asukasta, sai kahdeksan viikon pituisella kurssilla. Uudet kelpoisuusvaatimukset edellyttivät samaa koulutusta kuin vakinaisten palokuntien päällystövirkoihin hakeutuvilta. Vastaantulona maalaiskuntien palopäälliköiksi hakeutuville vakinaisten palokuntien päällystövirkoihin tähtäävien koulutusaikaa hieman lyhennettiin. Aikaisempi palomestariluokka kesti harjoittelujaksoineen kolme lukukautta, vuodesta 1974 noudatettu koulutusohjelma vain kaksi (43 viikkoa). Erityisen voimakkaasti leikkaus kohdistui palokuntaharjoitteluun, johon käytettävä aika lyheni kuudesta kuukaudesta kahdeksaan viikkoon.³⁰⁸

Valtion Palo-opisto ja Valtion Väestönsuojelukoulu yhdistettiin vuonna 1979, jolloin perustettiin Pelastushallinnon koulutuskeskus. Samassa yhteydessä muutettiin palomestarikurssin pituutta ja sisältöä: vuodesta 1980 lähtien kurssi kesti 1½ vuotta. Kurssiohjelmaan sisällytettiin kuuden viikon väestönsuojelupäällikön kurssi entisen viikon kestäneen kurssin asemesta, harjoitteluaikaa pidennettiin viidellä viikolla ja opetuksen

³⁰⁶ Alho 1970a, 14; Alho 1970b, 534.

³⁰⁷ Valtion Palo-opiston toimintakertomus 1976, 8.

³⁰⁸ Valtion Palo-opiston toimintakertomus 1974, 7.

painopistettä muutettiin siten, että operatiivinen johtaminen sai entistä näkyvämmän aseman.³⁰⁹

Myös palomestarikurssin pääsyvaatimuksiin tehtiin muutoksia. Kurssille saattoi hakeutua henkilö, joka oli suorittanut keski- tai peruskoulun ja paloestimiehen tutkinnon sekä toiminut vähintään kaksi vuotta alan työtehtävissä. Lisäksi johtokunta saattoi valita kurssille henkilön, jolla oli työkokemuksensa tai pohjakoulutuksensa vuoksi edellytykset toimia palo- ja pelastustoimen päällystöviroissa.³¹⁰ Tosiasiassa johtokunnan harkintavalta oppilaspaikkojen täyttämässä laajeni huomattavasti.

Paluuta entiseen merkitsi alemman päällystökurssin aloittaminen vuonna 1986. Kyse oli kymmenen vuotta aikaisemmin lopetetun maalaiskuntien palopäällystökurssin uudesta tulemisesta. Kurssi kesti yhden lukukauden (26 viikkoa) ja se antoi kelpoisuuden palopäällikön virkaan alle 15 000 asukkaan kuntiin. Opetussisällöltään kurssi myötäili palomestarikurssia, merkittävin ero oli huomattavasti vähäisempi panostaminen palokuntaharjoitteluun.³¹¹ Alempi päällystökurssi oli alusta alkaen tarkoitettu ylimenokauden kurssiksi. Uutta kurssityyppiä tarvittiin tilapäiseksi avuksi, koska palomestarikurssilta ei valmistunut tarpeeksi päällystöä tyydyttämään työmarkkinoiden kysyntää³¹².

Pelastushallinnon koulutuskeskus lakkautettiin vuonna 1992, ja tilalle perustettiin Valtion Pelastusopisto³¹³. Tällä kertaa organisaatiomuutoksen ainoa suoranainen vaikutus palopäällystön koulutukseen oli alemman päällystökurssin lakkauttaminen vuoden 1993 lopussa. Palomestarikurssin vuonna 1980 laadittu opetussuunnitelma uusittiin vasta vuonna 1994. Taustalla oli paine rakentaa myös pelastusalalle ammatillisen korkea-asteen tutkinto. Asiaa valmisteltiin komiteassa, jonka esityksen mukaisesti palopäällystön koulutus säilyi 1½-vuotisena (57 viikkoa), mutta koulutuksen sisältö muuttui huomattavasti. Vuodesta 1994 noudatetussa opetussuunnitelmassa palopäällystötutkinnon oppimäärä jaettiin ammatillisiin yleisaineisiin ja ammattiaineisiin. Ammatillisiin yleisaineisiin kuuluivat muun muassa kieliopinnot, tietotekniikka, liikunta ja riskienhallinta. Ammatilliset yleisaineet puolestaan jakautuivat sammutus- ja pelastustoimintaan, palonehkäisyyden, viestintään ja

³⁰⁹ Pelastushallinnon koulutuskeskus, vuosikertomus 1980, 13.

³¹⁰ Sisäasiainministeriö 1979, 8.

³¹¹ Pelastushallinnon koulutuskeskuksen koulutusohjelma 1986, 11

³¹² Hyttinen 1986, 615.

sairaankuljetukseen. Koulutuksen painopiste oli suunnattu sammutus- ja pelastustoimeen sekä palonehkäisyyn, joihin käytettiin hieman yli puolet päällystökurssin kokonaisuudesta.³¹⁴

Palopäällystökurssille hakeutumisen edellytykset muuttuivat huomattavasti. Vuodesta 1994 lähtien kurssille pääsemiseksi edellytettiin

- alipäällystötutkintoa
- miehistökoulutuksesta suoraan pyrkiviltä vähintään keskiasteen yleissivistävä tutkintoa (esimerkiksi ylioppilastutkinto) tai opistoasteen tutkintoa sekä tutkinnon jälkeen kaksi vuotta alan työkokemusta
- ammatillista korkea-asteen tutkintoa tai korkeakoulututkintoa
- kaikilta valintakokeen hyväksytyä suorittamista.³¹⁵

Palopäällystön koulutuksesta vastannut Valtion Pelastusopisto ja miehistön sekä alipäällystön koulutuksesta vastannut Valtion Pelastuskoulu yhdistettiin vuoden 1995 alusta lukien Pelastusopistoksi. Yhdistämisen myötä palopäällystön koulutus siirtyi Espoosta Kuopioon. Ensimmäinen palomestarikurssin korvannut päällystökurssi alkoi syksyllä 1995. Nimen muutoksesta huolimatta kurssin sisältö ja kelpoisuusehdot säilyivät suurin piirtein entisellään. Oleellisempia päällystön koulutuksen kehittämisen kannalta olivat toimintaympäristön muutokset ja erityisesti ATK-avusteisen opetuksen läpilyönti sekä entistä käytännönläheisempien harjoitusten toteuttamismahdollisuuksien oleellinen paraneminen.³¹⁶

Perusteellinen muutos palopäällystön koulutuksessa tapahtui keväällä 2001, jolloin alkoi Pohjois-Savon ammattikorkeakoulun tekniikan ja liikenteen koulutusalaan kuuluva palopäällystön koulutusohjelma³¹⁷. Koulutusohjelman suorittaminen kestää noin 3,5 vuotta, ja sen tavoitteena on antaa opiskelijoille

- laaja-alaiset käytännön perustiedot ja taidot sekä niiden teoreettiset perusteet pelastustoimen johto- ja asiantuntijatehtävissä toimimista varten
- edellytykset pelastustoimen kehityksen seuraamiseen ja ajan tasalla pysymiseen
- riittävä viestintä- ja kielitaito

³¹³ Tästä laajemmin, ks. Valtion Pelastusopiston toimintakertomus 1992, 3.

³¹⁴ Komiteamietintö 41 / 1990, 27 – 28; Valtion Pelastusopiston toimintakertomus 1994, 18.

³¹⁵ Valtion pelastusoppilaitosten koulutusohjelma 1994 – 1995, 19.

³¹⁶ Pelastusopisto. Toimintakertomus 1995, 3 ja 17 – 19.

³¹⁷ Pelastusopiston koulutusohjelmaluonnos vuosille 2000 – 2001. Päivitetyt tiedot apulaisrehtori Heikki Uusitalolta 9.11.2000.

- pelastustoimen kansainvälisen toiminnan edellyttämät valmiudet
- mahdollisuudet jatko-opintoihin.

Periaatteessa palopäällystön koulutusohjelman opiskelijat ovat Pohjois-Savon ammattikorkeakoulun opiskelijoita, mutta pääosa koulutuksesta annetaan Pelastusopistossa. Pääsyvaatimukseen tuli päällystökurssiin verrattuna eräitä muutoksia. Ensinnäkin kaikilta pelastustoimen tutkinnon suorittaneilta vaaditaan vuoden päätoimista työkokemusta, ja lisäksi pääsyvaatimuksissa edellytetään riittävää terveyttä sekä päällystätehtäviin sopivia henkisiä ja fyysisiä ominaisuuksia ja BC –luokan ajokorttia.

Tutkinnon pedagogisena tavoitteena on antaa valmiudet itsenäiseen päätöksentekoon, tilanearvioihin ja pelastustoimen suunnitteluun. Aikaisempaan verrattuna tietotekniikan hyväksikäytön ja projektityöskentelyn asemaa on vahvistettu. Lisäksi usein jo pitkän työhistorian omaaville opiskelijoille korostetaan oppimaan oppimisen taitoja.³¹⁸

6.2 Tiivistelmä palopäälliköiden koulutushistoriasta

Palopäällystön lyhyt mutta poikkeuksellisen polveileva koulutushistoria näyttää seuraavanlaiselta (taulukko 11):

³¹⁸ Uusitalo 1999, 34.

TAULUKKO 11: Palopäällystön koulutus Suomessa.

Aika	Kurssityyppi	Kurssin kesto
1914 – 1917	Palopäällystökurssi	1 viikko
1926 – 1934	Palopäällystökurssi	2 viikkoa
1935 – 1956	Maalaiskuntien palopäällystökurssi	3 viikkoa
1956 - 1958	Maalaiskuntien palopäällystökurssi	4 viikkoa
1958 – 1970	Maalaiskuntien palopäällystökurssi	6 viikkoa
	Palopäällystöluokka*	6 kuukautta
1970 – 1973	Maalaiskuntien palopäällystökurssi	8 viikkoa
	Palomestari luokka	1½ vuotta
1973 – 1976	Maalaiskuntien palopäällystökurssi	8 viikkoa
	Palomestari luokka	1 vuosi (43 viikkoa)
1976 – 1980	Palomestari luokka	1 vuosi (43 viikkoa)
1980 – 1985	Palomestari kurssi	1½ vuotta (57 viikkoa)
1986 - 1993	Palomestari kurssi	1½ vuotta (57 viikkoa)
	Alempi päällystökurssi	½ vuotta (25 - 26 viikkoa)
1994 – 1995	Palomestari kurssi	1½ vuotta (57 viikkoa)
1995 – 2000	Päällystökurssi	1½ vuotta (57 viikkoa)
2001 -	Insinööri (AMK)	4 vuotta (160 opintoviikkoa)

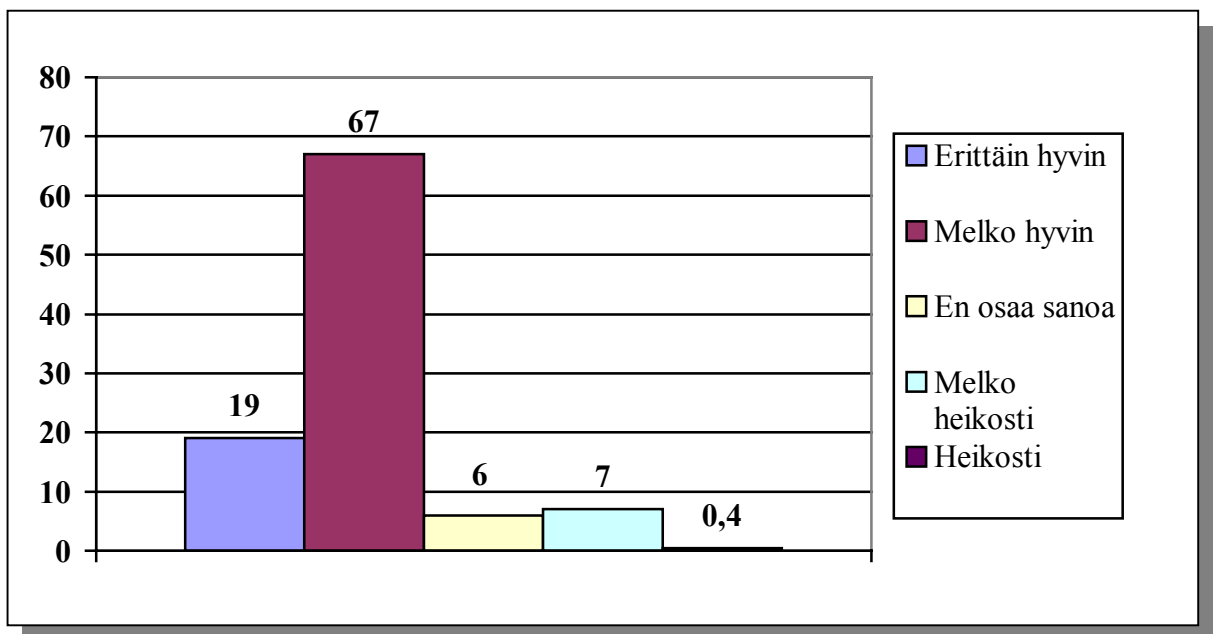
Palopäällystön koulutusaika on vuonna 1973 tehtyä koulutusuudistusta lukuun ottamatta jatkuvasti pidentynyt. Koulutusajan pidentymisen myötä koulutuksen sisältö on monipuolistunut, ja samaan aikaan ovat koulutukseen pääsemisen edellytykset tiukentuneet. Palopäällystön koulutus on kuitenkin kehittynyt niin tempoilevasti, että tällä hetkellä

* Järjestettiin vuodesta 1960 lähtien

palopäälliköiden virkaa hoitavien henkilöiden koulutus on useimpiin muihin ammattiryhmiin verrattuna poikkeuksellisen kirjava.

6.3 Palopäälliköiden arviot koulutuksen laadusta ja lisäkoulutustarpeesta

Kyselylomakkeessa palopäälliköiden tyytyväisyyttä saamaansa koulutukseen mitattiin kysymällä, kuinka hyvin he kykenevät hyödyntämään saamaansa pelastusalan koulutusta työssään (kysymys 5). Vastaajien näkemykset jakautuivat kaaviossa 18 esitetyllä tavalla.

Kaavio 18: Vastaajien arviot mahdollisuuksistaan hyödyntää saamaansa pelastusalan koulutusta työssään (%).

Suuri enemmistö (86 %) vastaajista oli erittäin tai melko tyytyväisiä saamansa koulutuksen käyttökelpoisuuteen. Melko tyytymättömiä oli 7 % vastaajista ja ainoastaan yksi vastaaja ilmoitti, että hän kykenee vain heikosti hyödyntämään työssään saamaansa alan koulutusta. Palopäälliköiden käsitykset noudattivat kunnallishallinnon virkamiesten käsityksiä yleisemminkin. Vailla korkeakoulututkintoa olevista kunnallisvirkamiehistä 80 % on erittäin tai melko tyytyväisiä oman tutkintonsa antamiin tiedollisiin valmiuksiin³¹⁹.

³¹⁹ Näin Virtanen 1991, 414.

Suoritetulla tutkinnolla ei ollut juurikaan merkitystä palopäälliköiden arvioille tutkinnon hyödynnettävyydestä (taulukko 12). Omituista kyllä, lievästi muita tyytyväisempiä olivat muita lyhyemmän (maalaiskuntien palopäällystökurssi) tai päällikön tehtäviin muita heikommin soveltuvan (alipäällystötutkinto) koulutuksen saaneet.

TAULUKKO 12: Vastaajien arviot alan tutkinnon hyödynnettävyydestä jaoteltuna tutkinnoittain.

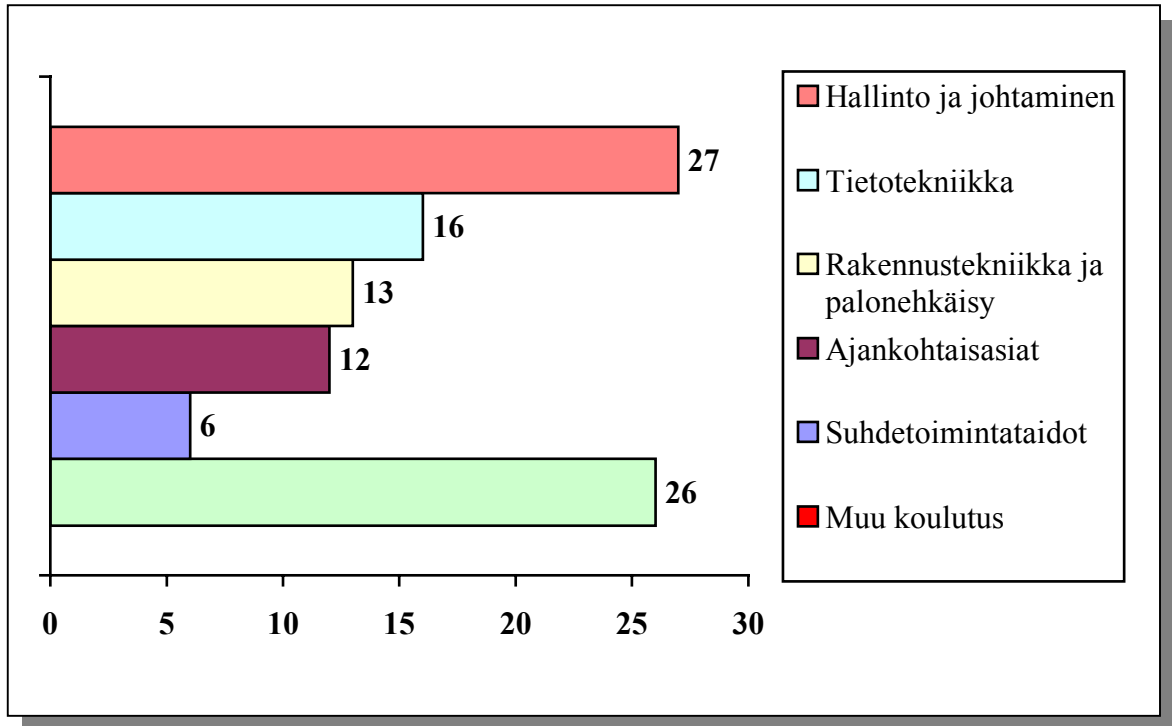
Tutkinnon hyödynnettävyys	Palomestari tai vastaava	Alempi päällystökurssi	Maalaiskuntien palopäällystökurssi	Alipäällystötutkinto
Erittäin tai melko hyvä (%)	82 %	86 %	95 %	90 %
En osaa sanoa (%)	8 %	8 %	3 %	2 %
Heikko tai melko heikko	10 %	6 %	2 %	8 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %	100 %

Tilastollisesti merkitsevä vaikutus tutkinnon hyödynnettävyydestä annettuihin arvioihin oli kunnan pelastustoimen organisointitavalla ($p=0,030$). Kaikkein tyytymättöimpiä tutkintonsa hyödynnettävyyteen olivat pelastuslautakunnan alaisuudessa työskentelevät päälliköt. Heistä 18 % ilmoitti kykenevänsä hyödyntämään tutkintoaan vain heikosti kun muiden lautakuntien alaisuudessa työskentelevistä päälliköistä samaa mieltä oli vain 4 – 10 prosenttia.

Pelastuslautakunnissa palopäälliköt ovat yleensä esitteleviä virkamiehiä. Kun pelastuslautakuntien alaisina toimivat päälliköt olivat muita tyytymättömämpiä ja lisäksi hallinnon ja johtamisen koulutus oli halutuun lisäkoulutusalue (kaavio 21), voitaneen tehdä se johtopäätös, ettei palopäälliköiden koulutus ole antanut riittäviä valmiuksia esittelijänä toimimiseen.

Ammatillista lisäkoulutusta kaipasi 86 % kyselyyn vastanneista. Lisäkoulutusta haluttiin seuraavilta alueilta (kaavio 19)³²⁰:

³²⁰ Palopäälliköt esittivät yhteensä 18 eri lisäkoulutustarvetta ja yhteensä vastaajat esittivät 211 lisäkoulutusehdotusta.

Kaavio 19: Vastaajien lisäkoulutusesitykset aihepiireittäin (%).

Suurin tarve palopäällystöllä on hallinnon ja johtamisen lisäkoulutukseen (27 % lisäkoulutusesityksistä). Tietotekniikan koulutusta toivottiin 16 prosentissa lisäkoulutusesityksistä ja rakennustekniikan ja paloehkäisyn koulutusta 13 prosentissa esityksistä. Ajankohtaisasioiden käsittelyä toivottiin 12 prosentissa esityksistä ja suhdetoimintataitojen koulutusta 6 prosentissa. Joltakin muulta kuin edellä käsitellyltä alalta toivottiin lisäkoulutusta noin neljäsosassa koulutusesityksistä. Muina tarpeina vastaajat nostivat esille muiden muassa operatiivisen johtamisen, vaarallisten aineiden käsittelyn sekä väestönsuojelualan koulutuksen.

Muita vähemmän lisäkoulutusta kaipasivat vanhimmat vastaajat: 55–vuotiaista ja sitä vanhemmista 72 % ilmoitti haluavansa lisäkoulutusta ja 50 – 54 -vuotiaista 86 %. Muissa ikäluokissa lisäkoulutusta haluavien määrä vaihteli 90 – 94 prosenttiin ($p=0,014$). Ikääntyvien vastaajien suhtautumista selittänee lähestyvä eläkeikä ja sen myötä heikot mahdollisuudet hyödyntää koulutuspanostuksiaan. Ennen palopäälliköksi ryhtymistä kerätyn pelastusalan kokemuksen vaikutus oli täsmälleen päinvastainen. Mitä pidempi pelastusalan työkokemus vastaajalla oli päälliköksi ryhtyessään, sitä innokkaampi hän on osallistumaan lisäkoulutukseen: ilman pelastusalan kokemusta virkaansa nimitetyistä ilmoitti haluavansa

lisäkoulutusta 78 %, yhdestä kymmeneen vuotta pelastusalalla toimineista jo 87 % ja tätä pidemmän pelastusalan kokemuksen ennen päälliköksi ryhtymistään hankkineista 91 % ($p=0,040$). Pelastusalalla työskentelemiseen liittyy automaattisesti jatkuva kouluttautuminen, ja siihen tottuneilla kynnys osallistua lisäkoulutukseen on muita matalampi.

län ja työkokemuksen laadun lisäksi myös vastaajan äidinkielellä oli selvä vaikutus lisäkoulutushalukkuuteen. Suomea äidinkielenään puhuvista vastaajista 87 % ilmoitti haluavana lisäkoulutusta, mutta muunkielisistä ainoastaan 63 % ($p=0,010$)³²¹. Kyse ei oletettavasti ole niinkään siitä, että muunkieliset vastaajat olisivat suomenkielisiä koulutuskielteisempiä vaan siitä, ettei muuta kuin suomenkielistä koulutusta ole varsinkaan päällikkötasolle suunnattuna ollut helposti saatavilla.

Taulukossa 13 on esitetty tiivistetysti vastaajien arvioihin koulutuksen hyödynnettävyydestä ja lisäkoulutustarpeesta tilastollisesti merkitsevästi vaikuttaneet tekijät:

TAULUKKO 13: Vastaajien arvioihin koulutuksen hyödynnettävyydestä ja lisäkoulutustarpeesta vaikuttavat tekijät.

Selitettävä	Tilastollisesti merkitsevästi selittävä
1. Pelastusalan koulutuksen hyödynnettävyys	- kunnan pelastustoimen organisointitapa
2. Lisäkoulutustarve	- vastaajan ikä - pelastusalan kokemus ennen palopäälliköksi ryhtymistä - vastaajan äidinkieli

Silmiinpistävää taulukossa eivät ole niinkään selittävät tekijät, vaan se mitä sieltä puuttuu; nimittäin suoritetulla tutkinnolla ei ole tilastollisesti merkitsevää vaikutusta tutkinnon hyödynnettävyyttä arvioitaessa.

Professioiden peruspiirre on pitkä, yleensä korkeakoulutasoinen koulutus. Tässä suhteessa palopäälliköt sopivat huonosti muiden professioiden joukkoon; kyselyyn vastanneista 250 palopäälliköstä oli ylioppilaita vain 19 prosenttia ja korkeakoulututkinnon suorittaneita

³²¹ Havaintoa tuki myös äänestyskäyttäytymiseen perustuva jaottelu, jossa RKP:n kannattajat erosivat selvästi omaksi ryhmäkseen. Äänestyskäyttäytymisen kohdalla kaikki tilastollisen testauksen ehdot eivät kuitenkaan olleet voimassa.

ainoastaan 7 prosenttia. Toisaalta palopäälliköt ovat hyvin nuori ammattiryhmä. Ensimmäinen vakinainen palokunta perustettiin vuonna 1861, ja organisoitu ammatillinen koulutus alkoi vasta 1930-luvun puolivälissä. Vuodesta 2001 lähtien päällikön tehtäviin johtava koulutus on ollut ammattikorkeakoulutasoista, ja nykyisen päällikkökunnan korvautuessa koulutuksesta valmistuvilla palopäällystötutkinnon suorittaneilla tulevat perinteisten professioiden ja palopäälliköiden koulutuserot kuroutumaan vähitellen umpeen.

Professioiden koulutus on paitsi asiantuntijuuden tuottamista myös ammattiin sosiaalistamista. Tässä suhteessa palopäälliköiden koulutus on ollut aivan koulutushistorian alusta lähtien vahvaa. Sosiaalistumista on suuresti auttanut se, että aivan päällikkökoulutuksen alkuvaihetta lukuunottamatta, käytännössä ennen vuotta 1935, päällikkökelpoisuuden on voinut saada vain yhdestä oppilaitoksesta ja koulutus on järjestetty kasarmimaisissa olosuhteissa, eli opiskelijat ovat paitsi opiskelleet myös asuneet oppilaitoksen tiloissa. Palopäällikkökelpoisuuden suorittaneille kursseille on ollut tyypillistä tiukka ryhmähenki ja kurssilaisten tiivis yhteydenpito vielä opiskelun päätyttyäkin. Tätä varten monet palomestari- ja päällystökurssit ovat perustaneet omia yhdistyksiä.

Professioilla on yleensä hyvät mahdollisuudet kontrolloida oman alansa koulutusta, ja tämä pätee myös palopäälliköihin. Palopäälliköiden ja pelastusalan järjestöjen edustus Pelastusopiston ja sitä edeltäneiden oppilaitosten kollegiaalisissa johtoelimissä on ollut jopa poikkeuksellisen vahva: Valtion Palokoulun kuusijäsenisessä johtokunnassa oli yksi palopäällikkö sekä Suomen Palonsuojeluyhdistyksen edustaja³²², Valtion Palo-opiston kuusijäsenisessä johtokunnassa oli kolme palopäälliköiden edustajaa³²³, Pelastushallinnon koulutuskeskuksen kymmenjäsenisessä johtokunnassa olivat Palopäällystöliiton,

³²² Valtion palokoulun johtokunta, 30.5.1958.

³²³ Valtion virastot ja laitokset 1976, 79.

Palontorjuntaliiton sekä sen ruotsinkielisen sisarjärjestön edustajat³²⁴, ja Pelastusopiston 13-jäsenisessä neuvottelukunnassa ovat edustettuina Palopäälystöliitto, Suomen Palomiesliitto, Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö sekä sen ruotsinkielinen sisarjärjestö FSB³²⁵.

³²⁴ Valtion virastot ja laitokset 1982, 81.

³²⁵ Pelastusopiston neuvottelukunta 2000 - 2001.

”Professional work is never viewed solely as a means to an end; it is the end itself.”³²⁶

7. Palopäällikön työura

Työuralla etenemisellä tarkoitetaan yleensä siirtymistä statukseltaan ja palkkaukseltaan parempiin tehtäviin. Ura etenee portaittain, ja jokaisen portaan ajatellaan edellyttävän etenijältä lisäominaisuuksia verrattuna edelliseen asemaan.³²⁷ Tosin näkemys urasta vain hierarkiassa ylöspäin suuntautuvana toimintana on liian yleistävä. Uran muoto voi olla horisontaalinen ja silti arvostettu, ja erityisesti tämä pätee korkean statuksen omaaviin professioihin³²⁸. Edelleen professionaalien käsitys työstä pysyvänä, elämänmittaisena urana kuvastaa usein hyvin voimakkaasti professionaalien käsityksiä itsestään sekä heidän suhdetta ympäristöönsä³²⁹. Lisäksi professiouran valinta vaikuttaa yleensä paitsi professionaaliin itseensä myös hänen lapsiinsa. Professionaamattien periytyminen on vanhastaan ollut erittäin voimakasta³³⁰.

³²⁶ Greenwood 1966, 15.

³²⁷ Haapakorpi 1998, 188.

³²⁸ Larson 1977, 193.

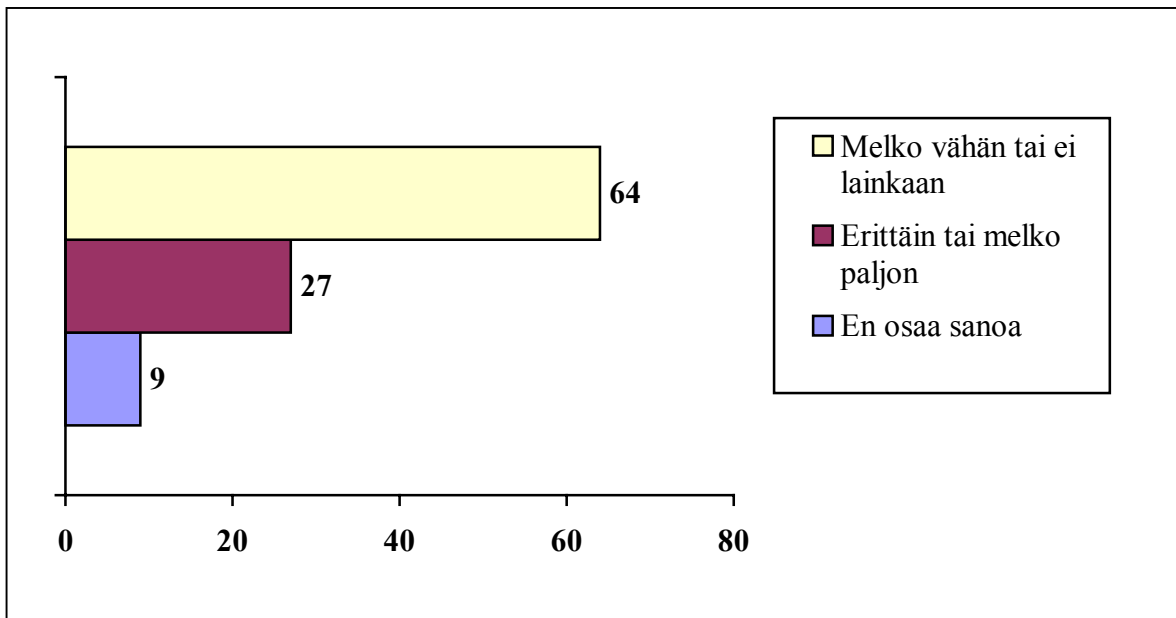
³²⁹ Freidson 1994, 70.

³³⁰ Professionaamattien periytyvyydestä on käytettävissä poikkeuksellisen pitkä englantilaisia pappeja koskeva aikasarja: 1700-luvun lopun Englannissa 80 % pappisopiskelijoista oli pappien poikia, 1800 – luvulla heidän osuutensa liikkui noin 60 prosentissa ja toiseen maailmansotaan mennessä heidän osuutensa oli laskenut noin

7.1. Uran vaiheet ennen palopäälliköksi ryhtymistä

7.1.1 Kodin vaikutus uranvalintaan

Lapsuuskodin vaikutusta uranvalintaan selvitettiin antamalla vastaajalle viisi vaihtoehtoa (ääripäät ”erittäin paljon – ei lainkaan”), joista vastaajaa pyydettiin ympyröimään häntä parhaiten kuvaava vaihtoehto. Kaaviossa 20 vastaus on tiivistetty kolmeen luokkaan:

Kaavio 20: Palopäälliköiden lapsuusperheen vaikutus uranvalintaan (%).

Lähes kaksi kolmasosaa (64 %) vastaajista kertoi, että lapsuuskodin vaikutus uranvalintaan oli melko vähäinen tai sitä ei ollut lainkaan. Runsas neljäsosa (27 %) puolestaan vastasi lapsuuskodin vaikuttaneen voimakkaasti uranvalintaan. Tämä on selvästi vähemmän kuin yleensä julkishallinnon virkamiehillä, joista kolmannes on asiaa selvittäessään kertonut kodilla olleen melko paljon tai paljon vaikutusta virkauralle hakeuduttaessa³³¹.

kolmannekseen. Sodan jälkeisenä aikana pappien poikien osuus Englannin teologianopiskelijoista on laskenut noin 10 prosenttiin. Lääkärikoulutukseen hakeutuvien isistä on Yhdysvalloissa tehtyjen tutkimusten valossa ollut lääkäreitä 11 - 19 prosenttia, juristinkoulutukseen hakeutuvien isistä puolestaan juristeja noin 15 prosenttia ja upseerikoulutukseen hakeutuvilla on ollut upseeri-isä peräti neljäsosalla. (Elliot 1972, 65 – 66; Pavalko 1971, 71)

³³¹ Vartola & af Ursin 1987, 56.

Lapsuusperheen vaikutus uranvalintaan oli koko palopäällikkökunnassa samantyyppinen, ja ainoastaan isän ammatilla oli erottelukriteerinä havaittavaa merkitystä. Jos myös vastaajan isä oli työskennellyt pelastusalalla, oli lapsuuskodilla voimakas vaikutus uranvalintaan: toisen polven palokuntalaisista 88 % ilmoitti lapsuuskodin vaikuttaneen oleellisesti uranvalintaan, kun muista päälliköistä heitä oli ainoastaan 18 % ($p=0,000$). Tähän on voinut vaikuttaa 1950- ja 60-lukujen palohenkilöstölle yleinen velvoite asua paloaseman välittömässä läheisyydessä. Lisäksi pelastusalalla on nuorisotyö ollut aivan palokuntalaitoksen synnystä asti vilkasta, ja vielä tänä päivänäkin palohenkilöstön lasten osallistuminen palokuntien nuoriso-osastojen toimintaan on lähes itsestäänselvyys.

7.1.2 Palopäälliköiden työhistoria ennen nykyistä tehtävää

Palopäälliköiden työhistoria selvitettiin kysymällä missä tehtävissä he olivat työskennelleet ennen nykyiseen tehtävään valintaa (kysymys 20)³³². Palopäälliköillä oli takanaan keskimäärin 15 vuoden työkokemus, johon itsestään selvän biologisen iän ohella vaikuttivat viranhoitokunnan asukasluku sekä viranhoitokuntien lukumäärä.

Selvästi oman ryhmänsä työhistorian suhteen muodostivat 15 – 30 000 asukkaan kuntien päälliköt, joilla työkokemusta oli keskimäärin 20 vuotta, kun muissa kuntakokoluokissa työkokemuksen määrä vaihteli 13 vuodesta 16 vuoteen ($p=0,035$). Edelleen useamman kuin yhden kunnan palotoimesta vastaavilla oli työkokemusta keskimäärin 17 vuotta kun muilla päälliköillä työkokemus jäi keskimäärin 14 vuoteen ($p=0,021$). Yli 15 000 asukkaan kuntien ja useammasta kuin yhdestä kunnasta vastaavat päälliköt ovat yleensä vakinaisten palokuntien päälliköitä. Kuntakokoluokka 15 – 30 000 asukasta on kuitenkin sellainen, että näiden kuntien päälliköiltä ei pääsääntöisesti vaadita pelastusalalla toimiville harvinaista ylempää korkeakoulututkintoa, ja näiden kuntien virat ovat potentiaalisten hakijoiden suuren määrän vuoksi kilpailluimpia päällikönpaikkoja. Kilpailun kovetessa työkokemuksen merkitys näyttää kasvavan.

Ennen nykyistä tehtävää palopäälliköille oli karttunut työkokemusta seuraavilta aloilta (taulukko 14):

³³² Vastaajia pyydettiin ilmoittamaan vain yli vuoden kestäneet työsuhteet.

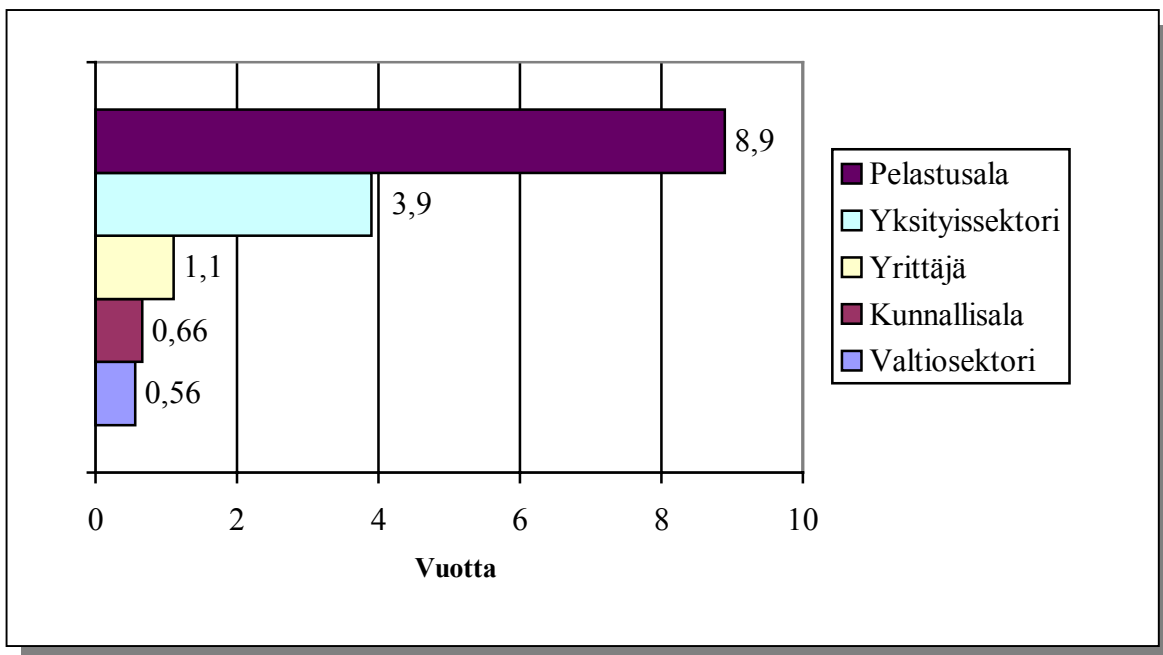
TAULUKKO 14: Palopäälliköiden työnantajat ennen nykyistä tehtävää.

Työnantaja	Toimialan palveluksessa työskennelleiden osuus	Keskimääräinen palvelusaika vuosina
Pelastusala	68 %	13
Yksityissektori	45 %	9
Oma yritys	13 %	11
Kunta	11 %	4
Valtio	9 %	6

Palopäälliköiden työhistoriassa pelastusala ja yksityissektori nousivat muita tärkeämmiksi. Näiltä aloilta oli ensinnäkin hankkinut työkokemusta huomattava osa palopäälliköistä, ja lisäksi työvuosia oli kertynyt runsaasti. Yrittäjäkokemusta oli selvästi pienemmällä osalla palopäälliköistä, mutta toisaalta kerran yrittäjäksi ryhtyneet vastaajat olivat toimineet yrittäjinä varsin pitkään. Pienin painoarvo palopäälliköiden työhistoriassa oli kunnilla³³³ ja valtiolla. Näiden työnantajien palveluksessa oli työskennellyt vain joka kymmenes vastaaja ja hekin muihin työnantajasektoreihin verrattuna selvästi lyhyemmän ajan.

Seuraavassa palopäälliköiden työnantajat ennen nykyistä tehtävää on järjestetty keskimääräisten työskentelyaikojen mukaiseen järjestykseen (kaavio 21). Toisin kuin taulukossa 14 työskentelyaikoja laskettaessa on otettu huomioon kaikki vastaajat eikä vain sellaiset päälliköt, jotka olivat työskennelleet kyseisen työnantajasektorin palveluksessa.

³³³ Tässä tarkoitetaan muista kuin kunnan pelastustoimen tehtävistä kerättyä työkokemusta.

Kaavio 21: Palopäälliköiden keskimääräinen työkokemus toimialoittain ennen nykyiseen tehtävään valintaa.

Eniten työkokemusta ennen nykyistä tehtävää palopäälliköillä oli **pelastusalalta** (ka. 8,9 vuotta). Pitkä pelastusalan työkokemus oli selvästi palopäälliköiden ydinjoukkoa yhdistävä tekijä. Ensinnäkin vakinaisten palokuntien päälliköillä oli lähes 14 vuoden työkokemus pelastusalalta ennen nykyiseen tehtävään valintaa, kun muilla palopäälliköillä pelastusalan kokemus jäi 7–8 vuoteen ($p=0,000$)³³⁴. Samansuuntaisen tuloksen antoi aluepalopäällikköasemaan perustuva ryhmittely. Aluepalopäälliköillä pelastusalan kokemusta oli keskimäärin 11 vuotta, kun muilla palopäälliköillä alan työkokemus jäi kahdeksaan vuoteen ($p=0,018$).

Myös viranhoitokunnan maantieteellinen sijainti vaikutti pelastusalan työkokemuksen määrään. Pisimpään pelastusalalla ennen nykyiseen virkaan valintaa olivat ehtineet toimia Etelä-Suomen läänin päälliköt (11 vuotta), ja muidenkin suurläänien (Itä- ja Länsi-Suomen) päälliköiden pelastusalan kokemus kohosi noin yhdeksään vuoteen. Sen sijaan pohjoisen Suomen päälliköiden pelastusalan kokemus oli selvästi lyhyempi. Oulun läänin päälliköillä kokemusta oli keskimäärin kuusi vuotta ja lappilaisilla viisi vuotta ($p=0,038$)^{KW}. Oulun ja

³³⁴ Havaintoa tukivat suoritettuun tutkintoon ($p=0,000$)^{KW} ja viranhoitokuntien lukumäärään ($p=0,003$) perustuvat jaotellut, joissa vakinaisten palokuntien päälliköille ominaiset ryhmät erottuivat muista.

Lapin lääneistä ei juuri vakinaisia palokuntia löydy, eikä Etelä-Suomelle tyypillinen urakierto ole käytännössä yhtä helposti toteutettavissa.

Pelastusalan työkokemuksen painoarvo näyttää olevan selvässä nousussa. Virkaiältään nuorimmilla (0-5 vuotta virassa olleilla) palopäälliköillä paloalan kokemusta ennen nykyiseen virkaan valintaa oli kertynyt 13 vuotta, kuin virkaiältään vanhimmilla³³⁵ vastaavaa työkokemusta oli puolet vähemmän (6-7 vuotta) ($p=0,000$).

Pelastusalan jälkeen toiseksi eniten työkokemusta palopäälliköt olivat hankkineet **yksityissektorilta** (ka. 3,9 vuotta). Yksityissektorin työkokemuksen määrään vaikutti tutkinto ja palokuntamuoto, ja tulokset olivat kääntäen verrannollisia pelastusalan työkokemukseen. Pisimpään pelastusalaan palvelleet palomestaritutkinnon suorittaneet päälliköt olivat ehtineet palvella yksityisiä työnantajia vain vuoden, kun muilla päälliköillä vastaavaa kokemusta oli tasaisesti 4 – 6 vuotta ($p=0,000$)^{KW}. Samoin pisimmän pelastusalan työkokemuksen omaavilla vakinaisten palokuntien päälliköillä yksityissektorin työkokemus jäi alle vuoteen, kun muilla päälliköillä sitä oli 4 – 6 vuotta ($p=0,000$)^{KW}.

Yrittäjäkokemusta palopäälliköillä oli keskimäärin runsas vuosi. Jälleen palokuntamuoto erotteli palopäälliköitä tehokkaasti: yhdelläkään vakinaisten palokuntien päälliköistä ei ollut yrittäjäkokemusta, mutta puolivakinaisten palokuntien päälliköillä sitä oli keskimäärin vuosi ja sopimuspalokuntien varassa toimivien kuntien päälliköillä keskimäärin kaksi vuotta ($p=0,028$)^{KW}. Myös palopäällikkökokemuksen määrä vaikutti yrittäjäkokemuksen määrään. Muita selvästi useammin omassa yrityksessä olivat työskennelleet 11–15 vuotta palopäällikkönä toimineet vastaajat, joiden keskimääräinen yrittäjäkokemus lähenteli kolmea vuotta³³⁶. Muilla päälliköillä yrittäjäkokemusta oli enimmilläänkin vain runsas vuosi ($p=0,028$)^{KW}. Perinteisesti ruotsinkielisiä on toiminut yrittäjinä suomenkielisiä enemmän³³⁷; tässäkin aineistossa muunkielisten yrittäjäkokemus (keskimäärin 2,6 vuotta) oli lähes kolminkertainen suomenkielisiin verrattuna, joilla yrittäjäkokemusta oli alle vuosi.

³³⁵ Tässä viitataan 16 vuotta tai pitempään päällikkönä olleisiin vastaajiin.

³³⁶ Nämä henkilöt ovat rekrytoituneet alalle 1980-luvun puolivälin tienoilla, jolloin palopäällikön tehtäviä suhteessa hakijamääriin oli runsaasti auki ja näin ollen rekrytoituminen alan ulkopuolelta oli suhteellisen helppoa.

³³⁷ Sandlund 1985, 281.

Yrittäjäkokemusta selitti suuntaa-antavasti myös palokuntamuodon ja virkaiän yhteisvaikutus ($p=0,035$)³³⁸. Virkaiältään ääripäihin kuuluvilla vastaajilla yrittäjäkokemusta ei ollut oikeastaan muilla kuin puolivakinaisten palokuntien päälliköillä, mutta virkaiältään keskiryhmään³³⁹ kuuluvilla päälliköillä yrittäjäkokemus keskittyi erityisesti sopimuspalokuntien varassa toimivien kuntien päälliköihin.

Kuntien (ka. 0,66 vuotta) ja **valtion** (ka. 0,56 vuotta) palvelusta palopäälliköille oli karttunut ennen nykyiseen virkaan valintaa olemattoman vähän. Julkishallinnon työkokemus jakautui tasaisesti koko vastaajajoukkoon, eikä tilastollisesti merkitseviä eroja löytynyt.

Kaiken kaikkiaan palopäällikön tehtävä on voimakkaasti sulkeutumassa. Virkaiältään vanhimmilla päälliköillä on selvästi kirjavampi työkokemus kuin nuoremmilla kollegoilla, ja nuorimmilla päälliköillä on puolestaan selvästi enemmän kokemusta pelastusalalta ennen palopäälliköksi ryhtymistä. Vastaajajoukossa virkaiältään vanhimpien palopäälliköiden rekrytoituessa alalle kynnyksellä palopäälliköksi ryhtymiselle oli matala. Koulutus oli vain 6 – 8 viikkoa pitkä, ja kunnalla oli vapaa harkintavalta ääritapauksessa ensin valita palopäällikkö ja kouluttaa hänet alalle vasta valinnan jälkeen. Käytännössä tästä seurasi, että yli puolella (54 %) virkaiältään vanhimmista, 21 vuotta tai enemmän alalla toimineista, vastaajista ei ollut lainkaan pelastusalan työkokemusta nykyiseen virkaan valittaessa. Seuraavassa virkaikäluokassa tapahtui hyppäksenomainen pudotus: 16 – 20 vuotta palopäällikkönä toimineista oli nykyiseen virkaan valittaessa ilman pelastusalan työkokemusta 39 prosenttia. Tämän johtune lähinnä siitä, että maalaiskuntien palopäällystökurssin lakkauttaminen³⁴⁰ vuonna 1976 vaikeutti oleellisesti ulkoista rekrytoitumista. Virkaiältään vielä nuorempien päälliköiden ryhmissä pelastusalan työkokemus ennen nykyiseen tehtävään valintaa kasvaa jatkuvasti, ja 0 – 5 vuotta palopäällikkönä toimineista nykyiseen virkaan valittaessa oli vailla pelastusalan työkokemusta enää 12 prosenttia ($p=0,000$). Nykytrendi näyttääkin siltä, että varsinkin alan huippuvirkoihin johtavat uraketjut ovat varsin suljettuja ja niihin voi päästä vain meritoitumalla pelastustoimen tehtävissä.

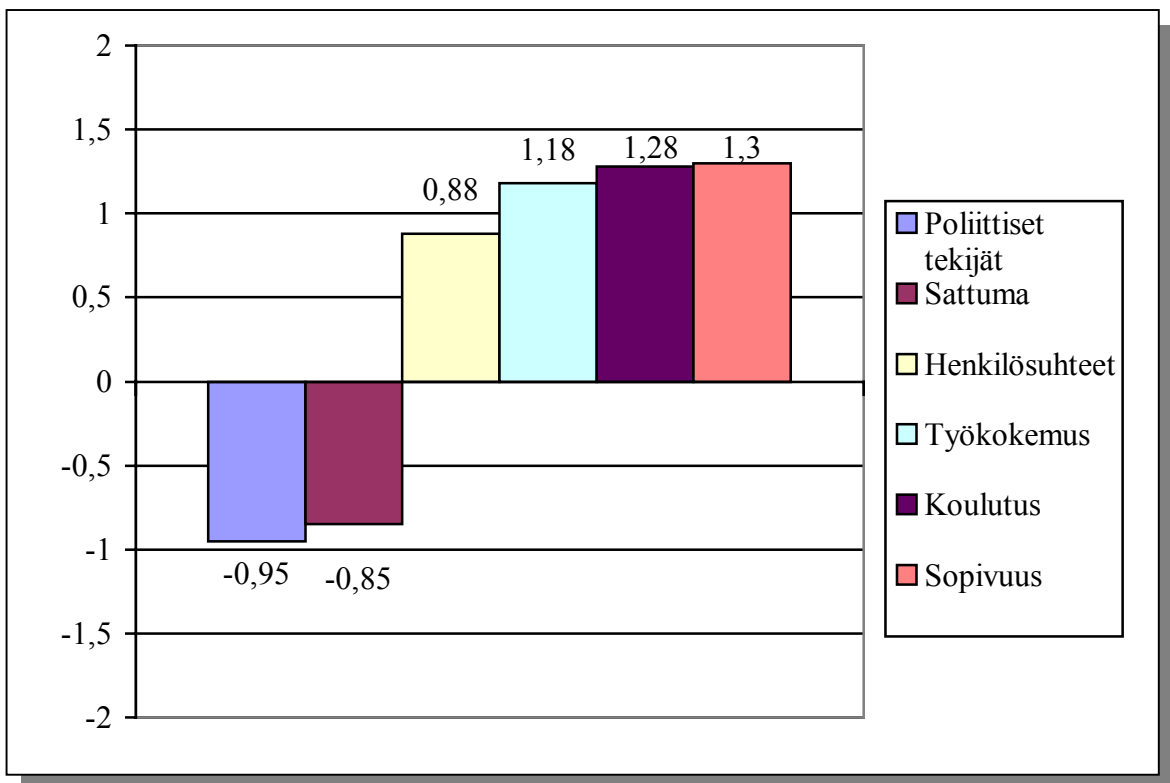
³³⁸ Varianssien erot liian suurilla luotettavalle testaukselle (Levenen testitulos ,000).

³³⁹ Päällikkökokemusta kuudesta viiteentoista vuoteen.

³⁴⁰ Lakkauttamishetkellä kurssi oli kahdeksan viikon pituinen.

7.1.3 Palopäälliköksi rekrytoituminen

Palopäälliköiden käsityksiä asioista, jotka vaikuttivat heidän valintaansa nykyiseen virkaan, kartoitettiin antamalla vastaajien arvioitavaksi joukko yleensä virkoja täyttämiseen vaikuttaneita tekijöitä (kysymys 21)³⁴¹. Vastaajat käyttivät viisiportaista asteikkoa (1-5); tässä vastaukset on kuitenkin koodattu uudestaan siten, että suurin arvo (+2) merkitsee hyvin tärkeää ja pienin arvo (-2) merkityksetöntä piirrettä. Seuraavassa rekrytointiperusteet on järjestetty vastausten keskiarvojen mukaiseen järjestykseen (kaavio 22). Keskiarvojen laskennasta on viisiportaisten asteikon keskimmäisen arvon valinneet jätetty pois:

Kaavio 22: Palopäälliköiden valintaan vaikuttavat tekijät.

Tärkeimpänä valintaan vaikuttavana kriteerinä vastaajat pitivät **henkilökohtaista sopivuutta (ka. 1,30)**, ja lisäksi he olivat hyvin yksimielisiä sen merkityksestä. Arvioihin sopivuudesta vaikutti jonkin verran viranhoitokunnan sijainti: eteläisen Suomen suurläänien päälliköt (ka.

³⁴¹ Virkamiesten rekrytoitumisperusteita laajemmin, ks. Vartola & af Ursin 1987, 78 – 83.

1,34 – 1,47) pitivät henkilökohtaista sopivuutta merkittävämpänä kuin Oulun (ka. 0,80) ja Lapin (ka. 0,90) läänien päälliköt³⁴².

Seuraavaksi tärkeimpänä valintaan vaikuttavana kriteerinä palopäälliköt pitivät **koulutusta (ka. 1,28)**. Muita enemmän koulutuksen merkitykseen uskovat parhaiten koulutetut päälliköt: palomestarintutkinnon, muun ammattitutkinnon ja alemman päällystötutkinnon suorittaneiden keskiarvot vaihtelivat välillä 1,50 – 1,61, kun alipäällystötutkinnon suorittaneiden arvioiden keskiarvo oli 1,14 ja maalaiskuntien palopäälliköiden 1,11 ($p=0,002$)^{kw}. Lisäksi pelastusalan työkokemus vaikutti koulutuksen merkityksestä annettuihin arvioihin. Muita pienemmän painoarvon koulutukselle antoivat päälliköt, joilla ei ennen päälliköksi valintaa ollut kokemusta pelastusalalta. Heidän arvioidensa keskiarvo oli 1,03, ja pelastusalalla jo ennen palopäälliköksi valintaa työskennelleiden keskiarvot puolestaan sijoittuivat välille 1,33 – 1,41 ($p=0,043$). Henkilöt, joilla ei ollut pelastusalan kokemusta ennen palopäällikön viran saantia, alkavat lähestyä eläkeikää. Käytännössä tästä voi päätellä, että useimmat heistä ovat rekrytoituneet alalle 1970-luvulla, jolloin koulutuksen hankkiminen vasta virkaan nimittämisen jälkeen oli tavallista.

Työkokemusta (ka. 1,18) arvostivat muita enemmän päälliköt, joilla itsellään oli takanaan pitkä työura pelastusalalta³⁴³ ($p=0,000$)^{kw}. Samaan tapaan vastaajajoukkoa erotteli aikaisempi päällikkökokemus: päällikönvirasta toiseen siirtyneiden vastaajien keskiarvo kohosi 1,47:ään, kun muiden päälliköiden arvioiden keskiarvo jäi 1,11:een ($p=0,026$). Samoin vakinaisten palokuntien päälliköt arvostivat työkokemuksen valintakriteerinä korkealle. Heidän arvioidensa keskiarvo oli 1,38, puolivakinaisten palokuntien päälliköiden 1,25 ja sopimuspalokuntiin operatiivisessa toiminnassaan nojaavien kuntien päälliköiden 0,96 ($p=0,034$). Myös iällä oli selvä vaikutus näkemyksiin työkokemuksen tärkeydestä. 45-vuotiaiden tai sitä vanhempien vastaajien arvioiden keskiarvo (1,29) oli selvästi korkeampi kuin nuorempien virkaveljien (ka. 0,97) ($p=0,020$).³⁴⁴ Kaikilla edellä mainituilla ryhmillä oli työkokemusta keskimääräistä enemmän.

³⁴² Yksisuuntaisen varianssianalyysin arvo oli 0,004 mutta ryhmien varianssit eivät olleet riittävän lähellä toisiaan ja Kruskal – Wallisin testin arvo oli 0,136 eli havaintoa ei voi pitää tilastollisesti merkitsevänä.

³⁴³ 11-vuotta tai enemmän työkokemusta keränneiden arvioiden keskiarvo 1,49 muiden päälliköiden arvioiden keskiarvojen liikkua välillä 0,78 - 1,18.

³⁴⁴ Jo edellä läpikäydyn palopäälliköiden työhistorian perusteella näytti siltä, ettei työkokemus itsessään auta palopäällikön tehtävään pyrkivää, vaan työkokemusta on löydyttävä nimenomaan pelastusalalta. Kovin kilpailu alan sisällä käydään epäilemättä palkaltaan ja statukseltaan parhaista paikoista eli käytännössä vakinaisten palokuntien päällikkyyksistä. Yhteen laskettu työkokemus ei erottele vakinaisten palokuntien

Henkilösuhteiden (ka. 0,88) koettuun painoarvoon valintatilanteessa vaikuttivat vastaajan poliittinen kanta ($p=0,027$)^{KW} ja aluepalopäällikköstatus ($p=0,033$). Erityistä painoa henkilösuhteille panivat kokoomuksen (ka. 1,34), ruotsalaisen kansanpuolueen (ka. 1,14) ja keskustapuolueen (ka. 1,06) kannattajat. Muiden puolueiden kannattajien sekä poliittisesti passiivisten vastaajien arvioiden keskiarvot vaihtelivat 0,50:stä 0,57:een³⁴⁵. Aluepalopäälliköt (ka. 0,44) puolestaan pitivät henkilösuhteiden merkitystä valintatilanteessa huomattavasti pienempänä kuin muut (ka. 0,99) päälliköt.

Edellä käsiteltyihin verrattuna **sattuma (ka. -0,85)** oli huomattavasti vähemmän merkityksellinen valintakriteeri. Voimakkaimmin sattuman merkitystä korostivat päälliköt, joilla ei ennen nykyiseen tehtävään valintaa ollut pelastusalan työkokemusta; heidän arvioidensa keskiarvo oli -0,01, kun muiden päälliköiden keskiarvot vaihtelivat välillä -1,10 – -1,31 ($p=0,000$)^{KW}. Sattumaa korostivat myös alle 5000 asukkaan kuntien päälliköt, joiden arviot liikkuivat välillä -0,28 – -0,41 kun tätä suurempien kuntien päälliköiden arviot osuivat välille -1,00 – -1,33 ($p=0,045$)^{KW}. Selvä vaikutus oli myös aikaisemmalla palopäällikkökokemuksella. Sattuma korostui sellaisten päälliköiden arvioissa, joilla ei ollut päällikkökokemusta ennen nykyiseen tehtävään valintaa (ka. -0,72). Päällikönvirasta toiseen siirtyneiden käsitys sattuman merkityksestä virantäytössä oli oleellisesti pienempi (ka. -1,43) ($p=0,003$). Parhaiten nämä luonnehdinnat kuvaavat vuoden 1975 palo- ja pelastustoimilain jälkeistä rekrytointitilannetta, jolloin alan tuntemuksesta jouduttiin pätevien hakijoiden puuttuessa johtavissakin viroissa tinkimään.

Kaikkein merkitysettömämpänä valintakriteerinä palopäälliköt pitivät **poliittisia tekijöitä (ka. -0,95)**. Poliitiikan merkityksestä annettuihin arvioihin vaikuttivat vastaajan päällikkökokemuksen määrä ($p=0,007$)^{KW}, ikä ($p=0,000$), mahdollinen päällystökokemus ennen nykyiseen tehtävään valintaa ($p=0,004$) sekä vastaajan omat poliittiset mielipiteet ($p=0,026$)^{KW}. Vähiten politiikan merkitykseen uskoivat alle 45-vuotiaat (ka. -1,52), korkeintaan 10 vuotta päällikön virkaa hoitaneet (ka. -1,29) vastaajat, joilla kuitenkin oli kokemusta päällikön tehtävistä jo ennen nykyiseen tehtävään valintaa (ka. -1,39). Tätä

päälliköitä millään tavoin muista kollegoista. Kuitenkin pelastusalan työkokemusta heiltä löytyy keskimäärin lähes 14 vuotta, mikä on kaksi kertaa niin paljon kuin muilla päälliköillä ($p=0,000$).

³⁴⁵ Poliittisesti passiivisilla tarkoitetaan henkilöitä, jotka eivät äänestäneet kyselyä (syksy 1998) edeltäneissä eduskuntavaaleissa.

joukkoa voisi hieman yleistäen kutsua pelastustoimen professionaaleiksi. Vastakkaista ääripäätä edustivat 45-vuotiaat tai sitä vanhemmat (ka. -0,60), pitkään³⁴⁶ päällikkönä toimineet vastaajat (ka. -0,69), joilla ei kuitenkaan ollut aikaisempaa päällikkö kokemusta (ka. -0,83). Suurimman painoarvon politiikalle valintaperusteena palopäälliköiden joukossa merkittävistä poliittisista ryhmistä antoivat ruotsalaisen kansanpuolueen (ka. -0,43) äänestäjät, tosin aivan heidän tuntumassaan olivat myös keskustan (ka. -0,56) ja SDP:n kannattajat (ka. -0,72). Poliittisista ryhmistä pienimmän painon politiikalle virkaa täytettäessä panivat kokoomuksen kannattajat (ka. -1,22). Poliittisesti passiiviset pitivät politiikan merkitystä kaikkein vähäisimpänä (ka. -1,50).³⁴⁷

Noin kymmenen prosenttia vastaajista esitti vielä jonkin muun tekijän, jota he pitivät vähintäänkin melko tärkeänä valintakriteerinä. Muista valintakriteereistä selvästi ylitse muiden oli se, että hakija oli entuudestaan tuttu valitsijoille (10 mainintaa). Tuttuuden lisäksi useita mainintoja saivat aktiivinen VPK-toiminta (3 mainintaa) sekä kielitaito (3 mainintaa).

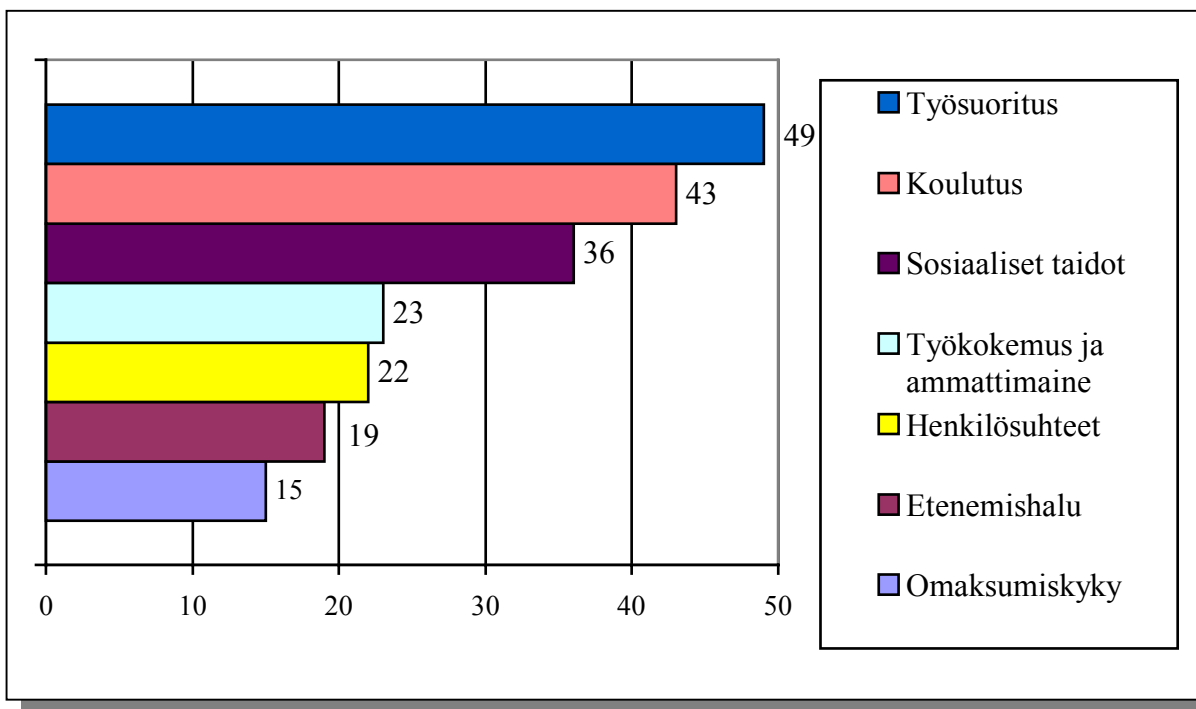
7.2 Työura palopäällikkönä

7.2.1 Uralla eteneminen

Palopäällikön uralla etenemiseen vaikuttavia seikkoja selvitettiin avokysymyksellä, jossa vastaajia pyydettiin luettelemaan kolme tärkeintä uralla etenemistä edistävää asiaa (kysymys 25). Seuraavassa vastaukset on ryhmitelty seitsemään luokkaan ja järjestetty sen perusteella, kuinka suuri osa vastaajista on asettanut kyseisen tekijän kolmen tärkeimmän urakehitykseen vaikuttavat tekijän joukkoon (kaavio 23).

³⁴⁶ Tässä 11 vuotta tai pitempään virassa olleet päälliköt.

³⁴⁷ Palopäälliköiden varauksellisuus politiikan suhteen noudattaa yleistä kehityssuuntaa: poliittisten ansioiden painoarvo virkamiespätevyuden muotona on varsinkin 1990-luvulla alentunut oleellisesti (Laajemmin Stenvall 2000, 214 – 216).

Kaavio 23: Palopäälliköiden käsitykset uralla etenemiseen vaikuttavista tekijöistä (%).

Tärkeimpänä uralla etenemiseen vaikuttavana tekijänä palopäälliköt pitivät **työsuoritusta**³⁴⁸, jonka lähes puolet vastaajista nosti kolmen tärkeimmän urakehitykseen vaikuttavan tekijän joukkoon. Erityisen painon työsuoritukselle antoivat vakinaisten palokuntien päälliköt. Heistä 68 % piti työsuoritusta yhtenä tärkeimmistä uralla etenemiseen vaikuttavista tekijöistä, kun puolivakinaisten palokuntien päälliköiden vastaava osuus oli 47 % ja sopimuspalokuntien varassa operoivien kuntien päälliköiden vain 39 % (p=0,005). Palokuntamuotoon perustuvien erojen merkitsevyyttä tuki aluepalopäällikköstatukseen perustuva ryhmittely, jossa vakinaisten palokuntien päälliköille tyypillinen luokka erosi samansuuntaisesti (p=0,001). Vakinaisten palokuntien päällikkyydet ja aluepalopäällikön asemat ovat luonteensa vuoksi tehtäviä, joihin yleensä siirrytään jostakin muusta pelastustoimen tehtävästä, mikä taas edesauttaa työsuorituksen arviointia.

Työsuorituksen jälkeen tärkeimpänä uralla etenemiseen vaikuttavana tekijänä palopäälliköt pitivät **koulutusta**. Koulutuksen merkityksestä palopäälliköt olivat hyvin yksimielisiä. Ainoa poikkeus joukosta olivat muut kuin suomenkieliset päälliköt, joista vain 22 % nosti

koulutuksen kolmen tärkeimmän uralla etenemiseen vaikuttavan tekijän joukkoon. Suomenkielistä vastaava osuus oli 45 %. Muunkielisten pienen määrän vuoksi vastaajan äidinkieleen perustuvat erot jäivät tilastollisesti vain suuntaa-antavaksi ($p=0,061$).

Sosiaalisilla taidoilla tarkoitetaan tässä sekä yhteistyö- että esiintymistaitoa. Myös sosiaalisten taitojen merkityksestä palopäälliköt olivat hyvin yksimielisiä. Poikkeuksen muodostivat aluepalopäälliköt, joista ainoastaan 22 % nosti sosiaaliset taidot kolmen tärkeimmän uralla etenemiseen vaikuttavan tekijän joukkoon kun muista päälliköistä vastaava osuus nousi 40 %:iin ($p=0,025$). Ennakolta olisi olettanut tulosten olevan täsmälleen päinvastaisia, koska on perusteltua olettaa aluepalopäälliköiden tarvitsevan työssään yhteistyö- ja esiintymistaitoja enemmän kuin kollegansa.

Vajaa neljäsosa palopäälliköistä piti **työkokemusta ja ammattimainetta** yhtenä tärkeimmistä etenemiseen vaikuttavista tekijöistä. Suhtautuminen työkokemuksen ja ammattimaineen merkitykseen oli vielä yhdenmukaisempaa kuin suhtautuminen koulutukseen ja sosiaalisiin taitoihin, eikä tilastollisesti merkitseviä eroja löytynyt lainkaan.

Henkilösuhteille annettu painoarvo uralla etenemisessä osoittautui sukupolvikysymykseksi. Alle 45-vuotiasta päälliköistä lähes kolmasosa (31 %) piti henkilösuhteista yhtenä tärkeimmistä uralla etenemiseen vaikuttavista tekijöistä kun tätä vanhemmista kollegoista samaa mieltä oli puolet vähemmän (16 %) ($p=0,009$). Lähes identtisen tuloksen antoi myös virkaikään perustuva jaottelu ($p=0,031$). Tätä selittää ainakin osittain palopäälliköiden muuttunut rekrytointikäytäntö: kokeneimpien palopäälliköiden astuessa virkaansa heistä suuri osa tuli pelastusalan ja kunnallishallinnon ulkopuolelta. Lisäksi vanhan polven palopäälliköitä valittaessa ei kunnilla ollut yleensä paljoakaan valinnanvaraa. Varsinkin pienet kunnat saivat 1970– ja 1980 –luvulla olla tyytyväisiä, jos hakijoiden joukossa oli yksikin pätevä kandidaatti³⁴⁹. Lamavuosien jälkeen palopäällikön virkaan on tultu entistä oleellisesti useammalta alalta, ja lisäksi päteviä hakijoita suhteessa avoimiin virkoihin on ollut huomattavasti enemmän.

³⁴⁸ Työsuorituksella viitataan tässä yhteydessä sekä kyky- että motivaatiotekijöihin: korkea ammattitaito johtaa todennäköisesti hyvään työsuoritukseen, mutta toisaalta hyvin motivoitunut työntekijä voi heikommallakin ammattitaidolla yltää samaan lopputulokseen.

³⁴⁹ Pätevien hakijoiden puutteeseen yritettiin vastata järjestämällä vuosina 1986 – 1993 puoli vuotta kestänyttä alempaa päällystökurssia, joka pätevoitti alle 15 000 asukkaan kuntien päälliköksi.

Noin viidesosa vastaajista nosti oman **etenemishalun** kolmen tärkeimmän etenemiseen vaikuttavan tekijän joukkoon. Viranhoitokunnan koko vaikutti suoraviivaisesti etenemishalun koettuun merkitykseen: alle 3000 asukkaan kuntien päälliköistä 35 % piti etenemishalua yhtenä tärkeimmistä uralla etenemiseen vaikuttavista tekijöistä, ja vielä seuraavankin kuntakokoluokan (3000 – 4999 asukasta) päälliköistä samaa mieltä oli joka neljäs (24 %). Nämä kuntakokoluokat tarjoavat nuorille päälliköille sisääntulovirat, joista yleensä siirrytään vaativimpiin tehtäviin. Suuremmissa kuntakokoluokissa etenemishalua korostavien määrä laski jatkuvasti, ja uraketjun päähän edenneiden suurimpien kuntien³⁵⁰ päälliköistä heitä oli enää 11 % (p=0,030).

Pelastusalan nopeasta muutoksesta kertoo osaltaan se, että 15 % palopäälliköistä piti uusien asioiden **omaksumiskykyä** yhtenä kolmesta tärkeimmästä uralla etenemiseen vaikuttavasta tekijästä. Omaksumiskyvyn merkitykseen palopäälliköt suhtautuivat niin samankaltaisesti, ettei tilastollisesti merkitseviä eroja löytynyt; edes vastaajan ikä ja työkokemuksen määrä eivät vaikuttaneet millään lailla omaksumiskyvyn koettuun tärkeyteen. Omaksumiskyvyn korostaminen sopii hyvin 1990-luvulla muodostuneeseen virkamieskuvaan, jossa muutoksiin sopeutuminen on yksi keskeisimmistä pätevyyden mittareista³⁵¹.

Yli kolmasosa (35 %) vastaajista mainitsi edellä käsiteltyjen lisäksi jonkin muun uralla etenemiseen vaikuttavan tekijän; niiden kokonaismäärä kohosi yli 40:een. Muista tekijöistä eniten mainintoja sai rehellisyys (13 mainintaa), tasapuolisuus ja muuttohalukkuus saivat molemmat 8 mainintaa. Hyvä julkisuuskuva ja poliittiset tekijät saivat molemmat puolestaan 7 mainintaa; tosin poliittisten tekijöiden merkitystä arvioitiin kahdesta täsmälleen vastakkaisesta näkökulmasta: neljä vastaajaa oli sitä mieltä, että poliittinen sitoutuminen edistää urakehitystä, ja kolme vastaajaa katsoi, että sama vaikutus on nimenomaan politiikasta erossa pysymisellä.

7.2.2 Tehtävään sitoutuminen

Palopäälliköiden sitoutumista tehtäväänsä selvitettiin kysymällä, olivatko he jossakin vaiheessa palopäällikkönä ollessaan harkinneet alan vaihtoa, ja jos olivat niin millaiset

³⁵⁰ 15 000 asukasta tai enemmän.

³⁵¹ Näin Stenvall 2000, 212 – 213.

tehtävät heitä kiinnostaisivat. Noin kaksi kolmasosaa (63 %) palopäälliköistä ei ollut koskaan alanvaihtoa edes harkinnut.

Palopäälliköiden tehtävään sitoutuminen riippui palokuntamuodosta ($p=0,041$), vastaajan iästä ($p=0,042$) ja aikaisemmasta työkokemuksesta ($p=0,006$). Voimakkaimmin työhönsä sitoutuneita olivat yleensä urakilpailussa hyvin menestyneet vakinaisten palokuntien päälliköt, joista vain 27 % oli harkinnut alanvaihtoa. Sopimuspalokuntien varassa toimivien kuntien päälliköistä uranvaihtoa oli harkinnut kolmannes (33 %) ja puolivakinaisten palokuntien päälliköistä lähes puolet (46 %). Alle 45-vuotiaista vastaajista alan vaihtoa oli harkinnut lähes puolet (46 %), kun tätä vanhempien päälliköiden ryhmässä alanvaihtoa harkinneiden osuus jäi kolmasosaan. Vanhimmillä päälliköillä tyypillinen heikko koulutus heikentää uranvaihtomahdollisuuksia. Työkokemuksen suhde alalle sitoutumiseen näkyy ääripäiden samankaltaisena käyttäytymisenä. Vahvimmin alalle olivat sitoutuneita pisimmän (11 vuotta tai enemmän) työuran pelastusalalla ennen nykyiseen tehtävään valintaa tehneet päälliköt, joista alalta pois siirtymistä oli harkinnut vain 30 prosenttia. Lähes yhtä vahvasti pelastusalaan olivat kiinnittyneet päälliköt, joilla ei ollut ennen nykyiseen virkaan valintaa ollut lainkaan pelastusalan kokemusta. Heistä alalta siirtymistä oli harkinnut joka kolmas (33 %). Selvästi muita heikommin alalle olivat kiinnittyneet 1 – 10 vuotta pelastusalalla ennen nykyiseen tehtävään valintaa toimineet, joista alanvaihtoa oli harkinnut yli puolet (53 %).

Alanvaihtoa miettineitä palopäälliköitä houkutteli eniten oman yrityksen perustaminen, jota sanoi harkinneensa jossakin virkauransa vaiheessa 20 vastaajaa³⁵². Lähes yhtä suosittu vaihtoehto olivat yksityissektorin turvallisuusalan tehtävät, joita oli harkinnut 17 vastaajaa. Myös koulutustehtävät (10 mainintaa) ja rakennusala (7 mainintaa) kiinnostivat palopäälliköitä. Hajamainintoja saivat muun muassa kansainväliset tehtävät, suorittavan tason tehtävät ja palvelualan tehtävät.

Useat palopäälliköt eivät osanneet tai halunneet kovinkaan tarkoin eritellä, mihin tehtäviin he haluaisivat siirtyä, vaan he kuvailivat suhteellisen yleisellä tasolla, millaisesta tehtävästä he olisivat kiinnostuneita. Selvää kiinnostusta palopäälliköillä oli vähemmän sitovaan, normaaliin työaikaan sekä henkisesti vähemmän kuormittaviin tehtäviin. Työn paineista kertoo myös se, että vastausten joukosta löytyi monia selvästi provokatiivisia vaihtoehtoja

kuten ”välillä tuntuisi paremmalta vaikka kullankaivuu”, tai ”*egentligen vilka som helst*” tai tehtävät ”*missä ei tarvitse tehdä tyhjää työtä*”.

Palopäälliköt eivät ole kovin innokkaita vaihtamaan myöskään virkapaikkaa. Aikaisempaa kokemusta palopäällikön tehtävistä ennen nykyiseen virkaan valintaa oli vain joka viidennellä (19 %) vastaajalla. Osalle palopäälliköistä kokemus pienestä kunnasta oli kuitenkin selvästi toiminut ponnahduslautana isomman kunnan päällikkyyteen. Selvästi muita yleisempää aikaisempi palopäällystökokemus oli 8000 asukkaan ja sitä suurempien kuntien päälliköille, joista aikaisempaa päällystökokemusta oli 26 %:lla vastaajista. Alle 8000 asukkaan kunnissa vastaavaa työkokemusta oli vain 14 %:lla (p=0,019).

7.3 Ammatin periytyvyys

Palopäällikkökyselyn vastaajilla yhteensä 159:llä oli työikäisiä lapsia ja reilu neljännes (28 %) palopäälliköiden perheistä oli sellaisia, että vähintään yksi työikäisistä lapsista oli hakeutunut pelastusalalle. Vastaajien lapsista oli pelastusalalla kaikkiaan 51 ja käyttämällä laskentaperusteena vuoden 1980 keskimääräistä perhekokoa³⁵³, periytyi pelastusalan ammatti noin 18 prosentille lapsista.

Suomessa ammattien periytyvyydestä tehdyissä tutkimuksissa maatalousväestön lasten hakeutumista maataloushenkisiin ammatteihin on pidetty ainutlaatuisen vahvana traditiona³⁵⁴. Hyvän mielikuvan maatalousammattien periytyvyydestä antavat maatalous-metsätieteellisten tiedekuntien opiskelijoiden perhetaustat: vuonna 1990 näiden opiskelijoiden isistä oli maatalousyrittäjiä 29 %³⁵⁵. Vahvaa periytyvyyttä osoitti myös virkamieskunnasta 1980-luvun alkupuolella kerätty aineisto, jonka perusteella virkamiesten isistä noin 17 % oli hallinnollista tai konttorityötä tekeviä. Tämä oli yli kolme kertaa niin paljon kuin virkamiesten osuus ammatissa toimivista miehistä.³⁵⁶

³⁵² Palopäälliköiden lapsuusperheiden erityispiirre oli poikkeuksellisen voimakas yrittäjäsuuntautuneisuus, mikä osaltaan selittänee, miksi alanvaihtoa harkinneita viehättäisi nimenomaan yrittäjäksi ryhtyminen.

³⁵³ Vuonna 1980 kyselyyn vastanneet palopäälliköt olivat keskimäärin 30-vuotiaita. Lasten lukumäärä avo- tai avioparia kohti vuonna 1980 oli 1,74 (Suomen tilastollinen vuosikirja 1982, 43.)

³⁵⁴ Tilastokeskus 1991, 191 – 195.

³⁵⁵ Kivinen & Rinne 1995, 110.

³⁵⁶ Vartola & af Ursin 1987, 25 – 30.

Suomalaisen vertailuaineiston perusteella pelastusalan ammatin periytyvyys on samaa tasoa kuin virkamiesuran periytyvyys yleensäkin³⁵⁷. Pelastusalan ja muiden ammattien vertailu on kuitenkin vaikeaa, koska vielä tänäänkin pelastusala on leimallisesti miehinen ammatti ja alalle hakeutuvat naiset ovat harvinaisia poikkeuksia³⁵⁸. Voitaneen olettaa, että pelastusalalle hakeutuneista palopäälliköiden lapsista lähes kaikki ovat miehiä, ja jos edelleen oletetaan, että palopäälliköiden lapsista on miehiä ja naisia kutakuinkin yhtä paljon, näyttävät tulokset hyvin toisenlaisilta. Näillä varauksilla voi arvioida, että palopäälliköiden pojista noin kolmasosa hakeutuu pelastusalalle³⁵⁹. Arviossa on useita epävarmuustekijöitä, kuitenkin ammatin periytyvyudessa liikutaan samalla tasolla kuin huippuarvona pidetyissä maatalousyrittäjäperheissä, ja tällä perusteella uskaltanee väittää, pelastusalan ammatin siirtyminen isältä pojalle on yksi vahvimmista ammatillisen periytymisen muodoista Suomessa.

Palopäälliköiden lasten uranvalinta on kääntäen riippuvainen isän suorittamasta ammattitutkinnosta. Lyhimmän pelastusalan koulutuksen³⁶⁰ hankkineiden päälliköiden perheistä noin 42 prosenttia oli sellaisia, että vähintään yksi lapsi oli hakeutunut pelastusalalle, kun muiden pelastusalan tutkinnon suorittaneiden perheistä vastaava uranvalinta oli tehty vain joka viidennessä perheessä ($p=0,023$). Tähän on useitakin mahdollisia syitä. Ensinnäkin pelastusalan alimman tutkinnon suorittaneet päälliköt työskentelevät yleensä pienillä ja syrjäisillä paikkakunnilla, joissa koulutustarjonta on vähäistä ja palokunnan tarjoamat harrastusmahdollisuudet keskeisemmässä asemassa kuin suuremmilla paikkakunnilla. Edelleen koulutus on tunnetusti periytyvää: hyvin koulutetut, suurten paikkakuntien palopäälliköt rinnastuvat lähinnä ylempiin toimihenkilöihin, joiden lapset valikoituvat keskimääräistä useammin akateemisille koulutusreiteille. Pelastusalalla akateemista tutkintoa ei kuitenkaan ole voinut suorittaa. Heikommin koulutetut, pienten paikkakuntien palopäälliköt ovat sosio-ekonomiselta asemaltaan hieman alemmalla tasolla.

³⁵⁷ Vertailussa on useita epävarmuustekijöitä: palopäälliköiden tapauksessa kysyttiin isiltä heidän lastensa ammatteja, Vartola ja af Ursin puolestaan menettelivät päinvastoin eli kysyivät lapsilta heidän isiensä ammatteja. Lisäksi palopäälliköiden lasten määrä ei ole tiedossa vaan se on johdettu keskimääräisestä perhekoosta.

³⁵⁸ Pelastusalalla naisia on huomattavassa määrin ainoastaan hätäkeskuspäivystäjinä, joista he tosin muodostavat selvän enemmistön. Virassa olevia naispuolisia palopäälliköitä ja pelastajia oli tutkimuksen tekoheikellä (syksy 1998) molempia ainoastaan yksi.

³⁵⁹ Luvussa ovat pelastusalan viroissa olevien lisäksi kyselyhetkellä koulutuksessa olleet sekä sivutoimiset pelastusalan työntekijät.

³⁶⁰ Tässä viitataan maalaiskuntien palopäällistötutkinnon tai alipäällistötutkinnon suorittaneisiin.

Tämän seurauksena heidän lapsensa valikoituvat keskimääräistä useammin ammatilliselle koulutusreitille, jolle pelastusalan tutkinnot ovat sijoittuneet.³⁶¹

7.4 Tiivistelmä palopäällikön työurasta

Palopäällikön tehtäviin siirryttiin yleensä pelastusalan sisältä tai yksityissektorin palveluksesta. Julkisen sektorin kokemusta palopäälliköillä oli hyvin niukasti. Rekrytointitilanteessa sopivuus ja koulutus olivat kutakuinkin yhtä tärkeitä valintakriteereitä ja hyvä työsuoritus, koulutus sekä sosiaaliset taidot olivat puolestaan tärkeimmät uralla etenemiseen vaikuttavat tekijät. Taulukossa 15 on eritelty yksityiskohtaisemmin palopäällikön työuraan vaikuttavia tekijöitä.

TAULUKKO 15: Palopäälliköiden työuraan vaikuttavat tekijät.

Selitettävä	Tilastollisesti merkitsevästi selittävä
1. Kodin vaikutus uranvalintaan	- pelastusalan työkokemus
2. Työhistoria	
- työkokemuksen yhteismäärä	- viranhoitokunnan asukasluku - viranhoitokuntien lukumäärä
- pelastusalan työkokemuksen määrä	- palokuntamuoto - aluepalopäällikköstatus - tutkinto - viranhoitokunnan sijainti - virkaikä - viranhoitokuntien lukumäärä
- yksityissektorin työkokemuksen määrä	- palokuntamuoto - tutkinto
- yrittäjäkokemuksen määrä	- palokuntamuoto - virkaikä
3. Palopäälliköksi rekrytoituminen	
- koulutus	- tutkinto - pelastusalan työkokemus
- työkokemus	- aikaisempi palopäällikkökokemus - palokuntamuoto - pelastusalan työkokemus - ikä

³⁶¹ Kivinen & Rinne 1995, 42 – 54.

- henkilösuhteet	- poliittinen kanta - aluepalopäällikköstatus
- sattuma	- pelastusalan työkokemus - aikaisempi palopäällikkökokemus - viranhoitokunnan asukasluvu
- poliittiset tekijät	- aikaisempi palopäällikkökokemus - virkaikä - ikä - poliittinen kanta
4. Uralla eteneminen	
- työsuoritus	- aluepalopäällikköstatus - palokuntamuoto
- sosiaaliset taidot	- aluepalopäällikköstatus
- henkilösuhteet	- ikä - virkaikä
- etenemishalu	- viranhoitokunnan asukasluvu
5. Tehtävään sitoutuminen	- palokuntamuoto - pelastusalan työkokemus - ikä
6. Ammatin periytyvyys	- tutkinto

Parhaiten palopäällikön työuraa selitti palokuntamuoto. Vakinaisten palokuntien päälliköillä oli enemmän pelastusalan työkokemusta, mutta vähemmän yksityissektori- ja yrittäjäkokemusta kuin virkaveljillään. Edelleen vakinaisten palokuntien päälliköt korostivat kollegoitaan enemmän työkokemusta rekrytointiperusteena, työsuoritusta uralla etenemisessä ja olivat vielä muita sitoutuneempia tehtäväänsä. Palokuntamuodon lisäksi vastaajien käsityseroja työurasta selittivät monipuolisesti ikä ja virkaikä, tutkinto, aluepalopäällikköstatus, pelastusalan työkokemus³⁶² viranhoitokuntien asukasluvu ja aikaisempi palopäällikkökokemus. Hajanaista vaikutusta oli vielä viranhoitokunnan sijainnilla ja lukumäärällä sekä vastaajan poliittisella kannalla.

Työuraltaan palopäälliköt rinnastuvat kitkatta professionaaleihin. Palopäällikön tehtävä on joko pelastushallinnon uraketjun pää, tai vaihtoehtoisesti palopäällikön tehtäviin voidaan siirtyä kokonaan muista tehtävistä. Käytännössä päälliköiden rekrytointi täysin alan ulkopuolelta on tyrehtymässä. Palopäällikön tehtävistä ei kuitenkaan enää

³⁶² Pelastusalan työkokemus on sekä selittävä että työhistorian osalta selitettävä tekijä

etenemismahdollisuuksia³⁶³ juuri ole, eli ura palopäällikkönä on lähes väistämättä professioille tyypillisen horisontaalinen.

Palopäällikön virkaan hakeudutaan yleensä tietoisien pitkän harkinnan jälkeen, ja sattumalla on vain marginaalinen merkitys uranvalinnassa, mikä on tyypillinen piirre professionaalien ammatillisille valinnoille³⁶⁴. Professionaalien työuria leimaa vielä poikkeuksellisen vahva sitoutuminen omaan ammattiin: palopäälliköistä noin kaksi kolmasosaa ei ole missään uransa vaiheessa edes harkinnut alanvaihtoa, ja tässäkin suhteessa palopäälliköiden käyttäytyminen muistuttaa julkisen sektorin professionaalien uraorientoitumista Suomessa³⁶⁵.

Pelastusalan ammatin periytymistä on Suomessa vaikea verrata muihin ammatteihin alan vinon sukupuolirakenteen vuoksi. Näyttää kuitenkin siltä, että pelastusalan ammatin periytyminen palopäällikköisältä lapselle oli Suomessa samaa luokkaa kuin professioammattaja koskevissa kansainvälisissä vertailutiedoissa ja ammatin periytyminen isältä pojalle oli jopa todennäköisempää kuin professioammateissa yleensä.

³⁶³ Kuitenkin kunnallishallinnossa suurempaan kuntaan siirtymisen voitaneen tulkita uralla etenemiseksi, vaikka hierarkkinen asema säilyy samana.

³⁶⁴ Professionaalien ammatillisista valinnoista laajemmin, ks. Pavallo 1971, luku 3.

³⁶⁵ Professionaalien uraketjuista laajemmin, Haapakorpi 1998.

”Professional work is defined as specialized work, that cannot be performed mechanically because the contingencies of its tasks vary so greatly from one another that the worker must exercise considerable discretion to adapt his knowledge and skill to each circumstance in order to work successfully.”³⁶⁶

8. Palopäällikön työ

Professiotutkimus on alusta asti ollut leimallisesti työn tutkimusta, eikä edes 1970-luvun alussa tapahtunut paradigmanmuutos funktionalistisesta kriittiseen professiotutkimukseen muuttanut tilannetta; työ ja ammatti säilyivät tutkimuksen keskiössä.³⁶⁷ Professionaalien työ itsessään on haastavaa ja edellyttää tekijältään monipuolista taito-tietoa³⁶⁸. Yleensä professionaalit ovat hyvin sitoutuneita omaan työhönsä, eivätkä heidän ajankäytössään työ ja vapaa-aika ole yhtä eriytyneitä toisistaan kuin useimmissa muissa ammateissa. Tyypillistä professionaaleille on myös sisäsyntyinen työmotivaatio: työtä tehdään työn itsensä vuoksi eikä niinkään ulkoisten palkkioiden motivoimana.³⁶⁹ Toisaalta voimakas sitoutuminen palkitaan professioiden poikkeuksellisen tehokkaalla kyvyllä vaikuttaa oman työnsä sisältöön³⁷⁰.

8.1 Työn sisältö

Palopäälliköiden työn sisältöä selvitettiin kahdesta näkökulmasta: toisaalta selvitettiin, mitä palopäälliköt pitävät tärkeimpinä tehtävinään, ja toisaalta kartoitettiin, mihin tehtäviin he käyttävät työaikansa.

³⁶⁶ Freidson 1999, 119.

³⁶⁷ Abbott 1988, 6; Konttinen 1991, 14.

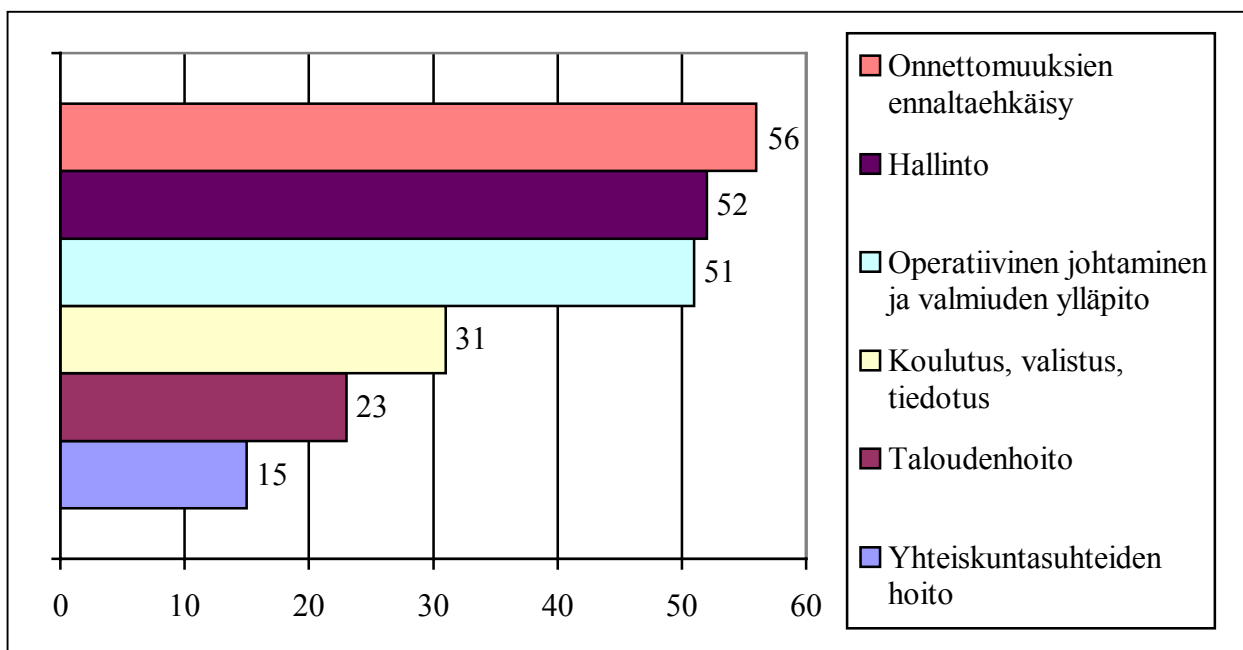
³⁶⁸ Conze & Kocka 1992, 18.

³⁶⁹ Elliott 1972, 137.

³⁷⁰ Ks. esimerkiksi Collins 1990b, 24 – 26.; Freidson 1994, 71 – 72.

8.1.1 Tärkeimmät tehtävät

Kyselylomakkeessa palopäälliköitä pyydettiin luettelemaan, mitkä ovat heidän kolme tärkeintä tehtäväänsä (kysymys 1). Seuraavassa palopäällikön tehtävät on ryhmitelty kuuteen luokkaan ja järjestetty sen perusteella, kuinka suuri osa palopäälliköistä on asettanut kyseisen tehtävän kolmen tärkeimmän tehtävän joukkoon (kaavio 24).

Kaavio 24: Palopäällikön tärkeimmät tehtävät (%).

Selvästi tärkeimpinä tehtävinä palopäälliköt pitivät onnettomuuksien ennaltaehkäisyä, hallintotehtäviä sekä operatiivista johtamista ja valmiuden ylläpitoa, jotka yli puolet vastaajista asetti kolmen tärkeimmän tehtävän joukkoon. Eniten mainintoja tärkeimpiä tehtäviä kysyttäessä sai **onnettomuuksien ennaltaehkäisy**. Käsitteisiin ennaltaehkäisyn tärkeydestä vaikutti ensinnäkin palokuntamuoto: lähes kaksi kolmasosaa puolivakinaisten palokuntien päälliköistä ja selvästi yli puolet sopimuspalokuntien varassa operoivien kuntien päälliköistä asetti ennaltaehkäisyn kolmen tärkeimmän tehtävän joukkoon, mutta vakinaisten palokuntien päälliköistä vain 35 % ($p=0,002$). Havaintoa tukevat viranhoitokunnan asukaslukuun ($p=0,000$) ja aluepalopäällikköstatukseen ($p=0,002$) perustuvat ryhmittelyt, joissa vakinaisten palokuntien päälliköille ominaiset luokat erosivat selvästi vertailuryhmistään. Erot selittynevät sillä, että vakinaisissa palokunnissa on onnettomuuksien ennaltaehkäisyn selvästi työllistävintä osa-aluetta eli palotarkastusten tekemistä varten

mahdollista palkata pelkästään tähän tehtävään erikoistunutta työvoimaa. Sen sijaan muissa palokuntamuodoissa myös palotarkastusten tekeminen yleensä kuuluu palopäällikön tehtäviin.

Hallintotehtävät³⁷¹ nosti kolmen tärkeimmän tehtävän joukkoon 52 % vastaajista. Vastaajien käsitykset hallintotehtävien tärkeydestä olivat hyvin yhtenäisiä, eivätkä edes sellaiset palopäälliköt, joiden toimialueeseen kuuluu useampi kuin yksi kunta, pitäneet hallintotehtäviä muita tärkeämpinä.

Noin puolet (51 %) vastaajista sisällytti **operatiivisen johtamisen ja valmiuden ylläpidon** kolmen tärkeimmän tehtävän joukkoon. Myös operatiivisten tehtävien tärkeydestä palopäälliköt olivat hyvin yksimielisiä; kuitenkin viranhoitokunnan asukasluku erotteli vastaajajoukkoa tilastollisesti merkitsevästi ($p=0,022$). Selvästi oman ryhmänsä muodostivat keskikokoisten kuntien (5000 – 7999 asukasta) päälliköt, joista 72 % nosti operatiiviset tehtävät kolmen tärkeimmän tehtävän joukkoon, kun muissa kuntakokoluokissa heidän määränsä vaihteli 42:sta 54:ään prosenttiin. Operatiivisen johtamisen ja valmiuden ylläpidon korostuminen keskikokoisten kuntien päälliköiden toimenkuvassa selittynee riskien ja käytettävissä olevien voimavarojen epätasapainolla. Keskikokoisissa kunnissa riskikohteita on oleellisesti enemmän kuin pienissä kunnissa, mutta operatiivinen toiminta perustuu puolivakinaisiin- ja sopimuspalokuntiin. Kärjistäen asian voi ilmasta siten, että keskikokoisissa kunnissa riskit muistuttavat liian usein isojen kuntien riskejä, mutta voimavarat pienien kuntien voimavaroja.

Kaiken kaikkiaan tärkeimmistä tehtävistä operatiivisten ja hallintotehtävien keskinäinen järjestys oli yllättävä. Etukäteen olisi olettanut, että palokuntien ydintehtävä - operatiivinen johtaminen ja valmiuden ylläpito - olisi noussut hallintotehtäviin verrattuna paremmin esiin.

Lähes kolmasosa (31 %) vastaajista piti **koulutus-, valistus- ja tiedotustehtäviä (K-V-T)** kolmen tärkeimmän tehtävän joukkoon kuuluvina. Erityisen voimakkaasti K-V-T -tehtävät kuuluivat puolivakinaisten ja sopimuspalokuntien varassa toimivien kuntien päälliköiden toimenkuviin; heistä 38 % mainitsi tämän tehtäväpiiriin tärkeimpien tehtävien joukossa, kun taas vakinaisten palokuntien päälliköistä ainoastaan 4 % ($p=0,000$). Vakinaisten palokuntien päälliköille tyypilliset luokat erottuivat myös aluepalopäällikköstatukseen ($p=0,000$) ja

viranhoitokunnan asukaslukuun ($p=0,000$) perustuvissa ryhmittelyissä. Vastaajien arvioihin K-V-T tehtävien tärkeydestä vaikutti käänteisesti myös suoritettu tutkinto: mitä korkeampitasoisen pelastusalan tutkinnon vastaaja oli suorittanut, sitä pienemmäksi muodostui K-V-T -tehtävien merkitys ($p=0,028$)³⁷². Onnettomuuksien ennaltaehkäisyn tavoin havaitut erot selittynevät lähinnä vakinaisten palokuntien muita palokuntia pidemmälle viedyllä työnjaolla.

Taloudellisten toimintaedellytysten turvaaminen kuului lähes joka neljännen vastaajan mielestä kolmen tärkeimmän tehtävän joukkoon. Taloustehtävien painoarvo riippui johdonmukaisesti viranhoitokunnan asukasluvusta. Kunnissa, joissa asukasluku oli 15 000 tai enemmän, yli puolet (51 %) vastaajista sisällytti taloudellisten toimintaedellytysten turvaamisen kolmen tärkeimmän tehtävän listalle. Pienemmissä kunnissa toimintaedellytysten turvaamisen painoarvo laski trendinomaisesti alaspäin, ja alle 3000 asukkaan kunnissa sen asetti kolmen tärkeimmän tehtävän ryhmään enää 8 % vastaajista ($p=0,000$). Suurten kuntien päälliköille ominaiset ryhmät erottuivat myös palokuntamuotoon ($p=0,000$), aluepalopäällikköstatukseen ($p=0,000$) ja vastaajan ammattitutkintoon ($p=0,003$) perustuvissa jaotteluissa. Erikoista kyllä, taloudellisten toimintaedellytysten turvaaminen ei korostunut perinteisesti vaikeimmassa taloudellisessa asemassa olevissa Itä-Suomen ja Lapin palokunnissa.

Yhteiskuntasuhteiden hoidolla tarkoitetaan suhteita muihin viranomaisiin, kunnan luottamusmiehiin ja virkamiesjohtoon sekä kuntalaisten mielipiteiden muokkaamista pelastustoimelle edulliseen suuntaan. Yhteiskuntasuhteiden hoitoa tarkasteltaessa palokuntamuoto oli ratkaisevassa asemassa. Vakinaisten palokuntien päälliköistä vajaa kolmannes (32%) piti yhteiskuntasuhteiden hoitoa yhtenä kolmesta tärkeimmästä tehtävästä kun puolivakinaisten palokuntien päälliköistä heitä oli 13 % ja sopimuspalokuntien varassa toimivien kuntien päälliköistä vain 6 % ($p=0,000$). Havaintoa tukee vakinaisten palokuntien päälliköille tyypillisten luokkien selvä erottuminen viranhoitokunnan asukaslukuun ($p=0,000$), aluepalopäällikköasemaan ($p=0,002$) sekä suoritettuun tutkintoon ($p=0,021$) perustuvissa jaotteluissa. Suurilla paikkakunnilla teollisuus-, liike-elämä ja julkisvallan

³⁷¹ Hallintotehtävät kattavat hyvin laajan kentän mekaanisista toimistorutiineista ja ”paperityöstä” monimutkaiseen henkilöstö- ja taloushallintoon asti.

³⁷² Ääriarvoina palomestarin tutkinnon suorittaneet, joista 18 % nosti K-V-T tehtävät kolmen tärkeimmän tehtävän joukkoon, ja alipäällystötutkinnon suorittaneet, joista K-V-T tehtäviä painottavia löytyi yli kaksi kertaa enemmän (45 %).

laitokset ovat palokunnan keskeisiä asiakkaita, joihin on pidettävä yhteyttä. Myös puoluekannalla oli selvä vaikutus yhteiskuntasuhteiden hoidon painottamiseen. Tärkeimpänä yhteiskuntasuhteiden hoitoa pitivät kokoomuksen kannattajat, joista 29 % koki sen yhdeksi tärkeimmistä tehtävistään, sekä SDP:n tukijat, joista samalla tavalla suhtautuvia oli 18 %. Sekä kokoomus että SDP ovat tunnetusti vahvoja kuntapuolueita suurilla paikkakunnilla. Muiden puolueiden kannattajista vastaava osuus vaihteli 7:stä 12:sta prosenttiin. Poliittisesti passiivisista yksikään ei maininnut yhteiskuntasuhteiden hoitoa kolmen tärkeimmän tehtävän ryhmässä ($p=0,002$).

Noin 23 % vastaajista mainitsi kolmea tärkeintä tehtävää kysyttäessä jonkin **muun tehtävän**. Eniten mainintoja saivat oman organisaation kehittäminen (12 mainintaa), julkisuuskuvan ylläpito (10 mainintaa) sekä VPK-toiminnan ylläpito (9 mainintaa). Tosin tarvetta julkisuuskuvan parantamiseen saattoi ylikorostaa kyselyn ajankohta (syksy 1998), jota sävyttivät pelastusalan pitkien lakkojen aiheuttamat imagotappiot.

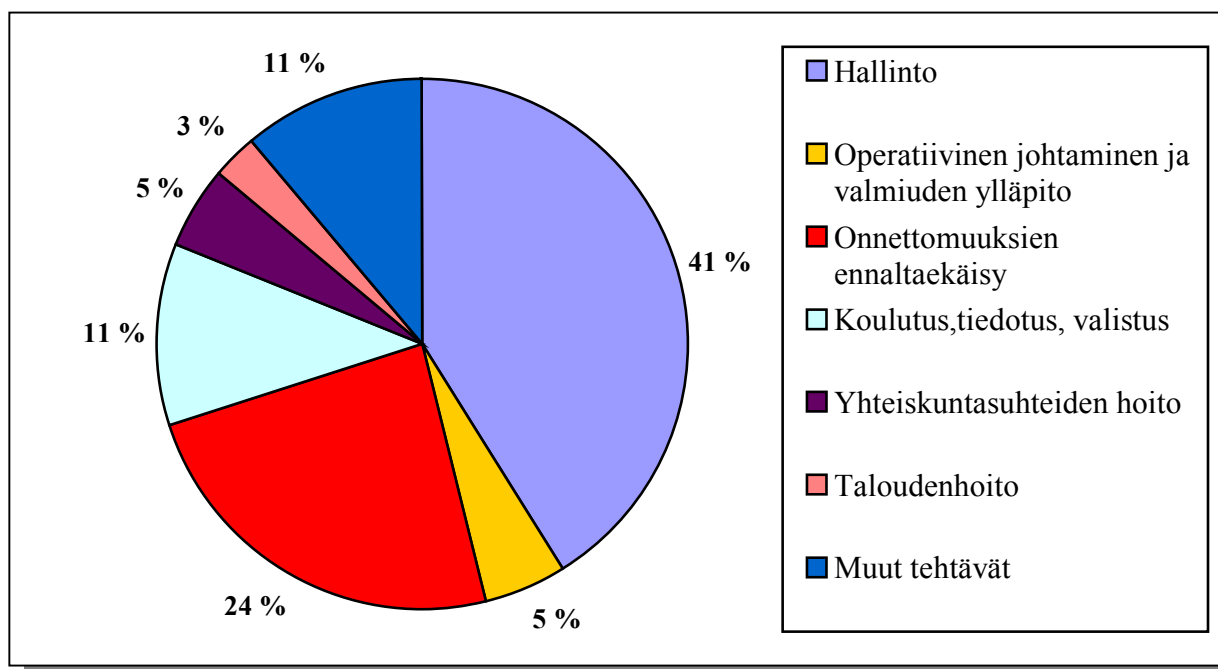
Työn sisällöstä käsin katsottuna palopäälliköitä erottelee parhaiten viranhoitokunnan asukasluku (taulukko 16). Kollegoihinsa verrattuna suurten kuntien päälliköt eivät pitäneet onnettomuuksien ennaltaehkäisyä yhtä tärkeinä, mutta toisaalta he korostivat muita enemmän taloudellisten toimintaedellytysten turvaamisen ja yhteiskuntasuhteiden hoidon merkitystä. Operatiivisen johtamisen ja valmiuden ylläpidon osalta muusta joukosta erottuivat keskikokoisten kuntien päälliköt, jotka pitivät tätä tehtävää selvästi virkaveljiään tärkeämpänä. Asukasluvun ohella vastaajien käsityksiin palopäällikön tärkeimmistä tehtävistä vaikuttivat palokuntamuoto, aluepalopäällikköstatus, ammattitutkinto sekä vastaajan poliittiset mielipiteet.

TAULUKKO 16: Vastaajien käsityksiin palopäällikön tärkeimmistä tehtävistä vaikuttavat tekijät.

Selitettävä	Selittävä
- onnettomuuksien ennaltaehkäisy	- palokuntamuoto - viranhoidokunnan asukasluku - aluepalopäällikköstatus
- operatiivinen johtaminen ja valmiuden ylläpito	- viranhoidokunnan asukasluku
- koulutus, valistus ja tiedotus	- palokuntamuoto - viranhoidokunnan asukasluku - aluepalopäällikköstatus - tutkinto
- taloudellisten toimintaedellytysten turvaaminen	- viranhoidokunnan asukasluku - palokuntamuoto - aluepalopäällikköstatus - tutkinto
- yhteiskuntasuhteiden hoito	- palokuntamuoto - viranhoidokunnan asukasluku - aluepalopäällikköstatus - tutkinto - puoluekanta

8.1.2 Työajan käyttö

Palopäälliköiden ajankäyttöä kysyttiin avoimella taulukolla, johon heitä pyydettiin merkitsemään prosentteina millaisiin tehtäviin he käyttävät työaikansa normaalina 8-tuntisena työpäivänä (kysymys 2). Vastaajilla oli selviä vaikeuksia tulkita, mitä tarkoitetaan normaalilla työpäivällä; yleinen kommentti oli, ettei normaalia työpäivää ole olemassakaan. Näillä varauksilla palopäälliköiden työajankäyttö näyttää seuraavanlaiselta (kaavio 25):

Kaavio 25: Palopäälliköiden ajankäyttö (%).³⁷³

Selvästi eniten aikaa vievä tehtävä on palokunnan **hallinnon hoitaminen**³⁷⁴. Kuten saattoi odottaakin, hallintotehtävät ovat erityisen työllistäviä sellaisille palopäälliköille, jotka ovat vastuussa useamman kuin yhden kunnan palotoimesta. He käyttivät työajastaan lähes puolet (47 %) hallintotehtäviin kun muut palopäälliköt selvisivät 39 prosentilla ($p=0,006$). Myös kuntakoko vaikutti selvästi hallintotehtävien määrään: alle 3000 asukkaan kuntien päälliköt käyttivät työajastaan 32 % hallintotehtäviin kun keskikokoisissa ja suurissa kunnissa hallinnointiin käytettävä aika ylitti 40 prosentin rajan ($p=0,003$). Pienissä kunnissa palopäällikkö on usein ainoa pelastustoimen päätoiminen virkamies, mikä käytännössä eliminoi pelastustoimen sisäiset hallintotehtävät. Lisäksi palopäällikön äidinkielellä oli tilastollisesti merkitsevä ($p=0,002$)^{MW} vaikutus hallintotehtäviin käytettävään aikaan. Muut kuin suomenkieliset käyttivät hallintotehtäviin 57 % työajastaan ja suomenkieliset päälliköt vain 40 %. Ero selittynee ainakin osaksi sillä, että kaksikielisen asiakaskunnan palveleminen väistämättä lisää hallintotehtävien määrää.

³⁷³ Vertaa Niitamo 1993, 6.

³⁷⁴ Vastauslomakkeista oli nähtävissä selvää ärtymystä hallintotehtävien suureen määrään. Tämä ilmeni esimerkiksi provokatiivisina vastauksina, joissa hallintotehtäville annettiin 100 prosenttinen osuus työajasta tai hallintotehtäviin viitattiin negatiivisilla ilmauksilla kuten ”pakolliset paperityöt” tai ”byrokratian pyöritys”.

Hallintotehtäviin käytettyä aikaa selitti myös viranhoitokunnan asukasluvun ja vastaajan äidinkielen yhteisvaikutus ($p=0,040$)³⁷⁵. Alle 8000 asukkaan kunnissa palopäälliköt käyttivät hallintotehtäviin kutakuinkin yhtä paljon aikaa äidinkielestä riippumatta. Sen sijaan yli 8000 asukkaan kunnissa muunkieliset päälliköt käyttivät hallintotehtäviin huomattavasti enemmän työaikaansa kuin suomenkieliset kollegansa. Muuta kuin suomea äidinkielenään puhuvia vakinaisten palokuntien päälliköitä oli kyselyhetkellä virassa vain kuusi, ja tämä on johtanut luottamus- ja edustustehtävien kasaantumiseen.

Onnettomuuksien ennaltaehkäisyyn vastaajat käyttivät työajastaan noin neljäsosan. Käytetty aika riippuu selvimmin palokuntamuodosta: vakinaisten palokuntien päälliköt käyttivät ennaltaehkäisyyn 11 % työajastaan, puolivakinaisten palokuntien päälliköt yli kaksi kertaa niin paljon (24%) ja sopimuspalokuntien päälliköt lähes kolme kertaa enemmän (30 %) ($p=0,000$)^{KW}. Vakinaisten palokuntien päälliköille tyypilliset luokat erosivat omiksi ryhmikseen myös asukasluokan ($p=0,000$)³⁷⁶, aluepalopäällikköstatukseen ($p=0,000$)³⁷⁷ ja tutkintoon ($p=0,000$)^{KW 378} perustuvissa ryhmittelyissä. Palokuntamuotoon perustuvat erot johtunevat siitä, että vakinaisissa palokunnissa ennaltaehkäisy kuuluu pääasiassa päätoimisille palotarkastajille. Edelleen päällystökokemuksen karttuminen lisää johdonmukaisesti intoa panostaa onnettomuuksien ennaltaehkäisyyn: alle kymmenen vuotta palopäällikkönä toimineet käyttivät työajastaan ennaltaehkäisyyn 19 % kun vastaava luku tätä pidempään virkaansa hoitaneilla palopäälliköillä oli 27 % ($p=0,003$). Oman ryhmänsä muodostivat vielä päälliköt, joilla ei ollut pelastusalan kokemusta ennen palopäälliköksi ryhtymistä. He käyttivät työajastaan lähes kolmasosan (30 %) ennaltaehkäisyyn kun heidän kollegansa selvisivät noin 20 prosentin työaikapanostuksella ($p=0,000$)^{KW}. Sekä virkaiältään vanhimmat että ilman pelastustoimen kokemusta palopäälliköiksi ryhtyneet toimivat yleensä muissa kuin vakinaisissa palokunnissa, ja usein kunnan ainoana päällystökoulutuksen saaneena virkamiehenä, mikä väistämättä laajentaa toimenkuvaa paloehkäisyn suuntaan.

³⁷⁵ Monisuuntaisen varianssianalyysin edellytykset eivät olleet kaikilta osin voimassa ja tästä syystä tulosta voi pitää vain suuntaa-antavana.

³⁷⁶ Alle 5000 asukkaan kuntien päälliköt käyttävät työajastaan ennaltaehkäisyyn noin kolmanneksen ja suurimman kuntakokoluokan (yli 15 000 asukasta) päälliköt enää vajaat 13 %.

³⁷⁷ Aluepalopäälliköt käyttävät ennaltaehkäisyyn 13 % työajastaan ja muut palopäälliköt kaksi niin paljon.

³⁷⁸ Palomestarit sekä jonkin muun kuin paloalantutkinnon suorittaneet käyttävät ennaltaehkäisyyn karkeasti määritellen puolet vähemmän aikaa kuin muut.

Koulutus, tiedotus ja valistus (K-T-V) vie hyvin tasaisesti runsaat 10 prosenttia palopäälliköiden työajasta. Yllättävästi vastaajan poliittisella kannalla oli vaikutusta K-T-V tehtäviin käytettyyn aikaan. Eniten – noin 15 % työajastaan – K-V-T tehtäviin käyttivät keskustaa ja palopäälliköiden ryhmässä pienpuolueita³⁷⁹ äänestäneet. Keskiryhmään kuuluivat poliittisesti passiiviset sekä SDP:n tukijat, jotka käyttivät vajaat 10 prosenttia työajastaan K-V-T tehtäviin. Vähiten työajastaan näihin tehtäviin käyttivät kokoomuksen (7 %) sekä ruotsalaisen kansanpuolueen (6 %) kannattajat ($p=0,008$)^{KW}. Mielenkiintoista on erityisesti RKP:n tukijoiden vähäinen innostus K-V-T tehtäviin. Tämä voi johtua esimerkiksi ruotsinkielisen tukimateriaalin vähäisyydestä tai ruotsinkielisen koulutus- ja tiedottamiskurssituksen puutteesta.

Yhteydenpitoon viranomaisten, kunnan luottamusmiesten ja muiden sidosryhmien kanssa palopäälliköt käyttivät työajastaan noin viisi prosenttia. Muita enemmän yhteydenpitoon panostivat yli 15 000 asukkaan kuntien palopäälliköt, jotka käyttivät tähän työhön yli 10 prosenttia työajastaan. Muissa kuntakokoluokissa vastaava osuus työajasta vaihteli kahdesta viiteen prosenttiin ($p=0,001$)^{KW}. Suurille kunnille ominaiset luokat erosivat samansuuntaisesti ja kutakuinkin yhtä selvästi myös palokuntamuotoon ($p=0,001$)^{KW}, tutkintoon ($p=0,000$)^{KW} sekä aluepalopäällikköstatukseen ($p=0,008$) perustuvissa jaotteluissa. Suurilla paikkakunnilla potentiaalisia asiakkaita ja yhteistyökumppaneita on paljon, mikä näyttää lisäävän painetta sidosryhmätyöhön. Yhteydenpitoon käytettyyn aikaan vaikutti selvästi vielä vastaajan poliittinen kanta: RKP:n tukijat eivät käyttäneet yhteydenpitoon aikaa lainkaan, poliittisesti passiiviset 2 % ja keskustapuolueen äänestäjät 3 %. Muiden puolueiden kannattajilla yhteydenpitoon käytetty aika vaihteli seitsemästä yhdeksään prosenttiin ($p=0,017$)^{KW}. Jälleen huomio kiinnittyy erityisesti kuntiin, joiden palopäällikkö tukee RKP:a. Nämä kunnat näyttävät olevan saarekkeita, joista ulospäin suuntautuvia kanavia on aivan liian vähän.

Myös **operatiiviseen johtamiseen ja valmiuden ylläpitoon** palopäälliköt käyttivät noin viisi prosenttia työajastaan. Operatiiviseen toimintaan panostaminen oli tasavahvaa, eikä vastaajajoukosta löytynyt tilastollisesti merkitseviä eroja.

Taloudenhoitoon vastaajat panostivat työajastaan vain kolme prosenttia. Taloustehtävissä vakinaisten palokuntien päälliköiden ajankäyttö eroaa hyvin voimakkaasti heidän

³⁷⁹ Tässä Vasemmistoliitto, vihreät, Nuorsuomalaiset, Kristillinen liitto, Perustuslaillinen puolue sekä

kollegoittensa ajankäytöstä: vakinaisten palokuntien päälliköt käyttivät työajastaan keskimäärin 8 % taloudenhoitoon, kun puolivakinaisissa palokunnissa vastaava luku oli 2 % ja sopimuspalokuntien varassa operoivissa kunnissa alle yhden prosentin ($p=0,000$)^{KW}. Vakinaisille palokunnille tyypilliset luokat muodostivat omat ryhmänsä myös viranhoidokunnan asukaslukuun ($p=0,000$)^{KW}, aluepalopäällikköstatukseen ($p=0,011$) sekä ammattitutkintoon ($p=0,001$)^{KW} perustuvissa jaotteluissa. Voinee väittää, että pienimmissä kunnissa pelastustoimen kulut oli jo ennen 1990-luvun kunnallistalouden leikkauksia karsittu niin minimiin, ettei lakisääteisistä tehtävistä tinkimättä ole pelastustoimen kuluja voitu alentaa. Edellisten lisäksi taloudenhoitoon käytettyyn aikaan vaikutti pelastusalan kokemus ennen palopäälliköksi ryhtymistä. Yli kymmenen vuoden uran pelastustoimessa ennen palopäälliköksi ryhtymistä tehneet vastaajat käyttivät työajastaan neljä prosenttia taloudenhoitoon, yhdestä kymmeneen vuoteen ennen nimittämistä alalla toimineet kaksi prosenttia ja ilman alan kokemusta päällikönviran vastaanottaneet alle prosentin ($p=0,010$)^{KW}. Ilman pelastusalan kokemusta päälliköiksi ryhtyneet ovat yleensä myös heikoimmin koulutettuja, ja on perusteltua epäillä, että heillä voi olla puutteelliset tiedot taloushallinnon perusteista.

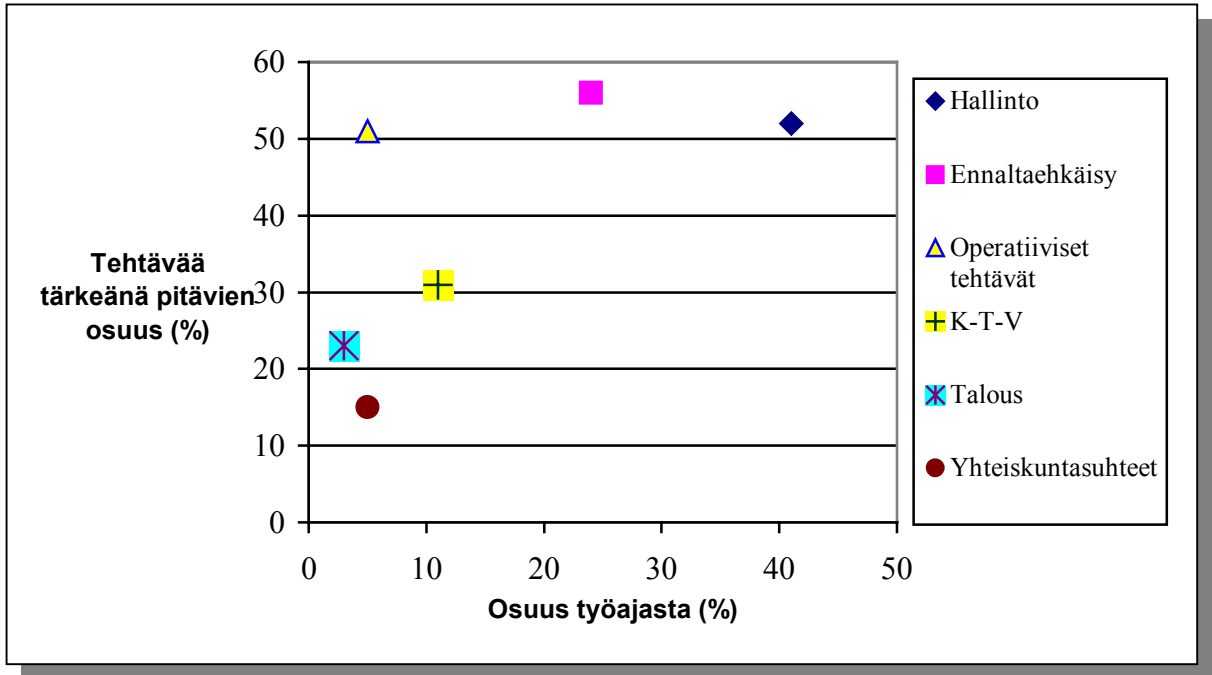
Muihin tehtäviin palopäälliköt käyttivät 11 prosenttia työajastaan. Muista tehtävistä eniten mainintoja saivat kaluston hankintaan ja huoltoon kuuluvat tehtävät sekä hyvin yleisluonteiset maininnat kuten ”suunnittelu” tai ”johtaminen”, joita oli mahdotonta ryhmitellä tarkemmin. Lisäksi työsuojelu näyttää olevan sivuluonteinen tehtävä, joka liittyy useiden palopäälliköiden toimenkuvaan ja vaatii runsaasti työaika.

Myös työajan käytön perusteella vastaajia erottelee parhaiten viranhoidokunnan asukasluku (taulukko 17). Suurten kuntien päälliköiden toimenkuvissa korostuivat hallintotehtävät, yhteydenpito sidosryhmien kanssa sekä taloushallinnon tehtävät ja pienten kuntien päälliköt painottivat puolestaan onnettomuuksien ennaltaehkäisyä ajankäytössä. Asukasluvun lisäksi palopäälliköiden ajankäyttöön vaikuttivat voimakkaasti tutkinto, palokuntamuoto, aluepalopäällikköstatus, ja pelastusalan kokemuksen määrä. Hieman vaikutusta oli myös viranhoidokuntien lukumäärällä, vastaajan äidinkielellä, virkaiällä ja puoluekannalla.

TAULUKKO 17: Palopäälliköiden työajan käyttöön vaikuttavat tekijät.

Selitettävä	Tilastollisesti merkitsevästi selittävä
- hallinto	- viranhoitokuntien lukumäärä - viranhoitokunnan asukasluku - vastaajan äidinkieli
- onnettomuuksien ennaltaehkäisy	- palokuntamuoto - viranhoitokunnan asukasluku - aluepalopäällikköstatus - virkaikä - pelastusalan kokemus - tutkinto
- koulutus, tiedotus ja valistus	- puoluekanta
- yhteydenpito viranomaisiin, kunnan luottamusmiehiin ja muihin sidosryhmiin	- viranhoitokunnan asukasluku - palokuntamuoto - tutkinto - aluepalopäällikköstatus - puoluekanta
- taloudenhoito	- palokuntamuoto - viranhoitokunnan asukasluku - aluepalopäällikköstatus - tutkinto - pelastusalan kokemus

Seuraavassa on yhdistetty tehtävän tärkeydestä annetut arviot sekä tehtävään käytetty aika samaan kaavioon. X-akseli kuvaa kyseisen tehtävän %-osuutta työajasta ja y-akseli, kuinka suuri osa palopäälliköistä on asettanut kyseisen tehtävän kolmen tärkeimmän tehtävän joukkoon (kaavio 26).

Kaavio 26: Palopäälliköiden tärkeimmät tehtävät ja ajankäyttö.

Sekä tärkeitä että aikaa vieviä tehtäviä ovat hallinto ja onnettomuuksien ennaltaehkäisy. Mitä pienemmästä kunnasta on kyse, sitä voimakkaammin korostuu ennaltaehkäisy. Kuntakoon kasvaessa hallinnointi syrjäyttää ennaltaehkäisyn. Ennako-olettamusten vastaisesti operatiivisia tehtäviä pidettiin vasta kolmanneksi tärkeimpänä tehtävänä, ja toiminnan luonteen vuoksi työaika operatiivisiin tehtäviin kuluu vain vähän.

Koulutus, valistus ja tiedotus (K-V-T) tehtävät koetaan tärkeiksi erityisesti puolivakinaisissa ja sopimuspalokunnissa ja niissä myös käytetään K-V-T tehtäviin paljon työaika. Vakinaisten palokuntien päälliköiden näkökulmasta nämä tehtävät eivät saa samanlaista painoarvoa, vaan työpanosta suunnataan heille tärkeämpään yhteiskuntasuhteiden hoitoon.

Selvin ero tehtävän tärkeyden ja siihen käytetyn ajan välillä on taloudellisten toimintaedellytysten turvaamiseen liittyvissä tehtävissä. Taloudenhoitoon kuuluvia tehtäviä vastaajat pitivät kyllä varsin tärkeinä, mutta työaika he uhraavat näihin tehtäviin suhteettoman vähän.

8.2 Palopäälliköltä vaadittavat tiedot, taidot ja henkilökohtaiset ominaisuudet

Palopäälliköiden käsityksiä ammattikunnan jäseniltä vaadittavista tiedoista, taidoista ja henkilökohtaisista ominaisuuksista kartoitettiin antamalla heille 15-kohtainen lista, joka sisälsi mielivaltaisessa järjestyksessä tietoja, taitoja ja henkilökohtaisia ominaisuuksia (kysymys 3). Tämän jälkeen heitä pyydettiin arvioimaan niiden tärkeyttä palopäällikölle asteikolla 1-5, jossa 1 merkisi hyvin tärkeää ja 5 merkityksetöntä tietoa, taitoa tai henkilökohtaista ominaisuutta³⁸⁰. Taulukossa 18 tiedot, taidot ja henkilökohtaiset ominaisuudet on järjestetty vastausten keskiarvojen mukaiseen järjestykseen. Keskiarvoista on jätetty pois viisiportaisen asteikon keskimmäisen arvon valinneet vastaajat.

TAULUKKO 18: Palopäälliköltä vaadittavat tiedot, taidot ja henkilökohtaiset ominaisuudet.

Tieto / Taito / Ominaisuus	Keskiarvo
Yhteistyökyky	1,86
Johtamistaito	1,80
Ammattialan tuntemus	1,76
Kyky motivoida alaisia	1,72
Esiintymistaito	1,70
Tasapuolisuus	1,68
Auktoriteetti ja tilanteen hallinta	1,66
Määrätietoisuus	1,58
Kirjallinen ilmaisutaito	1,43
Hallinnon ja juridiikan tuntemus	1,42
Ryhmätyötaito	1,37
Joustavuus	1,35
Tietotekniikan tuntemus	1,04
Rohkeus	1,00
Kielitaito	0,36

³⁸⁰ Tässä vastaukset on koodattu uudestaan siten, että suurin arvo (+2) merkitsee hyvin tärkeää ja pienin (-2) merkityksetöntä piirrettä.

Palopäälliköiden arvioitavaksi annettiin ainoastaan positiivisesti latautuneita tietoja, taitoja ja ominaisuuksia, eli oli jo etukäteen oletettavissa, että vastaukset kasautuvat arviointiasteikon positiiviseen päähän. Arvioitavien asioiden erot muodostuivat pieniksi, ja kielitaitoa lukuun ottamatta kaikkia muita tietoja, taitoja ja ominaisuuksia voi huoletta luonnehtia palopäällikköjen näkökulmasta tärkeiksi.

Tärkeimpinä piirteinä palopäällikölle pidettiin **yhteistyökykyä (ka. 1,86)**. Yhteistyökyvyn merkitykseen vaikutti toisaalta puoluekanta ($p=0,022$)^{KW} toisaalta viranhoitokunnan maantieteellinen sijainti ($p=0,009$)^{KW}. Tärkeimpänä yhteistyökykyä pitivät vastaajajoukossa pienpuolueita³⁸¹ edustavat päälliköt, joista kaikki ($N=13$) pitivät yhteistyökykyä erittäin merkittävänä. Suuremmat puolueet seurasivat lähes tasavälein: kokoomuksen kannattajien keskiarvo oli 1,94; SDP:n 1,88; RKP:n 1,82 ja keskustan 1,79. Poliittisesti passiiviset pitivät yhteistyökyvyn merkitystä hieman muita vähäisempänä (ka. 1,69). Maantieteellisessä jaottelussa yhteistyötä korostettiin eniten kuntarakenteensa vuoksi yhteistyölle hyvän kasvualustan tarjoavassa Länsi-Suomen läänissä (ka. 1,93) ja vähiten Oulun läänissä (ka. 1,69). Muiden läänien päälliköiden vastausten keskiarvot vaihtelivat välillä 1,79 – 1,86.

Johtamistaidon (ka. 1,80) ja ammattialan tuntemuksen (ka. 1,76) merkityksestä vastaajat olivat varsin yksimielisiä, eikä tilastollisesti merkitseviä eroja juuri löytynyt. Ainoastaan viranhoitokunnan asukasluku erotteli tehokkaasti vastaajajoukkoa johtamistaidon suhteen ($p=0,044$)^{KW}. Todennäköisesti vähiten operatiivisiin tehtäviin joutuvien suurimpien³⁸² (ka. 1,75) ja pienimpien³⁸³ (ka. 1,65) kuntien päälliköt eivät antaneet johtamistaidolle aivan yhtä suurta painoa kuin kollegansa, joiden vastausten keskiarvot vaihtelivat välillä 1,85 – 1,87.

Yleisesti ottaen vastaajat olivat harvinaisen yksimielisiä kolmen tärkeimmän valmiuden painoarvosta. Tämä ilmeni toisaalta pieninä keskihajontoina³⁸⁴ ja toisaalta arviointiasteikon kapeana käyttönä: yksikään vastaaja ei pitänyt näitä piirteitä merkityksettöminä tai edes melko merkityksettöminä.

³⁸¹ Tässä vasemmistoliitto, vihreät, nuorsuomalaiset, Kristillinen liitto, Perustuslaillinen puolue sekä Liberaalinen kansanpuolue.

³⁸² Tässä 15 000 asukasta tai enemmän.

³⁸³ Alle 3000 asukkaan kunnat.

³⁸⁴ Keskihajonnat vaihtelivat välillä 0,35 – 0,43.

Kykyä motivoida alaisiaan (ka. 1,72) pitivät alle 45-vuotiaat palopäälliköt huomattavasti tärkeämpänä (ka. 1,80) kuin vanhemmat virkaveljensä (ka. 1,68) ($p=0,033$). Nuorille päälliköille on jo koulutusvaiheessa korostettu motivointia perinteisen käskyttämisen asemesta. Motivointikyvyn painoarvoon vaikutti myös vastaajan puoluekanta: eniten motivointikykyä arvostivat kokoomuksen kannattajat (ka. 1,85), joita seurasivat pienin eroin RKP:n (ka. 1,82), keskustan (ka. 1,67), ja SDP:n (ka. 1,67) tukijat. Muita puolueita äänestäneiden sekä poliittisesti passiivisten vastaajien keskiarvo jäi 1,50:een ($p=0,032$)^{KW}.

Esiintymistaidon (ka. 1,70) tärkeydestä annettuihin arvioihin vaikutti selvimmin vastaajan ikä. Suurimman painoarvon esiintymistaidolle antoivat itse esiintymiskoulutusta vaille jääneet vanhimmat³⁸⁵ palopäälliköt, joiden vastausten keskiarvo oli 1,76, ja vastakkaista ääripäätä edustivat 45 – 49 vuotiaat vastaajat, joiden vastausten keskiarvo jäi 1,57:ään. Muissa ikäluokissa keskiarvot vaihtelivat välillä 1,63 – 1,71 ($p=0,018$)^{KW}.

Tasapuolisuuden (ka. 1,68) merkityksestä annettuihin arvioihin vaikutti kuntakoko. Muista (ka. 1,64 – 1,79) kuntakokoluokista erosivat selvästi 8000 – 14 999 asukkaan kuntien päälliköt, jotka arvostivat tasapuolisuutta selvästi vähemmän kuin kollegansa (ka. 1,46) ($p=0,005$)^{KW}. Tulos on yllättävä, sillä tähän kuntakokoluokkaan kuuluvien kuntien palokunnat ovat yleensä puolivakinaisia palokuntia, ja ennakolta olisi olettanut tasapuolisuuden olevan nimenomaan näissä kunnissa keskeinen piirre.

Auktoriteetin ja tilanteen hallinnan (ka. 1,66) sekä **määrätietoisuuden (ka. 1,58)** tärkeydestä palopäälliköt antoivat hyvin samansuuntaisia vastauksia. Ainoastaan viranhoitokunnan asukasluku vaikutti määrätietoisuuden osalta merkitsevästi annettuihin arvioihin. Muita tärkeämpänä määrätietoisuutta pitivät 15 000 asukkaan tai sitä suurempien kuntien päälliköt, joiden vastausten keskiarvo kohosi 1,75:een. Kovan kilpailun vuoksi suuren kunnan päällikkyyttä ei ilman määrätietoisuutta ja sinnikkyyttä yleensä voi saada. Muissa kuntakokoluokissa vastausten keskiarvot liikkuivat välillä 1,46 – 1,54 ($p=0,035$)^{KW}.

Hallinnollisten taitojen eli **kirjallisen ilmaisutaidon (ka. 1,43)** sekä **hallinnon ja juridiikan tunteen (ka. 1,42)** tärkeydestä annetut arviot saivat lähes saman keskiarvon. Vastaajien

³⁸⁵ 55-vuotiaat tai vanhemmat.

käsitykset hallinnollisten taitojen tärkeydestä olivat hyvin samansuuntaisia, eikä tilastollisesti merkitseviä eroja löytynyt.

Myös vastaajien arviot **ryhmätyötaidon (ka. 1,37)** ja **joustavuuden (ka. 1,35)** merkityksestä olivat hyvin lähellä toisiaan. Ryhmätyötaidon koettuun tärkeyteen vaikuttivat vastaajan äidinkieli ($p=0,023$)^{MW} ja pelastusalan kokemus ennen nykyistä tehtävää ($p=0,021$). Suomenkieliset palopäälliköt (ka. 1,39) näyttävät pitävän ryhmätyötaitoja muunkielisiä kollegoitaan (ka. 1,06) tärkeämpänä. Edellä on jo useaan otteeseen käynyt ilmi muunkielisten päälliköiden eristäytymistendenssi, jota tämäkin havainto tukee. Pelastusalan kokemuksessa omaksi ryhmäkseen erottuivat puolestaan vastaajat, joilla ei ollut pelastusalan kokemusta ennen palopäälliköksi ryhtymistä (ka. 1,19). Pelastusalalta tulleet pitivät ryhmätyötaitoja selvästi tärkeämpinä (ka. 1,43–1,46). Heillä myös todennäköisesti oli aivan virkauran alusta lähtien luonteva ryhmä, johon kiinnittyä. Joustavuuden tärkeydestä palopäälliköiden näkemykset olivat hyvin samansuuntaisia, eikä tilastollisesti merkitseviä eroja noussut esiin.

Edellä olevin verrattuna selvästi pienemmän painoarvon palopäälliköt antoivat **tietotekniikan tuntemukselle (ka. 1,04)** ja **rohkeudelle (ka. 1,00)**. Tietotekniikan tuntemusta pitivät ensinnäkin virkaiältään vanhimmat³⁸⁶ vastaajat (ka. 1,14) tärkeämpänä kuin vähemmän kokemusta keränneet kollegansa (ka. 0,91) ($p=0,016$). Fyysinen ikä antoi samansuuntaisen, tosin täysin ennako-odotusten vastaisen tuloksen: vähiten tietotekniikan tuntemusta arvostivat nuorimmat – korkeintaan 39-vuotiaat – päälliköt, joiden vastausten keskiarvo jäi 0,82:een. Voinee olettaa, että nuorimmille vastaajille tietotekniikan tuntemus on kansalaistaito, jota ei sen erityisemmin nosteta esille. Suurimman painoarvon tietoteknisille kyvyille antoivatkin jo seuraavan ikäluokkaan (40 – 44-vuotiaisiin) kuuluvat (ka. 1,26). Muissa ikäluokissa vastausten keskiarvot vaihtelivat varsin tasavälisesti välillä 0,94 – 1,17 ($p=0,029$). Selvä vaikutus tietoteknisen asiantuntemuksen merkityksestä oli vielä kuntakoolla: yli 15 000 asukkaan (ka. 0,72) ja alle 3000 asukkaan (ka. 0,94) kuntien päälliköt eivät nähneet tietotekniikan tuntemusta yhtä tärkeänä kuin asukasluvultaan keskiryhmiin kuuluvien kuntien päälliköt (ka. 1,16 – 1,20) ($p=0,011$)^{KW}.³⁸⁷ Keskikokoisissa kunnissa palopäälliköillä ei ole toimistohenkilökuntaa, kuten suurten kuntien päälliköillä. Rohkeuden merkityksestä

³⁸⁶ Tässä 11 vuotta tai pidempään palopäällikkönä toimineet.

³⁸⁷ Suuntaa-antavasti tietotekniikan tuntemuksesta annettuihin arvioihin vaikuttivat myös kuntakoon ja iän ($p=0,020$) sekä kuntakoon ja virkaiän ($p=0,021$) yhteisvaikutukset. Monisuuntaisessa varianssianalyysissä eivät kuitenkaan kaikki testin edellytykset täytyneet, eikä matalista riskitasoista huolimatta tuloksia voi pitää merkitsevinä.

palopäälliköt olivat erittäin yksimielisiä, eikä edes iällä ja työkokemuksella ollut vaikutusta annettuihin arvioihin.

Vähiten tärkeänä annetuista tiedoista, taidoista ja henkilökohtaisista ominaisuuksista palopäälliköt pitivät **kielitaitoa (ka. 0,36)**. Kielitaidon tärkeydestä palopäälliköt antoivat hyvin erilaisia arvioita, joihin vaikuttivat aluepalopäällikköstatus, vastaajan äidinkieli ja puoluekanta, viranhoitokunnan asukasluku sekä palokuntamuoto. Arvioiden suunta oli yhtenevä: mitä parempi kielitaito vastaajalla oli itsellään, sitä enemmän hän arvosti kielitaitoa. Kielitaidon tärkeyttä korostivat aluepalopäälliköt (ka. 0,97) enemmän kuin kollegansa (ka. 0,21) ($p=0,000$). Kuten ennakkoonkin saattoi olettaa, pitivät muunkieliset kielitaitoa tärkeämpänä (ka 1,12) kuin suomenkieliset (ka. 0,28) kollegansa ($p=0,003$)^{MW}, samoin RKP:n äänestäjät (ka. 1,33) verrattuna muiden puolueiden äänestäjiin (ka. 0,00 – 0,42). Poliittisesti passiiviset pitivät kielitaitoa kaikkein vähämerkityksisimpänä (ka. –0,00) ($p=0,021$)^{KW}. Edelleen kielitaito oli vakinaisten palokuntien (ka. 1,00) päälliköiden mielestä oleellisesti tärkeämpi ominaisuus kuin muiden palokuntien päälliköiden (ka. 0,17 – 0,21) ($p=0,002$)^{KW}, ja havaintoa tuki asukaslukuun perustuva ryhmittely, jossa vakinaisille palokunnille tyypilliset suuret kunnat erosivat selvästi omaksi ryhmäkseen³⁸⁸ ($p=0,017$)^{KW}.

Lisäksi palopäälliköiltä kysyttiin avoimena kysymyksenä ”mitä muita ominaisuuksia pidätte tärkeinä hyvälle palopäällikölle” (kysymys 4). Selvästi eniten palopäälliköt näyttävät arvostavan edellä käsiteltyjen ohella suhdetoimintataitoja (22 mainintaa). Suhdetoiminta vielä määriteltiin hyvin laajasti: suhteita pitää hoitaa paitsi omiin alaisiin myös kunnan luottamusmiehen- ja virkamiesjohtoon sekä suoraan kuntalaisiin. Muista ominaisuuksista esille nousivat rehellisyys (11 mainintaa), kuuntelemisen taito (10 mainintaa) ja paineensieto (7 mainintaa). Useita mainintoja saivat myös uskallus tunnustaa omat virheet, huumorintaju sekä hyvä fyysinen ja psyykinen kunto.

Myös työssä tarvittavien valmiuksien näkökulmasta viranhoitokunnan asukasluku selitti parhaiten palopäälliköiden keskinäisiä käsityseroja (taulukko 19). Suurimpien kuntien päälliköt korostivat määrätietoisuuden ja kielitaidon merkitystä enemmän kuin muut. Keskikokoisissa kunnissa näyttivät puolestaan painottuvan johtamistaito ja tietotekniikan tuntemus. Lisäksi tasapuolisuuden osalta oman ryhmänsä muodostivat 8000 – 14 999

asukkaan kuntien päälliköt, jotka arvostivat tasapuolisuutta oleellisesti vähemmän kuin muut. Asukasluvun ohella vastaajien käsityksiin palopäälliköiltä edellytettäviin valmiuksiin vaikuttivat voimakkaasti vastaajan ikä ja puoluekanta. Hajavaikutusta oli vielä viranhoitokunnan sijainnilla, virkaiällä, palokuntamuodolla ja vastaajan äidinkielellä.

TAULUKKO 19: Vastaajien käsityksiin palopäälliköiltä edellytettäviin tietoihin, taitoihin ja henkilökohtaisiin ominaisuuksiin vaikuttavat tekijät.

Selitettävä	Selittävä
- yhteistyökyky	- puoluekanta - viranhoitokunnan sijainti
- johtamistaito	- viranhoitokunnan asukasluku
- kyky motivoida alaisia	- ikä - puoluekanta
- esiintymistaito	- ikä
- tasapuolisuus	- viranhoitokunnan asukasluku
- määrätietoisuus	- viranhoitokunnan asukasluku
- ryhmäytötaito	- vastaajan äidinkieli - pelastusalan kokemus
- tietotekniikan tuntemus	- virkaikä - ikä - viranhoitokunnan asukasluku
- kielitaito	- aluepalopäällikköstatus - vastaajan äidinkieli - puoluekanta - viranhoitokunnan asukasluku - palokuntamuoto

Tiedoista, taidoista ja henkilökohtaisista ominaisuuksista saatuja havaintoja tiivistettiin faktorianalyysillä, jonka tulokset ilmenevät taulukosta 20.

³⁸⁸ 15 000 asukkaan tai suurempien kuntien päälliköiden vastausten keskiarvo oli 0,95 mutta muissa kuntakokoluokissa vain -0,00 – 0,26.

TAULUKKO 20: Palopäällikön tiedot, taidot ja henkilökohtaiset ominaisuudet. Varimax-rotatoitu faktorimatriisi.

Muuttujat	Faktori 1	Faktori 2	Faktori 3	Faktori 4	Faktori 5
Auktoriteetti ja tilanteen hallinta	,805				
Määrätietoisuus	,673				
Johtamistaito	,509				
Tasapuolisuus		,736			
Joustavuus		,686			
Kyky motivoida alaisia		,461			
Rohkeus		,451			
Kirjallinen ilmaisu			,729		
Kielitaito			,610		
Hallinnon ja juridiikan tuntemus			,570		
Tietotekniikan tuntemus			,436		
Esiintymistaito			,403		
Ammattialan tuntemus				,852	
Yhteistyökyky					,768
Ryhmytyötaito					,386
Ominaisarvo	4,1	1,2	1,2	1,1	1,0
Selitysosuus	27 %	8 %	8 %	7 %	7 %

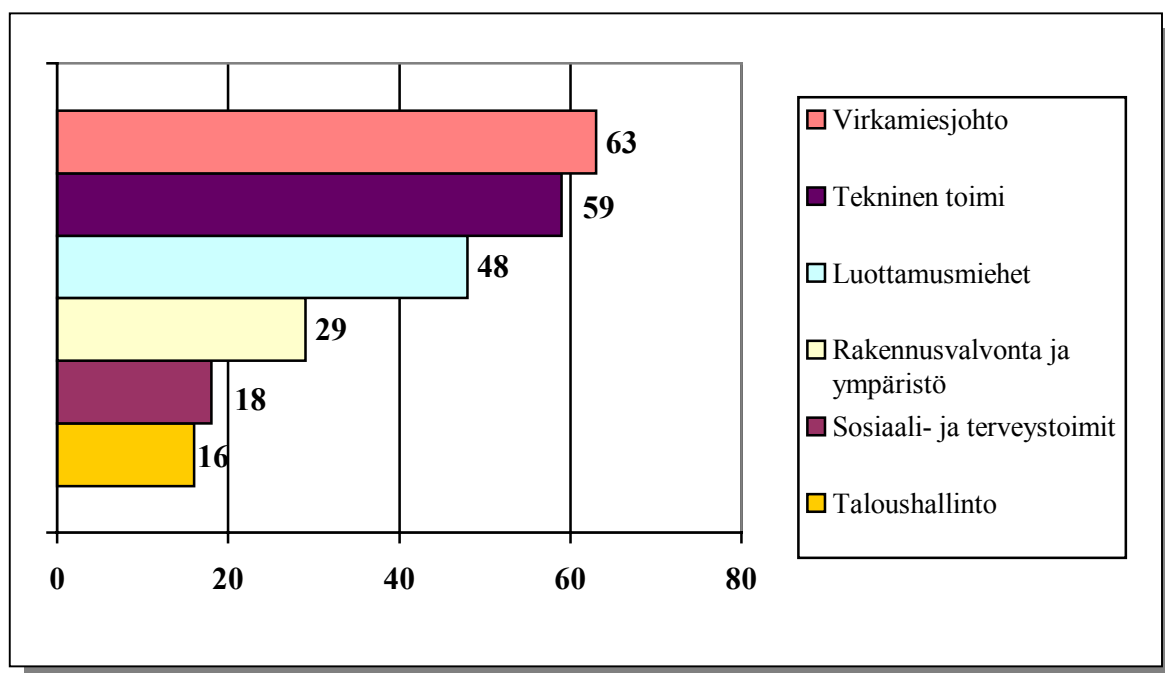
Faktorianalyysissä tiedoista, taidoista ja henkilökohtaisista ominaisuuksista muodostui viisi faktoria. Muuttujien kommunaliteetit vaihtelivat välillä 0,44 – 0,68, ja koko analyysi selitti 57 prosenttia muuttujien vaihtelusta. Ensimmäiselle faktorille latautuivat perinteistä palokuntajohtajaa kuvaavat muuttujat, toiselle työyhteisötaitoja kuvaavat muuttujat, kolmannelle virkamiestaidot, neljännelle pelkästään ammattialan tuntemus ja viidennelle yhteistoimintaa kuvaavat muuttujat. Näin ryhmiteltynä selvästi voimakkain yhteys toisiinsa on koulutuksen kautta hankittavilla tiedoilla, jotka keskittyivät kolmanteen faktoriin. Sen sijaan taitojen ja henkilökohtaisten ominaisuuksien osalta ei selviä keskittyimiä löytynyt.

Jatkoanalyysissä kullekin faktorille latautuneista muuttujista muodostettiin summamuuttujat. Summamuuttujien reliabiliteettia mittaavan cronbachin alfa-kertoimen arvot jäivät kuitenkin niin alhaisiksi (kertoimen vaihteluväli oli 0,45 – 0,64), ettei summamuuttujien tarkempi analysointi ollut perusteltua.

8.3 Palopäällikön vaikutuskanavat

8.3.1 Kunnallishallinnon sisäiset vaikutuskanavat

Palopäälliköiden vaikutuskanavia kunnallishallinnon sisällä selvitettiin avokysymyksellä, jossa heitä pyydettiin luettelemaan kolme tärkeintä yhteistoimintatahoaan (kysymys 8). Kaaviossa 27 palopäälliköiden vastaukset on ryhmitelty kuuteen luokkaan ja järjestetty sen perusteella, kuinka suuri osa heistä sijoitti kyseisen yhteistoimintatahon kolmen tärkeimmän yhteistoimintatahon joukkoon.

Kaavio 27: Palopäälliköiden tärkeimmät kunnallishallinnon sisäiset yhteistoimintatahot (%).

Palopäälliköiden keskeisin yhteistoimintataho kunnallishallinnon sisällä oli **kunnan virkamiesjohto**, jonka sisällytti lähes kaksi kolmasosaa vastaajista kolmen tärkeimmän yhteistoimintatahon joukkoon. Erityisen tärkeänä yhteistyötahona virkamiesjohtoa pitivät suurimpien kuntien (15 000 asukasta tai enemmän) päälliköt, joista 82 % mainitsi virkamiesjohdon yhtenä tärkeimmistä yhteistyötahoista. Muissa kuntakokoluokissa heidän määränsä jäi välille 53 – 63 % ($p=0,016$). Havaintoa tuki suurimmille kunnille ominaisten vakinaisten palokuntien erottuminen muista palokuntamuotoon perustuvassa luokittelussa ($p=0,012$). Havainto on täydellinen pelikuva verrattuna vastaajien käsityksiin luottamusmiesten merkityksestä yhteistoimintatahona.

Virkamiesjohtoon verrattuna melkein yhtä tärkeä yhteistoimintataho oli kunnan **tekninen toimi**, jonka sisällytti 59 % vastaajista kolmen tärkeimmän yhteistoimintatahon ryhmään. Hieman muita tärkeämpänä yhteistoimintatahona teknistä toimea pitivät sellaisten kuntien päälliköt, joiden kunnissa pelastustoimi oli organisoitu teknisen lautakunnan tai sitä vastaavan luottamusmieselimen alaisuuteen. Heistä runsas kaksi kolmasosaa (67 %) sisällytti teknisen toimen kolmen tärkeimmän yhteistoimintatahon joukkoon. Pelastustoimen organisointitapaan perustuvat erot olivat kuitenkin tilastollisesti vain suuntaa-antavia ($p=0,065$).

Lähes puolet vastaajista mainitsi **kunnan luottamusmiesjohdon** kolmen tärkeimmän kunnan sisäisen yhteistoimintatahon joukossa. Erityisen tärkeäksi yhteistyön luottamusmiesten kanssa kokivat pienimpien (alle 3000 asukasta) kuntien päälliköt, joista 63 % nosti luottamusmiehet kolmen tärkeimmän yhteistoimintatahon joukkoon. Vastakkaista ääripäätä edustivat suurimpien (15 000 asukasta tai enemmän) kuntien päälliköt, joista samalla kannalla olevia löytyi puolet vähemmän (31 %). Muissa kuntakokoluokissa luottamusmiehiä keskeisenä yhteistoimintatahona pitävien osuus vaihteli välillä 44 – 57 ($p=0,013$). Havaintoa tukee tutkintoon perustuva ryhmittely, jossa pienten kuntien päälliköille tyypillisiä tutkintoja edustavat vastaajat pitivät luottamusmiehiä selvästi tärkeämpänä yhteistoimintatahona muihin verrattuna ($p=0,047$). Luottamusmiesten koettuun tärkeyteen vaikutti vielä aluepalopäällikköstatus. Aluepalopäälliköistä vain 35 % asetti kunnan luottamusmiehet kolmen keskeisimmän yhteistoimintatahon joukkoon, kun muiden palopäälliköiden ryhmässä heidän osuutensa nousi yli puoleen ($p=0,039$). Käytännössä alueellinen vastuunkanto ja kuntien luottamusmiesten tavoitteet ovat usein vaikeasti yhteensovittavissa.

Painoarvoltaan selvästi kevyemmiksi osoittautuivat **rakennusvalvonta ja ympäristöasioita** hoitavat viranhaltijat, jotka vajaa kolmasosa vastaajista sisällytti kolmen tärkeimmän yhteistoimintatahon listalle, sekä **sosiaali- ja terveystoimen viranhaltijat**, jotka kolmen tärkeimmän yhteistoimintatahon joukkoon sisällytti vajaa viidennes. Näihin yhteistoimintatahoihin vastaajat suhtautuivat hyvin samansuuntaisesti, eikä tilastollisesti merkitseviä poikkeamia esiintynyt.

Taloushallinnon nosti kolmen tärkeimmän kunnan sisäisen yhteistoimintatahon joukkoon 16 % vastaajista. Taloushallinnon asemasta yhteistoimintakumppanina vastaajat antoivat poikkeuksellisen heterogeenisiä arvioita, jotka riippuivat aluepalopäällikköstatuksesta,

kunnan asukasluvusta, palokuntamuodosta, suoritetusta tutkinnosta, virkaiästä ja pelastusalan kokemuksesta ennen nykyistä tehtävää. Kaiken kaikkiaan taloushallinto oli leimallisesti vakinaisten palokuntien päälliköiden yhteistyökumppani: heistä 28 % korosti taloushallintoa yhteistyökumppaninaan, kun puolivakinaisten palokuntien päälliköistä samalla kannalla oli 15 % ja sopimuspalokuntien varassa operoivien kuntien päälliköistä vain 11 % ($p=0,023$). Johdonmukaisesti vakinaisten palokuntien päälliköille tyypilliset luokat erottuivat omiksi ryhmikseen myös aluepalopäällikköstatukseen ($p=0,004$), viranhoitokunnan asukaslukuun ($p=0,002$) sekä suoritettuun ammattitutkintoon nojaavissa ryhmittelyissä ($p=0,035$). Lisäksi taloushallinto oli erityisesti virkaiältään nuorten³⁸⁹ ($p=0,039$) sekä ennen nykyiseen virkaan nimittämistään pitkän - yli kymmenen vuoden - kokemuksen pelastusosalta hankkineiden päälliköiden ($p=0,013$) yhteistyökumppani. Havainnot sopivat hyvin yhteen palopäällikön tehtäviä ja ajankäyttöä koskevien havaintojen kanssa.

Kunnan sisäisten yhteistoimintatahojen osalta vastaajien näkemykset olivat hyvin yhteneväisiä, ja vain 14 % vastaajista mainitsi jonkin muun kuin edellä mainitun yhteistoimintatahon. Kaiken kaikkiaan vastaajat nostivat edellä käsiteltyjen lisäksi esille 11 muuta kunnallishallinnon sisäistä yhteistoimintatahoa. Näistä eniten mainintoja keräsivät sivistystoimi (11 mainintaa) sekä kunnan henkilöstöhallinto (7 mainintaa).

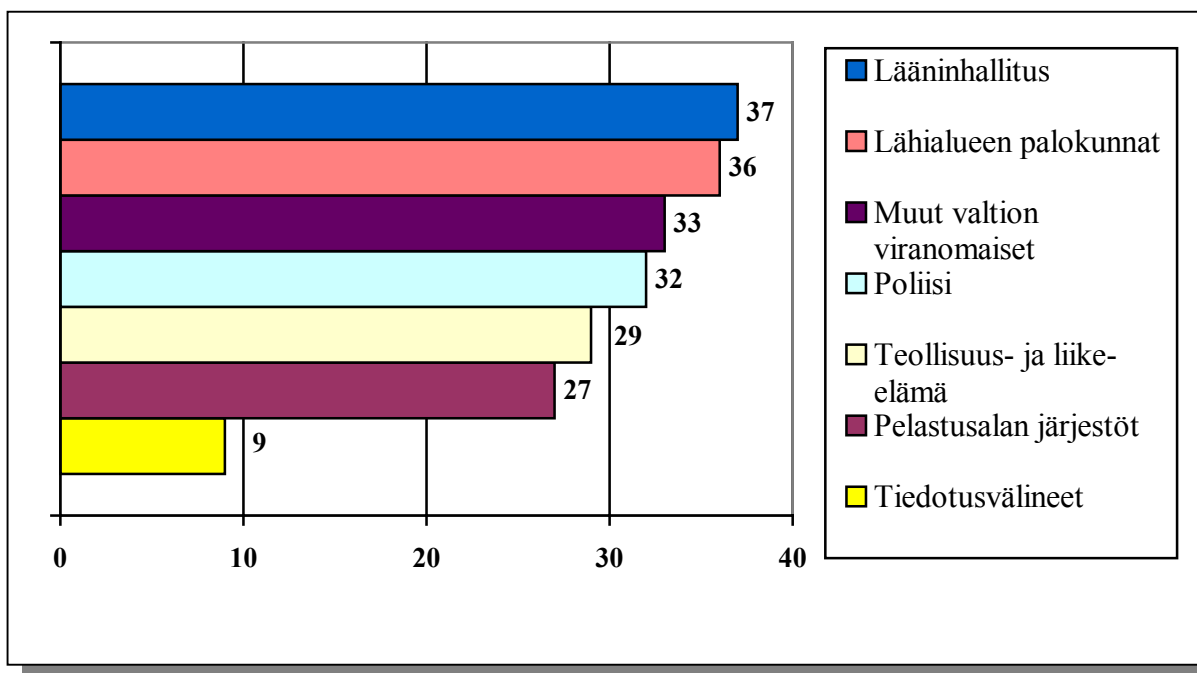
Kun palopäälliköiltä kysyttiin, miten yhteistoiminta kunnan sisäisten yhteistoimintatahojen kanssa on onnistunut, vastaus oli yksiselitteinen: 96% vastaajista katsoi yhteistyön onnistuneen erittäin tai melko hyvin³⁹⁰. Muita tyytyväisempiä olivat toisaalta 45-vuotiaat tai sitä vanhemmat vastaajat, joista 98 % ilmoitti olevansa erittäin tai melko tyytyväisiä. Alle 45-vuotiaista vastaava luku jäi 91 prosenttiin ($p=0,044$). Fyysistä ikää myötäilevän tuloksen antoi myös virkaikäen perustuva jaottelu, jonka mukaan virkaiältään nuorista, korkeintaan kymmenen vuotta päällikkönä toimineista 91 % oli erittäin tai melko tyytyväisiä yhteistyöhönsä kunnan sisäisten yhteistoimintatahojen kanssa, kun virkaiältään tätä vanhemmista vastaajista yhtä lukuun ottamatta kaikki ($N=135$) ilmoittivat olevansa tyytyväisiä yhteistyön onnistumiseen ($p=0,009$). Yhteistoimintaverkon rakentaminen on selvästikin runsaasti aikaa vaativa tehtävä.

³⁸⁹ Korkeintaan kymmenen vuotta päällikkönä toimineista 22 % vastaajista sisällytti taloushallinnon yhteistyötahojen kärkikolmikkoon kun virkaiältään tätä vanhemmista heidän osuutensa jäi 12 prosenttiin.

³⁹⁰ Luvuista on eliminoitu vaihtoehdon ”en osaa sanoa” valinneet vastaajat.

8.3.2 Kunnallishallinnon ulkopuoliset vaikutuskanavat

Sisäisten vaikutuskanavien tavoin myös ulkoisia vaikutuskanavia selvitettiin avokysymyksellä, jossa vastaajia pyydettiin luettelemaan kolme tärkeintä yhteistoimintatahoa (kysymys 10). Kaaviossa 28 vastaukset on ryhmitelty kahdeksaan luokkaan ja järjestetty sen perusteella, kuinka suuri osa päälliköistä sijoitti kyseisen yhteistoimintatahon kolmen tärkeimmän yhteistyökumppanin joukkoon.

Kaavio 28: Palopäällikön tärkeimmät kunnallishallinnon ulkopuoliset yhteistoimintatahot (%).

Tärkein kunnallishallinnon ulkopuolinen yhteistoimintataho oli **lääninhallitus**, jonka 37 % vastaajista asetti kolmen tärkeimmän yhteistoimintatahon joukkoon. Erityisen selvästi lääninhallituksen rooli nousi esille Oulun läänissä, jonka päälliköistä 63 % nosti sen kolmen tärkeimmän yhteistoimintatahon joukkoon. Vastakkaista ääripäätä edusti Länsi-Suomen lääni, jonka päälliköistä vain 27 % oli samaa mieltä. Muissa lääneissä vastaava prosenttiosuus vaihteli välillä 30 – 41 ($p=0,005$). Lääninhallituksen painoarvoon yhteistyökumppanina vaikutti alueen ohella myös pelastusalan kokemuksen määrä ennen nykyistä tehtävää. Oleellisesti muita keskeisemmäksi lääninhallitusten roolin näkivät yhdestä kymmeneen vuoteen pelastusallalla ennen nykyiseen tehtävään siirtymistä toimineet vastaajat, joista lähes puolet (49 %) nimesi lääninhallitukset kolmen tärkeimmän ulkopuolisen yhteistyötahon joukkoon. Tätä pidemmän alan kokemuksen hankkineista vastaava osuus oli 37 % ja ilman

alan kokemusta päällikönvirkaan siirtyneistä vain 28 prosenttia ($p=0,032$). Nähtävästi lääninhallitusten tarjoamien palvelujen hyväksikäyttö vaatii jonkinlaista alan tuntemusta, toisaalta kokemuksen karttuessa näiden palvelujen merkitys alenee.

Lääninhallitukseen verrattuna lähes yhtä tärkeä yhteistoimintataho olivat **lähialueen palokunnat**. Kollegiaalisen yhteistyön merkitykseen vastaajat suhtautuivat hyvin yksimielisesti, eikä tilastollisesti merkitseviä eroja esiintynyt.

Kolmannes vastaajista nosti **muut valtion viranomaiset**³⁹¹ ulkopuolisten yhteistoimintatahojen kärkikolmikkoon. Voimakkaimmin muiden valtion viranomaisten asemaa korostivat vakinaisten palokuntien päälliköt, joista puolet (51%) nosti muut valtion viranomaiset kolmen tärkeimmän yhteydenpitotahon joukkoon, kun vastaava osuus puolivakinaisten palokuntien päälliköistä oli 33 % ja sopimuspalokuntien varassa operoivien kuntien päälliköistä enää 20 % ($p=0,001$). Vakinaisten palokuntien päälliköille tyypilliset luokat erottuivat vastaavalla tavalla myös viranhoitokunnan asukaslukuun ($p=0,003$) ja aluepalopäällikköstatukseen ($p=0,026$) perustuvissa jaotteluissa. Käytännössä vakinaiset palokunnat joutuvat muita todennäköisemmin tilanteisiin, joissa valtion viranomaisten tarjoamat lisäresurssit ovat tarpeen. Muiden valtion viranomaisten roolia korostivat myös aikaisempaa palopäällikkökokemusta hankkineet vastaajat³⁹² ($p=0,038$). Alan kokemuksen vaikutusta tuki myös pelastusalan kokemusta ennen nykyiseen virkaan siirtymistä mittaava jaottelu, joka osoitti, että vajaat 40 prosenttia alan kokemusta omaavista piti muita valtion viranomaisia keskeisinä yhteistoimintatahoina, kun alan ulkopuolelta tulleista vastaavalla kannalla oli ainoastaan 22 % ($p=0,048$).

Lähes kolmasosa vastaajista nosti **poliisin** kolmen tärkeimmän ulkopuolisen yhteistoimintatahon joukkoon. Poliisin asemaan yhteistyökumppanina vaikutti merkitsevästi vain kuntakoko: alle 5000 asukkaan kuntakokoluokissa ainoastaan 17 – 18 % palopäälliköistä nosti poliisin kolmen tärkeimmän yhteistoimintatahon joukkoon, kun tätä suuremmissa kunnissa heidän osuutensa vaihteli välillä 36 – 44 % ($p=0,016$). Poliisin toiminta keskittyy

³⁹¹ Tässä muilla valtion viranomaisilla viitataan kaikkiin valtion viranomaisiin lukuun ottamatta lääninhallituksia ja poliisia. Käytännössä useimmat vastaajat viittasivat puolustusvoimiin, rajavartiolaitokseen, ympäristöviranomaisiin tai tielaitokseen.

³⁹² Jo ennen nykyistä virkaa päällikkönä toimineista 45 % nosti muut valtion viranomaiset kolmen tärkeimmän ulkopuolisen yhteistoimintatahon joukkoon, mutta muista päälliköistä vain 29 %. Virasta toiseen siirtyneet toimivat keskimääräistä useammin juuri vakinaisten palokuntien päälliköinä.

selvästi asutuskeskuksiin, eikä haja-asutusalueilla toimivilla päälliköillä ole edellytyksiä rakentaa tiiviitä yhteyksiä poliisiin.

Alueen teollisuutta ja liike-elämää piti 29 % vastaajista kolmen tärkeimmän yhteistoimintatahon joukkoon kuuluvana. Teollisuus ja liike-elämä olivat erityisesti vakinaisten palokuntien päälliköille keskeinen yhteistoimintataho: heistä lähes puolet (49%) piti niitä yhtenä tärkeimmistä yhteistyökumppaneista, kun vastaava prosenttiosuus jäi muilla päälliköillä välille 22 – 24 ($p=0,001$). Havaintoa tuki vakinaisten päälliköiden tyyppiluokkien erottuminen myös kunnan asukaslukuun ($p=0,004$) perustuvassa ryhmittelyssä. Teollisuuden ja liike-elämän korostumista isoilla paikkakunnilla voinee pitää itsestäänselvytenä. Teollisuuden ja liike-elämään suhtautumiseen vaikutti vielä vastaajan poliittinen kanta: selvästi tärkeimpinä teollisuutta ja liike-elämää pitivät SDP:n ja kokoomuksen kannattajat, joista ensiksi mainituista 46 prosenttia nosti teollisuuden ja liike-elämän kolmen tärkeimmän yhteistoimintatahon joukkoon ja viimeksi mainituistakin vielä 36 %. Vastakkaista ääripäätä edustivat pienille kunnille tyypilliset keskustapuolueen kannattajat, joista yhteyttä teollisuuteen ja liike-elämään painottavia löytyi vain 9 % ($p=0,002$).

Runsas neljäsosa vastaajista ilmoitti pitävänsä **pelastusalan järjestöjä** kolmen tärkeimmän yhteistoimintatahon joukkoon kuuluvina. Innokkaimpia alan järjestöjen kanssa tehtävään yhteistyöhön olivat keskikokoisten kuntien päälliköt: 3000 – 7999 asukaan kuntaluokkien päälliköistä 39 – 44 % mainitsi pelastusalan järjestöt kolmen tärkeimmän yhteistoimintatahon joukossa kun muissa kuntakokoluokissa heidän määränsä vaihteli 13:sta 25:een prosenttiin ($p=0,002$). Havaintoa tukevat palokuntamuotoon perustuvat erot, sillä keskikokoisille kunnille tyypillisten puolivakinaisten palokuntien päälliköistä 38 % piti alan järjestöjä yhtenä tärkeimmistä yhteydenpitotahoista, kun vastaava osuus sopimuspalokuntien päälliköistä oli 27 % ja vakinaisten palokuntien päälliköistä vain 9 % ($p=0,001$). Järjestötyö on perinteisesti edistänyt urakehitystä, ja urakehityksen huipulla olevien laskeva into järjestötyöhön on tätä taustaa vasten ymmärrettävää. Järjestöyhteistyön merkitykseen vaikuttivat vielä viranhoitokunnan sijainti ($p=0,048$), aluepalopäällikköstatus ($p=0,037$) sekä vastaajan puoluekanta ($p=0,044$). Tärkeimpänä järjestöyhteistyötä pitivät Itä-Suomen päälliköt, joista 42 % nosti alan järjestöt kolmen tärkeimmän yhteistoimintatahon joukkoon. Vastakkaista ääripäätä edustavat Etelä-Suomen päälliköt, joista samalla kannalla oli vain 16 %. Edelleen aluepalopäälliköt, jotka usein myös toimivat järjestöjen luottamuselimissä, pitivät järjestöyhteistyötä selvästi tärkeämpänä kuin muut päälliköt (30 % - 16 %). Poliittiseen

kantaan perustuvassa jaottelussa omaksi ryhmäkseen erottuivat RKP:n tukijat, joista vain 9 % piti järjestöjä keskeisenä yhteistoimintatahona kun muista päälliköistä heidän osuutensa vaihteli 18:sta 46:een prosenttiin. Ruotsinkielisten järjestöt ova pelastusalalla pitkälle eriytyneet suomenkielisten järjestöistä.

Edellisiin verrattuna **tiedotusvälineiden** asema oli huomattavasti heikompi. Kuitenkin 9 % vastaajista asetti ne kolmen tärkeimmän yhteistoimintatahon joukkoon. Selvästi muita voimakkaammin tiedotusvälineiden asemaa korostivat niiden kanssa muita enemmän tekemisiin joutuvat aluepalopäälliköt, joista 22 % piti tiedotusvälineitä yhtenä tärkeimmistä yhteistoimintatahoista, kun muista palopäälliköistä vastaavan aseman niille antoi vain 5 %. ($p=0,000$). Aluepalopäällikkyyden merkitystä tukivat kunnan asukaslukuun ($p=0,003$)³⁹³ ja palokuntamuotoon ($p=0,008$) perustuvat jaottelut, joissa aluepalopäälliköille tyypilliset luokat erosivat selvästi vertailuryhmistään.

Kunnan ulkopuolisia yhteistyötahoja selvitettyä vastaukset hajosivat varsin voimakkaasti. Lähes neljäsosa³⁹⁴ palopäälliköistä asetti jonkin **muun** kuin edellä käsitellyn tahon kolmen tärkeimmän yhteistoimintatahon joukkoon. Mainintoja saivat muiden muassa kuntalaiset (15 mainintaa), yksityinen sairaankuljetus (12 mainintaa), Suomen Punainen Risti (6 mainintaa), rakentajat ja rakennussuunnittelijat (6 mainintaa), seurakunnat (4 mainintaa) ja palokalustoliikkeet (3 mainintaa).

Sitä vastoin palopäälliköiden käsitykset kunnan ulkopuolisten tahojen kanssa tehtävän yhteistyön onnistumisesta olivat täysin yksimielisiä. Kaikki (100 %) mielipiteensä ilmaisseet vastaajat olivat sitä mieltä, että kunnallishallinnon ulkopuolinen yhteistyö oli onnistunut hyvin tai vähintäänkin melko hyvin.

8.3.3 Palopäälliköiden kansainväliset yhteydet

Noin kolmasosalla (32 %) palopäälliköistä oli työssään myös kansainvälisiä yhteyksiä³⁹⁵. Kansainvälisten yhteyksien määrään vaikuttivat vastaajan äidinkieli ($p=0,005$), hänen

³⁹³ Kaikki testin edellytykset eivät täyttyneet, eli eroja ei voi pitää tilastollisesti merkitsevinä.

³⁹⁴ Tyypillisimpiä vastuksia olivat sopimuspalokunnat ja aluehälytyskeskukset. Koska molemmat ovat osa pelastushallinnon komentoketjua ja tulkittavissa kunnallishallinnon sisäiseksi toiminnaksi, ovat nämä vastaukset jätetty huomioimatta.

³⁹⁵ Katso kysymys 12.

suorittamansa tutkinto ($p=0,045$), viranhoitokunnan sijainti ($p=0,001$) ja asukasluku ($p=0,044$) sekä palokuntamuoto ($p=0,001$).

Suomea äidinkielenään puhuvista palopäälliköistä 29 prosentilla oli kansainvälisiä yhteyksiä kun vastaava prosenttiosuus muunkielisistä päälliköistä oli kaksinkertainen (60 %). Kielitaitoon liittynne myös tutkinnon vaikutus. Paloalan tutkinnoissa vieraiden kielten osuus on hyvin pieni. Tämä selittänee, miksi minkä tahansa paloalan tutkinnon suorittaneiden palopäälliköistä kansainvälisiä yhteyksiä oli vain 22 – 36 prosentilla, kun paloalan tutkinnon ohella jonkin muun ammattitutkinnon suorittaneista vastaava osuus oli 60 %.

Alueen vaikutus kansainvälisten yhteyksien määrään oli selkeä: parhaat kansainväliset yhteydet olivat Lapin läänin päälliköillä, joista 60 prosentilla oli kansainvälisiä yhteyksiä. Seuraavana olivat Etelä-Suomen päälliköt, joista kansainvälisiä yhteyksiä oli lähes puolella (48 %). Oman tasaisen ryhmänsä muodostavat muiden läänien päälliköt, joista 22 – 29 prosentilla oli kansainvälisiä yhteyksiä. Vastauksista nousi selkeästi esiin rajakuntien erityisasema. Varsinkin Ruotsiin ja Norjaan rajoittuvat kunnat ovat onnistuneet rakentamaan elävää lähialueyhteistyötä. Edelleen kieli yhdistää ruotsinkielisiä palopäälliköitä Ruotsiin, ja Viro näyttää olevan haluttu yhteistyökumppani maantieteellisesti suhteellisen kaukanakin oleville palopäälliköille.

Myös palokuntamuodolla oli hyvin selkeä vaikutus kansainvälisten kontaktien määrään: yli puolella (51 %) vakinaisten palokuntien päälliköistä on kansainvälisiä yhteyksiä, sopimuspalokuntien päälliköistä lähes kolmasosalla (32 %) ja puolivakinaisten palokuntien päälliköistä vain 21 prosentilla. Asukaslukuun perustuva jaottelu tuki vahvasti palokuntamuodon merkitystä. Äärikokoja edustavien kuntien päälliköillä oli selvästi enemmän kansainvälisiä yhteyksiä verrattuna keskikokoisiin kuntiin, joille puolestaan puolivakinaiset palokunnat ovat tyypillisiä.

Ylivoimaisesti parhaiten palopäälliköiden yhteistoimintaverkon rakennetta selitti viranhoitokunnan asukasluku (taulukko 21). Suurimpien kuntien päälliköt painottivat kunnan virkamiesjohdon, taloushallinnon, muiden valtion viranomaisten sekä teollisuuden ja liike-elämän merkitystä. Pienimpien kuntien päälliköt korostivat puolestaan kunnan luottamusjohdon tärkeyttä ja keskikokoisten kuntien päälliköt alan järjestöjä. Poliisin suhteen kunnat jakaantuivat kahtia siten, että poliisi oli tärkeä yhteistyökumppani yli 5000

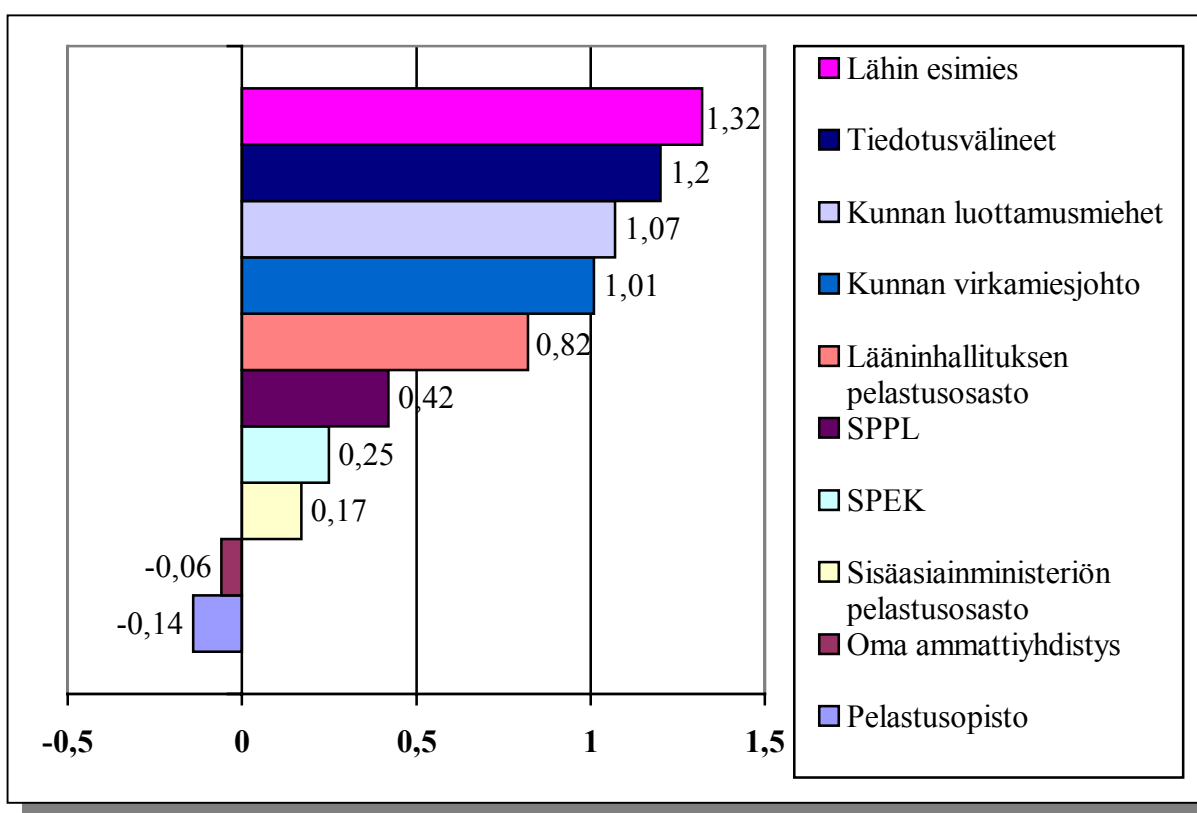
asukkaan kuntien päälliköille, mutta ei tätä pienemmissä kunnissa, ja kansainvälisiä suhteita painottivat äärikokoja edustavat päälliköt enemmän kuin keskikokoisten kuntien päälliköt. Asukasluvun rinnalla yhteistoimintaverkon rakennetta selitti monipuolisesti palokuntamuoto, aluepalopäällikköstatus ja pelastusalan kokemus. Yksittäisiä havaintoja selittivät vielä tutkinto, ikä, virkaikä, puoluekanta sekä viranhoitokunnan sijainti.

TAULUKKO 21: Palopäällikön yhteistoimintaverkon rakenteeseen vaikuttavat tekijät.

Selitettävä	Tilastollisesti merkitsevästi selittävä
Kunnallishallinnon sisäiset yhteistoimintatahot	
- kunnan virkamiesjohto	- viranhoidokunnan asukasluku - palokuntamuoto
- kunnan luottamusjohto	- viranhoidokunnan asukasluku - tutkinto - aluepalopäällikköstatus
- taloushallinto	- aluepalopäällikköstatus - viranhoidokunnan asukasluku - palokuntamuoto - tutkinto - virkaikä - pelastusalan kokemus
- kunnan sisäisen yhteistyön onnistuminen	- ikä - virkaikä
Kunnallishallinnon ulkopuoliset yhteistoimintatahot	
- lääninhallitus	- viranhoidokunnan sijainti - pelastusalan kokemus
- poliisi	- viranhoidokunnan asukasluku
- muut valtion viranomaiset	- palokuntamuoto - viranhoidokunnan asukasluku - aluepalopäällikköstatus - pelastusalan kokemus
- alueen teollisuus ja liike-elämä	- palokuntamuoto - viranhoidokunnan asukasluku - puoluekanta
- pelastusalan järjestöt	- viranhoidokunnan asukasluku - palokuntamuoto - viranhoidokunnan sijainti - aluepalopäällikköstatus - puoluekanta
- tiedotusvälineet	- aluepalopäällikköstatus - palokuntamuoto
Kansainväliset yhteydet	- vastaajan äidinkieli - tutkinto - viranhoidokunnan sijainti - viranhoidokunnan asukasluku - palokuntamuoto

8.4 Palopäälliköiden vaikutusmahdollisuudet

Palopäälliköiden näkemyksiä omista vaikutusmahdollisuuksistaan selvitettiin antamalla heille kymmenkohtainen lista, joka sisälsi mahdollisimman kattavasti viranhoidon kannalta keskeiset tahot. Tämän jälkeen vastaajia pyydettiin arvioimaan viisiportaisella asteikolla, kuinka hyvin edellä määritellyt tahot ottavat huomioon palopäälliköiden ehdotukset ja kannanotot (kysymys 16). Kaaviossa 29 palopäälliköiden viranhoidon kannalta keskeiset sidosryhmät on järjestetty vastausten keskiarvojen mukaiseen järjestykseen³⁹⁶. Keskiarvoista on jätetty pois viisiportaisen asteikon keskimmäisen arvon valinneet vastaajat.

Kaavio 29: Palopäällikön mahdollisuudet vaikuttaa viranhoidon kannalta keskeisiin tahoihin.

Palopäälliköiden vaikutusmahdollisuudet näyttivät johdonmukaisesti paranevan, mitä fyysisesti läheisemmästä yhteistyökumppanista oli kyse. Poikkeuksen linjasta muodosti

³⁹⁶ Vastaukset on koodattu uudestaan siten, että suurin arvo (+2) merkitsee erittäin hyvää ja pienin (-2) vähäistä herkkyyttä palopäälliköiden ehdotuksille ja kannanotoille.

ainoastaan oma ammattiyhdistys, johon palopäälliköt eivät kykene vaikuttamaan aivan yhtä hyvin kuin muihin oman alansa järjestöihin.

Parhaimmat mahdollisuudet palopäälliköillä oli vaikuttaa **esimiehiinsä (ka. 1,32)**. Nämä vaikutusmahdollisuudet riippuivat palopäällikön koulutuksesta, viranhoitokuntien lukumäärästä sekä mahdollisesta palopäällikkökokemuksesta ennen nykyistä tehtävää. Muita paremmin esimiehiinsä kykenivät vaikuttamaan parhaiten koulutetut palopäälliköt. Palomestarikurssin tai muun opisto tai korkeakoulututkinnon suorittaneiden keskiarvot vaihtelivat 1,33 – 1,51 kun lyhemmän koulutuksen saaneilla keskiarvot jäivät välille 1,05 – 1,21 ($p=0,044$)^{KW}. Yhtä useamman kunnan palotoimesta vastaavilla päälliköillä (ka. 1,57) oli paremmat mahdollisuudet vaikuttaa esimiehiinsä kuin virkaveljillään (ka. 1,25) ($p=0,009$). Lisäksi muita tyytyväisempiä mahdollisuuksiinsa vaikuttaa omiin esimiehiinsä olivat vastaajat, jotka olivat toimineet palopäälliköinä jo ennen nykyiseen tehtävään valintaa. Heidän arvioidensa keskiarvo oli 1,58, kun ilman aikaisempaa päällikkökokemusta tehtäviinsä valituilla se oli 1,26 ($p=0,015$). Huomiolle pantavaa on myös se, että palotoimen organisointitavalla kunnassa – eli käytännössä sillä, kuka on palopäällikön esimies – ei ollut tilastollisesti merkitsevää vaikutusta vastaajien näkemyksiin.

Tiedotusvälineiden halu kuunnella palopäälliköiden ehdotuksia ja kannanottoja oli huomattavan korkea (**ka. 1,20**). Vastaajien näkemykset mahdollisuuksistaan vaikuttaa tiedotusvälineisiin olivat tasaisen positiiviset, eivätkä edes tiedotusvälineitä muita tärkeämpinä yhteistyökumppaneina pitäneet aluepalopäälliköt eronneet muusta joukosta.

Palopäälliköiden käsityksiä mahdollisuuksistaan vaikuttaa **kunnan luottamusmiehiin (ka. 1,07)** erottelivat viranhoitokunnan sijainti ($p=0,011$)^{KW} sekä vastaajan ikä ($p=0,004$). Alueellisesti tarkasteltuna omaksi ryhmäkseen erottuivat Lapin läänin päälliköt (ka. 0,07), jotka pitivät vaikutusmahdollisuuksiaan oleellisesti huonompina kuin muut (ka. 0,80 – 1,07). Selvää syytä tähän on vaikeata löytää. Lisäksi vaikutuskanavien luominen näyttää onnistuvan paremmin vanhemmilta päälliköiltä: 45-vuotiaiden ja tätä vanhempien vastausten keskiarvo oli 1,18, kun se tätä nuoremmilla jäi 0,87:ään. Huomiota kannattaa kiinnittää vielä siihen, että vastaajan poliittisella kannalla ei ollut vaikutusta hänen mahdollisuuksiinsa vaikuttaa kunnan luottamusmiehiin.

Vastaajat pitivät mahdollisuuksiaan vaikuttaa **kunnan virkamiesjohtoon (ka. 1,01)** kutakuinkin yhtä hyvinä kuin luottamusmiehiinkin. Useamman kuin yhden kunnan pelastustoimesta vastaavat³⁹⁷ ($p=0,007$) sekä iältään³⁹⁸ ($p=0,032$) ja virkaiältään vanhimmat³⁹⁹ ($p=0,007$) päälliköt pitivät mahdollisuuksiaan virkamiesjohtoon vaikuttamiseen parempina kuin kollegansa.

Lääninhallitusten pelastusosastoihin (ka.0,82) kykenivät mielestään parhaiten vaikuttamaan Oulun läänin päälliköt (ka. 1,22). Vastakkaista ääripäätä edustivat Lapin päälliköt, joiden näkemysten keskiarvo jäi 0,46:een. Suurläänien päälliköiden arviot vaihtelivat välillä 0,78 – 0,80. Ääriarvojen suuresta erosta huolimatta havaitut erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä.

Palopäälliköiden näkemyksiä mahdollisuuksistaan vaikuttaa **Suomen Palopäällystöliittoon (SPPL) (ka. 0,42)** erottelivat suoritettu tutkinto ja virkaikä. Tutkintoon perustuvassa jaottelussa oman ryhmänsä muodostivat muun kuin pelastusalan tutkinnon suorittaneet vastaajat⁴⁰⁰, jotka pitävät vaikutusmahdollisuuksiaan oleellisesti muita parempina (ka. 1,67 – muiden ka. -0,00 – 0,64; $p=0,011$)^{KW}. Virkaiän merkitys palopäällystöliittoon vaikuttamiseen oli epäjohdonmukainen: kaikkein tyytyväisimpiä vaikutusmahdollisuuksiinsa olivat 16 – 20 vuotta virassaan toimineet (ka. 0,91) ja lähes yhtä tyytyväisiä olivat 0 – 5 vuotta päällikkönä toimineet vastaajat (ka. 0,88). Muissa virkaikäluokissa keskiarvot vaihtelivat välillä -0,00 – 0,33 ($p= 0,018$)^{KW}.

Palopäälliköiden arviot mahdollisuuksistaan vaikuttaa **Suomen Pelastusalan Keskusjärjestöön (SPEK) (ka. 0,25)** jäivät alhaisiksi. Ainoastaan vastaajan äidinkielellä oli tilastollisesti näennäisen merkitsevä ($p=0,044$) vaikutus. Ruotsinkielisessä kyselylomakkeen versiossa alan keskusjärjestönä kuitenkin mainittiin Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö eikä sen ruotsinkielisellä sisärjärjestöä, ja tämä virhe selittänee kieleen perustuvat erot.

Sisäasiainministeriön pelastusosastoon (ka. 0,17) vaikuttaminen näyttää helpottuvan kokemuksen karttuessa. Muita tyytyväisempiä olivat 45-vuotiaat ja tätä vanhemmat päälliköt

³⁹⁷ Ka. 1,22 kun yhden kunnan päälliköiden ka. 0,82. ($p=0,007$).

³⁹⁸ Alle 45-vuotiaiden ka. 0,83 ja tätä vanhempien 1,10.

³⁹⁹ 11 vuotta tai kauemmin päällikkönä toimineiden ka. 1,14 ja muiden päälliköiden ka. 0,83.

⁴⁰⁰ Käytännössä tähän ryhmään kuuluvat alalla vaikutusvaltaiset suurimpien kuntien päälliköt, joilta vaaditaan pääsääntöisesti ylempää korkeakoulututkintoa.

(ka. 0,42 – muiden ka. -0,62; $p=0,000$). Tyytyväisyys vaikutusmahdollisuuksiin kasvoi selvästi myös virkaiän karttuessa. Päällikkönä korkeintaan kymmenen vuotta toimineiden vastaajien arvioiden keskiarvo oli -0,18, kun virkaiältään tätä vanhempien keskiarvo oli jo 0,40 ($p=0,016$). Iällä ja virkaiällä oli myös suuntaa-antavaa⁴⁰¹ yhteisvaikutusta koettuihin vaikutusmahdollisuuksiin: alle 45-vuotiaiden käsitykset mahdollisuuksistaan vaikuttaa sisäasiainministeriöön laskivat virkaiän noustessa, mutta tätä vanhemmilla vastaajilla kehitys oli täsmälleen päinvastainen.

Vastaajien näkemykset **ammattiyhdistykseen (ka. -0,06)** vaikuttamisesta muistuttavat edellä käsiteltyä. Tyytyväisimpiä vaikutusmahdollisuuksiinsa olivat niin iältään⁴⁰² ($p=0,011$) kuin virkaiältäänkin⁴⁰³ ($p=0,001$) vanhimmat vastaajat. Sen sijaan pelastusalan kokemuksella ennen palopäälliköksi valintaa oli käänteinen vaikutus vastaajien arvioihin: 11 vuotta tai enemmän kokemusta hankkineet (ka. -0,58) olivat selvästi tyytymättömämpiä kuin virkaveljensä, joiden keskiarvot vaihtelivat välillä 0,10 – 0,22 ($p=0,013$). Lisäksi pelastusalan kokemuksella ja virkaiällä oli selvää yhteisvaikutusta ($p=0,037$) vastaajien mahdollisuuksiin vaikuttaa ammattiyhdistyksensä toimintaan. Korkeintaan kymmenen vuotta päällikkönä toimineiden käsitykset liikkuvat tasaisesti arvon -0,5 tienoilla pelastusalan kokemuksesta riippumatta. Sen sijaan virkaiältään tätä vanhempien joukossa skaala oli laaja: parhaina vaikutusmahdollisuuksiaan pitivät 1-10 vuotta pelastusalalla ennen päälliköksi siirtymistä toimineet (n. 0,75), ilman pelastusalan kokemusta päälliköksi ryhtyneet hieman heikompina (n. 0,25) ja yli 11 vuoden pelastusalan kokemuksen ennen päälliköksi siirtymistä hankkineet romahdusmaisesti muita huonompina (n. -0,60).

Heikoimpina palopäälliköt pitivät mahdollisuuksiaan vaikuttaa **Pelastusopistoon (ka. -0,14)**. Vastaajien näkemykset olivat varsin yhdensuuntaisia ja ainoastaan palokuntamuoto jakoi vastaajajoukkoa tehokkaasti: tyytyväisimpiä olivat puolivakinaisten palokuntien päälliköt (ka. 0,21). Vakinaisten palokuntien päälliköiden arvioiden keskiarvo oli -0,10, ja sopimuspalokuntien varassa toimivien kuntien päälliköiden keskiarvo oli selvästi alhaisin (ka. -0,74) ($p=0,007$).

⁴⁰¹ Monisuuntaisessa varianssianalyysissä eivät kuitenkaan kaikki testin edellytykset täytyneet, eikä tulosta voi matalasta riskitasoista huolimatta ($p=0,017$) pitää merkitsevinä.

⁴⁰² Alle 45-vuotiaiden keskiarvo oli -0,54 ja tätä vanhempien 0,12.

⁴⁰³ Korkeintaan 10 vuotta palvelleiden arvioiden keskiarvo oli -0,55 ja virkaiältään tätä vanhempien 0,26.

Lisäksi vastaajilta kysyttiin mahdollisia muita tahoja, joihin he pyrkivät vaikuttamaan, ja ”jonkin muun” vaihtoehdon esitti 17 vastaajaa. Selvästi eniten palopäälliköt halusivat vaikuttaa omiin kuntalaisiin (5 mainintaa). Lisäksi mainintoja saivat muun muassa alueen teollisuus, hätäkeskus, rakennussuunnittelijat ja vesitieyhdistys.

Vuonna 1996 kerätyssä aineistossa 47 palopäällikölle esitettiin kysymyssarja, jossa vastaajia pyydettiin arvioimaan, miten eri tahot vaikuttavat palo- ja pelastustoimen tavoitteiden asetteluun. Vaikka lähestymistapa oli täsmälleen päinvastainen edellä esitettyyn, olivat tulokset tiedotusvälineiden ja sisäasiainministeriön pelastusosaston roolia lukuun ottamatta samansuuntaisia. Tiedotusvälineiden intressi vaikuttaa pelastustoimeen oli selvästi vähäisempi kuin pelastustoimen intressi vaikuttaa tiedotusvälineisiin. Sisäasiainministeriön pelastusosaston vaikutus kunnallisen palo- ja pelastustoimen tavoitteiden asettajana oli suhteellisesti vahvempi kuin palopäälliköiden mahdollisuudet vaikuttaa ministeriön linjanvetoihin.⁴⁰⁴

Palopäälliköiden käsityseroja omista vaikutusmahdollisuuksistaan selittivät tasavahvasti vastaajan ikä ja virkaikä (taulukko 22). Riippumatta siitä oliko kyseessä ikä vai virkaikä, vaikutus oli säännönmukaisesti samansuuntainen: vanhemmilla vastaajilla oli paremmat vaikutusmahdollisuudet kuin nuoremmilla virkaveljillään. Senioriteetin ohella vastaajien käsityseroja vaikutusmahdollisuuksistaan selittivät monipuolisesti myös viranhoitokuntien lukumäärä ja suoritettu ammattitutkinto. Hajanaista vaikutusta oli lisäksi aikaisemmalla päällikkökokemuksella ennen nykyiseen virkaan nimittämistä, palokuntamuodolla, viranhoitokunnan sijainnilla ja pelastusalan kokemuksella.

⁴⁰⁴ Oulasvirta 1999, 30 – 31.

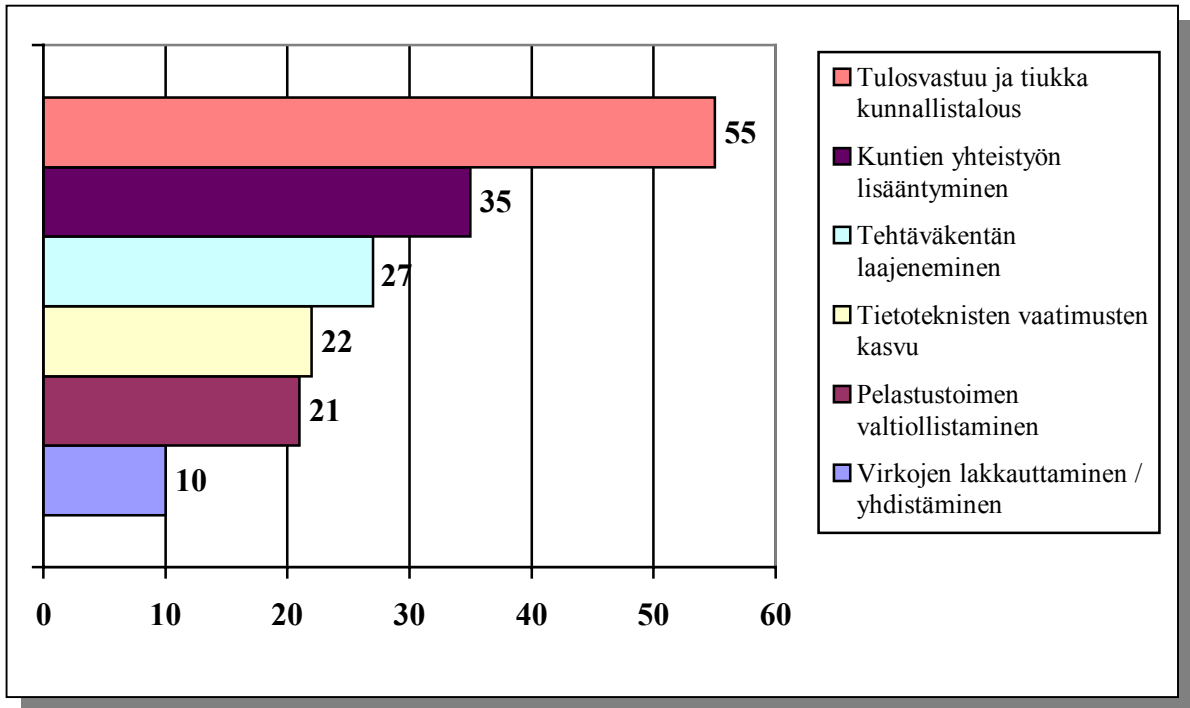
TAULUKKO 22: Palopäällikön vaikutusmahdollisuuksiin vaikuttavat tekijät.

Selitettävä	Tilastollisesti merkitsevästi selittävä
- esimies	- tutkinto - viranhoidokuntien lukumäärä - aikaisempi palopäällikkökokemus
- kunnan luottamusmiehet	- viranhoidokunnan sijainti - ikä
- kunnan virkamiesjohto	- viranhoidokuntien lukumäärä - ikä - virkaikä
- Suomen Palopäällystöliitto	- tutkinto - virkaikä
- sisäasiainministeriön pelastusosasto	- ikä - virkaikä
- ammattiyhdistys	- ikä - virkaikä - pelastusalan kokemus - virkaikä ja pelastusalan kokemus
- pelastusopisto	- palokuntamuoto

8.5 Palopäällikön työ tulevaisuudessa

8.5.1 Työn sisällön kehitys

Palopäälliköiden käsityksiä työnsä muutospainesta selvitettiin avokysymyksellä, jossa heitä pyydettiin luettelemaan kolme tärkeintä palopäällikön työn muutospainetta tulevaisuudessa (kysymys 19). Kaaviossa 30 muutospainetta on ryhmitelty kuuteen luokkaan sen mukaan, kuinka suuri osa palopäälliköistä on asettanut kyseisen muutospaineen kolmen tärkeimmän muutospaineen joukkoon.

Kaavio 30: Palopäällikön työn muutospainet (%).

Selvästi tärkeimpänä työnsä muutospainena palopäälliköt pitivät **tulosvastuun korostumista ja tiukan kunnallistalouden** aiheuttamaa taloudellista painetta. Erityisen voimakkaasti tätä korostivat suurimpien (15 000 asukasta tai enemmän) kuntien päälliköt, joista 77 % piti tulosvastuuta ja taloudellista painetta yhtenä tärkeimmistä muutospainesta. Pienimpien kuntien (alle 3000) päälliköistä samaa mieltä oli vain kolmannes (33 %), ja muissa kuntakokoluokissa heidän määränsä vaihteli 42 – 59 prosenttiin ($p=0,001$). Samansuuntaisen tuloksen antoi myös palokuntamuotojen välinen vertailu. Kaksi kolmesta (65 %) vakinaisten palokuntien päälliköistä nosti tulosvastuun ja taloudellisten paineiden lisääntymisen kolmen tärkeimmän muutospaineen joukkoon, kun vastaava osuus puolivakinaisten palokuntien päälliköistä oli 59 % ja sopimuspalokuntien päälliköistä 42 % ($p=0,028$). Palopäälliköiden näkemyksiin tulosvastuun ja taloudellisten paineiden merkityksestä tulevaisuudessa vaikutti myös viranhoidokuntien lukumäärä ja vastaajan äidinkieli. Useammasta kuin yhdestä kunnasta vastaavista päälliköistä 72 % nosti tulosvastuun ja taloudelliset paineet kolmen tärkeimmän työn muutospaineen joukkoon, kun vastaava osuus muista päälliköistä jäi 50 prosenttiin ($p=0,010$). Selvästi muita vähemmän tulosvastuun lisääntyminen ja tiukka kunnallistalous näyttää kohdistuvan muunkielisiin päälliköihin, joista vain 29 % mainitsi tämän kolmen tärkeimmän työn muutospaineen

joukossa. Suomenkielisistä palopalopäälliköistä heitä löytyi kaksi kertaa (57 %) niin paljon ($p=0,038$). Edellä esitetyille havainnoille löytää runsaasti tukea palopäällikön tehtäviin ja työajan käyttöön liittyvistä analyyseista.

Taloudellisten muutospainoiden jälkeen seuraavaksi tärkeimmäksi muutospaineksi nousi **kuntien välisen yhteistyön** lisääntyminen, jonka kolmasosa (35 %) vastaajista asetti kolmen tärkeimmän muutospaineen joukkoon⁴⁰⁵. Muista poikkeavasti kuntayhteistyön merkitykseen tulevaisuudessa suhtautuivat muunkieliset päälliköt. Heistä ainoastaan 7 % nosti kuntayhteistyön tiivistymisen kolmen tärkeimmän muutospaineen joukkoon, kun suomenkielisistä kollegoista kuntayhteistyön nosti esille 37 % ($p=0,022$)⁴⁰⁶. Periaatteessa palopäälliköt ovat suhtautuneet myönteisesti kuntarajat ylittävään yhteistyöhön, mutta ongelmia on tuottanut erityisesti pelastuslaitosten toimintatapojen ja sisäisten kulttuurien kirjavuus⁴⁰⁷.

Tasaisen keskiryhmän palopäällikön työn muutospainesta muodostivat tehtäväkentän laajeneminen, tietoteknisten vaatimusten kasvu sekä pelastustoimen valtiollistaminen. **Tehtäväkentän laajenemisen** aiheuttamista muutospainesta vallitsi palopäälliköiden joukossa laaja yksimielisyys, eikä tilastollisesti merkitseviä eroja löytynyt. **Tietotekniikan** aiheuttamat muutospainet näyttävät kohdistuvan erityisesti keskikokoisten (3000 – 14 999) kuntien päälliköihin, joista 26 – 31 prosenttia mainitsi tietotekniikan kolmen tärkeimmän muutospaineen joukossa⁴⁰⁸. Suurimpien kuntien (yli 15 000 asukasta) päälliköistä heidän osuutensa jäi 8 prosenttiin, ja pienimpien kuntien (alle 3000 asukasta) päälliköistä 13 prosenttiin ($p=0,023$). Keskikokoisten kuntien erottuminen omaksi ryhmäkseen näkyi myös palokuntamuotoon perustuvassa jaottelussa. Näille kunnille tyypillisten puolivakinaisten palokuntien päälliköistä tietotekniikan mainitsi yhtenä tärkeimmistä muutospainista 29 %, sopimuspalokuntien varassa toimivien kuntien päälliköistä 22 % ja vakinaisten palokuntien päälliköistä 8 % ($p=0,021$). Edelleen tietoteknisten vaatimusten vähäistä merkitystä suurimpien kuntien päälliköiden toimenkuvissa tuki aluepalopäällikköasemaan perustuva jaottelu: aluepalopäälliköistä vain 9 % nosti tietoteknisten vaatimusten kasvun kolmen

⁴⁰⁵ Vertaa Oulasvirta 1999, 32.

⁴⁰⁶ Tulosta tukee puoluekantaan perustuva ryhmittely: RKP:n äänestäjistä yksikään ei nostanut kuntayhteistyötä muutospainoiden kärkiryhmään kun muista puolueista heitä oli vähintään kolmannes ja poliittisesti passiivisistakin neljännes. Merkitsevyyden testauksessa odotetut frekvenssit jäivät liian pieniksi ja tulosta voi matalasta riskitasosta ($p=0,021$) huolimatta pitää vain suuntaa-antavana.

⁴⁰⁷ Näin Oulasvirta ym. 2000, s. 34.

tärkeimmän muutospaineen joukkoon, mikä on oleellisesti vähemmän verrattuna muihin päälliköihin (26 %) ($p=0,014$). Keskikokoisten kuntien päälliköt ovat tietotekniikkaan liittyviltä taidoiltaan muita edellä, mikä on todennäköisesti vaikuttanut heidän mielipiteisiinsä. Lisäksi alue vaikutti selvästi tietotekniikan aiheuttamiin työn muutospaineesiin. Toista ääripäätä edustavat Itä-Suomen palopäälliköt, joista lähes puolet (45 %) mainitsi tietotekniikan tuntemuksen kolmen tärkeimmän työn muutospaineen joukossa, ja toista Lapin päälliköt, joista samalla kannalla oli vain 8 %. Muun Suomen päälliköistä tietoteknisten vaatimusten kasvua korosti 12 – 27 % ($p=0,009$). Itä-Suomen erottumiselle on vaikea löytää selvää syytä, mutta Lapin matalat luvut selittynevät sillä, ettei Lapissa ole ainuttakaan puolivakinaista palokuntaa.

Toistaiseksi tietotekniikkahankkeet ovat Suomessa kytkeytyneet lähinnä mittalaitteisiin, simulaattoreilla toteutettuun koulutukseen, rekistereiden ylläpitoon sekä viranomaisten sisäiseen ja niiden väliseen tiedonkulkuun. Näiden lisäksi erityisesti internetin antamia mahdollisuuksia käytetään jo nyt laajamittaiseen yleisön valistamiseen ja vapaaehtoisten palokuntien varainhankintaan⁴⁰⁹.

Palotoimen valtiollistaminen mietityttää eniten vakinaisten palokuntien päälliköitä, joista kolmasosa (33 %) nosti tämän kolmen tärkeimmän muutospaineen joukkoon⁴¹⁰. Puolivakinaisten palokuntien päälliköistä samaa mieltä oli 15 % ja sopimuspalokuntien päälliköistä 19 % ($p=0,042$). Lähes identtisen tuloksen antoi myös aluepalopäällikköstatukseen perustuva jaottelu ($p=0,026$). Kyselyn ajankohdan (syksy 1998) jälkeen on valtiollistamiskeskustelu pelastustoimen piirissä vilkastunut voimakkaasti. Kesällä 1999 valtioneuvosto asetti asiaa tutkimaan selvitysmiehen, jonka toimeksianto päättyi keväällä 2000. Näyttää siltä, että päälliköiden huoli palotoimen valtiollistamisesta oli aiheeton⁴¹¹.

Joka kymmenes vastaaja piti **virkojen lakkauttamista ja yhdistämistä** yhtenä tärkeimmistä muutospainesta. Huoli virkojen vähenemisestä koski tasapuolisesti kaikkia vastaajia, eikä tilastollisesti merkitseviä käsityseroja esiintynyt.

⁴⁰⁸ Tietotekniikan merkityksestä pelastusalan muutosvoimana, ks. Rielage & Rielage 2000, 24 – 26.

⁴⁰⁹ Ks. esim. sisäasianministeriön pelastusosaston kotisivut (www.intermin.fi) sekä Rowan 1999, 32 - 35.

⁴¹⁰ Oulasvirran selvityksessä palo- ja pelastustoimen valtiollistamista piti erittäin tai melko tarpeellisena vajaat 20 % yhteensä 47 vastanneesta palopäälliköstä (Oulasvirta 1999, 35).

⁴¹¹ Katajamäki 1999, 10. Asiasta laajemmin luvussa 4.2.3.2.

Kaiken kaikkiaan palopäälliköiden käsitykset työnsä muutospainesta sirpaloituivat hyvin voimakkaasti. Kaikkiaan 41 % vastaajista nosti esille jonkin **muun** kuin edellä käsitellyn muutospaineen, ja kokonaista 42 eri ilmiötä mainittiin muiden muutospaineen joukossa. Eniten mainintoja saivat VPK-toiminnan hiipumisen aiheuttamat ongelmat (11 mainintaa) sekä yleinen sopeutuminen yhteiskunnan muutosvauhtiin (11 mainintaa). Lisäksi muutospaineen joukossa otettiin esille muun muassa lisääntynyt tarve panostaa palokuntien julkisuuskuvan parantamiseen (8 mainintaa) sekä alan kansainvälistyminen (6 mainintaa).

Palopäälliköiden käsityseroja työnsä muutospainesta selitti parhaiten viranhoitokunnan palokuntamuoto (taulukko 23). Vakinaisten palokuntien päälliköt korostivat tulosvastuun ja tiukan kunnallistalouden aikaansaamia muutospainetta sekä palotoimen valtiollistamista ja puolivakinaisten palokuntien päälliköt puolestaan tietotekniikan aikaansaamia muutoksia palopäällikön työnkuvassa. Varsin erotteluvoimaisia muuttujia olivat myös viranhoitokunnan asukasluku, vastaajan äidinkieli sekä aluepalopäällikköstatus. Hajanaista vaikutusta oli vielä viranhoitokuntien lukumäärällä ja alueellisella sijainnilla.

TAULUKKO 23: Vastaajien käsityksiin palopäällikön työn muutospainesta vaikuttavat tekijät.

Selitettävä	Tilastollisesti merkitsevästi selittävä
- tulosvastuu ja tiukka kunnallistalous	- viranhoitokunnan asukasluku - palokuntamuoto - viranhoitokuntien lukumäärä - vastaajan äidinkieli
- kuntien yhteistyön lisääntyminen	- vastaajan äidinkieli
- tietoteknisten vaatimusten kasvu	- viranhoitokunnan asukasluku - palokuntamuoto - aluepalopäällikköstatus - viranhoitokunnan sijainti
- palotoimen valtiollistaminen	- palokuntamuoto - aluepalopäällikköstatus

8.5.2 Ammatillisten vaatimusten kehitys

Palopäälliköiden käsityksiä ammatillisten vaatimusten kehityksestä selvitettiin 15-kohtaisella listalla (kysymys 24), joka sisälsi samat tiedot, taidot ja henkilökohtaiset ominaisuudet kuin lomakkeen kysymyksessä kolme⁴¹². Vastauksia pyydettiin vain yli kymmenen vuotta päällikkönä toimineilta vastaajilta (N=140), ja he arvioivat asteikolla 1-5, kuinka tietojen, taitojen ja henkilökohtaisten ominaisuuksien painoarvo oli kehittynyt heidän virkauransa aikana.⁴¹³ Taulukossa 24 tiedot, taidot ja henkilökohtaiset ominaisuudet on järjestetty vastausten keskiarvojen perusteella määräytyvään järjestykseen:

TAULUKKO 24: Palopäällikön ammatillisten vaatimusten kehitys.

Sijaluku	Tieto / taito / henkilökohtainen ominaisuus	Keskiarvo	Sijaluku ⁴¹⁴	Sijaluvun muutos
1	Tietotekniikan tuntemus	1,50	13	+12
2	Esiintymistaito	1,47	4	+2
3	Yhteistyökyky	1,45	1	-2
4	Johtamistaito	1,33	2	-2
5	Hallinnon ja juridiikan tuntemus	1,29	9	+4
6	Ammattialan tuntemus	1,28	3	-3
7	Kyky motivoida alaisia	1,23	4	-3
8	Kirjallinen ilmaisutaito	1,11	9	+1
9	Ryhmäyötaito	1,07	11	+2
10	Määrätietoisuus	1,06	8	-2
11	Auktoriteetti ja tilanteen hallinta	1,05	6	-5
12	Joustavuus	1,05	12	0
13	Tasapuolisuus	0,97	6	-7
14	Rohkeus	0,65	14	0
15	Kielitaito	0,40	15	0

⁴¹² Tästä laajemmin, ks. luku 8.2.

⁴¹³ Tässä vastaukset on koodattu uudestaan siten, että suurin arvo (+2) merkitsee kyseisen piirteen merkityksen selvää kasvua, 0 merkityksen pysymistä ennallaan ja pienin arvo (-2) merkityksen selvää laskua.

⁴¹⁴ Vertaa taulukko 18.

Taulukon keskiarvosarakkeessa kaikki arvot ovat nollaa suurempia, eli vastaajien mielestä kaikkien ammatillisten valmiuksien merkitys on kasvanut. Suhteessa muihin ammatillisiin valmiuksiin tietotekniikan (+12) sekä hallinnon ja juridiikan (+4) merkitys on selvällä nousu-uralla. Tietotekniikan merkityksen kasvu on osa yleistä työelämän muutosta, jossa pelastusala elää vahvasti mukana⁴¹⁵. Jo aikaisemmin todettiin hallinnon olevan sekä tärkeä että runsaasti työaikaa vievä osa palopäällikön työtä, ja tätä taustaa vasten hallinnon ja juridiikan tuntemuksen merkityksen nousu ei ole yllätys.

Ammatillisten vaatimusten kehityksestä saatuja havaintoja tiivistettiin faktorianalyysillä, jonka tulokset selviävät taulukosta 25.

TAULUKKO 25: Palopäälliköiden käsitykset ammatillisten vaatimusten kehityksestä. Varimax-rotatoitu faktorimatriisi.

Muuttuja	Faktori 1	Faktori 2	Faktori 3	Faktori 4
Joustavuus	,770			
Kyky motivoida alaisia	,759			
Yhteistyökyky	,710			
Johtamistaito	,646			
Esiintymistaito	,473			
Määrätietoisuus		,712		
Auktoriteetti ja tilanteen hallinta		,662		
Ammattialan tuntemus		,642		
Hallinnon ja juridiikan tuntemus		,635		
Rohkeus		,598		
Tasapuolisuus		,514		
Kielitaito			,789	
Kirjallinen ilmaisu			,702	
Tietotekniikan tuntemus				-,762
Ryhmätyötaito				,480
Ominaisarvo	5,1	1,4	1,2	1,1
Selitysosuus	34 %	9 %	8 %	7 %

Faktorianalyysissä ammatillisten vaatimusten muutosta kuvaavista muuttujista muodostui neljä faktoria. Muuttujien kommunaliteetit vaihtelivat välillä 0,31 – 0,73, ja koko analyysi selitti 58 prosenttia muuttujien vaihtelusta. Ensimmäiselle faktorille latautuivat ”joustavuus”,

⁴¹⁵ Pelastustoimen tietotekniikkahankkeista laajemmin, Koivukoski 1999, 24 – 26.

”kyky motivoida alaisia”, ”yhteistyökyky”, ”johtamistaito” ja ”esiintymistaito”. Faktori 1 nimettiin kärkimuuttujan mukaan *joustavuudeksi*. Toiselle faktorille latautuivat eniten muuttujat ”määrätietoisuus”, ”auktoriteetti ja tilanteen hallinta”, ”ammattialan tuntemus”, ”hallinnon ja juridiikan tuntemus”, ”rohkeus” ja ”tasapuolisuus”. Faktori 2 nimettiin kärkimuuttujan mukaan *määrätietoisuudeksi*. Kolmannelle faktorille latautuivat muuttujat ”kielitaito” ja ”kirjallinen ilmaisu” ja neljännelle faktorille ”tietotekniikan tuntemus” ja ”ryhmätyötaito”. Jatkoanalyysissä faktoreista muodostettiin summamuuttujat, joista joustavuus ($\alpha=0,76$) ja määrätietoisuus ($\alpha=0,81$) faktoreiden reliabiliteetti osoittautui kyllin korkeaksi tarkemmalle käsittelylle.

Joustavuus-summamuuttujan suhteen vastaajakunnasta ei löytynyt tilastollisesti merkitseviä eroja. Sen sijaan aluepalopäällikkyydellä ($p=0,033$) ja palokuntamuodolla ($p=0,048$) oli selvä vaikutus määrätietoisuus -summamuuttujan arvoihin. Aluepalopäälliköiden näkökulmasta määrätietoisuuden merkityksen kasvu (ka. 5,0) jäi pienemmäksi kuin muiden päälliköiden (ka. 6,7) kohdalla. Palokuntamuodottaisessa tarkastelussa erot olivat selvät ja tasaväliset. Kaikkein suurimpana määrätietoisuuden merkityksen kasvua pitivät puolivakinaisten palokuntien päälliköt (ka. 7,1), tämän jälkeen sopimuspalokuntien varassa operoivien kuntien päälliköt (ka. 6,1) ja pienimäpää vakinaisten palokuntien päälliköt (ka. 5,1). Määrätietoisuusfaktori sisältää urakehitykselle tärkeitä elementtejä, ja näin tulkittuna on ymmärrettävää, etteivät urakehityksen huipulla olevat aluepalopäälliköt ja vakinaisten palokuntien päälliköt nähneet sen merkityksen kasvua yhtä suurena kuin muut.

8.6 Tiivistelmä palopäällikön työstä

Leimaa antava piirre palopäälliköiden käsityksille omasta työstään oli työn sisällön ja palopäälliköiden omankuvan välinen ristiriita. Työn sisällön näkökulmasta palopäällikkö oli selkeästi virkamies, joka koki hallintotehtävä tärkeiksi ja käytti niihin runsaasti työaikaansa. Palopäälliköt pitivät kunnan muuta virkamiesjohtoa tärkeimpänä kunnan sisäisenä yhteistoimintatahonaan, ja kunnan ulkopuolisistakin yhteistoimintakumppaneista he kokivat läheisimmäksi valtion aluehallintoviranomaiset eli lääninhallitukset. Tästä huolimatta

palopäälliköt pitivät hallintotehtäviä tukevia valmiuksia, kuten kirjallista ilmaisutaitoa sekä hallinnon ja juridiikan tuntemusta keskimääräistä vähämerkityksisimpinä⁴¹⁶.

Muihin virkamiehiin verrattuna palopäälliköiden käsitykset omassa työssään tarvittavista tiedoista, taidoista ja henkilökohtaisista ominaisuuksista poikkesivat jonkin verran. Kun edustava joukko kuntien ja valtion virkamiehiä asetti työssänsä tarvittavia valmiuksia tärkeysjärjestykseen, selvästi tärkeimpänä valmiutena pidettiin kirjallista esitystaitoa, jota seurasivat pienin eroin neuvottelutaito, esiintymistaito sekä ryhmätyötaito. Huomattavasti näitä vähemmän tärkeiksi virkamiehet kokivat kokoustekniikan hallitsemisen sekä johtamistaidon⁴¹⁷. Tähän vertailuryhmään nähden palopäälliköt arvostivat johtamistaitoa huomattavasti enemmän ja antoivat kirjalliselle esitystaidolle sekä ryhmätyötaidolle pienemmän painoarvon.

Selvästi eniten palopäällikön työn sisältöön vaikutti viranhoidokunnan asukasluku. Se oli tärkein erottelukriteeri tärkeimpien tehtävien, työajan käytön, palopäälliköltä edellytettävien tietojen, taitojen ja henkilökohtaisten ominaisuuksien sekä palopäällikön yhteistoimintaverkon suhteen. Useimmissa tapauksissa erot muodostuivat suurimpien (15000 asukkaan ja tätä isompien) kuntien päälliköiden ja muiden päälliköiden välille, ja tavallisesti asukaslukuun perustuvia eroja tukivat monet epäsuorasti asukaslukuun kytkeytyvät tekijät, kuten vastaajan tutkintoon, palokuntamuotoon tai aluepalopäällikkyyteen perustuvat jaottelut. Asukasluvun ohella työn sisältöön vaikuttivat voimakkaasti vielä vastaajan virkaikä, joka selitti parhaiten palopäälliköiden käsityseroja vaikutusmahdollisuuksistaan, sekä palokuntamuoto, joka puolestaan erotteli vastaajakuntaa tehokkaimmin työn muutospainoiden suhteen.

Työnsä puolesta palopäälliköt rinnastuvat muihin julkishallinnon johtaviin virkamiehiin, joita Suomessa voi jo itsessään pitää professiona⁴¹⁸. Palopäälliköiden työstä löytää muutenkin varsin helposti professionaalisen työn peruspiirteitä. Ensinnäkin kyselyn perusteella palopäällikön työ vaatii professionaalisen työn tavoin hyvin monipuolista taitotietoperustaa, ja ainakin palopäälliköiden itsensä mukaan ammatin vaatimukset kasvavat jatkuvasti. Professionaalien tapaan palopäälliköiden työ ja vapaa-aika eivät ole täysin toisistaan

⁴¹⁶ Hallinnon ja juridiikan tuntemus oli suhteessa muihin ammatillisiin valmiuksiin nousu-uralla eli tulevaisuudessa tilanne todennäköisesti muuttuu.

⁴¹⁷ Vartola & af Ursin 1987, 162.

⁴¹⁸ Julkishallinnon professionaaleista, Helander 1993, 108 – 129; Stenvall 1998, 82.

erottuneita, vaan periaatteessa kunnan palopäällikkö saatetaan kutsua töihin milloin tahansa. Päättellen palopäälliköiden heikohkoista ansioista muihin kuntien osastopäällikkötasoisiin virkamiehiin verrattuna⁴¹⁹, eivät palopäälliköt ole kiinnittäneet kovinkaan paljon huomiota materiaalien etujensa ajamiseen. Professionaalien työlle on ominaista vielä laajat mahdollisuudet vaikuttaa oman työn sisältöön, ja väite osoittautui paikkansapitäväksi myös palopäälliköiden osalta: palopäälliköt olivat poikkeuksellisen tyytyväisiä niin kunnan sisäisiin kuin kunnan ulkopuolisiin vaikutuskanaviin ja pitivät vaikutusmahdollisuuksiaan pääsääntöisesti sitä parempina mitä läheisemmästä yhteistyökumppanista oli kyse.

⁴¹⁹ Lokakuun 1999 palkkatietojen mukaan miespuolisten teknisten johtajien keskipalkka oli 18 900 markkaa, koulutoimen miesjohtajien keskipalkka 19 210 markkaa ja yleensä heikoista palkoista tunnetun sosiaalialan miesjohtajienkin palkat 16 168 markkaa. Samaan aikaan palopäälliköiden keskipalkka jäi 15 358 markkaan. Palkkatiedoista puuttuvat lomarahat, eli niitä ei palopäälliköiden osalta voi rinnastaa muualla tässä teoksessa esitettyihin palkkatietoihin. (Kuntasektorin kuukausipalkat 1999, 52 – 53 ja 56 – 57)

”In a sense, codes of ethics represent a collective statement of the group’s goal and expectations and serve as a reference point to which the individual practitioner may compare himself and modify his own behavior.”⁴²⁰

9. Palopäälliköiden ammattietiikka

9.1 Eettiset ohjeet työelämässä

Aina 1800-luvun lopulle asti etiikka oli saumaton osa ylintä opetusta. Humanististen ihanteiden mukaisesti opiskelun perimmäinen tarkoitus oli auttaa opiskelijaa oivaltamaan, että tietoa lisäämällä ihminen kehittyy ja jalostuu. Tekninen vallankumous syrjäytti humanistiset ihanteet ja nosti keskiöön syiden ja seurausten tunnistamisen ja mallintamisen. Uuteen nousuun eettiset kysymykset nousivat 1960– ja 1970 –luvuilla. Erityisesti Yhdysvalloissa tätä nousua vauhdittivat poliittisten johtajien murhat, rasismien vastainen liike ja Watergate-skandaaliin huipentunut päätöksentekojärjestelmän korruptoituminen. Tällä hetkellä Euroopassa, Yhdysvalloissa ja Australiassa on jo runsaat kaksikymmentä instituutiota, joiden pääasiallinen tehtävä on etiikan ja liike-elämän välisen suhteen tutkiminen. Myös alan oppituolet on perustettu yliopistoihin, ja aihepiirin ympärille on syntynyt useita omia julkaisuja.⁴²¹

⁴²⁰ Pavalko 1971, 101.

⁴²¹ Etiikkakeskustelun taustoista laajemmin, ks. esim. Aaltonen & Junkkari 1999, 19 – 35; Brytting 1998, 13 – 15; Donaldson & Dunfee 1994, 252 – 254; Bowman 1998, 27 - 28. Julkaisuista tärkeimmät ovat Journal of Business Ethics ja Business & Professional Ethics Journal.

Professioiden näkökulmasta etiikasta käyty keskustelu on tiivistynyt eettisten ohjeiden ympärille. Eettiset ohjeet muodostavat eräänlaisen hierarkian, jonka huipulla ovat eettiset koodit (codex ethicus, Ethical Code). Eettisessä koodissa todetaan arvot ja periaatteet, jotka määrittelevät organisaation tarkoituksen sekä organisaation vastuut keskeisiä sidosryhmiä kohtaan. Eettisiä koodeja konkreettisempia ovat käytännön koodit (Code of Practices), jotka kuvaavat yrityksen arvoja ja etiikkaa työntekijöille ja päätöksentekijöille ja toimivat päätöksentekoa ohjaavina normeina. Hierarkian tyvessä ovat toimintaohjeet (Codes of Conduct), jotka ovat lista arkipäivän toimintaa ohjaavista säännöistä ja niiden rikkomisesta aiheutuvista sanktioista.⁴²² On kuitenkin pidettävä mielessä, että myös muilla kuin professionaalilla ryhmällä on omia eettisiä sääntöjään. Professionaalit kuitenkin usein käyttävät niin suurta valtaa muihin yhteiskunnan jäseniin, että heidän ammattietiikkansa on yleisön, tiedotusvälineiden ja julkisvallan jatkuvan arvioinnin kohteena.⁴²³

Erityisesti professioiden eettisille säännöille yhteisiä piirteitä ovat ensinnäkin lojaalisuus asiakkaalle ja työnantajalle. Professionaalien työntekijän on aina tehtävä parhaansa asiakkaan palvelemiseksi riippumatta asiakkaan iästä, rodusta, uskonnosta tai muusta vastaavasta seikasta, ja lisäksi hänen on oltava valmis palvelemaan asiakkaitaan tarvittaessa omasta mukavuudestaan tinkien. Edelleen professionaalien eettisissä ohjeissa korostetaan yleensä lahjomattomuutta, tinkimätöntä ammatillisten periaatteiden noudattamista, rehellisyyttä sekä reilun pelin sääntöjä profession jäsenten keskinäisessä kilpailussa.⁴²⁴

Yritysten sisäiset eettiset koodit ovat erityisen yleisiä Yhdysvalloissa, joissa noin 75 prosentilla suuryrityksistä on eettinen koodi. Saksassa vastaava luku on noin 50, Britanniassa noin 40 ja Ranskassa noin 30.⁴²⁵ Suomalaisista yrityksistä ei ole vastaavia tietoja kerätty. Uskaltanee kuitenkin olettaa, että meillä liikutaan samalla tasolla kuin Ruotsissa, jossa noin viidesosalla suuryrityksistä on oma eettinen koodisto⁴²⁶.

⁴²² Käsitteiden määrittelyt, Aaltonen & Junkkari 1999, 176 – 177. Eettisten sääntöjen juridisesta asemasta yksityiskohtaisemmin, ks. Schein 1992, 2 – 5.

⁴²³ Vertaa Roberts & Dietrich 1999, 989.

⁴²⁴ Greenwood 1966, 14 – 16; Kultgen 1988, 240 – 242; Reynolds 2000, 120 - 122.

⁴²⁵ Langlois & Schlegemilch 1990. [online]

⁴²⁶ Brytting 1997, 672.

Suomessa professioiden eettisten ohjeiden laadinta vilkastui toisen maailmansodan jälkeen, ja erityisen runsaasti niitä on laadittu ja uusittu 1980-luvulta lähtien. Perinteisesti ammattieettisiä koodeja on ollut vapailta ammatinharjoittajilla kuten lakimiehillä ja lääkäreillä, mutta heidän lisäksi myös esimerkiksi papit, sosiaalityöntekijät, psykologit, insinöörit ja sotilaat ovat laatineet omat ammattieettiset säännöt⁴²⁷. Useimmissa tapauksissa eettiset koodit ovat syntyneet tai niitä on uudistettu varsin hiljattain, ja lähes poikkeuksetta ne on julkaistu ammattijärjestöjen aloitteesta.

9.2 Pelastusalan eettiset ohjeet

Suomessa pelastusala sai vuonna 1997 omat eettiset ohjeet, joiden juuret juontavat Yhdysvaltoihin. Siellä alan johtava järjestö National Fire Protection Association (NFPA) määritteli vuonna 1992 pelastusalan eettiset säännöt seuraavasti:

” Fire officers are expected to be ethical in their conduct. Ethics implies honesty, doing what is right, and performing to the best of one’s ability. For public safety personnel, ethical responsibility extends beyond one’s individual performance. In serving the citizens, public safety personnel are charged with the responsibility of ensuring the provision of the best possible safety and service.

Ethical conduct requires on the part of all public safety personnel. Choices must be made on the basis of maximum benefit to the citizens and the community. The process of making these decisions must be also open to the public. The means of providing service as well as the quality of the service provided must be above question and maximize the principles of fairness and equality as well as those of efficiency and effectiveness”⁴²⁸

Meillä palo- ja pelastustoimen eettisten periaatteiden rakentamisessa keskustelun avaajana toimi Suomen Palopäällystöliitto, joka periaatteita hahmotellessaan toimi läheisessä

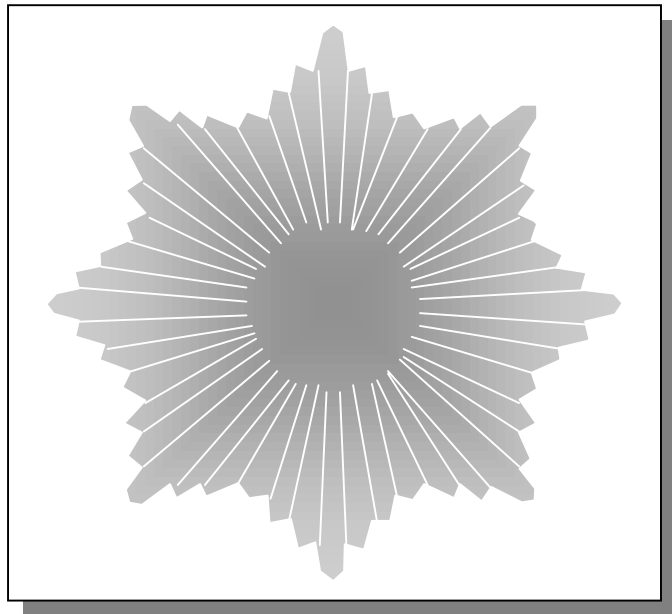
⁴²⁷ Lakimiesliitto on antanut ”Lakimiehen eettiset ohjeet” (ks. <http://www.lakimiesliitto.fi>, 1.3.2000), Lääkärit ovat vuodesta 1997 tehneet lääkäriliiton Hippokrateen valan pohjalta muokkaaman lääkärivalan (valateksti nähtävillä osoitteessa <http://www.laakariliitto.fi> 29.2.2000), papit antavat kirkkojärjestyksen 5 luvun 6 §:n mukaisen pappislupauksen (lähteissä Julistus kirkkojärjestykseksi ...), Sosiaalityöntekijöiden Colombossa vuonna 1994 hyväksyttyyn alan kansainväliseen eettiseen julistukseen perustuvista eettisistä periaatteista enemmän, ks. Sosiaalityöntekijöiden liitto 1999, 3 – 9, Pohjoismaiden psykologeilla on ollut jo 1980 – luvulta lähtien ammattieettiset periaatteet, jotka on vuosina 1996 – 1997 muokattu Euroopan psykologiliiton (EFPPA) Meta Code –ohjeiston mukaiseksi (ks. Suomen Psykologiliitto <http://www.psyli.fi>), insinööriliitto on muotoillut jäsentensä eettiseksi ohjeeksi tarkoitetun Arkhimedein valan (valateksti nähtävillä osoitteessa <http://www.insinooriliitto.fi>, 29.2.2000), upseerien etiikasta tarkemmin, ks. Lukkari 1999, 42 – 45 ja Puheenvuoroja upseerin arvomaailmasta 1999, 66 – 81.

⁴²⁸ NFPA 1021, Standard for Fire Officer Professional Qualifications, Appendix A-1-3, 1992.

yhteistyössä sisäasiainministeriön, alan ammattiliittojen, oppilaitosten, järjestöjen sekä ammattilehtien kanssa. Avaustaan Palopäällystöliitto perusteli arvojen ja etiikan korostumisella yhteiskunnallisessa keskustelussa ja tarpeella kirjata pelastusalan arvoperintöä aikaisempaa tarkemmin.⁴²⁹

Suomen palo- ja pelastustoimen eettiset periaatteet koostuvat palokuntahyveistä, eettisistä arvoista, käyttäytymisohjeista ja arvohierarkiasta.⁴³⁰ Palokuntahyveet ovat arvoja ja ominaisuuksia, jotka tekevät henkilöistä tehtäviinsä sopivia ja arvostettavia⁴³¹. Pelastusalalla erityisesti vaadittavat ominaisuudet on perinteisesti rinnastettu ritarillisiin hyveisiin, ja tämän näkyvänä tunnuksena kahdeksansakaraisesta Maltan rististä on muodostunut palokuntahyveiden tunnus. Tähdän jokainen sakara kuvaa ritarillista hyvettä, jotka ovat

- hienotunteisuus
- huomiokyky
- myötätunto
- periksiantamattomuus
- taitavuus
- tarkkuus
- urheus
- uskollisuus.

Kuva: Maltan risti

Eettiset arvot ilmenevät henkilön käyttäytymisessä. Pelastustoimen ratkaisujen on laajojen valtaoikeuksien takia oltava kaikissa tilanteissa myös eettisesti kestäviä. Pelastustoimen eettisissä arvoissa on perimmältään kyse profession aikojen kuluessa muokkaamista päämääristä, jotka opastavat sen jäseniä menettelemään ja käyttäytymään koko ammattikunnan aseman ja vastuun mukaisesti. Suurimmaksi osaksi eettiset arvot ovat yksilön

⁴²⁹ Suomen Palopäällystöliitto 2000, 406 – 407.

⁴³⁰ Suomen palo- ja pelastustoimen eettisten periaatteiden käsittelyssä on käytetty lähteenä Suomen Palopäällystöliiton 22.5.1997 antamaa julkilausumaa. (Suomen Palopäällystöliitto 1997a)

⁴³¹ Tässä hyveellä tarkoitetaan jalona pidettyä päämäärää tai ominaisuutta, joka antaa valmiuden valita ja toimia oikein. Moraalisten hyveiden ohjausvoimasta enemmän, ks. Jackson 1996, 55 – 76.

ominaisuuksia, mutta samalla ne kuvaavat myös yhteisön toimintaperiaatteita. Kaikki palokuntahyveet sisältyvät johonkin eettiseen arvoon, jotka noudattavat samaa kahdeksan pääkohdan jakoa.

Eettisissä arvoissa ammatillisuus on eräänlainen yläkäsite. Ammatillisuuteen liittyy ammattimainen asenne, jolla tarkoitetaan ammattiin sitoutumista ja ammattiylpeyttä sekä työyhteisön arvomaailman sisäistämistä. Ammatillisuuteen pohjaavat palo- ja pelastustoimen eettiset arvot on määritelty seuraavasti:

- Inhimillisyys (ihmisarvon kunnioitus, myötätunto, hienotunteisuus)
- Tasapuolisuus (paras mahdollinen toiminta uhrin tai kohteen parhaaksi tämän taustatekijöistä riippumatta)
- Vapaaehtoinen kurinalaisuus (halu tehdä myönnytyksiä yhteisesti oikeana pidetyn asian vuoksi)
- Jatkuva valmius (jokahetkinen lähtövalmius ja –varmuus sekä toimintakuntoisuus)
- Nopeus (tarkkuus, ripeys, tehtävien kiireellinen hoitaminen)
- Luovuus (huomiokyky, taitavuus, käytännöllinen joustavuus)
- Ehdoton luotettavuus (rehellisyys, uskollisuus, periksiantamattomuus)
- Rohkeus (urheus ja määrätietoinen toimiminen muiden hyväksi tarvittaessa omasta turvallisuudesta tinkien).

Palo- ja pelastustoimen eettisissä ohjeissa on eroteltu arvoja myös niiden vaikutuspiirin mukaan. Arvojen keskinäinen järjestys on seuraava:

1. inhimillisyysarvot
2. ympäristöarvot
3. kulttuuriarvot
4. talousarvot.

Inhimillisyysarvot ovat muita arvokkaammat, ja ihmishengen pelastaminen on aina etusijalla. Ympäristöarvot ja eläinten pelastaminen ovat toiseksi arvokkainta. Ympäristön vahingoittuminen voi vaikuttaa myös ihmisten elämään ja tätä kautta inhimillisyysarvoihin usean sukupolven ajan. Seuraavaksi arvokkaimpia ovat kulttuuriarvot, koska kulttuuriarvot ovat usein ainutkertaisia ja niiden vaurioituminen on peruuttamatonta. Näistä arvopiireistä viimeisellä sijalla ovat taloudelliset arvot, jotka tuhotapauksissa ovat yleensä helpoimmin korvattavissa.

Arvopiirien järjestys on laadittu pelastustyönjohtajan avuksi sellaisiin tilanteisiin, joissa joudutaan tekemään kiireellisyyspäätöksiä eri arvopiirien välillä. Pelastustoimen eettisissä ohjeissa kuitenkin korostetaan, että jokaisen pelastustehtävissä toimivan on sisäistettävä arvohierarkian merkitys osana koko palo- ja pelastustoimen syvintä olemusta.

Uutuutensa vuoksi palo- ja pelastusalan eettisten sääntöjen ohjausvoima ei ole itsestäänselvyys, kuten on esimerkiksi lääkinetiikan kaltainen vakiintunut professionaalinen koodisto. Palopäälliköiden suhtautumista alan eettisiin ohjeisiin selvitettiin antamalla päälliköille luettelo eettisistä arvoista johdetuista käyttäytymisohjeista⁴³², joiden avulla eettisten ohjeiden laatija on pyrkinyt soveltamaan ohjeiden keskeisiä perusajatuksia käytännön tilanteisiin. Kutakin kahdeksaa eettistä arvoa kuvasi kyselylomakkeessa kaksi käyttäytymisohjetta. Kyselylomakkeessa vastaajia pyydettiin arvioimaan viisiportaisella⁴³³ asteikolla ohjeiden merkitystä palopäällikön näkökulmasta.

Taulukossa 26 palopäälliköiden arvioitavaksi annetuista käyttäytymisohjeista on muodostettu summamuuttujat, jotka on nimetty kunkin käyttäytymisohjeparin taustalla olevan eettisen arvon mukaisesti⁴³⁴. Tämän jälkeen summamuuttujat on järjestetty palopäälliköiden vastausten keskiarvojen mukaiseen järjestykseen. Taulukon tunnusluvut on laskettu vastaajajoukolla, josta on puhdistettu viisiportaisen asteikon keskimmäisen arvon valinneet vastaajat.

⁴³² Ks. kysymys 27.

⁴³³ Kyselylomakkeessa käytettiin asteikkoa 1 – 5. Tässä vastaukset on koodattu uudestaan siten, että suurin arvo (+2) merkitsee hyvin tärkeää ja pienin (-2) merkityksetöntä piirrettä.

⁴³⁴ Tosiassissa nämä summamuuttujat eivät olleet kovinkaan onnistuneita: kuten pienistä Cronbachin alfa-kertoimen arvoista voi päätellä, eivät palopäälliköt vastanneet samaa eettistä arvoa kuvaaviin käyttäytymisohjepareihin kovinkaan samansuuntaisesti. Näyttääkin siltä, että pelastusalan eettisten ohjeiden sananvalintoja pitäisi vielä tarkentaa.

TAULUKKO 26: Palopäälliköiden käsitykset eettisten arvojen merkityksestä palopäällikön työn näkökulmasta.

Summamuuttuja	Keskiarvo	Keskihajonta	Cronbachin alfa-kerroin
Tasapuolisuus	1,86	,280	0,43
Jatkuva valmius	1,75	,411	0,24
Luotettavuus	1,74	,521	0,44
Inhimillisyys	1,71	,361	0,33
Luovuus	1,68	,388	0,40
Nopeus	1,66	,444	0,67
Vapaaehtoinen kurinalaisuus	1,43	,543	0,27
Rohkeus	1,25	,708	0,59

Asteikolla -2 – +2 palopäälliköiden arviot kasaantuivat positiiviseen ääripäähän. Tämä oli odotettavissa, koska eettiset arvot sisältävät runsaasti väitteitä, joihin on kenen tahansa helppo yhtyä. Vastausten kasaantuminen näkyi myös arviointiasteikon kapeana käyttönä. Ainoastaan rohkeutta arvioidessaan vastaajat käyttivät koko arviointiasteikkoa ja kapeimmillaan eli tasapuolisuuden merkitystä arvioidessaan summamuuttujan arvot vaihtelivat välillä 1,0 – 2,0.⁴³⁵

Tasapuolisuus kohoaa selvästi tärkeimmäksi eettiseksi arvoksi, mutta viiden seuraavan summamuuttujan väliset erot jäivät vähäisiksi. Sitä vastoin kahden viimeisen summamuuttujan (vapaaehtoinen kurinalaisuus ja rohkeus) keskiarvot ovat selvästi alemmalla tasolla muihin verrattuna.

Tasapuolisuudesta (ka. 1,84), jatkuvasta valmiudesta (ka. 1,75) ja luotettavuudesta (ka. 1,74) annetut arviot olivat hyvin samansuuntaisia, eikä vastaajajoukosta juurikaan löytynyt tilastollisesti merkitseviä eroja. Ainoastaan palokuntamuoto erotteli jatkuvan valmiuden

⁴³⁵ Vastausten voimakkaan polarisoitumisen vuoksi on summamuuttujien testauksessa käytetty ainoastaan jakaumasta riippumattomia testejä.

osalta tehokkaasti vastaajajoukkoa. Jatkuvaa valmiutta pitivät tärkeimpänä puolivakinaisten palokuntien päälliköt (ka. 1,86). Vakinaisten palokuntien, joissa jatkuvaa valmiutta voi pitää itsestäänselvyytenä, päälliköiden vastausten keskiarvo oli 1,77 ja sopimuspalokuntien varassa toimivien kuntien päälliköiden vastausten keskiarvon jäi 1,64:ään ($p=0,007$)^{KW}. Palokuntamuotoon perustuvat erot kertovat vaikeuksista, jotka syntyvät osin päätoimisten- ja osin vapaaehtoispalomiesten muodostaman organisaation johtamisesta.

Virkaiällä ($p=0,013$)^{MW} ja viranhoitokunnan asukasluvulla ($p=0,031$)^{KW} oli selvin vaikutus siihen, kuinka tärkeänä eettisenä arvona vastaajat pitivät **inhimillisyyttä (ka. 1,71)**. Virkaiältään vanhimmat – yksitoista vuotta tai pitempään tehtävässään toimineet – arvottivat ihmellisyyden eettisenä arvona korkeammalle kuin nuoremmat kollegansa (ka. 1,75 vs. 1,66). Edelleen asukasluvun perusteella selvästi kollegoitaan enemmän ihmellisyyttä painottivat pienehköjen (3000 – 4999 asukasta) kuntien päälliköt (ka. 1,84 vs. muiden keskiarvot 1,64 – 1,73). Pienillä paikkakunnilla palopäälliköt ovat näkyvän virkansa vuoksi yleensä hyvin tunnettuja henkilöitä, mikä lähentää heidän suhdettaan asiakkaisiinsa.

Luovuutta (ka. 1,68) ja **nopeutta (ka. 1,66)** vastaajat pitivät kutakuinkin yhtä tärkeinä eettisinä arvoina. Luovuuden merkityksestä vastaajat antoivat varsin yhdensuuntaisia arvioita, ja ainoastaan puoluekanta erotteli vastaajajoukkoa tehokkaasti: vahvojen kuntapuolueiden RKP:n (ka. 1,444) ja keskustan (ka. 1,500) kannattajat eivät pitäneet luovuutta yhtä suuressa arvossa kuin muut (ka. 1,65 – 1,76) ($p=0,013$)^{KW}. Näiden puolueiden kannattajat toimivat yleensä pienehköissä kunnissa, joissa tilanteita on niukasti ja perinteiset toimintatavat useimmissa tapauksissa riittäviä. Palokunnille hyvin leimallisen hyveen eli nopeuden arvottivat suomenkieliset vastaajat (ka. 1,69) selvästi muunkielisiä vastaajia korkeammalle (ka. 1,39) ($p=0,003$)^{MW}. Myös aikaisempi palopäällikkökokemus näyttää vähentävän nopeuden koettua tärkeyttä. Päällikönvirasta toiseen siirtyneet (ka. 1,52) eivät pitäneet nopeutta likikään yhtä merkittävänä hyveenä kuin muut vastaajat (ka. 1,69) ($p=0,022$)^{MW}.

Vapaaehtoisen kurinalaisuuden (ka. 1,43) merkityksestä annettuihin arvioihin vaikuttivat vastaajan ikä, puoluekanta ja viranhoitokunnan palokuntamuoto. 45-vuotiaat ja sitä vanhemmat vastaajat (ka. 1,53) pitivät vapaaehtoista kurinalaisuutta selvästi tärkeämpänä kuin nuoremmat kollegansa (ka. 1,24) ($p=0,000$)^{MW}. Poliittisesti passiiviset (ka. 1,19) ja keskustapuolueen kannattajat (ka. 1,30) puolestaan pitivät vapaaehtoista kurinalaisuutta vähemmän tärkeänä kuin muut (ka. 1,46 – 1,73) ($p=0,046$)^{KW}. Edelleen vakinaisten (ka. 1,53)

ja puolivakinaisen palokuntien päälliköt (ka. 1,49) pitivät vapaaehtoista kurinalaisuutta oleellisesti tärkeämpänä kuin vapaaehtoishenkilöstön varassa toimivien kuntien päälliköt (ka. 1,30) ($p=0,025$)^{KW}. Suhtautuminen vapaaehtoiseen kurinalaisuuteen näyttää liittyvän palokunnan rakenteeseen. Vapaaehtoishenkilöstön varassa toimivat palokunnat eivät voi kurinalaisuutta korostaa. Tiukka kuri voi johtaa siihen, että vapaapalokunnat eivät saa rekrytoitua halukkaita vapaaehtoisia. Sen sijaan työsuhteessa olevalle henkilöstölle kurinalaisuus on keskeinen hyve

Muihin eettisiin arvoihin verrattuna palopäälliköt pitivät **rohkeutta (ka. 1,25)** selvästi merkityksettömämpänä. Yllättävää kyllä, eniten rohkeutta arvostivat vanhemmat palopäälliköt. Alle 45-vuotiaiden päälliköiden vastausten keskiarvo jäi 1,060:een, kun tätä vanhempien vastaajien keskiarvo oli 1,34 ($p=0,044$)^{MW}. Samansuuntaisesti vaikutti myös palopäällikkökokemus. Korkeintaan kymmenen vuotta päällikkönä toimineiden vastausten keskiarvo oli 1,12, kun tätä pitempään päällikkönä toimineiden vastausten keskiarvo kohosi 1,35:een ($p=0,028$)^{MW}.

Eettisten arvostusten kulttuurisidonnaisuus tulee erityisen hyvin esille puhuttaessa rohkeudesta eettisenä arvona⁴³⁶. Suomalaisessa palokuntakulttuurissa rohkeus on selvästi taka-alalla, eikä julkisen sanankaan kielenkäytössä juuri käytetä sanoja rohkeus tai sankarillisuus palokunnan toiminnasta raportoitaessa. Tilanne on aivan toinen esimerkiksi Yhdysvalloissa, jossa kykyä rohkeaan ja sankarilliseen toimintaan pidetään erottamattomana osana pelastustyöhön osallistuvien ammattitaitoa⁴³⁷.

Kaiken kaikkiaan vastaajien käsityksiin pelastusalan eettisten ohjeiden merkityksestä vaikuttivat seuraavat tekijät (taulukko 27):

⁴³⁶ Kulttuurierojen merkityksestä palokuntien eettisiin sääntöihin laajemmin, ks. Grant & Hoover 1994, 400 – 402.

⁴³⁷ Ks. esim. Kaprow 1991, 99; Lewis ym. 1999 [online]; Rhodes & Moseley 1999, [online]; White 1996 [online]. Whiten artikkelissa on ääriesimerkkejä palomiehistä, jotka sytyttävät tahallaan tulipaloja voidakseen esiintyä sankareina.

TAULUKKO 27: Palopäälliköiden käsityseroja eettisten arvojen merkityksestä selittävät tekijät.

Selitettävä	Tilastollisesti merkitsevästi selittävä
Jatkuva valmius	- palokuntamuoto
Inhimillisyys	- virkaikä - viranhoitokunnan asukasluku
Luovuus	- puoluekanta
Nopeus	- vastaajan äidinkieli - aikaisempi palopäällikkökokemus
Vapaaehtoinen kurinalaisuus	- ikä - puoluekanta - palokuntamuoto
Rohkeus	- ikä - virkaikä

Palopäälliköiden erilaisia näkemyksiä eettisten arvojen merkityksestä ei yksikään selittävä tekijä selittänyt oleellisesti toisia paremmin. Kahta selitettävää tekijää erottelivat ikä, virkaikä, palokuntamuoto ja puoluekanta, ja vain yhtä tekijää erottelivat tutkinto, mahdollinen päällikkökokemus ennen nykyistä tehtävää sekä viranhoitokunnan asukasluku.

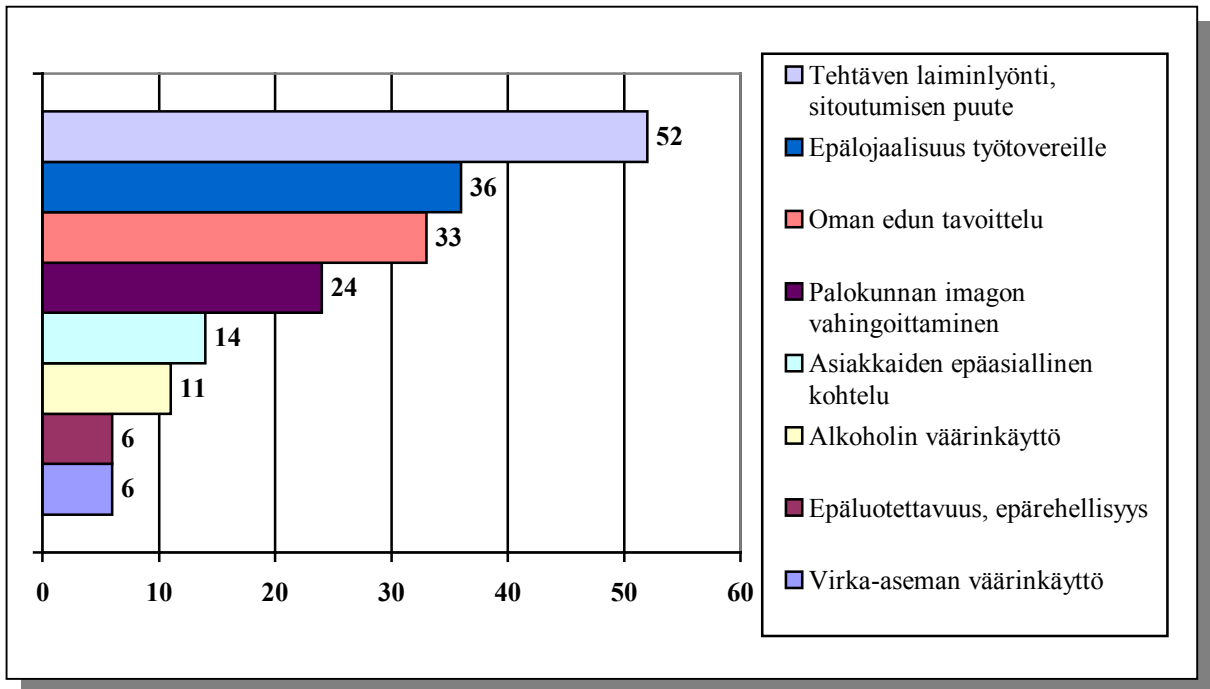
9.3 Ammattieettiset ongelmat palokunnissa

Ammattietiikka oli aihepiiri, joka selvästi karkotti vastaajia. Yleensä palopäälliköt olivat täyttäneet kyselylomakkeet tunnollisesti, mutta ammattietikkaan liittyvät kysymykset muodostivat poikkeuksen. Niihin vastasi vain noin puolet 250:stä vastaajasta.

9.3.1 Yleisimmät ammattieettiset ongelmat

Palopäälliköiden näkemyksiä yleisimmistä ammattieettisistä ongelmista selvitettiin avokysymyksellä, jossa heitä pyydettiin luettelemaan kolme mielestään yleisintä epäeettisen toiminnan muotoa palokunnissa (kysymys 28). Seuraavassa palopäälliköiden vastaukset on ryhmitelty kahdeksaan luokkaan. Ryhmittely on rakennettu siten, että se soveltuu mahdollisimman hyvin sekä yleisimpien että pahimpien eettisten ongelmien erittelyyn palokunnissa. Kaaviossa 31 yleisimmät ongelmat on järjestetty sen perusteella, kuinka suuri

osa vastaajista sijoitti kyseisen ilmiön kolmen yleisimmän epäeettisen toimintamuodon joukkoon.

Kaavio 31: Yleisimmät epäeettisen toiminnan muodot palokunnissa (%).

Selvästi yleisimpänä epäeettisen toiminnan muotona palopäälliköt pitivät **tehtävien laiminlyöntiä ja sitoutumisen puutetta**. Yli puolet vastaajista asetti sen kolmen tärkeimmän epäeettisen toiminnan muodon joukkoon. Selvästi muita enemmän tehtävien laiminlyönti ja sitoutumisen puute häiritsi 45 – 49 -vuotiaita vastaajia, joista 83 % nimesi tämän ilmiön yhdeksi yleisimmistä epäeettisen toiminnan muodoista. Vastakkaista ääripäätä edustivat nuorimmat⁴³⁸ päälliköt, joista vain joka kolmas oli samalla kannalla. Todennäköisesti nuorimmat päälliköt ovat virkauransa alussa, eikä heille ole vielä ehtinyt kertyä negatiivisia kokemuksia. Muissa ikäryhmissä kyseisen ilmiön asetti kolmen yleisimmän epäeettisen toiminnan muodon joukkoon 48 – 60 prosenttia vastaajista ($p=0,020$). Iän ohella palopäälliköiden näkemyksiin tehtävien laiminlyömiseen ja sitoutumisen puutteeseen vaikuttivat aluepalopäällikköstatus ($p=0,018$), viranhoitokunnan asukasluvu ($p=0,014$) sekä palokuntamuoto ($p=0,003$). Nämä kolme erottelukriteeriä jakoivat palopäällystä hyvin samalla tavalla ja kaikkien kolmen kohdalla suuntaus oli samanlainen: mitä suuremmasta toimintayksiköstä oli kyse, sitä yleisempää oli tehtävien laiminlyönti ja heikko sitoutuminen.

⁴³⁸ 39 – vuotiaat tai nuoremmat vastaajat.

Runas kolmasosa palopäälliköistä nosti **epälojaalisuuden työtovereita** kohtaan kolmen yleisimmän epäeettisen toimintamuodon joukkoon⁴³⁹. Palopäälliköiden näkemyksiin epälojaalisuuden yleisyydestä vaikuttivat vastaajan ikä sekä pelastusalan kokemuksen määrä ennen päälliköksi ryhtymistä. Vanhimmista⁴⁴⁰ päälliköistä 60 % piti epälojaalisuutta työtovereita kohtaan yhtenä yleisimmistä epäeettisen toiminnan muodoista, kun 45 – 49 -vuotiaista samalla kannalla oli vain kuusi prosenttia. Muissa ikäluokissa epälojaalisuuden työtovereita kohtaan nosti kolmen yleisimmän epäeettiseen toimintamuodon joukkoon 35 – 37 % vastaajista (p=0,009). Pitkä kokemus (11 vuotta tai enemmän) palokuntaelämästä ennen nykyistä tehtävää vähensi havaintoja epälojaalisuudesta. Heistä 22 % asetti epälojaalisuuden kolmen yleisimmän epäeettisen toimintamuodon joukkoon, kun lyhemmän pelastusalan kokemuksen omaavista vastaava prosenttiosuus vaihteli välillä 47 – 49 (p=0,011).

Joka kolmas vastaaja piti **oman edun tavoittelua** ja joka neljäs päällikkö palokunnan **imagon vahingoittamista** yhtenä yleisimmistä epäeettisen toiminnan muodoista. Näihin ilmiöihin vastaajat suhtautuivat hyvin yhdenmukaisesti, eikä tilastollisesti merkitseviä käsityseroja löytynyt.

Asiakkaiden epäasiallisen kohtelun asetti 14 % vastaajista kolmen yleisimmän epäeettisen toimintamuodon joukkoon. Erityisen yleisenä ongelmana asiakkaiden epäasiallista kohtelua pitivät jo koulutusvaiheessa vanhempia kollegoita enemmän asiakaspalvelutaitoja opiskelleet alle 45-vuotiaat päälliköt, joista lähes neljäsosa (23 %) asetti tämän kolmen yleisimmän epäeettisen toimintamuodon joukkoon. Tätä vanhemmista päälliköistä saman näkemyksen jakoi vain 9 % (p=0,019).

Noin kymmenesosa vastaajista nosti **alkoholin käytön** kolmen yleisimmän epäeettisen toimintamuodon joukkoon. Alkoholin väärinkäyttö oli lähinnä pienien pelastustoimissa ainakin osaksi vapaaehtoishenkilöstöön nojaavien paikkakuntien ongelma: alle 8000 asukkaan kuntien päälliköistä 19 % asetti sen kolmen yleisimmän epäeettisen toimintamuodon

⁴³⁹ Ihmissuhde- ja lojaalisuusongelmat kriisiorganisaatioissa kärjistyvät helposti hyvinkin vakaviksi: ääriesimerkkinä tästä ovat väkivalta työtovereita kohtaan, mikä on noussut Yhdysvaltalaisissa palokunnissa vakavasti otettavaksi ongelmaksi (Leusch 1999, 56 – 59).

⁴⁴⁰ Tässä 55 – vuotiaat ja sitä vanhemmat.

joukkoon kun asukasluvultaan tätä isompien kuntien päälliköistä heitä oli vain neljä prosenttia ($p=0,006$).

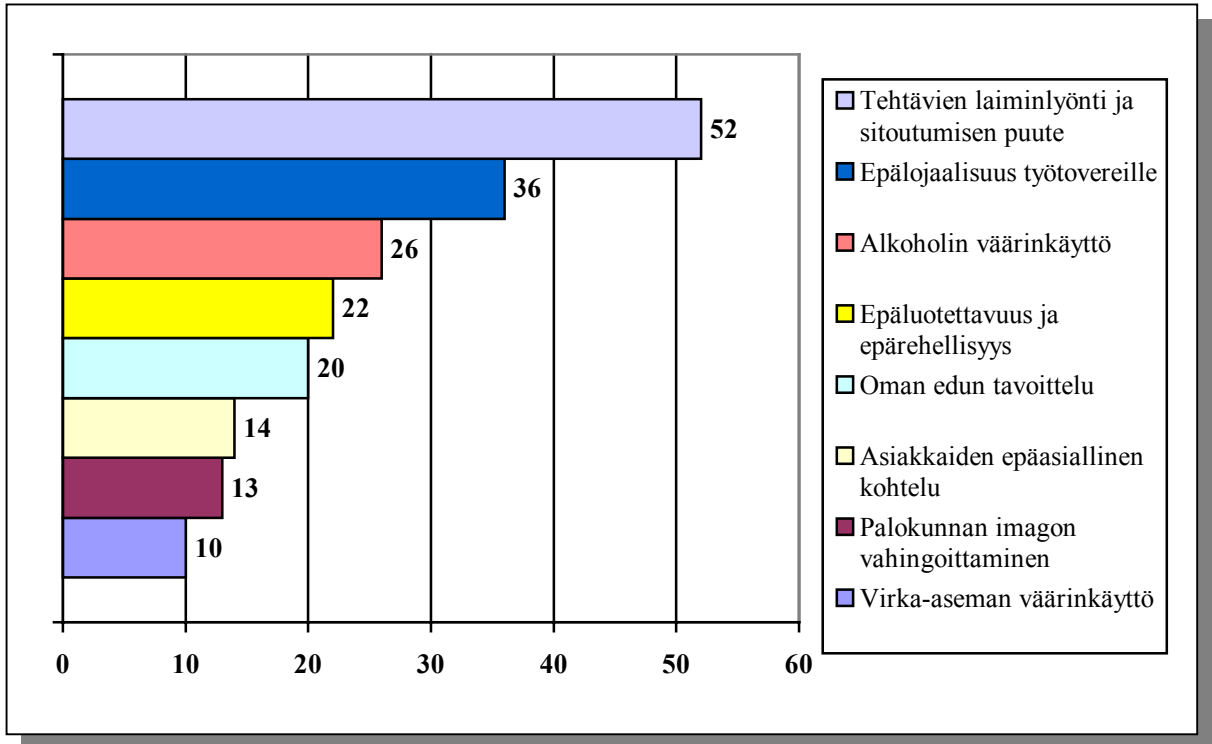
Harvinaisimpina epäeettisen toiminnan muotoina palopäälliköt pitivät **epäluotettavuutta ja epärehellisyyttä** sekä **virka-aseman väärinkäyttöä**⁴⁴¹, joista ensiksi mainitun nosti seitsemän ja viimeksi mainitun kuusi prosenttia vastaajista yhdeksi yleisimmistä epäeettisen toiminnan muodoista. Palopäälliköiden näkemykset sekä epäluotettavuuden ja –rehellisyyden että virka-aseman väärinkäytön yleisyydestä olivat hyvin samansuuntaisia, eikä vastaajajoukosta löytynyt tilastollisesti merkitseviä eroja.

Runas neljäsosa (27 %) vastaajista asetti jonkin muun kuin jo edellä mainitun ilmiön kolmen yleisimmän eettisesti arveluttavan toimintamuodon ryhmään. Muista tekijöistä selvästi eniten mainintoja saivat vaitiolovelvollisuuden rikkominen (7 mainintaa) sekä suvaitsevaisuuden puute (7 mainintaa). Kyselyn ajankohta (syksy 1998) näkyy siinä, että lakot ja ”väärin ymmärretty” ammattiyhdistystoiminta saivat neljä mainintaa yleisimpiä epäeettisiä ilmiöitä kartoitettaessa.

9.3.2 Pahimmat ammattieettiset ongelmat

Myös palopäälliköiden näkemyksiä pahimmista ammattieettisistä ongelmista tutkittiin avokysymyksellä, jossa heitä pyydettiin luettelemaan kolme mielestään pahinta epäeettisen toiminnan muotoa palokunnissa (kysymys 29). Kaaviossa 32 palopäälliköiden vastaukset on ryhmitelty kahdeksaan luokkaan ja järjestetty sen perusteella, kuinka suuri osa vastaajista sijoitti kyseisen ilmiön kolmen pahimman epäeettisen toimintamuodon joukkoon.

⁴⁴¹ Esimerkki julkisuudessa esiintyneestä virka-aseman väärinkäyttötapauksesta, ks. Lahdesmäki 2000, B 11.

Kaavio 32: Pahimmat epäeettisen toiminnan muodot palokunnissa (%).

Pahimpana epäeettisen toiminnan muotona palopäälliköt pitivät **tehtävien laiminlyöntiä ja sitoutumisen puutetta**, jonka yli puolet vastaajista nimesi yhdeksi pahimmista epäeettisen toiminnan muodoista. Huomattavasti muita suuremman painoarvon tehtävien laiminlyömiselle ja sitoutumisen puutteelle antoivat vakinaisten palokuntien päälliköt, joista lähes kolme neljänestä nosti tämän ilmiön kolmen pahimman epäeettisen toiminnan joukkoon. Puolivakinaisten palokuntien sekä sopimuspalokuntien varassa toimivien kuntien päälliköistä samalla kannalla oli runsaat 40 % ($p=0,011$). Myös viranhoitokunnan asukasluvun perusteella palopäällystöstä löytyy selvät ääripisteet: kaksi kolmesta yli 15 000 asukkaan kunnan päälliköstä piti tehtävien laiminlyöntiä ja sitoutumisen puutetta yhtenä kolmesta pahimmasta epäeettisen toiminnan muodoista palokunnissa, kun alle 3000 asukkaan kuntien päälliköistä heitä oli vain 23 %. Muissa kuntakokoryhmissä vastaava prosentiosuus vaihteli 35:stä 57:ään ($p=0,023$). Sekä asukasluvun että palokuntamuodon perusteella jakauma oli samansuuntainen. Mitä enemmän pelastustoimi perustui vapaaehtoiseen henkilöstöön, sitä vähemmän ilmeni tehtävien laiminlyöntiä ja sitoutumisen puutetta.

Yli kolmasosa päälliköistä nosti **epälojaalisuuden työtovereita** kohtaan kolmen pahimman epäeettisen toimintamuodon joukkoon. Palopäälliköiden näkemyksiin epälojaalisuuden merkityksestä vaikuttivat palopäällikkökokemus ennen nykyistä virkaa ja viranhoitokunnan sijainti. Jo ennen nykyistä tehtävää päällikkönä olleista vastaajista 42 % piti epälojaalisuutta yhtenä pahimmista epäeettisen toiminnan muodoista, mikä on yli kaksi kertaa niin paljon kuin päälliköillä, joilla ei ollut aikaisempaa päällikkökokemusta ($p=0,016$). Palokunnasta toiseen siirtyminen on aina ongelmallista, koska vanhojen organisaatioiden tapaan palokunnilla on yleensä vahva toimintakulttuuri, jonka muuttaminen on vaikeaa. Selvästi muita vakavammaksi epälojaalisuuden työtovereille kokivat Lapin läänin päälliköt, joista 83 % piti sitä yhtenä pahimmista epäeettisen toiminnan muodoista. Syitä Lapin päälliköiden poikkeukselliseen käyttäytymiseen on vaikea löytää. Vastakkaista ääripäätä edustivat Etelä-Suomen läänin päälliköt, joista epälojaalisuuden nosti pahimpien epäeettisten toimintamuotojen joukkoon vain joka neljäs. Muissa lääneissä vastaava prosenttiosuus vaihteli välillä 33 – 53 ($p=0,044$).

Runsas neljäsosa vastaajista nimesi **alkoholin väärinkäytön** yhdeksi pahimmista epäeettisen toiminnan muodoista. Alkoholin käytön suhteen vastaajia erotteli parhaiten palokuntamuoto ja viranhoitokunnan asukasluku. Selvästi vakavimpana ongelmana alkoholinkäyttöä pitivät päälliköt sellaisissa kunnissa, joissa operatiivinen vastuu oli sopimuspalokunnilla. Heistä 42 prosenttia piti alkoholin käyttöä yhtenä kolmesta pahimmasta epäeettisen toiminnan muodoista palokunnissa. Puolivakinaisten palokuntien päälliköistä samalla kannalla oli joka viides (21 %) ja vakinaisten palokuntien päälliköistä vain 15 % ($p=0,018$). Eri palokuntamuodoille ominaiset luokat erottuivat vastaavalla tavalla asukaslukuun perustuvassa ryhmittelyssä ($p=0,031$). Tästä näkyy selvästi, että vapaaehtoisen henkilöstön kanssa toimivat palopäälliköt joutuvat jatkuvasti tasapainottelemaan tiukan kurinpidon ja henkilöstön sitoutumisen ja motivaation ylläpitämisen välillä.

Noin viidesosa vastaajista asetti **oman edun tavoittelun** sekä **epäluotettavuuden ja epärehellisyiden** kolmen pahimman epäeettisen toimintamuodon joukkoon. Epäluotettavuuden ja epärehellisyiden merkityksestä palopäälliköt olivat hyvin yksimielisiä, eikä tilastollisesti merkitseviä eroja vastaajakunnasta löytynyt. Oman edun tavoittelua pitivät erityisen vakavana eettisenä ongelmana aluepalopäälliköt, joista 39 % nosti tämän ilmiön kolmen pahimman epäeettisen toimintamuodon joukkoon. Muista päälliköistä vastaava osuus oli ainoastaan 15 % ($p=0,005$). Aluepalopäällikköstatuksen lisäksi palopäällystöä erotteli

tilastollisesti tehokkaasti kunnan palokuntamuoto: sopimuspalokuntien varassa toimiville päälliköille oman edun tavoittelu oli hyvin vieras eettinen ongelma⁴⁴², mutta puolivakinaisten palokuntien päälliköistä jo 21 % ja vakinaisten palokuntien päälliköistä reilu kolmannes (35 %) nimesi oman edun tavoittelun yhdeksi kolmesta pahimmasta epäeettisen toiminnan muodoista ($p=0,006$). Aluepalopäällikköasemaan ja palokuntamuotoon perustuvat havainnot tukevat hyvin toisiaan. Kiusaus oman edun tavoitteluun on selvästi suurempi vakinaisissa palokunnissa, joissa henkilöstön sivutoimet ovat yleisiä ja joissa voi syntyä mahdollisuuksia käyttää työaika ja työpaikan resursseja omien etujen ajamiseen.

Asiakkaiden epäasiallista kohtelua ja palokunnan imagon vahingoittamista vastaajat pitivät kutakuinkin yhtä vakavina eettisinä ongelmina: asiakasnäkökulman nosti 14 % ja imagon vahingoittamisen 13 % vastaajista pahimpien epäeettisten toimintamuotojen ryhmään. Päälliköiden suhtautumisessa näihin ilmiöihin ei juuri eroja esiintynyt. Ainoastaan ikä erotteli asiakkaiden epäasiallisen kohtelun suhteen vastaajia tehokkaasti: kuten ilmiön yleisyyttäkin mitattaessa alle 45-vuotiaat päälliköt pitivät asiakkaiden epäasiallista kohtelua pahempana epäeettisen toiminnan muotona kuin vanhemmat kollegansa (22 – 9 %) ($p=0,035$).

Joka kymmenes vastaaja mainitsi **virka-aseman väärinkäytön** kolmen pahimman epäeettisen toimintamuodon ryhmässä. Viranhoitokunnan sijainnilla oli yhteys palopäälliköiden suhtautumiseen virka-aseman väärinkäyttöksiin: Oulun ja Lapin läänien päälliköistä ei yksikään nostanut virka-aseman väärinkäyttöä kolmen pahimman epäeettisen toimintamuodon ryhmään ja Länsi-Suomen päälliköistäkin vain 6 %. Sitä vastoin Itä-Suomen päälliköistä sen nosti esille 18 % vastaajista ja Etelä-Suomen päälliköistä jo 22 %.⁴⁴³ Virka-aseman väärinkäyttö on herkkä aihe, joka saattaa nousta esille yksittäisen, paljon julkisuutta saavan tapauksen vuoksi. Onkin oletettavaa, että kyselyn ajankohta vaikutti voimakkaasti saatuihin tuloksiin.

Edellä käsiteltyjen lisäksi joka viides vastaaja nosti jonkin muun tekijän kolmen pahimman epäeettisen ilmiön joukkoon. Muista ongelmista selvästi pahimpana vastaajat pitivät vaitiolovelvollisuuden rikkomista (7 mainintaa), mikä sai saman verran mainintoja myös yleisimpiä epäeettisiä ilmiöitä kysyttäessä. Vaitiolovelvollisuuden rikkomisen ohella

⁴⁴² Heistä vain 5 % mainitsi oman edun tavoittelun kolmen pahimman epäeettisen toimintamuodon joukossa.

⁴⁴³ Alhaisesta riskitasosta ($p=0,024$) havaittuja eroja voi pitää tilastollisesti vain suuntaa antavana, koska kaikki testauksen edellytykset eivät olleet voimassa.

palopäälliköt pitivät pahana ongelmana myös muutosvastarintaa ja urautumista, jotka neljä vastaaja nosti kolmen pahimman epäeettisen toimintamuodon listalle.

9.4 Tiivistelmä ammattieettisistä ongelmista palokunnissa

Sekä yleisimpinä että pahimpina ammattieettisinä ongelmina vastaajat pitivät tehtävien laiminlyöntiä ja sitoutumisen puutetta sekä epälojaalisuutta työtovereita kohtaan. Alkoholien väärinkäyttöä sekä epäluotettavuutta ja epärehellisyyttä palopäälliköt pitivät pahoina, mutteivät kovin yleisinä eettisinä ongelmina, ja palokunnan imagon vahingoittamista puolestaan suhteellisen yleisenä, mutta ei kovin pahana ongelmana.⁴⁴⁴

Ammattietiikka on pelastusalan varsin tuore keskustelunaihe, ja aihepiirin vieraus ilmeni vastausten suurena katona. Kato puolestaan johti siihen, että tilastollisen testauksen edellytykset jäivät kovin usein puutteellisiksi. Tulosten yleistettävyyttä kuitenkin parantaa se, että kato kohdistui suhteellisen tasaisesti koko vastaajajoukkoon. Taulukossa 28 on tilastollisesti merkitseviä käsityseroja ammattieettisistä ongelmista eritelty tarkemmin.

⁴⁴⁴ Tulos sopii hyvin yhteen yhdysvaltalaisen pelastusalan tutkimuksen kanssa, jossa esimiesasemassa olevat henkilöt arvioivat kaikkein epäeettisimmiksi asioiksi omien virheiden säilyttäminen toisten niskoille, luottamuksellisen tiedon väärinkäytökset, asiakirjojen väärentäminen, kunnian ottaminen työtovereiden työstä sekä huomattavat taloudelliset väärinkäytökset (Grant & Hoover 1994, 400 – 402).

TAULUKKO 28: Palopäälliköiden suhtautumiserot ammattieettisiin ongelmiin.

Selitettävä	Selittävä tekijä ilmiön yleisyyden perusteella	Selittävä tekijä ilmiön vakavuuden perusteella
Alkoholin väärinkäyttö	- Viranhoitokunnan asukasluku	- Palokuntamuoto - Viranhoitokunnan asukasluku
Asiakkaiden epäasiallinen kohtelu	- Vastaajan ikä	- Vastaajan ikä
Tehtävien laiminlyönti ja sitoutumisen puute	- Vastaajan ikä - Aluepalopäällikköstatus - Viranhoitokunnan asukasluku - Palokuntamuoto	- Viranhoitokunnan asukasluku - Palokuntamuoto
Epälojaalisuus työtovereille	- Vastaajan ikä - Pelastusalan työkokemus	- Aikaisempi palopäällikkökokemus - Viranhoitokunnan sijainti
Epäluotettavuus ja epärehellisyys	Ei merkitseviä eroja	Ei merkitseviä eroja
Oman edun tavoittelu	Ei merkitseviä eroja	- Aluepalopäällikköstatus - Palokuntamuoto
Palokunnan imagon vahingoittaminen	Ei merkitseviä eroja	Ei merkitseviä eroja
Virka-aseman väärinkäyttö	Ei merkitseviä eroja	Ei merkitseviä eroja

Parhaiten palopäälliköiden suhtautumiseroja ammattieettisiin ongelmiin selittivät vastaajan ikä ja viranhoitokunnan palokuntamuoto, jotka molemmat vaikuttivat tilastollisesti merkitsevästi vastaajien käsityksiin neljän eri ammattieettisen ongelman yleisyydestä tai vakavuudesta. Asiakkaiden epäasiallista kohtelua pitivät alle 45-vuotiaat päälliköt sekä yleisempänä että pahempana ongelmana kuin iäkkäämmät kollegansa. Nuorimmat päälliköt erosivat muusta vastaajajoukosta siten, että he pitivät tehtävien laiminlyöntiä ja sitoutumisen puutetta harvinaisempana kuin toiset, ja vanhimmat palopäälliköt puolestaan arvioimalla epälojaalisuuden työtovereita kohtaan selvästi yleisemmäksi ongelmaksi kuin muut.⁴⁴⁵

Tehtävien laiminlyönti ja sitoutumisen puute oli vakinaisten palokuntien päälliköiden mielestä sekä yleisempi että vakavampi ongelma kuin muiden päälliköiden mielestä. Edelleen sopimuspalokuntien varassa toimivien kuntien päälliköt pitivät alkoholin väärinkäyttöä

⁴⁴⁵ Iällä on muissakin tutkimuksissa havaittu olevan merkitystä virkamiesten käsityksiin epäeettisen toiminnan yleisyydestä. Nuoret virkamiehet yleensä havaitsevat herkemmin epäeettisiä toimintamalleja ympäristössään ja puuttuvat niihin kärkeämmmin kuin vanhemmat virkamiehet (Virtanen 1991, 354 – 355).

huomattavasti pahempana ongelmana kuin toiset ja toisaalta oman edun tavoittelua huomattavasti lievempänä ammattieettisenä ongelmana kuin muut päälliköt.

Yleisiä valtakunnallisia palokuntalaiskokouksia on pidetty vuodesta 1889 alkaen. Ensimmäisessä kokouksessa käsiteltiin muun muassa palokuntalaissanomalehden perustamista, eristämättömien sähkövalojohtojen palomiehille aiheuttamaa vaaraa, mahdollista yhteistä letkunyhdistäjämallia ja palokuntalaisten vaatetusta. Palokuntalaiskokouksista alkanut kehitys johti alan järjestöjen perustamiseen.⁴⁴⁶

10. Paloalan etuedustus

Tavallisesti professiot ovat hyvin tehokkaasti ja keskitetysti organisoituneita, ja nimenomaan keskittyneisyys antaa professionaalille järjestöille mahdollisuuden mobilisoida koko professio järjestön tavoitteiden taakse. Näiden järjestöjen vaikutustehoa vahvistaa korkea järjestäytymisaste, joka puolestaan antaa järjestöjohdolle valtuudet esiintyä koko profession nimissä. Järjestöjohdon asemaa vahvistaa myös se, että ammattieettisiä sääntöjä ja muita profession sisäisiä normeja koskevat kysymykset ratkaistaan keskitetysti järjestön omassa piirissä ja lähes poikkeuksetta sen keskustasolla. Professionaalisten järjestöjen osalta niiden asemaan vaikuttaa vielä järjestön jäsenten nauttima yhteiskunnallinen arvostus, jonka avulla ne usein saavuttavat tavoitteensa turvautumatta järjestön tuottamiin voimakeinoihin. Yksittäiselle professionaalille järjestö puolestaan luo viitekehyksen, johon kiinnittyminen vahvistaa kollegiaalista yhteenkuuluvaisuuden tunnetta ja ammatillista identiteettiä.⁴⁴⁷

10.1 Paloalan etujärjestökenttä

10.1.1 Paloalan järjestäytyminen Suomessa

Paloalan vanhin keskusjärjestö Suomessa on vuonna 1906 perustettu Suomen Yleinen Palokuntaliitto. Liitto perustettiin vuosisadan vaihteessa yleistyneiden vapaaehtoisten

⁴⁴⁶ Näin Juuti 1993, 51-52.

⁴⁴⁷ Elliot 1972, 110; Helander 1993, 69 – 71; Wilding 1982, 23.

palokuntien kattojärjestöksi, ja sen tavoitteena oli ennen kaikkea palokuntien koulutuksen järjestäminen. Palokuntaliiton koulutustarjonta kohdistui lähinnä vapaapalokuntien miehistöön ja alipäälylykseen, minkä ohella liitto kehitti palokuntien nais- ja poikaosastojen toimintaa.⁴⁴⁸

Suomen Palosuojeluyhdistys perustettiin vuonna 1922. Nimensä mukaisesti yhdistyksen toiminta painottui palonehkäisyyden ja palotekniseen neuvontaan. Yhdistyksellä oli parhaimmillaan poikkeuksellisen paljon vaikutusvaltaa palotoimintaan sivuavissa kysymyksissä.

Käytännössä palosuojeluyhdistys muun muassa

- saattoi loppuun palokuntaliiton aloitteesta liikkeelle lähteneen palolain säätämisen prosessin
- toimi palolain säätämisen jälkeen valtion viranomaisten paloteknisenä asiantuntijana
- huolehti palopäälylyksen koulutuksesta vuosina 1935 – 1958.⁴⁴⁹

Paloalan keskusjärjestöjen yhdistämistä valmisteltiin 1960-luvun alusta lähtien. Alun perin uuteen järjestöön oli tarkoitus koota Palokuntien Keskusliitto, Suomen Palosuojeluyhdistys ja Suomen Palopäälylystiitto, mutta viimeksi mainittu jäi lopulta vuonna 1967 perustetun Suomen Palontorjuntaliiton ulkopuolelle.⁴⁵⁰ Uuden järjestön toiminta kattoi sekä palonsammutuksen että palonehkäisyyden. Yhtyneiden järjestöjen perinteisiä toimintatapoja seuraten uuden keskusjärjestön tavoitteena oli levittää palontorjuntaharrastusta ja erityisesti

- antaa paloteknistä asiantuntija-apua viranomaisille
- osallistua palontorjuntahenkilöstön koulutukseen
- harjoittaa tiedotus- ja julkaisutoimintaa
- edistää paloalan tutkimus- kehitys- ja standardoimistyötä
- tukea alan nuoris- ja naistyötä
- pitää yhteyttä alan ulkomaisiin järjestöihin.⁴⁵¹

Myös siviiliväestön suojeluun poikkeusoloissa keskittynyt väestönsuojelutoiminta lähti Suomessa liikkeelle yhdistystoiminnan pohjalta, kun Suomen Kaasupuolustusyhdistys perustettiin vuonna 1927. Kuitenkin jo 1930-luvun alkupuolella väestönsuojelu vakiintui puolustusvoimien tehtäväksi. Toisen maailmansodan jälkeen väestönsuojeluasiat siirtyivät

⁴⁴⁸ Palontorjunta 5 / 1956, 181 – 182.
⁴⁴⁹ Palontorjunta 6 / 1962, 279 – 280.
⁴⁵⁰ Santala 1967, 223.
⁴⁵¹ Torvinen 1967, 232 – 233.

sisäasiainministeriölle ja niistä tuli palotoimen tapaan valtion ohjaama, mutta kunnan hoitama julkinen tehtävä.⁴⁵²

Aina 1970-luvulle asti väestönsuojelu ja palotoimi toimivat tiukasti omilla sektoreillaan. Yhteen liittyminen alkoi vuoden 1975 palo- ja pelastustoimilain (L 559 / 1975) myötä huipulta päin: ensimmäisessä vaiheessa ministeriöiden ja lääninhallitusten palo- ja väestösuojeluorganisaatiot koottiin samaan yksikköön.

Paikallisella tasolla kehitys vei paljon kauemmin. Vähitellen väestönsuojelupäälliköiden virat katosivat kunnista ja ne korvattiin palo- ja väestönsuojelupäällikön yhdistelmäviroilla. Samaa kaavaa noudattaen erilliset väestönsuojelulautakunnat korvattiin yhdistetyillä palo- ja väestönsuojelulautakunnilla. Päätepisteen pitkään jatkunut yhdistymisprosessi saavutti vuonna 1992, jolloin Suomen Palontorjuntaliitto ja Suomen Väestönsuojelujärjestö yhdistyivät Suomen Pelastusalan Keskusjärjestöksi (SPEK). SPEK:llä on 16 valtakunnallista jäsenjärjestöä, jotka edustavat paitsi pelastusalaan myös sammutinhuoltoilikoita, kuntia, uimaopettajia ja vakuutusalaan. Alueellisia jäsenliitoja keskusjärjestöllä on 13 ja aluerajat noudattavat pääsääntöisesti viimeistä lääninuudistusta edeltäneitä lääninrajoja.⁴⁵³ Päätösvaltaa jäsenet käyttävät kahdesti vuodessa pidettävissä edustajankokouksissa, joissa jokaisella jäsenellä on yksi ääni, ja toimeenpanosta ja valmistelusta vastaa kolmeksi vuodeksi kerrallaan valittava hallitus⁴⁵⁴.

Palotoimen osalta SPEK:n edeltäjien toiminnan painopisteet säilyivät myös SPEK:n toiminnassa⁴⁵⁵. Merkittävin muutos oli taloudellisen tulosvastuun korostuminen. Valtion suora toimintatuki SPEK:lle on sen edeltäjiin verrattuna pienempi, ja siksi entistä suurempi osa keskusjärjestön menoista on katettava koulutuksesta ja konsultoinnista saatavilla tuloilla.⁴⁵⁶

⁴⁵² Väestönsuojelun kehityksestä tarkemmin, Ks. Vainio 1989.

⁴⁵³ SPEK:n jäsenrekisteriote 5.6. 2000.

⁴⁵⁴ SPEK 1998, sääntöpykälät 9 – 13.

⁴⁵⁵ Säännöissään SPEK on määritellyt tehtäväkseen edistää yhteiskunnan valmiutta ihmisten, omaisuuden ja ympäristön turvaamista onnettomuuksien aiheuttamilta vaaroilta normaali- ja poikkeusoloissa sekä kehittää pelastustointia, väestönsuojelua ja pelastuspalvelua (SPEK 1998, säännöt 2 §).

⁴⁵⁶ Virtanen 1992, 10; Siltasaari 1993, 10 – 11.

10.1.2 Paloalan kansainvälinen järjestäytyminen

10.1.2.1 Comité Technique International de Prevention et D'Extinction du Feu (CTIF)

Perinteisesti palontorjunnan kansainvälinen yhteistyö on ollut suhteellisen vähäistä. Paloalan kansainväliseksi kattojärjestöksi perustettiin Pariisissa vuonna 1900 Palokuntien kansainvälinen komitea (Comité International des sapeurs-pompier). Nykyisen organisaationsa järjestö sai vuonna 1947 pidetyssä kokouksessa, ja samalla järjestön nimi muutettiin Kansainväliseksi tekniseksi komiteaksi ehkäisevää palontorjuntaa ja sammutustyötä varten (Comité Technique International de Prevention et D'Extinction du Feu eli CTIF). Komitean päämääränä oli alunperin edistää kansainvälistä yhteistyötä palontorjunnan ja pelastustoimen alalla, kehittää teknistä apua palon ja luonnononnettomuuksien varalta sekä ystävyysuhteiden luominen ja ylläpitäminen kaikkien maiden palokuntien kesken. Nykyisin CTIF:n toimialaan kuuluu myös pelastusalan tutkimus- ja julkaisutoiminnan edistäminen sekä palokuntasymposiumien ja kilpailujen järjestäminen. Lisäksi CTIF on toiminut aktiivisesti palokuntien ja palonehkäisymateriaalia tuottavan teollisuuden välisenä sillanrakentajana. Suomi liittyi CTIF:n jäseneksi virallisesti vuonna 1969.⁴⁵⁷

CTIF:ssa on tällä hetkellä edustettuna 39 valtiota. Mukana ovat lähes kaikki Euroopan maat sekä Kanada ja Yhdysvallat. Afrikan ainoa edustaja on Marokko. Aasiasta ovat Neuvostoliiton entisiä osavaltioita lukuun ottamatta edustettuina vain Iran ja Israel. Etelä-Amerikasta ei ole jäseniä lainkaan. Hallinnollista valtaa CTIF:ssa käyttää kymmenhenkinen toimeenpaneva komitea (Executive Committee). Jokainen jäsenvaltio voi lähettää edustajansa kerran vuodessa kokoontuvaan pysyvään komiteaan, joka valitsee toimeenpanevan komitean jäsenet lukuunottamatta puheenjohtajaa. Puheenjohtajan valitsee joka neljäs vuosi kokoontuva yleiskokous, johon jokainen jäsenvaltio voi lähettää kolme edustajaa.⁴⁵⁸

⁴⁵⁷ Dollinger S.a., 8 (Dollinger b); Palontorjunta 6 -7 / 1969, 249; CTIF Buts – Tasks – Aufgaben 2000, [online].

⁴⁵⁸ CTIF Buts – Tasks – Aufgaben 2000, [online].

10.1.2.2 Commission on Fire Accreditation International (CFAI)

CFAI⁴⁵⁹ on pelastusalan kansainvälisessä etujärjestökentässä uusi tulokas, joka perustettiin vuonna 1996 kansainvälisen palopäällystöliiton (IAFC)⁴⁶⁰ sekä kansainvälisen kunnan- ja kaupunginjohtajien kansainvälisen järjestön (International City / County Managers Association = ICMA) aloitteesta. CFAI:n toiminta-ajatus kumpuaa laatu-ajattelusta: CFAI tarjoaa standardisoidun arviointikehikon, jonka avulla paikallishallinnon viranomaiset voivat arvioida alueensa riskejä, riskienhallinnan riittävyyttä sekä kehittämistarpeita⁴⁶¹. Jos riskienhallinta on standardien mukaan hyväksyttävällä tasolla, kunnan tai kaupungin pelastustoimelle myönnetään virallinen akkreditointi.

CFIA:ta johtaa viisihenkinen luottamusmiehenuevosto (Board of Trustees), jonka tehtävänä on huolehtia komission taloudesta sekä pitkän aikavälin suunnittelusta. Viralliset akkreditoinnit myöntää 11-jäseninen komissio, joka vastaa myös arviointijärjestelmän kehittämisestä. CFIA:n päättävissä elimissä on voimakkaasti edustettuina perustajajärjestöt IAFC sekä ICMA. CFIA:n toiminta on vasta käynnistämisvaiheessa ja toistaiseksi käytännön toiminta on keskittynyt Yhdysvaltoihin.

10.2 Palopäällystön järjestäytyminen

10.2.1 Palopäällystön järjestäytyminen Suomessa

Palopäällystön järjestäytymistä kaavailtiin ensimmäisen kerran jo Porin yleisessä palokuntakokouksessa vuonna 1913, mutta järjestön perustaminen jäi tuolloin toteutumatta. Uudelleen järjestön perustaminen nousi esille tammikuussa 1932 pidetyssä palopäällystökokouksessa, jossa päätettiin asettaa valiokunta suunnittelemaan päällysteyhdistyksen perustamista. Valiokunnan valmistelutyön tuloksena 11.4.1932 perustettiin kaupunkien ja kauppaloitten vakinaisten palokuntien päällystön yhdyssiteeksi tarkoitettu Suomen Paloupeeriliitto r.y. – Finlands Brandofficersförbund r.f.. Jäseniä oli

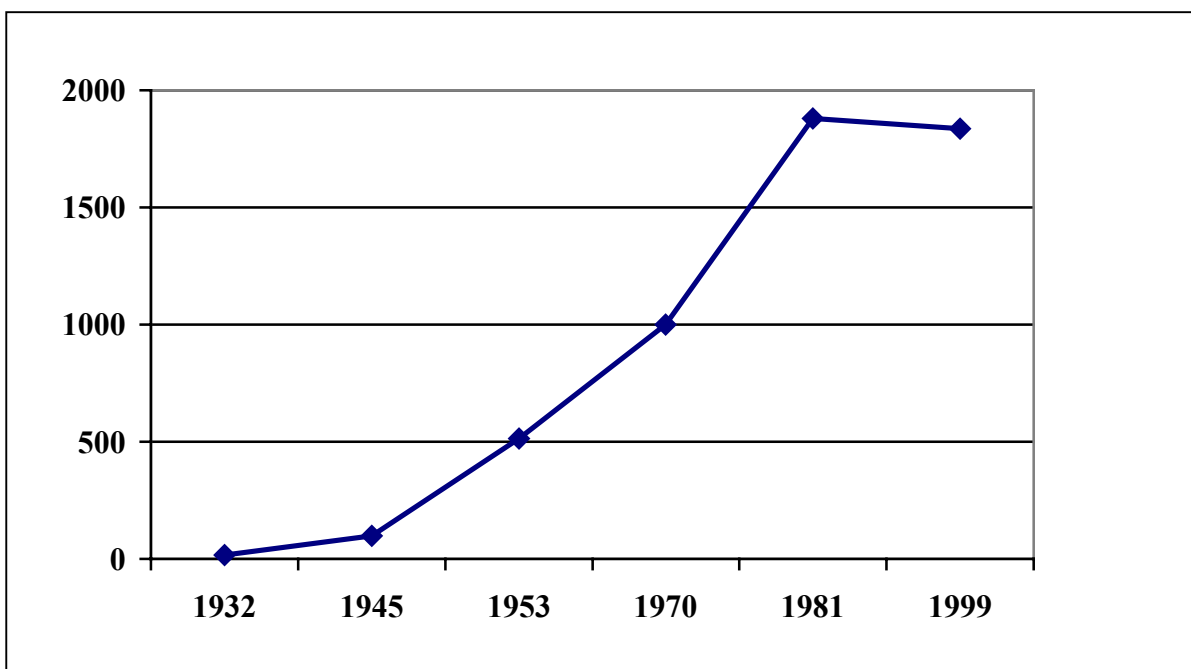
⁴⁵⁹ CFAI:n esittely perustuu lähteeseen CFAI, 2000 [online].

⁴⁶⁰ IAFC:stä laajemmin, ks. luku 10.2.2.1

⁴⁶¹ Vertaa suomalaisen julkishallinnon laatulinjaukset, ks. esim. Valtiovarainministeriön hallinnon kehittämisosasto 1998, 25 – 33 ja Suomen Kuntaliitto & valtiovarainministeriö 1998, 2 – 14.

perustamisvuoden 1932 lopussa vain 16, mutta järjestäytymisaste kasvoi suhteellisen nopeasti; 1930-luvun lopulla noin puolet liiton kelpoisuusvaatimukset täyttävistä henkilöistä oli liittynyt järjestöön.⁴⁶² Kuitenkin palopäälystön suuri enemmistö – maalaiskuntien, tehdaspalokuntien ja vapaapalokuntien päälliköt – jäi Paloupseeriliiton ulkopuolelle.

1940-luvun alussa Paloupseeriliiton ulkopuolelle jäänyt palopäälystö perusti eri paikkakunnilla alueellisia palopäälystökerhoja. Vähitellen paine koko palopäälystöä edustavan yhdistyksen perustamiseen kasvoi niin suureksi, että kilpailevien järjestöjen perustamista epäillyt Paloupseeriliitto päätti vuonna 1944 hyväksyä jäsenikseen kaikki palopäälystätehtävissä toimivat. Kesällä 1945 Paloupseeriliitto muutti nimensä jäsenkuntaansa paremmin kuvaavaksi Suomen Palopäälystöliitoksi (SPPL). Uuteen järjestöön liittyi nopeaan tahtiin suuri enemmistö palopäälystöstä (kaavio 33).

Kaavio 33: Paloupseeriliiton – Palopäälystöliiton jäsenmäärän kehitys 1932 – 1999.⁴⁶³

Nykyisissä säännöissä Suomen palopäälystöliitto määrittellään ensisijaisesti aatteelliseksi yhdistykseksi, jonka tarkoituksena on kohottaa jäsenistönsä ammattitaitoa sekä edistää kaikin tavoin kansalaisten henkilö- ja omaisuusturvallisuutta erilaisten onnettomuuksien varalta. Tässä tarkoituksessa liitto järjestää koulutusta, julkaisee ammattikirjallisuutta, antaa

⁴⁶²

Suomen Palopäälystöliitto 1982, 17 – 18, 25 ja 36.

lausuntoja, pitää yhteyttä muihin järjestöihin ja tukee mahdollisuuksiensa mukaan pelastusalan kehitystä.⁴⁶⁴

Palopäälliköiden ammatillinen järjestäytyminen lähti liikkeelle perinteisistä palvelussuhdeasioista: palkkauksesta, virkojen määrästä ja työaikajärjestelyistä. Alkuvaiheessa vastapuolta edustanut kaupunkiliitto suhtautui pidättyvästi palopäälliköiden ammattiyhdistystoimintaan. Kaupunkiliiton mukaan palopäällystä ei voitu johtava asema huomioon ottaen rinnastaa kunnan muuhun henkilökuntaan. Ensimmäinen yritys palopäällystä edustavan yhdistyksen perustamiseksi tehtiin vuonna 1954, jolloin perustettiin Kuntien Palopäällystö ry. Yhdistys liittyi KTV:n jäseneksi, mutta toiminta kuihtui jäsenhankinnan epäonnistumisen myötä. Parhaimmillaankin yhdistyksessä oli vain parikymmentä jäsentä, ja viimeisenä toimintavuonna 1958 jäsenmäärä oli laskenut neljään.⁴⁶⁵

Kuntien Palopäällystöyhdistyksen uusi tuleminen alkoi vuonna 1961. Alku oli vaatimaton, mutta yhdistys sai kaupunkiliitolta parannuksia palopäällystön työaikajärjestelyihin, ja tämän johdosta jäsenmäärä kääntyi 1960-luvun lopulla tasaiseen nousuun. Sadan jäsenen raja ylitettiin vuonna 1972, vuonna 1980 jäseniä oli yli 300 ja vuoden 1994 lopussa 431. Palopäälliköitä tästä määrästä oli vajaa puolet eli 183, loput olivat apulaispalopäälliköitä, palomestareita, hälytysmestareita ja palotarkastajia.⁴⁶⁶

Kuntien Palopäällystö KTV ry. on johtava, mutta ei suinkaan ainoa palopäälliköitä edustava ammattijärjestö. Vuoden 1999 alussa palopäälliköt olivat järjestäytyneet seuraavalla tavalla (taulukko 29):

⁴⁶³ Suomen Palopäällystöliitto 1982, 53 ja jäsenrekisteriote 18.1.1999.

⁴⁶⁴ Suomen palopäällystöliiton säännöt 1§ (Suomen Palopäällystöliitto 1997b), Sirola & Tähtinen 1999, 16.

⁴⁶⁵ Kuntien Palopäällystö KTV ry. 1994, 3 – 6.

⁴⁶⁶ Kuntien Palopäällystö KTV ry. 1994, 6 ja 17 - 18.

TAULUKKO 29: Palopäälliköiden järjestäytyminen 1999.⁴⁶⁷

Järjestö	Jäsenmäärä
Kuntien Palopäällystö KTV ry.	162
Muut KTV:n jäsenjärjestöt	35
Kuntien tekniset STTK	26
Kunnallisvirkamiesliitto KVL ry.	54
Suomen Palomiesliitto SPAL	6
Akava AEK	1
Yhteensä	284

Taulukko ei ole täysin tarkka. Mukaan on otettu ainoastaan työikäiset palopäälliköt (alle 63-vuotiaat); kuitenkin todellinen palopäälliköiden eläkkeellejäämisikä on selvästi tätä alhaisempi eli joukossa on virassa olevien 367⁴⁶⁸ palopäällikön lisäksi myös eläkeläisiä. Toisaalta taulukosta voi puuttua joitakin henkilöitä, koska palopäällikön virka voi olla yhdistelmävirka, eikä viran hoitaja ole välttämättä ilmoittanut liittoonsa palo- ja pelastustoimeen viittaavaa virkanimikettä. Näillä varauksilla palopäälliköiden järjestäytymisaste on noin 77 %⁴⁶⁹.

10.2.2 Palopäällystön kansainvälinen järjestäytyminen

Kansainvälisten professionaalisten järjestöjen määrä on selvässä kasvussa. Euroopassa liikkeelle panevana voimana ovat olleet Euroopan unionin toimenpiteet työvoiman vapaan liikkuvuuden edistämiseksi, mikä on käytännössä johtanut tutkintojen ja ammatillisten kvalifikaatioiden keskinäiseen tunnustamiseen sekä perinteisesti poikkeuksellisen hyvin suojattujen professioammattien avautumiseen ulkomaalaisille työnhakijoille.⁴⁷⁰

⁴⁶⁷ Kuntien palopäällystö KTV ry. jäsenrekisteriote 18.1.1999; Kuntien Tekniset STTK jäsenrekisteriote 15.1.1999; Suomen Palomiesliitto SPAL jäsenrekisteriote 20.1.1999; Akavan erityisalojen Keskusliitto AEK jäsenrekisteriote 20.1.1999; Kunnallisvirkamiesliitto KVL ry. jäsenrekisteriote tammikuu 1999, KTV jäsenrekisteri 25.1.1999.

⁴⁶⁸ Palopäälliköiden lukumäärä syksyllä 1998.

⁴⁶⁹ Kysely antoi huomattavasti alhaisemman järjestäytymisasteen: kyselyssä noin 2/3 (67 %) päälliköistä ilmoitti olevansa ammattiyhdistyksen jäseniä.

⁴⁷⁰ Evetts 1998, 54 – 56. Palopäällystöä ei Suomeen ole toistaiseksi siirtynyt muista Euroopan maista lainkaan; tilanne tulee kuitenkin oleellisesti muuttumaan niin pelastusalalla kuin monella muullakin sektorilla kun Virossa tulee Euroopan unionin jäsen.

10.2.2.1 International Association of Fire Chiefs (IAFC)

IAFC⁴⁷¹ on yksi vanhimmista johtavassa asemassa olevien työntekijöiden ammatillisista järjestöistä maailmassa. Alun perin se perustettiin Baltimoressa vuonna 1873 nimellä ”National Association of Fire Engineers” ja nimi muutettiin nykyiseksi vuonna 1926. Missionsa järjestö on määritellyt seuraavasti:

”Our Mission: To provide leadership to career and volunteer chiefs, chief fire officers and managers of emergency organizations throughout the international community through vision, information, education, services and representation to enhance their professionalism and capabilities.”

Tällä hetkellä IAFC:llä on noin 12 000 jäsentä, joista yli 8000 on palopäälliköitä. Järjestön jäsenet edustavat 40:tä eri kansallisuutta ympäri maailmaa, mistä voisi tehdä sen johtopäätöksen, että kyseessä olisi pelastusalan kansainvälisesti kattavin järjestö. Käytännössä yhdysvaltalaiset ovat kuitenkin järjestössä määräävässä asemassa. Järjestön päämaja on Yhdysvalloissa, ja sen päättävissä toimielimissä (Executive Committee, Board of Directors) on ainoastaan yhdysvaltalaisia jäseniä. Lisäksi järjestön alueorganisaatio (Division Secretaries) kattaa ainoastaan Yhdysvallat.

IAFC on kiinnittänyt erityistä huomiota palopäälliköiden professionaalisen aseman kehittämiseen. Yksi yhdestätoista IAFC:n pysyvästä komiteasta on professionaalisen kehittämisen komitea, jonka päätehtävänä on palopäälliköiden ammattitaidon ja professionaalisen imagon tukeminen. Yhdysvalloissa tämä on johtanut erityiseen palopäällikkö (Chief Fire Officer = CFO) tutkinto-ohjelmaan⁴⁷². Ohjelmaa hallinnoi CFAI (Commission on Fire Accreditation International), ja luonteeltaan se muistuttaa suomalaista pätevyysdiplomia (PD-ohjelmaa): kyseessä on vapaaehtoinen koulutus, joka ei anna ammattipätevyyttä vaan tavoitteena on laajentaa ammatin vaatimaa taitotietoa.

⁴⁷¹ IAFC:n esittely perustuu lähteeseen IAFC, 2000 [online].

⁴⁷² Ohjelman rakentamisen selkeä ja julki lausuttu tavoite on professionaalisen statuksen vahvistaminen. Ohjelman tarpeellisuutta perustellaan muun muassa sillä, että monilla muillakin professionaalisilla ryhmillä on oma pätevyuden arviointijärjestelmä.

10.2.2.2 Federation of the European Union Fire Officer Associations (FEU)

Järjestöjen myötävaikutus Euroopan unionin (EU) päätöksentekoon on vakiintunut toimintamalli⁴⁷³. Pelastusala EU:n päätöksenteossa edustaa Euroopan unionin palopäällystöyhdistys (FEU)⁴⁷⁴, jonka tehtävänä on ottaa kantaa suuronnettomuuksien ja muiden onnettomuusoperaatioiden johtamiseen, paloturvallisuuden ja palotoimen johtamiseen sekä muihin palo- ja pelastustoimen asioihin.

FEU perustettiin syyskuun 2. päivänä 1996, ja kevääseen 2000 mennessä siihen olivat liittyneet kaikkien EU:n jäsenmaiden palopäällystöliitot lukuun ottamatta Italiaa ja Kreikkaa. Lisäksi FEU:ssa ovat edustettuina kahden EU:n ulkopuolisen maan – Tšekin tasavallan ja Norjan – palopäällystöliitot sekä CTIF.

FEU:ssa päätösvaltaa käyttää yleisneuvosto (General Council), joka kokoontuu vähintään kerran vuodessa. Puhetta johtaa kulloisenkin kokouksen isäntämaan edustaja. Päätöksenteossa pyritään yksimielisyyteen, mutta jos siinä ei onnistuta päätöksen syntymiseksi vaaditaan kahden kolmasosan enemmistö läsnäolevista edustajista. Kullakin jäsenmaalla on käytettävissään yksi ääni. Jos määräenemmistökin jää saavuttamatta, päätöksentekotilannetta edeltänyt status quo – tilanne jää voimaan.

10.3 Palopäälliköiden etuedustustoiminta Suomessa

Edunvalvonnan näkökulmasta professionaaliset järjestöt ovat usein muihin järjestöihin verrattuna edullisemmassa asemassa. Yleensä niillä on kollektiivisina toimijoina virallistettu asema, ja useat professiot toimivat työmarkkinoiden avainalueilla, joilla tapahtuvat häiriöt heijastuisivat hyvin voimakkaasti ympäröivään yhteiskuntaan. Toisaalta perinteinen professioiden rooli yhteisen hyvän edistäjänä vaikeuttaa niiden omien etujen puolustamista, ja puhtaissa etuedustustilanteissakin professiot mielellään perustelevat vaateitaan asiakkaiden edulla tai palvelun laadulla ja vain äärimmäisen harvoin taloudellisilla perusteilla.⁴⁷⁵

⁴⁷³ Etujärjestöjen virallisesta ja epävirallisesta osallistumisesta EU:n päätöksentekoon laajemmin, ks. Koivumaa 1997, 119 – 120 ja 253 – 255.

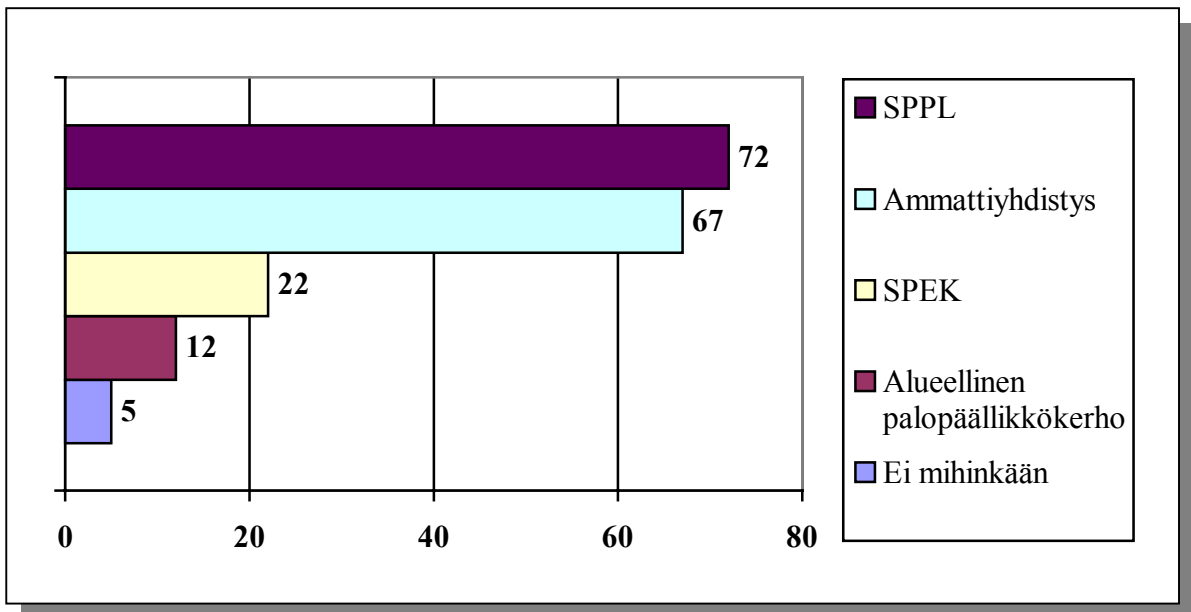
⁴⁷⁴ FEU:ta koskevat tiedot on kerätty lähteestä FEU, 2000 [online].

⁴⁷⁵ Helander 1993, 72 – 73; Murphy 1990, 80. Professionaalien arkuuteen taloudellisten etujen julkituomisessa on voinut vaikuttaa myös professioammattien pitkä perinne nimenomaan yhteiskuntaeliitin ammatteina, ja

10.3.1 Palopäällikön ammattiin liittyvät järjestöt

10.3.1.1 Palopäälliköiden järjestöaktiivisuus

Kyselyn vastaajilta tiedusteltiin, mihin ammattiinsa liittyviin järjestöihin he kuuluvat (kysymys 14). Kaaviossa 34 vastaukset on ryhmitelty viiteen luokkaan, ja kaaviossa esitetään, kuinka suuri osa vastaajista (%) on ilmoittanut kuuluvansa kyseiseen järjestöön.

Kaavio 34: Palopäälliköiden jäsenyydet ammattiin liittyvissä järjestöissä (%).

Lähes kolme neljäsosaa (72 %) vastaajista ilmoitti kuuluvansa Suomen Palopäällystöliittoon (SPPL). Muita harvemmin SPPL:n jäseneksi ovat liittyneet 55-vuotiaat tai tätä vanhemmat päälliköt, joista SPPL:oon kuului 56 %. Nuoremmista virkaveljistä SPPL:n jäseniä oli 69 prosentista aina 80 prosenttiin ($p=0,024$). SPPL:n jäsenhankinta on onnistunut hyvin myös sellaisten vastaajien ryhmässä, joilla oli pelastusalan kokemusta yhdestä kymmeneen vuotta ennen palopäälliköksi siirtymistä. Heistä SPPL:n jäseniä oli 84 %. Tätä pidemmän kokemuksen omaavista SPPL:n jäseneksi oli liittynyt 71 % ja vastaajista, joilla ei ollut pelastusalan kokemusta ennen nykyistä tehtävää vain 63 % ($p=0,019$). Kun iältään

heille palkkatuloilla ei yleensä ole ollut samanlaista merkitystä kuin useimmille muille palkansaajille (Hanlon 1999, 11 - 17).

nuoremmat omaavat selvästi vahvemman palokuntataustan kuin vanhimmat vastaajat, voinee väittää, että kokemus palokuntaelämästä nostaa todennäköisyyttä liittyä SPPL:oon.

Vastaajan iän ja työkokemuksen lisäksi SPPL:n jäsenyyteen vaikuttivat myös kunnan palokuntamuoto ja viranhoitokunnan asukasluku. Vakinaisten palokuntien päälliköistä SPPL:oon on liittynyt 87 %, puolivakinaisten päälliköistä 72 % ja sopimuspalokuntien varassa toimivien kuntien päälliköistä 63 % ($p=0,009$). Viranhoitokunnan asukasluku vaikutti trendinomaisesti palopäälliköiden intoon hakeutua SPPL:n jäseneksi: suurimpien⁴⁷⁶ kuntien päälliköistä järjestöön oli liittynyt 87 %, kun pienimmän kuntakokoluokan (alle 3000 asukasta) päälliköistä SPPL:n jäseniä oli vain 59 % ($p=0,023$). Sekä kunnan asukaslukuun että palokuntamuotoon liittyvät erot selittyivät SPPL:n pitkällä historialla nimenomaan suurten palokuntien päälliköiden järjestönä.

Noin kaksi kolmasosaa (67 %) vastaajista ilmoitti olevansa **ammattiyhdistyksen** jäsen. Ammattiyhdistysaktiivisuuteen vaikuttivat toisaalta vastaajan äidinkieli ja toisaalta mahdollinen palopäällikkökokemus ennen nykyistä tehtävää. Suomenkielisistä päälliköistä ammattiyhdistysten jäseniä ilmoitti olevansa 70 %, mikä oli lähes kaksi kertaa niin paljon kuin muunkielisistä (37 %) vastaajista ($p=0,003$). Toisin kuin monien muiden pelastusalan järjestöjen kohdalla, ruotsinkielisellä pelastustoimen henkilöstöllä ei ole omaa ammattijärjestöä. Aikaisempi palopäällikkökokemus vähensi selvästi ammattiyhdistysaktiiviteettia: heistä jonkin ammattiyhdistyksen jäseniä oli noin puolet (51 %). Sen sijaan päälliköistä, joilla ei ollut aikaisempaa palopäällikkökokemusta, oli liittynyt johonkin ammattiyhdistykseen 71 % ($p=0,011$). Vastaajan poliittisella kannalla ei ollut tilastollisesti merkitsevää vaikutusta ammattiyhdistysaktiiviteettiin.

Joka viides (22 %) vastaaja ilmoitti olevansa Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön (**SPEK**) jäsen⁴⁷⁷. Halukkuuteen ryhtyä SPEKin jäseneksi vaikutti vastaajan äidinkieli sekä viranhoitokunnan alueellinen sijainti. Muista kuin suomenkielisistä oli liittynyt SPEK:öön 42 % eli yli kaksi kertaa niin paljon kuin suomenkielisistä vastaajista (20 %) ($p=0,038$). Tämä selittynee sillä, että ruotsinkielisillä on SPEK:in sisällä oma alayhdistyksensä. Alueellisesti

⁴⁷⁶ Tässä suurimmilla kunnilla tarkoitetaan kuntia, joissa on 15 000 asukasta tai enemmän.

⁴⁷⁷ Luvuissa ovat mukana ruotsinkielisen sisarjärjestön FSB:n (Finlands Svenska Brand och Räddningsförbund rf.) jäsenet. Juridisesti FSB on SPEK:n jäsenliitto. SPEKillä ei ole henkilöjäseniä varsinaisesti lainkaan mutta kannattajajäseneksi voi yksittäinen henkilökin ryhtyä (ks. SPEK 1998, säännöt 4 §).

oman ryhmänsä muodostavat Etelä-Suomen läänin päälliköt, joista ilmoitti kuuluvansa SPEK:öön 38 %. Tämä on oleellisesti enemmän verrattuna muun Suomen päälliköihin, joista SPEK:n jäseniä oli 13 – 18 % ($p=0,019$).

Alueelliseen palopäällikkökerhoon kuului 12 % vastaajista. Palopäällystökerhot näyttävät olevan poliittisesti latautuneita, sillä äänestyskäyttäytyminen selittää tehokkaasti kerhoihin kuulumista. Eniten vetovoimaa alueellisilla kerhoilla on SDP:n äänestäjiin, joista neljäsosa oli liittynyt alueensa järjestöön, ja kokoomuslaisistakin heitä oli 15 %. Sitä vastoin keskustapuolueen tukijoista yksikään ei ollut liittynyt alueelliseen päällystökerhoon ja poliittisesti passiivisistakin vain yksi ($p=0,001$). Viranhoitokunnan maantieteellisellä sijainnilla ei ollut tilastollisesti merkitsevää vaikutusta vastaajien intoon liittyä alueellisiin palopäällystökerhoihin. Tosin Lapin ja Oulun lääneistä ei alueellisten palopäällystökerhojen jäseniä juuri löytynyt, mutta alueiden kuntarakenteen vuoksi ei näistä lääneistä juuri löydy kerhojakaan, joihin voisi liittyä.

Palopäälliköiden jäsenyyksiä ammattiin liittyvissä järjestöissä kysyttiin taulukolla, jonka toisessa sarakkeessa kysyttiin järjestön nimeä ja toisessa liittymisvuotta. Jos vastaaja ei kuulunut mihinkään järjestöön, oletama oli, että taulukko jätetään tyhjäksi. Viidelle prosentille vastaajista aihepiiri oli kuitenkin ilmeisen tunteita herättävä. He katsoivat tarpeelliseksi vastata, etteivät he kuulu mihinkään järjestöön, ja yleensä he vielä täsmensivät eronneensa hiljattain kaikista alan järjestöistä. Vastauksista voi päätellä kyseessä olleen selvä protesti pelastusalan lakkojen aiheuttamille ongelmille, ja tästä syystä myös näitä ”en kuulu mihinkään” vastauksia eritellään hieman tarkemmin⁴⁷⁸.

Selvästi parhaiten **irtisanoutumista ammattiin liittyvistä järjestöistä** selitti poliittinen aktiivisuus. Vastaajista, jotka eivät olleet äänestäneet edellisissä eduskuntavaaleissa, oli 19 % irtisanoutunut ammatillisista järjestöistä. Poliittisesti aktiivisista eli tässä tapauksessa vastaajista, jotka olivat käyttäneet äänioikeuttaan edellisissä eduskuntavaaleissa, vastaava prosenttiosuus jäi kolmeen ($p=0,006$). Tosin tässä yhteydessä on mahdotonta sanoa, mikä on

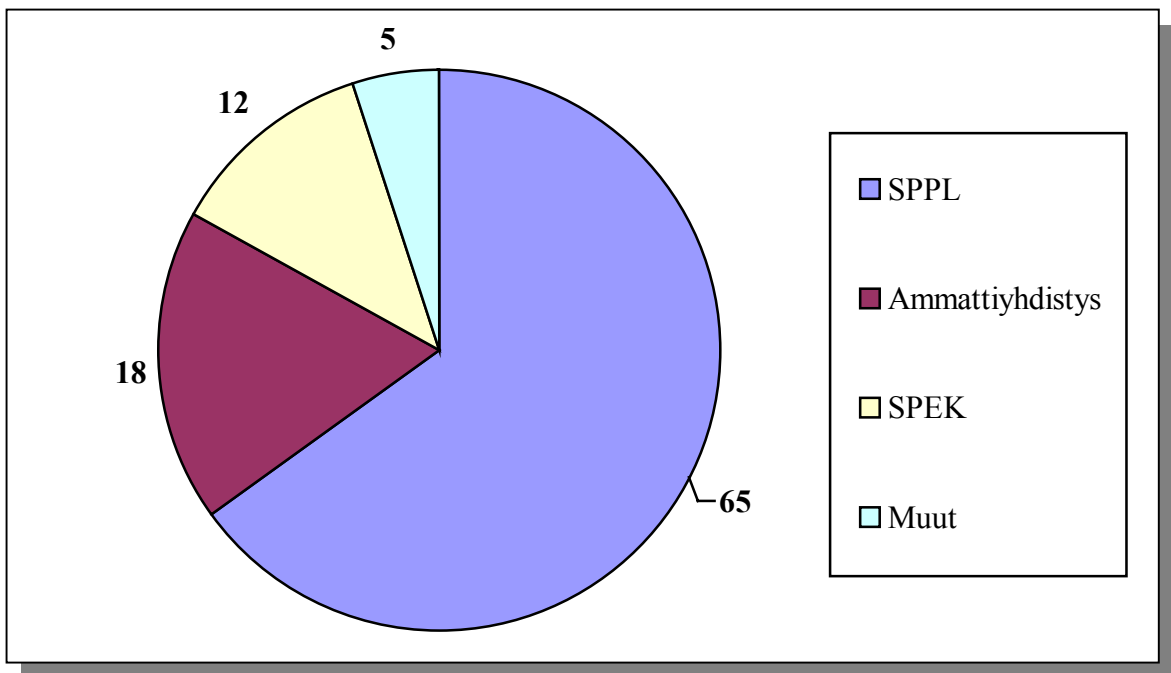
⁴⁷⁸ Pelastusalan lakkojen vaikutuksista laajemmin, Lusa-Moser ym. 1998. Pelastusalan järjestöelämä on ristiriitojen sävyttämää muuallakin: esimerkiksi IAFC levittää jäsenilleen tiedotetta, josta selviää, miten konflikteja ammattiyhdistysten kanssa voi välttää, millaisia taktiikkoja liitot käyttävät ja miten liittojen hyökkäyksiin (attacks) voi vastata (IAFC 2000, [online]), ja laajalevikkisessä palopäälliköiden lehdessä esitellään keinoja, joiden avulla palopäällikkö voi menestyä ammattiliittojen kanssa käytävissä neuvottelutilanteissa (Korom 1999, 57 – 60).

kausaalisuhteen suunta. Kyselylomakkeiden marginaalihuomautusten perusteella voi sanoa, että pettymykset pelastusalan järjestötoimintaan ovat johtaneet irtisanoutumiseen kaikesta järjestötoiminnasta.

Johonkin muuhun kuin edellä käsiteltyyn ammatilliseen järjestöön ilmoitti kuuluvansa 14 % vastaajista. Eniten palopäälliköitä olivat saaneet riveihinsä erilaiset maanpuolustusjärjestöt⁴⁷⁹, joihin ilmoitti kuuluvansa 13 vastaajaa. Muista yksittäisistä järjestöistä suosituin oli Suomen Punainen Risti, johon kuului seitsemän vastaajaa.

10.3.1.2 Ammattiin liittyvien järjestöjen hyödyllisyys

Kyselylomakkeessa tiedusteltiin, minkä järjestön jäsenyyttä palopäälliköt pitävät työnsä kannalta hyödyllisimpänä (kysymys 15). Vastaajien näkemykset jakautuivat seuraavasti (kaavio 35):

Kaavio 35: Palopäälliköiden arviot hyödyllisimmästä järjestöstä (%).

⁴⁷⁹ Tässä viitataan alueellisiin maanpuolustusyhdistyksiin, väestönsuojelujärjestöihin sekä reserviläisjärjestöihin.

Lähes kaksi kolmasosaa vastaajista piti Suomen Palopäälystöliittoa (SPPL) työnsä kannalta hyödyllisimpänä järjestönä. Ammattiyhdistystä piti tärkeimpänä järjestönä lähes viidennes ja SPEK:ä runsaat 10 prosenttia. Jotakin muuta järjestöä piti hyödyllisimpänä 5 %. Tässä muilla järjestöillä tarkoitetaan alueellisia pelastusalan järjestöjä (3 mainintaa), Rotareita (2 mainintaa), Suomen Punaista Ristiä sekä Vesitiehdistystä.

Vastaajien käsityksiin hyödyllisimmästä järjestöstä vaikutti viranhoitokuntien lukumäärä sekä työkokemuksen määrä ja laatu. Päälliköistä, jotka vastasivat vain yhden kunnan pelastustoimesta, piti 84 % SPPL:a ja ainoastaan 3 % ammattiliittoja työn kannalta hyödyllisimpänä järjestönä. Useammasta kuin yhdestä kunnasta vastaavilla päälliköillä vastaavat prosenttiluvut olivat selvästi lähempänä toisiaan (63 ja 25). Ammattiliitot kykenevät selvästikin tarjoamaan palveluita, jotka ovat tarpeen hallinnollisesti monimutkaisessa kahden kunnan palvelemisessa. SPEK:n nimesi molemmissa ryhmissä hyödyllisimmäksi järjestöksi noin 12 % vastaajista ($p=0,028$).

Virkaiältään nuorimmista päälliköistä⁴⁸⁰ kokonaista 85 % piti SPPL:a hyödyllisimpänä järjestönä, ammattiliittojen kannalla oli 9 % vastaajista, ja SPEK:ä piti hyödyllisimpänä 6 % vastaajista. Jakauma poikkeaa jyrkästi yli kymmenen vuotta päällikkönä toimineiden näkemyksistä: heistä hyödyllisimpänä järjestönä työn kannalta piti palopäälystöliittoa runsas puolet (55 %), ammattiliittoja 28 % ja SPEK:ä lähes viidesosa (17 %) ($p=0,002$). Jakauma noudattaa johdonmukaisesti järjestöaktiivisuudessa havaittuja eroja.

Taulukossa 30 on eritelty vastaajien käsityksiä työn kannalta hyödyllisimmästä järjestöstä pelastusalan kokemuksen perusteella. Vastaajat pitivät SPPL:a sitä hyödyllisempänä mitä pitempi pelastusalan kokemus heillä oli ennen palopäällikön tehtävään siirtymistä. Professionaalisen järjestön ote palokuntaelämässä pitkään olleisiin on ilmeisen vahva. Ammattiliittojen osalta kehitystrendi oli täsmälleen vastakkainen. Vastaajat, joilla ei ollut lainkaan pelastusalan kokemusta ennen nykyistä tehtävää, eivät pitäneet SPEK:ä työnsä kannalta likikään yhtä tärkeänä järjestönä kuin kollegansa ($p=0,006$)⁴⁸¹.

⁴⁸⁰ Kymmenen vuotta tai vähemmän päällikkönä toimineet vastaajat.

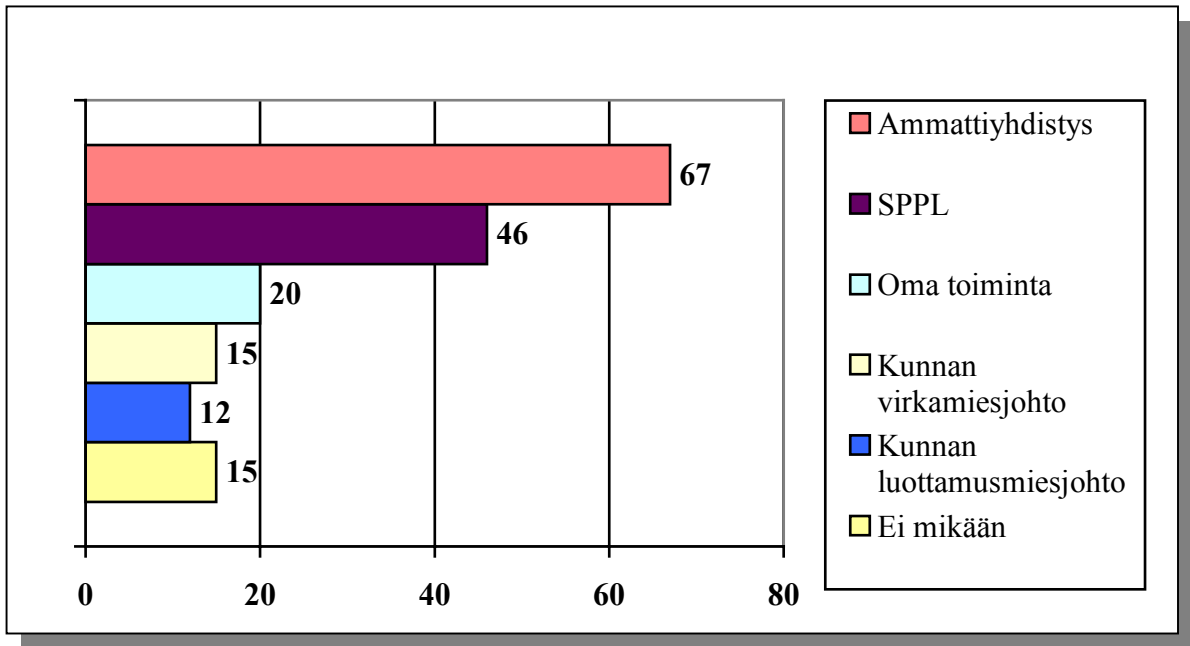
⁴⁸¹ Alhaisesta riskitasosta huolimatta tulosta voi pitää tilastollisesti vain suuntaa antavana, koska testauksen kannalta niukasti liian suuri osa (22 %) odotetuista frekvensseistä jäi alle viiden.

TAULUKKO 30: Palopäälliköiden käsitykset työn kannalta hyödyllisimmistä järjestöistä pelastusalan kokemuksen mukaan ryhmiteltynä.

Järjestö	Pelastusalan kokemus luokiteltuna		
	Ei pelastusalan työkokemusta	1-10 vuotta	11 vuotta tai enemmän
SPPL	55%	65%	80%
SPEK	6%	15%	14%
Ammattiliitto	39%	20%	6%
YHTEENSÄ	100% (n= 33)	100% (n= 40)	100% (n= 49)

10.3.2 Palopäälliköiden etuedustuksen kanavat

Palopäälliköiden etuedustuksen väyliä tutkittiin kysymyksellä, jossa vastaajia pyydettiin nimeämään kolme tärkeintä kanavaa, joiden kautta palopäälliköt ajavat ammatillisia etujaan (kysymys 13). Kaaviossa 36 palopäälliköiden vastaukset on ryhmitelty kuuteen luokkaan ja järjestetty sen perusteella, kuinka suuri osa vastaajista on asettanut kyseisen tekijän kolmen tärkeimmän etuedustuskanavan joukkoon.

Kaavio 36: Palopäälliköiden edunvalvontakanavat (%).

Tärkeimpänä edunvalvontakanavana palopäälliköt pitivät **ammattiyhdistystään**, jonka kaksi kolmasosaa vastaajista asetti kolmen tärkeimmän kanavan joukkoon. Päälliköiden käsityksiin ammattiyhdistysten edunvalvontavoimasta vaikuttivat vastaajan ikä, työkokemuksen laatu ja määrä sekä vastaajan poliittiset mielipiteet. Alle 45-vuotiaista vastaajista ammattiyhdistykset asetti tärkeimpien edunvalvontakanavien joukkoon runsas puolet (57 %), kun tätä vanhempien vastaajien ryhmässä heidän määränsä kohosi 72 prosenttiin ($p=0,021$). Samantapaisesti vastaajajoukkoa jakoi myös työkokemus. Vastaajista, jotka olivat toimineet palopäälliköinä jo ennen nykyistä tehtävää, vain 46 % piti ammattiyhdistyksiä yhtenä tärkeimmistä edunvalvonnan kanavista. Ilman palopäällikkökokemusta nykyiseen tehtäväänsä valituista – usein myös keskimääräistä iäkkäämmistä vastaajista - samalla kannalla oli 73 % ($p=0,001$). Myös korkeintaan kymmenen vuotta päällikkönä toimineet vastaajat suhtautuvat ammattiyhdistysten edunvalvontakapasiteettiin selvästi epäilevämmiin kuin virkaiältään vanhemmat kollegansa. Virkaiältään nuorista päälliköistä 58 % mainitsi ammattiyhdistykset kolmen tärkeimmän edunvalvontakanavan joukossa kun virkaiältään tätä vanhemmista heidän osuutensa kohosi 74 prosenttiin ($p=0,015$). Suhtautuminen ammattiyhdistyksiin oli johdonmukaisesti sukupovikysymys. Mitä iäkkäämmästä vastaajasta oli kysymys, sitä positiivisemmin ammattiyhdistyksiin suhtauduttiin. Lisäksi poliittisesti passiiviset vastaajat

asettivat ammattiyhdistykset huomattavasti harvemmin edunvalvontakanavien kärkisijoille kuin muut (40 % - 71 %) ($p=0,002$).

Vajaa puolet (46 %) vastaajista asetti Suomen Palopäällystöliiton (**SPPL**) kolmen tärkeimmän edunvalvontakanavan joukkoon. Palopäälliköiden käsitykset SPPL:n edunvalvontaroolista olivat erittäin homogeenisiä, eikä vastaajajoukosta löytynyt tilastollisesti merkitseviä eroja.

Edellä mainittuihin verrattuna **oman toiminnan** merkitys oli huomattavasti pienempi: joka viides vastaaja nosti oman toiminnan yhdeksi tärkeimmistä edunvalvontakanavista. Myös oma edunvalvontatoiminta oli selvästi sukupolvikysymys. Alle 45-vuotiaista vastaajista lähes kolmasosa (32 %) katsoi oman toiminnan olevan yksi tärkeimmistä edunvalvontakanavista, mutta tätä vanhemmista palopäälliköistä oman toiminnan tehoon uskoi vain 14 % ($p=0,002$).

Kunnan virkamiesjohdon mielsi 15 % vastaajista yhdeksi tärkeimmistä edunvalvontakanavista. Asukasluvun perusteella oman ryhmänsä muodostivat keskikokoisten kuntien (3000 – 7999 asukasta) päälliköt, joista vain viisi prosenttia nosti virkamiesjohdon edunvalvontakanavien kärkir ryhmään. Muiden kuntien päälliköistä heidän prosenttiosuutensa vaihteli välillä 12 – 26 ($p=0,017$). Tehokkaasti vastaajajoukkoa erotteli myös palokuntamuoto. Vakinaisten palokuntien päälliköistä piti runsas neljännes (28 %) kunnan virkamiesjohtoa tärkeänä edunvalvontakanavana, sopimuspalokuntien päälliköistä puolet tästä (14%), ja sellaisista kunnissa, joissa operatiivinen vastuu on sopimuspalokunnilla, heitä löytyi vielä puolet vähemmän kuin edellisessä ryhmässä (7 %) ($p=0,005$). Tulokset tukevat hyvin palopäälliköiden yhteistoimintaverkostosta tehtyjä havaintoja.

12 prosenttia vastaajista nosti **kunnan luottamusmiehet** kolmen tärkeimmän edunvalvontakanavan joukkoon. Vastaajien käsitykset luottamusmiesten roolista olivat hyvin samansuuntaisia, eikä tilastollisesti merkitseviä näkemuseroja löytynyt.

Kysymyksen sanamuoto⁴⁸² huomioiden yllättävän korkealle nousi protestivastausten (**ei mikään**) osuus (15 %), mikä oli hieman suurempi kuin luottamusmiehiä tärkeänä edunvalvontakanavana pitävien osuus. Protestivastaajat jakautuivat hyvin tasaisesti vastaajajoukkoon, eikä heidänkään osaltaan löytynyt tilastollisesti merkitseviä eroja.

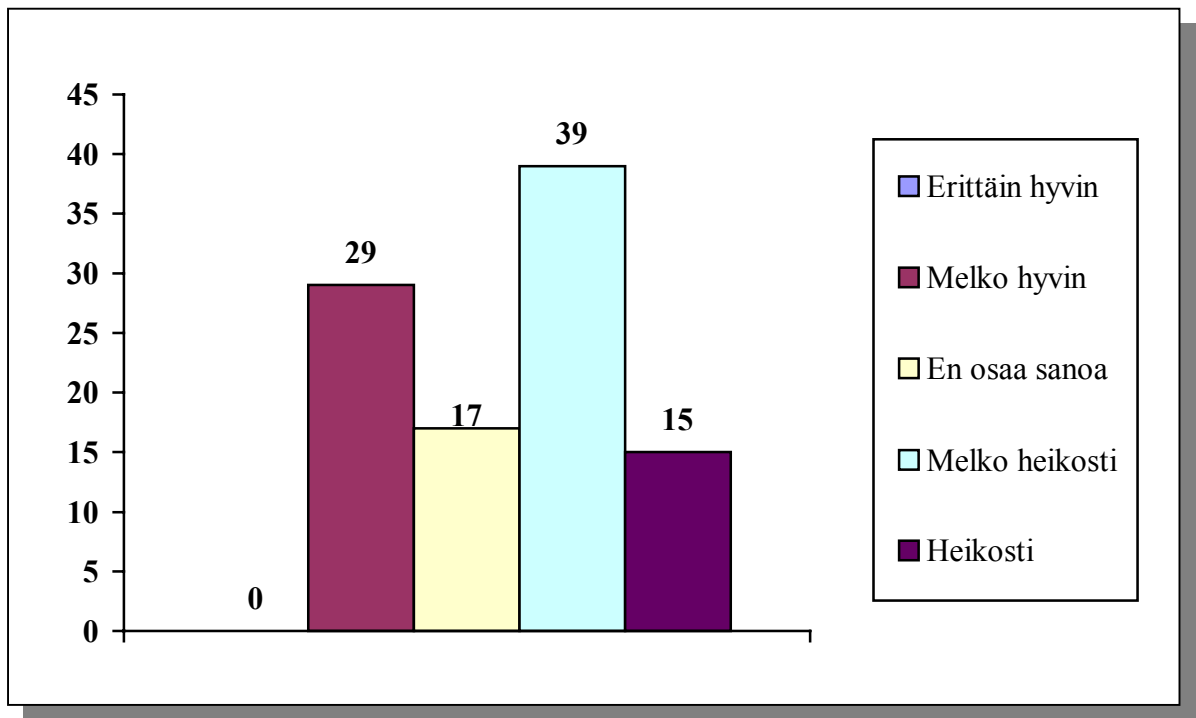
Runas viidesosa (22 %) vastaajista nosti vielä jonkin muun vaihtoehdon kolmen tärkeimmän etuedustuskanavan joukkoon. Näistä keskeisimpänä vastaajat pitivät SPEK:ä ja sen alueorganisaatiota (13 mainintaa), lääninhallituksia (8 mainintaa), tiedotusvälineitä (7 mainintaa) sekä poliittisia vaikutuskanavia (5 mainintaa). Erikoista kyllä, myös työmarkkinaneuvotteluissa vastapuolta eli kuntatyönantajaa edustava kunnallinen työmarkkinalaitos sai kolme mainintaa.

Kaiken kaikkiaan vastaajajoukon käsitykset edunvalvontakanavista erosivat yllättävän vähän: SPPL:n, kunnan luottamusmiesten ja ”ei mikään” vaihtoehdon osalta ei tilastollisesti merkitseviä käsityseroja löytynyt lainkaan. Lisäksi leimallinen piirre palopäälliköiden käsityksille oli hyvin kriittinen suhtautuminen edunvalvontakanavien toimivuuteen.

10.3.3 Palopäälliköiden edunvalvontatyön onnistuminen

Lomakkeen kysymyksessä 17 tiedusteltiin, kuinka hyvin palopäällystö on onnistunut ammatillisten etujensa puolustamisessa. Vastaajien näkemykset jakautuivat seuraavasti (kaavio 37):

⁴⁸² Kysymys 13: ” Mitkä ovat mielestänne kolme tärkeintä kanavaa, joiden kautta palopäälliköt ajavat ammatillisia etujaan?”.

Kaavio 37: Palopäälliköiden arviot onnistumisestaan ammatillisten etujen puolustamisessa (%).

Palopäällystö on onnistunut erittäin hyvin ammatillisten etujensa puolustamisessa vain yhden vastaajan mielestä. Etuedustuksen onnistumista piti melko hyvänä 29 % vastaajista. Tyypillisin arvio sen onnistumisesta oli ”melko heikosti” ja kaiken kaikkiaan tyytymättömiä etuedustuksen onnistumiseen oli selvästi yli puolet (54 %) vastaajista. Lähes viidesosa (17 %) vastaajista ei osannut – tai halunnut - arvioida palopäällystön etuedustuksen onnistumista.

Palopäälliköiden käsitykset etuedustuksen onnistumisesta olivat tasaisen pessimistisiä, ja ainoastaan järjestötoiminnassa keskeiseksi vedenjakajaksi osoittautunut vastaajan ikä erotteli vastaajajoukkoa tehokkaasti. Alle 45-vuotiaista vastaajista vain 16 % katsoi palopäällystökunnan onnistuneen hyvin etuedustustyössään, kun tätä vanhemmista samalla kannalla oli runsas kolmannes (36 %) ($p=0,000$). Perinteisesti etuedustuksen kärki on kohdistunut palkkaetujen ajamiseen. Vastaajien tulot eivät kuitenkaan erotelleet tilastollisesti merkitsevästi heidän käsityksiään etuedustuksen onnistumisesta.

10.4 Tiivistelmä palopäälliköiden etuedustustoiminnasta

Yli puolet palopäälliköistä on liittynyt Suomen Palopäällystöliiton ja ammattiyhdistyksen jäseniksi. Työnsä kannalta hyödyllisimpänä he pitivät Palopäällystöliittoa ja tärkeimpänä etuedustuksen kanavana puolestaan ammattiyhdistystään; tosin silmiinpistävän moni vastaaja ilmoitti, ettei kukaan aja heidän etujaan. Lisäksi päälliköt olivat varsin tyytymättömiä edunvalvonnan tuloksiin.

Palopäälliköiden etuedustustoiminnan erityispiirre on ammattiyhdistystoiminnan ja professionaalisen vaikuttamisen eroaminen toisistaan. Ammattiyhdistystoiminta ei selvästikään nauti palopäälliköiden joukossa kovinkaan suurta arvostusta, ja tämä on todennäköisesti osaltaan vaikuttanut professionaalisen järjestön (Suomen Palopäällystöliiton) aseman vahvistumiseen. Taulukossa 31 on eritelty tiivistetysti palopäälliköiden etuedustustoimintaan vaikuttavia tekijöitä.

TAULUKKO 31: Palopäälliköiden etuedustustoimintaan vaikuttavat tekijät.

Selitettävä	Tilastollisesti merkitsevästi selittävä
1. Palopäälliköiden järjestöaktiivisuus	
- SPPL:n jäsenyys	- vastaajan ikä - viranhoitokunnan asukasluku - kunnan palokuntamuoto - pelastusalan kokemus
- Ammattiyhdistyksen jäsenyys	- vastaajan äidinkieli - aikaisempi palopäällikkökokemus
- SPEKin jäsenyys	- vastaajan äidinkieli - viranhoitokunnan sijainti
- Alueellisen palopäällikkökerhon jäsenyys	- puoluekanta
- Irtisanoutuminen ammatillisista järjestöistä	- puoluekanta
2. Ammattiin liittyvien järjestöjen hyödyllisyys	- viranhoitokuntien lukumäärä - virkaikä - pelastusalan kokemus
3. Palopäälliköiden etuedustuskanavat	
- Ammattiyhdistys	- vastaajan ikä - aikaisempi palopäällikkökokemus - virkaikä - poliittinen kanta
- Oma toiminta	- vastaajan ikä
- Kunnan virkamiesjohto	- viranhoitokunnan asukasluku - kunnan palokuntamuoto
4. Edunvalvontatyön onnistuminen	- vastaajan ikä

Parhaiten palopäälliköiden eroja etuedustustoiminnassa selitti vastaajan ikä. Nuoret vastaajat olivat liittyneet SPPL:n jäseneksi vanhempia aktiivisemmin ja luottivat enemmän omaan toiminnan merkitykseen edunvalvontakanavana. Vanhemmat päälliköt olivat säilyttäneet uskonsa ammattiyhdistykseen edunvalvontakanavana nuoria paremmin ja olivat myös nuoria tyytyväisempiä edunvalvonnan onnistumiseen. Muut taulukossa 31 mainitut selittävät tekijät olivat selitysvoimaltaan kutakuinkin tasavahvoja.

Kaiken kaikkiaan professionaalisen järjestön toimintaan liittyvät monet edellä läpikäydyistä professioteemoista; erityisesti koulutus ja ammattietiikka. Taulukossa 32 professionaalisten

järjestöjen roolia ja sen soveltuvuutta Suomen Palopäällystöliittoon tarkastellaan John Kultgenin⁴⁸³ professionaalisten järjestöjen tehtävistä laatiman typologian pohjalta:

TAULUKKO 32: Professionaalisten järjestöjen tehtävät sovellettuna Suomen Palopäällystöliittoon.

Järjestön tehtävä	Toteutus Suomen Palopäällystöliitossa
Kompetenssin ylläpito: ammatinharjoittamislisenssin myöntäminen ja määräajoin toistuvat ammattitaidon katsastukset	Ei toimenpiteitä.
Toimintaa ohjaavat säännöt	Eettisten ohjeiden laatiminen 1997.
Koulutuksen ohjaus	Edustus palopäällikkökoulutusta antavan oppilaitoksen neuvottelukunnassa ja laaja oma täydennyskoulutus ⁴⁸⁴ .
Tutkimus sekä ammatin tiedollisen ja teknisen asiantuntemuksen edistäminen	Edustus alan tutkimuksen pääasiallisen rahoittajan Palonsuojelun edistämissäätiön hallituksessa sekä laajaa omaa julkaisutoimintaa ⁴⁸⁵ .
Profession edustaminen: asiantuntijalausuntojen antaminen ja työryhmissä toimiminen	Vuonna 2000 palopäällystöliitto esiintyi poikkeuksetta lausunnonantajana sisäasiainministeriön pelastusalan hankkeissa (yhteensä kahdeksan kertaa); lisäksi eduskunnan hallintovaliokunta pyysi palopäällystöliitolta lausuntoa pelastustoimilain muuttamisesta ja sosiaali- ja terveysministeriö sairaankuljetustyöryhmän muistiosta ⁴⁸⁶ . Edelleen palopäällystöliitto oli nimennyt vuonna 2000 edustajansa yhteensä 24 kansalliseen ja ylikansalliseen pelastusalan toimielimeen ⁴⁸⁷ .

Kompetenssin ylläpitoa lukuun ottamatta Palopäällystöliiton tehtäväkenttään kuuluvat professionaalisten järjestöjen ydintehtävät. Kompetenssin ylläpitokin koskee erityisesti vapaita ammatinharjoittajia, eikä sen merkitys julkisella sektorilla, jossa kompetenssi tutkitaan virkaan valittaessa, ole keskeinen.

Palopäällystöliiton merkitystä professionaalisen yhteenkuuluvuuden tuottajana vahvistaa liiton toiminta jaostoina, jolloin ammattikunnan jakautuminen sisäisiin osaryhmiin tulee

⁴⁸³ Kultgen 1988, 183 – 184.

⁴⁸⁴ Suomen Palopäällystöliitto 2000, 403 – 404.

⁴⁸⁵ Suomen Palopäällystöliitto 2000, 354 – 365. Julkaisutoiminnasta yksityiskohtaisemmin, ks. Tähtinen 2000.

⁴⁸⁶ Palopäällystöliiton lausuntoja 2000.

⁴⁸⁷ Liiton nimeämät edustajat eri toimielimissä 2000.

luontevasti huomioitua⁴⁸⁸. Liiton statusta jäsenistön piirissä korostaa myös perinteinen arvomerkkikäytäntö⁴⁸⁹, jolla päivittäisessä työssään virkapukua kantavien palopäälliköiden joukossa on keskeisempi merkitys kuin useimpien muiden ammattiryhmien kohdalla.

⁴⁸⁸ Vrt. Helander 1993, 71.

⁴⁸⁹ Tästä laajemmin, Ks. Suomen Palopäällystöliitto 2000, 396 – 397.

11. Tulokset ja arviointia

11.1 Keskeiset tutkimustulokset

Tutkimuksen tavoitteena oli tutkia, miten palopäälliköiden ammattikunta on syntynyt ja erityisesti millaiseksi se on professioteoreettisesta näkökulmasta katsoen muodostunut. Palotoimen ja samalla palopäälliköiden ammattikunnan kehityskaarten selvittäminen perustui kirjallisiin lähteisiin ja ammattikunnan nykytilanteen poikkileikkaus kyselytutkimukseen. Kyselyn raportoinnissa painotettiin sitä, miten palopäälliköiden suhtautuminen keskeisiin professioteoreettisiin teemoihin vaihtelee, ja mitkä seikat selittävät havaittuja eroja.⁴⁹⁰

11.1.1 Palotoimen ja palopäällikköammatin kehityksen keskeiset merkkipaalat

Järjestäytynyt tulentorjunta alkoi Ruotsi-Suomessa vuonna 1350 säädetyn Maunu Eerikinpojan kaupunkilain myötä. Laissa kaupungit jaettiin neljään osaan ja jokaiseen neljännekseen määrättiin valittavaksi sammutustyön johtaja eli nokiherra. Yleisvastuu

⁴⁹⁰ Ammattikunnan syntyyn vaikuttaneet keskeiset tapahtumat on tiivistetty lukuun 11.1.1, palopäällystön nykytilanteen professioteoreettinen arviointi lukuun 11.1.2 ja palopäälliköiden professioteoreettisiin teemoihin liittyvät keskeiset käsityserot on koottu lukuun 11.1.3.

kaupungin turvallisuudesta kuului porvareille, mutta tulipalon sattuessa kaikki kaupunkilaiset määrättiin osallistumaan sammutustyöhön.

Vuonna 1619 annettiin kaupunkien hallinnosta kuninkaallinen sääntö, jonka nojalla kaupungit saivat oikeuden määrätä paikallisilla säädöksillä muun muassa tulentorjunnasta. Siitä lähtien tulentorjunta on ollut ensisijaisesti kunnallinen velvoite. Tämän velvoitteen täyttämiseksi kaupungit alkoivat säätää omia palojärjestyksiään. Palojärjestysten myötä kaupunkeihin alettiin palkata palovartijoita, jotka olivat ensimmäinen päätoiminen tulentorjuntaan keskittynyt joukko. Sammutustyöt eivät kuitenkaan kuuluneet palovartijoille, vaan edelleen kaupunkilaisille.

Suomen palotoimen kehitykselle tärkeä merkkipaalu oli tietävästi Pohjoismaiden suurin kaupunkipalo, Turun palo vuonna 1827. Palosta saadut kokemukset olivat ratkaiseva sysäys Suomen vanhimman palokunnan Turun V.P.K:n perustamiselle vuonna 1838. Ensimmäinen vakinainen palokunta perustettiin Helsinkiin vuonna 1861. Palokunnat korvasivat palovartijalaitoksen, ja samalla palonsammutus nousi palotoimen ydintehtäväksi.

Sekavien vaiheiden jälkeen Suomeen säädettiin ensimmäinen palolaki vuonna 1933. Laissa palotoimi määrättiin valtioneuvoston valvonnan alaiseksi ja lääninhallitukset velvoitettiin valvomaan kuntien toimintaa. Palotoimen asema kunnallishallinnon sisällä vahvistui merkittävästi, koska palotoimi ei enää ollut pelkkä järjestelyasia, vaan kunnille erityislainsäädännöllä määrätty tehtävä. Lakisääteisiä kunnan paloviranomaisia olivat palolautakunta ja palopäällikkö, ja lain velvoitteet johtivat vakinaisten palokuntien yleistymiseen kaupungeissa sekä vapaaehtoisten palokuntien perustamiseen maaseudulle. Palopäälliköiden ammattikunnan kannalta oli merkittävää vielä palopäälliköiden koulutuksen siirtyminen valtion hoidettavaksi.

Vuoden 1975 palo- ja pelastustoimilain merkittävin muutos oli pelastustehtävien sisällyttäminen palokuntien toimialaan. Puhelintekniikan kehittyminen mahdollisti alueellisesti ylläpidettävien hätäkeskusten perustamisen, mikä paransi oleellisesti palokuntien yhteydenpitoa avun tarvisijoihin. Lisäksi vuoden 1975 laki käynnisti palotoimen ja väestönsuojelun sulauttamisen toisiinsa.

Tätä kirjoitettaessa eletään jälleen yhtä pelastustoimen murroskautta. Alan tulevaisuutta pohtinut selvitysmies Pekka Myllyniemi päätyi ehdottamaan, että pelastustoimen perusjaoksi tulee noin 30 kuntien lailla säädeltyyn yhteistoimintaan perustuvaa alueellista pelastuslaitosta. Käytännössä tästä seuraisi, että suurin osa nykyisistä lähes 400 kunnallisesta palopäälliköstä menettäisi asemansa. Pitkälle menevistä muutosehdotuksista huolimatta selvitysmiehen raportti sai niin positiivisen vastaanoton, että sen keskeisten ehdotusten toteutuminen on todennäköistä.

TAULUKKO 33: Palotoimen merkkipaalat.

Aika	Tapahtuma	Vaikutukset
1350	Maunu Eerikinpojan kaupunkilaki	Organisoidun tulentorjunnan synty
1619	Kuninkaallinen sääntö kaupunkien hallinnosta	Tulentorjunnasta kunnallinen velvoite, palojärjestysten ja palovartijalaitoksen synty
1827	Turun palo	Palokuntalaitoksen synty
1933	Ensimmäinen palolaki	Palokuntien yleistyminen, päälliköiden koulutuksen kehittyminen
1975	Kolmas palolaki	Pelastustoimi palokuntien tehtäväksi, hälytysjärjestelmän uudistaminen, palotoimen ja väestönsuojelun yhdistäminen
2000	Selvitysmies Myllymäen raportti	Pelastustoimi seutukuntien vastuulle

11.1.2 Palopäälliköt professioteoreettisesta näkökulmasta

Palopäälliköiden ammattikunnan poikkileikkaus perustui syksyllä 1998 tehtyyn postikyselyyn. Professioteoreettinen näkökulma ohjasi kyselytutkimuksen teemoitusta: kyselyssä keskityttiin palopäällikön työhön, ammattiuraan, koulutukseen ja osaamiseen, ammattietiikkaan sekä ammatilliseen järjestäytymiseen. Seuraavassa keskeiset teemat käydään lyhyesti läpi ja arvioidaan professiokäsitteistön soveltuvuutta palopäälliköihin.

Palopäällikön työ

Työn sisällön näkökulmasta palopäälliköt ovat ensisijaisesti hallintovirkamiehiä, jotka kokevat hallintotehtävät tärkeiksi, käyttävät niihin runsaasti aikaa ja korostavat hallinnollisten

yhteistoimintatahojen merkitystä muihin yhteistoimintatahoihin verrattuna. Kuitenkaan palopäälliköt eivät arvosta samassa suhteessa hallinnollisia valmiuksia, kuten kirjallista ilmaisutaitoa tai hallinnon ja juridiikan tuntemusta.

Professionaalinen työkäsitys ja palopäälliköiden työkuva sopivat yhteen varsin hyvin: työ itsessään on vaativaa ja vaatii monipuolista osaamista, työ ja vapaa-aika eivät ole toisistaan täysin erottuneita ja voimakas sitoutuminen työhön palkitaan hyvillä mahdollisuuksilla vaikuttaa työn sisältöön.

Ammattiura

Palopäällikön tehtävään siirrytään yleensä pelastusalan sisältä tai yksityissektorin palveluksesta. Rekrytointitilanteessa sopivuus ja koulutus olivat kuta kuinkin yhtä tärkeitä valintakriteereitä, ja hyvä työsuoritus oli puolestaan tärkein uralla etenemiseen vaikuttava tekijä.

Professionaalien uran erityispiirteitä olivat voimakas sitoutuminen työhön ja ammattiuran periytyvyys. Palopäälliköistä noin kaksi kolmasosaa ei ollut missään uransa vaiheessa edes harkinnut alanvaihtoa, mikä muistuttaa suuresti julkisen sektorin ammattiurien uraorientoitumista Suomessa. Ammatin periytyvyyden arviointia hankaloitti pelastusalan vino sukupuolirakenne; naisia alalla on olemattoman vähän. Tämä pakotti rajoittumaan vain palopäälliköiden poikiin, joista noin kolmasosa hakeutuu pelastusalan tehtäviin. Verrattuna ammattien periytyvyyteen Suomessa yleensä on pelastusalan ammatin periytyminen isältä pojalle selvästi todennäköisempää.

Koulutus ja osaaminen

Professioiden peruspiirre on pitkä, yleensä korkeakoulutasoinen koulutus. Tässä suhteessa palopäälliköt sopivat huonosti muiden ammattiurien joukkoon; kyselyyn vastanneista päälliköistä oli korkeakoulututkinnon suorittaneita vain seitsemän prosenttia. Tilanne tulee kuitenkin muuttumaan, kun tammikuussa 2001 käynnistyneen ammattikorkeakoulutasoisen koulutuksen suorittaneet insinöörit korvaavat nykyiset päälliköt.

Professioiden koulutus on paitsi asiantuntijuuden tuottamista myös ammattiin sosiaalistamista. Tässä suhteessa palopäälliköiden koulutus on ollut aivan koulutushistorian alusta lähtien vahvaa, ja koulutuksen järjestäminen vain yhdessä oppilaitoksessa, jossa opiskelijat ovat lisäksi asuneet, on tarjonnut sosiaalistumiselle poikkeuksellisen hyvän kasvualustan. Myös professionille tyypilliseen oman alan koulutuksen kontrolliin on palopäälliköillä ollut mahdollisuus niin nykyisessä oppilaitoksessa kuin kaikissa sen edeltäjissä.

Ammattietiikka

Korkeat ammattieettiset vaatimukset ja julkilausutut eettiset säännöt ovat luoteenomaisia professionaalisille ammateille. Vuonna 1997 pelastusala sai omat eettiset ohjeensa, jotka koostuvat palokuntahyveistä, eettisistä arvoista, käyttäytymisohjeista ja arvohierarkiasta. Tärkeimpinä palokuntahyveinä vastaajat pitivät tasapuolisuutta, jatkuvaa valmiutta ja luotettavuutta. Sekä yleisimpinä että pahimpina ammattieettisinä ongelmina vastaajat pitivät tehtävien laiminlyöntiä ja sitoutumisen puutetta sekä epälojaalisuutta työtovereita kohtaan. Kuten monilla muillakin aloilla, eettisten ohjeiden laatimisen käynnisti alan professionaalinen järjestö.

Ammatillinen järjestäytyminen

Yleisin ammattiin liittyvä järjestö, johon palopäälliköt ovat liittyneet, on Suomen Palopäällystöliitto, ja sitä he pitävät myös hyödyllisimpänä työnsä kannalta. Tärkeimpänä etuedustuksen kanavana päälliköt pitivät ammattiyhdistystään. Etuedustuksen tuloksiin päälliköt olivat suhteellisen tyytymättömiä.

Palopäälliköiden ammatillisen järjestäytymisen erityispiirre on ammattiyhdistystoiminnan ja professionaalisen vaikuttamisen eroaminen toisistaan. Ammattiyhdistystoiminta ei lähimenneisyydessä tapahtuneiden työselkkausten jäljiltä nauti palopäälliköiden joukossa kovinkaan suurta arvostusta, ja tämä on oletettavasti vaikuttanut professionaalisen järjestön – Suomen Palopäällystöliiton – aseman vahvistumiseen. Palopäällystöliitto puolestaan hoitaa varsin kattavasti tehtäväkenttää, jonka professionaaliset järjestöt ovat yleensä itsellensä ottaneet.

Jonkinasteinen professionaalistuminen on Suomessa yleinen piirre kaikkialla työelämässä. Varsinkin hyvinvointivaltion aikana, 1950-luvun lopulta lähtien, lukuisat ammatit kuten sosiaalityöntekijät, lastentarhanopettajat ja työvoimaneuvojat, ovat vakiinnuttaneet itselleen oman erityysosaamisen alueen ja hankkineet koulutukselleen korkea-asteisen koulutuksen statuksen. Taulukossa 34 on palopäällystön ammattikunnan kehitystä viime vuosikymmenillä suhteutettu hyvinvointikauden professioille tyypillisiin tuntomerkkeihin.⁴⁹¹

TAULUKKO 34: Profioiden kehitys hyvinvointikaudella suhteutettuna palopäälliköiden ammattikunnan kehitykseen.

<i>Professioiden kehityspiirre</i>	<i>Palopäälliköiden ammattikunta</i>
1. Koulutukselle pyritään hankkimaan korkea-asteinen status, ja koulutuksen merkitys korostuu yhteiskuntaluokan kustannuksella.	Ensimmäinen ammattikorkeakoulutasoinen palopäällystölle suunnattu insinöörikurssi aloitti tammikuussa 2001. Ammattikuntana palopäälliköt on niin nuori, ettei siitä koskaan ehtinyt muodostua upseerien tai juristien tavoin yhteiskuntaeliitin ammattia.
2. Erikoisala tulee ammatissa keskeiseksi, ammatin-harjoittajasta tulee entistä selvemmin alansa ekspertti ja ammattikunta eriytyy lähiammateista.	Vielä 1950-luvulla palopäällikön tehtävien katsottiin vaativan suppeaa ammattitaitoa ja koulutusta. Samaten perinteisesti palopäälliköt ovat hoitaneet paitsi palotoimen johtamisen myös palotoimen hallinnon ja ennaltaehkäisytyön. Nykyisin ennaltaehkäisy on eriytynyt palotarkastajien tehtäväksi, ja varsinkin isommissa kunnissa operatiivinen johtaminen on eriytynyt hallinnollisesta johtamisesta. Lähiammatistaan eli poliisitoimesta pelastustoimi erosi Suomessa jo 1800-luvun alussa.
3. Profioidet pyrkivät hankkimaan tehtävävaltuuksien monopolin itselleen	Palopäälliköiden yksinoikeus palotoimen johtamiseen vahvistettiin jo ensimmäisessä palolaisissa vuodelta 1933, ja myöhemmin tehtävämonopoli on laajentunut myös pelastustehtäviin. Seuraava koetinkivi tullee olemaan Viron mahdollinen liittyminen Euroopan Unioniin, mikä johtanee keskusteluun siitä, antaako ulkomailla suoritettu alan tutkinto automaattisesti kelpoisuuden hoitaa päällystövirkaa Suomessa.
4. Tehtävävaltuuksien rajoista käydään jatkuvaa kamppailua ja perinteisten	Pelastustoimella on turvallisuusalalla kaksi hyvin erityyppistä kilpailijaa: toisaalta puolustusvoimat ovat laajentaneet toimintaansa siviilien suuntaan ja

⁴⁹¹ Profioiden kehityksestä Suomessa tiivistetysti, ks. Kontinen 1996.

<p>ammattikuntien rinnalle nousee uusia professionaalista asemaa tavoittelevia ammatteja.</p>	<p>nimenomaan sellaisille aloille, jotka ovat perinteisesti kuuluneet kuntien pelastuslaitoksille⁴⁹². Toinen kilpailija ovat turvallisuuspalveluja tarjoavat yritykset, joiden palvelukseen on jo alettu kouluttaa ammattikorkeakoulututkinnon suorittavia tradenomeja. Heidän koulutuksensa keskittyy toimitilojen ja rakennuksien turvallisuuden lisäksi riskienhallintaan sekä henkilö- ja tietoturvallisuuteen.⁴⁹³</p>
<p>5. Professionaalinen järjestö muodostuu ammattikunnan keskeiseksi sisäisen valvonnan ja ulospäinsuuntautuvan politiikanteon välineeksi.</p>	<p>Palopäälliköiden professionaalinen järjestö (Palopäällystöliitto) ei lakimies- tai lääkäriiliiton tavoin valvo jäseniään; tosin alan eettisten ohjeiden luomisen voi tulkita haluksi edistää ammattikunnan sisäistä sääntöjen kehittämistä. Sen sijaan Palopäällystöliiton asema pelastusalan ja palopäälliköiden edunvalvojana on vahva.</p>
<p>6. Profiitit kehittyvät samaan suuntaan kehittyneissä yhteiskunnissa.</p>	<p>Vanhana julkisen palvelun muotona pelastusalan organisoimien kansalliset erot ovat olleet varsin suuria. Euroopan Unionin omaksuma työvoiman liikkuvuuden esteiden poistaminen on johtanut myös pelastusalaalla kansallisten erojen kaventumiseen niin koneiden, laitteiden kuin johtamistapojenkin puolesta, mutta tapahtuneesta kehityksestä huolimatta alan kansalliset erot ovat useimpiin muihin ammatteihin verrattuna suuret.⁴⁹⁴</p>

Professioiden ja palopäälliköiden ammattikunnan kehityksestä löytää helposti yhtymäkohtia. Toisaalta professioiden kehityksen peruslinjat ovat niin yleisiä, että professionaalistumistendenssejä voisi halutessaan löytää lähes ammatista kuin ammatista. Professionaalisen eetoksen keskeinen sisältö on nimenomaan erottautuminen muista ammateista. Paradoksaalisesti ammattien yleinen professionaalistuminen muokkaa työelämää siten, että professioteoreettisesta näkökulmasta katsoen professioiden ja ei-professioiden väliset erot jatkuvasti kaventuvat.

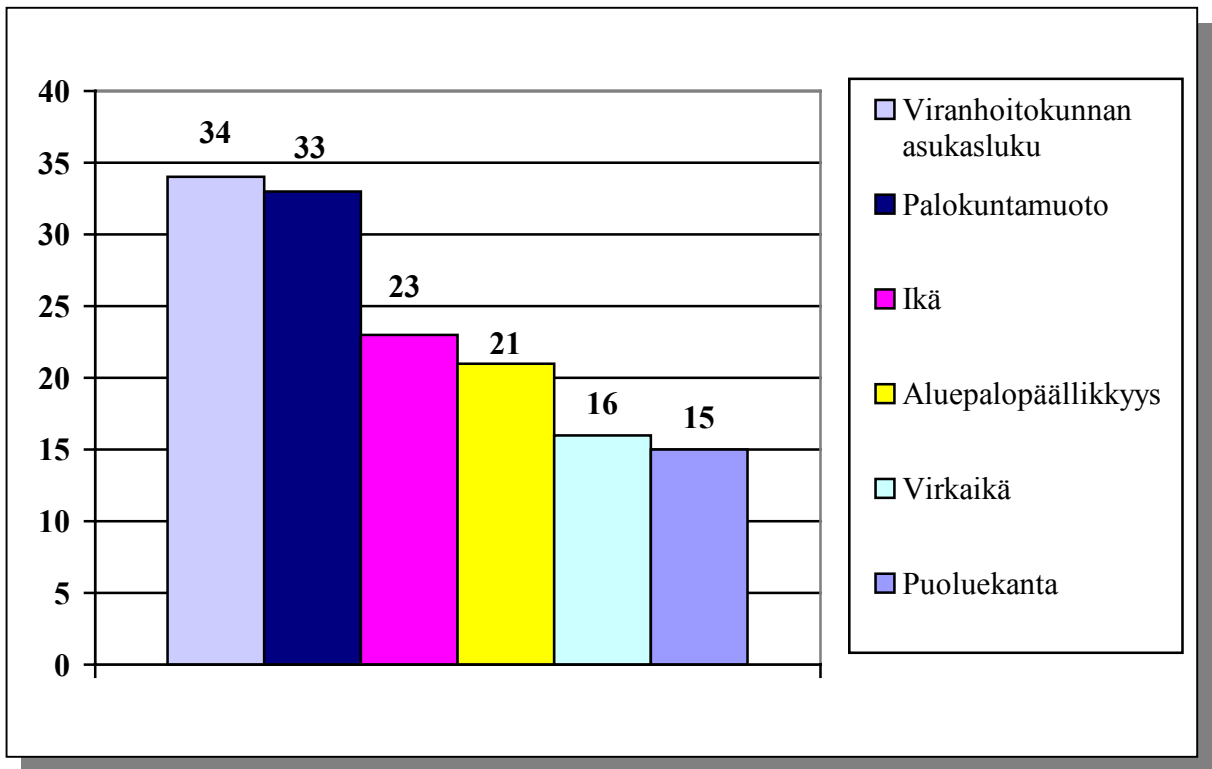
⁴⁹² Vuonna 1999 aloitti toimintansa Maanpuolustuskoulutus ry., joka suuntaa toimintaansa paitsi reserviläisiin myös nuoriin ja naisiin, ja toiminta kohdistuu kaikkiin poikkeusoloissa vaadittaviin taitoihin mukaan lukien ensiavun antaminen sekä tulipalojen torjunta (Pääesikunta 2000).

⁴⁹³ Yksityissektorin turvallisuusasiantuntijoiden koulutuksesta laajemmin, Laurea 2000.

⁴⁹⁴ Vertaa pelastustoimilain säätämisyvaiheessa tehdyt analyysit, Hallituksen esitys eduskunnalle pelastustoimilain 76 / 1998, luvut 1.2.5 ja 1.3.

11.1.3 Ammattikunnan alaryhmät

Yhteen ammattikuntaan keskittyminen antoi hyvät lähtökohdat ammattikunnan sisäisten erojen tutkimiselle. Kaiken kaikkiaan kyselyaineistosta löytyi 84 selitettävää tekijää⁴⁹⁵, joiden suhteen jokin selittävä tekijä erotteli vastaajajoukkoa tilastollisesti merkitsevästi. Lähes puolet (41) selitettävistä tekijöistä koski palopäällikön työtä, 16 työuraa, 15 ammattietiikkaa ja 10 etuedustusta. Palopäälliköiden poikkeuksellisen kirjavan koulutustaustan vuoksi koulutusta ei kyselyssä käsitelty kovinkaan yksityiskohtaisesti, ja selitettäviä tekijöitä koulutuksen osalta oli vain kaksi. Kaaviosta 38 ilmenee, kuinka moneen selitettävään tekijään tärkeimmillä selittäville tekijöillä oli tilastollisesti merkitsevä vaikutus.

Kaavio 38: Tärkeimmät vastaajajoukon käsityseroja selittävät tekijät.

Tärkein selittävä tekijä - viranhoitokunnan asukasluku - vaikutti tilastollisesti merkitsevästi 34 selitettävään tekijään. Asukasluvun perusteella palopäälliköt jakaantuivat pääsääntöisesti⁴⁹⁶

⁴⁹⁵ Vain yli kymmenen vuotta päällikkönä toimineille (N=135) suunnattu ammatillisten vaatimusten kehitystä kuvaava osio on jätetty tarkastelun ulkopuolelle.

⁴⁹⁶ Kaikista 35 tapauksesta viidessä selitettävän muuttujan arvot vaihtelivat trendinomaisesti asukasluvun muuttuessa ja neljässä tapauksessa yhden kuntakokoluokan päälliköiden vastaukset erosivat muusta vastaajajoukosta. Jäljelle jäävistä 26 tapauksesta 24 sopi kuvatun kolmijaon (alle 3000 / 3000 – 14999 / 15000 tai enemmän) puitteisiin. Poikkeuksen muodostivat sattuma rekrytointiperusteena ja poliisi yhteistoiminta-

kolmeen alaryhmään: isojen (15 000 asukasta tai enemmän), keskikokoisten (3000 – 14 999 asukasta) ja pienien (alle 3000 asukasta) kuntien päälliköihin. Lähes yhtä tärkeä selittävä tekijä oli palokuntamuoto, joka vaikutti 33 selitettävään tekijään. Myös palokuntamuoto jakoi vastaajajoukon kolmeen alaryhmään, joiden rajat vastasivat varsin tarkoin kunnan asukaslukuun perustuvaa kolmijakoa. Kun viranhoidokunnan asukasluku ja palokuntamuoto esiintyivät selittävinä tekijöinä yhtä aikaa peräti 22 kertaa 84 mahdollisesta tilanteesta, on niiden yhdessä käsitteleminen tarkoituksenmukaista. Taulukossa 35 palopäälliköt on jaettu kolmeen alaryhmään **kunnan asukasluvun** ja **palokuntamuodon** perusteella ja ryhmän tyypilliset piirteet muodostuvat niistä 21 selitettävästä tekijästä, joita asukasluku ja palokuntamuoto selittivät samanaikaisesti

tahona, joissa kuntakokoluokkaan 3000 – 4999 kuuluvat päälliköt rinnastuivat pieniin kuntiin keskikokoisten asemesta.

TAULUKKO 35: Palopäälliköiden alaryhmät viranhoitokunnan asukasluvun ja palokuntamuodon perusteella.

Asukasluku ja palokuntamuoto	Tyypilliset piirteet
15 000 asukasta tai enemmän ja vakainainen palokunta	<ul style="list-style-type: none"> - eivät pitäneet onnettomuuksien ennaltaehkäisyä eivätkä K-V-T -tehtäviä yhtä tärkeänä kuin muut mutta korostivat taloudellisten tehtävien ja yhteiskuntasuhteiden hoitoa - käyttivät työaikaansa onnettomuuksien ennaltaehkäisyyn muita vähemmän mutta yhteydenpitoon ja taloudenhoitoon puolestaan muita enemmän - korostivat kielitaidon merkitystä - pitivät kunnan virkamiesjohtoa ja taloushallintoa tärkeämpinä yhteistoimintatahoina kuin kollegansa - korostivat muiden valtion viranomaisten⁴⁹⁷ sekä alueen teollisuuden ja liike-elämän merkitystä yhteistoimintatahoina - kokivat tulosvastuun ja tiukan kunnallistalouden muita suurempana tulevaisuudenuhkana - pitivät tehtävien laiminlyöntiä ja sitoutumisen puutetta muita yleisempänä ja vakavampana eettisenä ongelmana - olivat liittyneet SPPL:n jäseneksi muita useammin.
3000 – 14 999 asukasta ja puolivakinainen palokunta	<ul style="list-style-type: none"> - korostivat pelastusalan järjestöjen merkitystä yhteistoimintakumppanina - eivät omanneet yhtä hyviä kansainvälisiä yhteyksiä kuin kollegansa - korostivat tietoteknisten vaatimusten kasvua muutostrendinä - pitivät kunnan virkamiesjohtoa muita vähämerkityksisempänä edunvalvontakanavana.
Alle 3000 asukasta ja operatiivinen toiminta sopimuspalokuntien varassa	<ul style="list-style-type: none"> - pitivät alkoholin väärinkäyttöä vakavampana eettisenä ongelmana kuin muut.

Selvästi useimmiten toistuva jakolinja kulki isojen kuntien ja vakainaisten palopäälliköiden ja muiden päälliköiden välillä. Isojen kuntien ja vakainaisten palokuntien päälliköiden tehtävissä korostui taloudenhoito ja yhteistoimintatehtävien merkitys. Luonnehdinnat olivat pääosin positiivisia: vakainaisten palokuntien päälliköt erottuivat muista tekemällä mitattavaa tehtävää enemmän, laajemmin tai aktiivisemmin kuin virkaveljensä. Keskikokoisten kuntien ja puolivakainaisten palokuntien päälliköiden neljästä erityispiirteestä kaksi oli sävyltään selvästi negatiivisia, ja pienten kuntien sekä sopimuspalokuntien päälliköiden ainoa erityispiirre oli vakavan ongelman kokeminen vielä muitakin vakavammaksi.

Kaiken kaikkiaan isojen kuntien ja vakinaisten palokuntien päälliköt eivät enää toimineet varsinaisissa asiakaspalvelutehtävissä, vaan toiminnan painopiste suuntautui pelastustoimen sidosryhmiin ja toiminnan motiivi näytti olevan pelastustoimen toimintaedellytysten turvaaminen. Muissa vertailuryhmissä työnjako ei ole mennyt yhtä pitkälle, minkä seurauksena päälliköiden toiminnan painopiste oli selvästi pelastustoimen sisäisissä asioissa, asiakaspalvelu oli huomattavasti keskeisemmässä asemassa ja sidosryhmätyöskentely pienemmässä roolissa.

Vastaajan **ikä** vaikutti tilastollisesti merkitsevästi 23 selitettävään tekijään. Iän perusteella palopäälliköt jakautuvat taulukossa 36 esitettyihin alaryhmiin.

TAULUKKO 36: Palopäälliköiden alaryhmät iän perusteella.⁴⁹⁸

Vastaajan ikä	Tyypilliset piirteet
55-vuotiaat ja vanhemmat	<ul style="list-style-type: none"> - korostivat esiintymistaidon merkitystä palopäällikölle - pitivät epälojaalisuutta työtovereille muita yleisempänä eettisenä ongelmana - olivat liittyneet SPPL:n jäseniksi nuorempia harvemmin
Yli 50 vuotiaat	<ul style="list-style-type: none"> - kaipasivat lisäkoulutusta vähemmän kuin kollegansa
45-vuotiaat ja vanhemmat	<ul style="list-style-type: none"> - pitivät poliittisia tekijöitä ja työkokemusta muita tärkeämpinä rekrytointiperusteina - olivat nuorempia virkaveljiään sitoutuneempia uravalintaansa - olivat muita tyytyväisempiä kunnan sisäisen yhteistoiminnan onnistumiseen - omasivat nuorempiaan paremmat vaikutusmahdollisuudet kunnan luottamusmiehiin ja viranhaltijoihin, sisäasiainministeriöön ja ammattiyhdistykseen - korostivat vapaaehtoisen kurinalaisuuden ja rohkeuden merkitystä eettisinä arvoina - pitivät ammattiyhdistystä muita parempana edunvalvontakanavana ja olivat edunvalvonnan onnistumiseen tyytyväisempiä
Alle 45-vuotiaat	<ul style="list-style-type: none"> - pitivät henkilösuhteita keskeisenä uralla etenemiseen vaikuttavana tekijänä - korostivat motivointikyvyn merkitystä palopäällikölle - pitivät asiakkaiden epäasiallista kohtelua yleisenä ja vakavana eettisenä ongelmana - korostivat oman toiminnan merkitystä edunvalvontakanavana
39-vuotiaat ja nuoremmat	<ul style="list-style-type: none"> - eivät pitäneet tietotekniikan tuntemusta yhtä tärkeänä kuin vanhemmat kollegat - eivät pitäneet tehtävien laiminlyöntiä ja sitoutumisen puutetta yhtä yleisenä ongelmana kuin muut

⁴⁹⁷ Tässä muilla valtion viranomaisilla tarkoitetaan koko valtionhallintoa lukuun ottamatta lääninhallituksia ja poliisia.

⁴⁹⁸ Taulukossa 36 toisensa poissulkevat luokat on erotettu toisistaan yhtenäisellä viivalla ja päällekkäiset luokat katkoviivalla.

lältään 45-vuotiaiden ja sitä vanhempien palopäälliköiden käsitysten erityispiirteet liittyivät suurimmaksi osaksi palopäällikön ja ympäristön välisiin suhteisiin: heidän yhteistoimintaverkostonsa näytti olevan tiheämpi, ja he näyttivät olevan myös tyytyväisempiä vaikutusmahdollisuuksiinsa kuin nuoremmat virkaveljensä. Alle 45-vuotiaiden päälliköiden näkökulma oli selvästi sisäänpäin kääntynyt: he korostivat lähinnä palopäällikköön yksilönä liittyviä ominaisuuksia ja erityistä painoarvoa saivat ammattieettiset kysymykset.

Kaiken kaikkiaan ikäprofiileissa oli suuria yllätyksiä. On hyvin odottamatonta, että nuorimmat palopäälliköt eivät korostaneet tietotekniikkaa yhtä paljon kuin vanhemmat kollegansa. Tosin kyse voi olla jonkinlaisesta ilmiön arkipäiväistymisestä: nuorille palopäälliköille tietotekninen asiantuntemus alkaa olla arkipäiväinen kansalaistaito. Yhtä odottamatonta oli se, että vanhemmat päälliköt pitivät rohkeutta tärkeämpänä eettisenä arvona kuin nuoremmat.

Aluepalopäällikkyys vaikutti 21 selitettävään tekijään. Aluepalopäällikkyys jakoi vastaajajoukon kahteen alaryhmään, joiden tyypilliset piirteet selviävät taulukosta 37.

TAULUKKO 37: Aluepalopäälliköiden ja muiden päälliköiden erot.

Aluepalopäälliköt vs. muut päälliköt	Tyypilliset piirteet
Aluepalopäälliköt	<ul style="list-style-type: none"> - olivat hankkineet pitkän pelastusalan kokemuksen ennen päälliköntehtäviin siirtymistä - korostivat yhteiskuntasuhteiden hoidon ja taloudellisten toimintaedellytysten turvaamista päällikön tehtäväkentässä - pitivät työsuoritusta muita tärkeämpänä uralla etenemiseen vaikuttavana tekijänä - suuntasivat yhteydenpitoon sidosryhmiin ja talouden-hoitoon muita enemmän työaikaa - korostivat kielitaidon merkitystä - pitivät kunnan taloushallintoa, muita valtion viranomaisia⁴⁹⁹, pelastusalan järjestöjä ja tiedotusvälineitä tärkeimpinä yhteistoimintatahoina kuin kollegansa - korostivat pelastustoimen valtiollistamista potentiaalisena muutospaineena - pitivät tehtävien laiminlyöntiä ja sitoutumisen puutetta muita yleisempänä ja oman edun tavoittelua muita vakavampana ongelmana.
Muut palopäälliköt	<ul style="list-style-type: none"> - korostivat henkilösuhteiden merkitystä rekrytointitilanteessa - korostivat onnettomuuksien ennaltaehkäisyn ja K-V-T –tehtävien merkitystä päällikön tehtäväkentässä - pitivät sosiaalisia taitoja tärkeämpinä uralla etenemiseen vaikuttavina tekijöinä kuin aluepalopäälliköt - käyttivät onnettomuuksien ennaltaehkäisyyn aluepaloenemmän työaikaansa kuin aluepalopäälliköt - pitivät kunnan luottamusmiehijohtoa tärkeämpänä yhteistoimintatahona kuin aluepalopäälliköt - korostivat tietoteknisten vaatimusten kasvua päällikön työn muutospaineena

Tehtäviensä ja ajankäyttönsä puolesta aluepalopäälliköt rinnastuivat selvästi isojen kuntien ja vakinaisten palokuntien päälliköihin, mikä on ymmärrettävä määritteiden päällekkäisyyden vuoksi⁵⁰⁰. Aluepalopäällikön roolissa korostuu erityisesti yhteistyöhakuisuus ja ylikunnallinen näkökulma. Ylikunnallisuus ilmenee siten, että oman kunnan luottamusmiehiin pidetään pientä etäisyyttä niin rekrytointivaiheessa kuin arkityöissäkin.

Virkaikä vaikutti tilastollisesti merkitsevästi 16 selitettävään tekijään. Virkaiän perusteella palopäälliköt jakautuvat taulukossa 38 esitettyihin alaryhmiin.

⁴⁹⁹ Tässä valtion viranomaiset lukuunottamatta lääninhallituksia ja poliisia.

TAULUKKO 38: Palopäälliköiden alaryhmät virkaiän perusteella.⁵⁰¹

Vastaajan virkaikä	Tyypilliset piirteet
0-5 vuotta	- olivat toimineet pelastusalalla muita pitempään ennen päällikön tehtäviin siirtymistä - omasivat hyvät vaikutusmahdollisuudet SPPL:oon
0-10 vuotta	- pitivät henkilösuhteita muita tärkeämpänä uralla etenemiseen vaikuttavana tekijänä - korostivat taloushallinnon merkitystä kunnan sisäisenä yhteistoimintatahona - olivat tyytyväisempiä mahdollisuuksiinsa vaikuttaa ammattiyhdistyksensä toimintaan - pitivät SPPL:a kokeneempia päälliköitä hyödyllisempänä järjestönä
11 vuotta tai enemmän	- pitivät poliittisia tekijöitä muita keskeisempänä rekrytointiperusteena - käyttivät työaikaansa onnettomuuksien ennaltaehkäisyyn kollegoitaan enemmän - korostivat tietotekniikan tuntemuksen merkitystä - olivat lähes poikkeuksetta tyytyväisiä kunnan sisäisen yhteistoiminnan onnistumiseen - omasivat muita paremmat vaikutusmahdollisuudet kunnan virkamiesjohtoon ja sisäasiainministeriön pelastusosastoon - korostivat inhimillisyyden ja rohkeuden painoarvoa eettisinä arvoina - pitivät ammattiliittoja ja SPEK:ia hyödyllisempinä kuin virkaiältään nuoremmat virkaveljensä - korostivat ammattiyhdistysten merkitystä edunvalvontakanavana
11-15 vuotta	- omasivat muita enemmän kokemusta yrittäjänä toimimisesta
16 – 20 vuotta	- omasivat hyvät vaikutusmahdollisuudet SPPL:oon

Virkaiän ominaispiirteitä selittävänä tekijänä olivat eräänlainen hajanaisuus ja epäjohtonmukaisuus. Tämä ilmeni ensinnäkin siinä, että vaikutuskanaviaan professionaaliseen järjestöön pitivät sekä virkaiältään nuorimmat että jo urallaan pitkälle ehtineet vastaajat uransa keskivaiheilla olevia parempina. Edelleen virkaiältään nuoret vastaajat olivat tyytyväisiä mahdollisuuksiinsa vaikuttaa ammattiliittoihin, mutta edunvalvonnassa kokeneemmat palopäälliköt olivat ammattiliittoihin virkaiältään nuorempia kollegoitaan tyytyväisempiä.

⁵⁰⁰ Vakinaisten palokuntien päälliköistä lähes 2/3 oli myös aluepalopäälliköitä ja 15 000 asukkaan tai tätä suurempienkin kuntien päälliköistä aluepäälliköitä oli 60 prosenttia.

⁵⁰¹ Taulukossa 38 toisensa poissulkevat luokat on erotettu toisistaan yhtenäisellä viivalla ja päällekkäiset luokat katkoviivalla.

Huomattavan suuri osuus (6/16) eri virkaikäluokille tyypillisistä piirteistä liittyi etujärjestökenttään. Virkaiältään nuoret palopäälliköt korostivat johdonmukaisesti SPPL:n merkitystä työssään, kun kokeneemmat päälliköt suhtautuivat etujärjestökenttään tasapuolisemmin.

Vastaajan **poliittinen kanta** vaikutti 14 selitettävään tekijään, ja taulukossa 39 palopäällystön poliittisia alaryhmiä tarkastellaan lähemmin.

TAULUKKO 39: Palopäälliköiden alaryhmät poliittisen kannan perusteella.

Poliittinen kanta	Tyypilliset piirteet
Kokoomus	<ul style="list-style-type: none"> - korostivat henkilösuhteiden merkitystä rekrytointitilanteessa - pitivät poliittista kantaa vähämerkityksisempänä rekrytointikriteerinä kuin muiden puolueiden kannattajat - korostivat yhteiskuntasuhteiden hoitoa palopäällikön tehtäväkentässä - painottivat alaisten motivointikyvyn merkitystä - painottivat alueen teollisuutta ja liike-elämää keskeisenä yhteydenpitotahona - pitivät poliittista kantaa vähämerkityksisempänä rekrytointikriteerinä kuin muiden puolueiden kannattajat
SDP	<ul style="list-style-type: none"> - korostivat yhteiskuntasuhteiden hoitoa palopäällikön tehtäväkentässä - painottivat alueen teollisuutta ja liike-elämää keskeisenä yhteydenpitotahona
Keskusta	<ul style="list-style-type: none"> - korostivat henkilösuhteiden merkitystä rekrytointitilanteessa - painottivat työaikaansa K-V-T -tehtäviin - eivät pitäneet luovuutta ja vapaaehtoista kurinalaisuutta yhtä keskeisinä eettisenä arvona kuin toiset - yksikään ei ollut liittynyt alueelliseen palopäällystökerhoon
RKP	<ul style="list-style-type: none"> - korostivat henkilösuhteiden merkitystä rekrytointitilanteessa - eivät käyttäneet sanottavasti työaikaansa sidosryhmätyöhön - painottivat alaisten motivointikyvyn ja kielitaidon merkitystä - eivät pitäneet alan järjestöjä yhtä tärkeänä yhteistoimintatahona kuin muut - eivät pitäneet luovuutta yhtä keskeisenä eettisenä arvona kuin toiset
Pienpuolueet ⁵⁰²	<ul style="list-style-type: none"> - painottivat työaikaansa K-V-T -tehtäviin - korostivat yhteistyökyvyn merkitystä
Passiiviset	<ul style="list-style-type: none"> - eivät pitäneet poliittista kantaa merkittävänä rekrytointikriteerinä - eivät pitäneet vapaaehtoista kurinalaisuutta yhtä keskeisenä eettisenä arvona kuin toiset - olivat muita todennäköisemmin irtisanoutuneet kaikista ammattiin liittyvistä järjestöistä - pitivät ammattiyhdistyksiä selvästi tehottomampana edunvalvontakanavana kuin muut

⁵⁰² Tässä pienpuolueilla tarkoitetaan Vasemmistoliittoa, vihreitä, Nuorsuomalaisia, Kristillistä liittoa, Perustuslaillista puoluetta ja Liberaalista kansanpuoluetta.

Poliittisen kannan perusteella RKP:n tukijat olivat selvästi oma ryhmänsä. Heidän toimintansa oli sisäänpäin kääntynyttä, ja heidän siteensä niin pelastusalaan kuin muihinkin sidosryhmiin olivat muita ohuempia. Kokoomus ja SDP olivat profiililtaan selvästi suurten kuntien ja vakinaisten palokuntien päälliköiden puolueita, muut puolueet puolestaan pienten kuntien päälliköiden puolueita. Huomionarvoinen piirre oli vielä järjestökriittisen käyttäytymisen kasaantuminen. Henkilö, joka vieroksui politiikkaa näytti suhtautuvan varauksellisesti myös etujärjestöjen toimintaan.

Pelastusalan kokemus vaikutti yhtä moneen (15) selitettävään tekijään kuin poliittinen kantakin. Tämä erottelukriteeri ei kuitenkaan palopäälliköiden alaryhmiin enää avannut uusia näkökulmia, eikä sitä tässä yhteydessä käsitellä laajemmin. Muut selittävät tekijät vaikuttivat niin harvoihin selitettäviin tekijöihin, ettei niiden käsittely ole mielekäästä.

11.2 Tutkimusprosessin arviointia

Tutkimustyön aikana esiinnousseet vaikeudet johtuivat ensinnäkin empiiriseen työhön aina liittyvän detaljitiedon suuren määrän käsittelyyn. Luotettavaan tutkimukseen sisältyy vaatimus, että tutkijan ajatuksenkulku on selvästi dokumentoitu ja että joku toinen tutkija saa samoilla menetelmillä samat tulokset. Detaljitiedon suuri määrä on seuraus edellisistä: jotta lukija saisi mahdollisimman tarkan kuvan tutkijan päättelyketjusta, oli tulokset dokumentoitava varsin yksityiskohtaisesti, mikä väistämättä johtaa detaljitietoa vilisevään tekstiin. Ongelman helpottamiseksi työ sisältää päällekkäisyyksien uhallakin runsaasti tiivistelmiä, joista tärkeimpien tulosten pitäisi käydä ilmi.

Toinen merkittävä hankaluus tutkimusprosessin aikana oli työn tekeminen täysin tutkijayhteisön ulkopuolella. Osaksi kyse oli puhtaasti käytännön ongelmista, kuten tietokoneohjelmien saatavuudesta ja käytön opastuksesta, ja osaksi vertaisryhmän tuen puuttumisesta. Tutkija kaipaa palautetta, ja useimmiten parasta palautetta saa ihmisiltä, jotka kamppailevat samojen ongelmien kanssa kuin itsekin.

Tutkimusprosessia periaatteessa helpottavia tekijöitä olivat vertailuaineiston hyvä saatavuus sekä tutkimuskohteiden eli palopäälliköiden tuki hankkeelle. Toisinaan tuntui, että vertailutietoja oli liiankin hyvin saatavilla, ja erityisesti tämä koski palkkatietoja:

virallislähteisiin ja kyselyyn perustuvat palkkatiedot olivat niin erilaisia, ettei kyselyn palkkatietoja voinut käyttää yhdessä muiden muuttujien kanssa. Menetys oli merkittävä, koska palkkatiedot olivat käytännössä kyselyn ainoa jatkuva muuttuja, ja sen poisjättäminen kavensi oleellisesti tilastollisten menetelmin käyttömahdollisuuksia.

Jokainen kyselytutkimuksen tekijä tietää, kuinka jännittävää vastausten odottelu on. Tässä tutkimuksessa käytetty suomenkielinen kyselylomake oli 12 sivua pitkä ja kaksikielinen versio vielä muutaman sivun sitäkin pitempi. Tämä työ olisi voinut kompastua jo alkumetreille, jos palopäälliköt eivät olisi täyttäneet suuritoisia kyselylomakkeita. Onneksi näin ei käynyt, vaan sekä määrältään että laadultaan tutkimusaineisto ylitti odotukset.

Useita vuosia kestävä tutkimusprosessin aikana ei ole mahdollista eikä edes toivottavaa, että tutkijan käsitykset työstään ja sen aiheesta pysyisivät samoina. Uskaltanee väittää, että yhteiskunnallisessa tutkimuksessa se ei ole edes suotavaa: ymmärrys auttaa ymmärtämään lisää tutkimusaiheesta, ja tutkijan on oltava valmis muuttamaan lähtökohtiaan tietämyksen karttuessa. Professioteorian käytön ongelma on se, että teoria hyvin helposti houkuttelee mittaamaan, onko tutkimuskohde professio vai ei. Kun professioasema vielä yleisesti koetaan yleväksi ja tavoittelemisen arvoiseksi statukseksi, on suuri vaara, että tutkimus helposti kääntyy tutkimuskohteen professionaalisuuden todisteluun. Tällaisessa tilanteessa työn ohjaajalla on näkökulman terävöittäjä ja tehtyjen valintojen kriitikkona suuri merkitys.

11.3 Jatkotutkimushaasteet

Yhteiskunnallisen tutkimuksen ikuinen ongelma on tutkimuskohteen jatkuva muutos. Tämän tutkimuksen kuluessa pelastustoimi oli vielä tavallistakin voimakkaamman muutosprosessin pyörteissä; nykyisistä noin 450 kuntapohjaisesta pelastustoimesta ollaan hyvää vauhtia siirtymässä noin 30 seutukunnalliseen pelastustoimeen. Pelastustoimen tutkimukselle käynnissä oleva murros tarjoaisi hedelmällisiä lähtökohtia klassisiin ennen - jälkeen asetelmalla tehtäviin tutkimuksiin, joissa voitaisiin selvittää niin henkilöstön, asiakkaiden kuin veronmaksajienkin näkökulmasta tehtyjen päätösten vaikutuksia.

Tulevaisuudessa palopäällikkökuntaa tulee muokkaamaan vuoden 2001 alkuun ajoittunut koulutus uudistus, jossa koulutusaika yli kaksinkertaistui ja koulutussisällöt uusiutuivat kokonaisuudessaan. Lähivuosina pelastustoimen päällystöviroissa tulee tapahtumaan

voimakas sukupolvenvaihdos. Olisi mielenkiintoista selvittää, miten pitkän, korkeakoulutasoisen koulutuksen saaneen päällystön toimintatavat poikkeavat nykyisistä.

Pelastustoimen rungon Suomessa muodostaa vapaaehtoinen henkilöstö. Vapaaehtoishenkilöstön saatavuus uhkaa kuitenkin supistua erityisesti sellaisilla alueilla, joiden asukasluku on laskussa ja väestö ikääntyy. Selvää kysyntää olisikin tutkimuksille, joilla selvitettäisiin, miten ihmiset saataisiin motivoituksi vapaaehtoistyöhön, onko nykyjärjestelmässä vapaaehtoistyötä haittaavia kapeikkoja⁵⁰³ ja miten toistaiseksi vajaakäytöllä ollut henkilöstöreservi eli naiset saataisiin mukaan turvallisuustyöhön.

Kansallisten muospaineiden ohella myös ylikansalliset toimintaympäristön muutokset tuovat mukanaan tutkimushaasteita. Erityisen tärkeänä voidaan pitää pelastustointa koskevan vertailutiedon tuottamista. Pelastustoimesta on yhtenä vanhimmista julkisen palvelun muodoista ehtinyt kehittyä eri maissa niin monenlaisia versioita, että lisätieto vaihtoehtoisista palvelujen tuottamisen tavoista olisi kaikille osapuolille hyödyllistä.

Tässä työssä omaksuttu professioteoreettinen lähestymistapa on nykymuodossaan varsin käyttökelpoinen ja joustava tutkimuksen väline. Näyttää kuitenkin siltä, että professioteoria on ainakin osittain jäämässä ajastaan jälkeen: erityisesti trendikkään tietotyön ammattilaisiin eivät professioteorian peruspilarit, kuten pitkä koulutus ja tehokas järjestäytyminen, sovellu lainkaan. Lisäksi asiantuntijuuden ympärille on nopeasti kehittymässä oma käsitevälineistönsä, ja tulevaisuudessa työn tutkijoiden piirissä asiantuntijuusnäkökulmasta tullee professioteorialle vahva kilpailija.

⁵⁰³ Esimerkiksi selvitysmies Myllyniemi katsoi vapaaehtoisen ja päätoimisen henkilöstön keskinäisten suhteiden ongelmien vaikeuttavan ratkaisevasti henkilöstöryhmien yhteistoimintaa (Myllyniemi & Haiko 2000, 62).

Lähdeluettelo

A

Aaltonen, Tapio & Junkkari, Lari: Yrityksen arvot ja etiikka. Porvoo – Helsinki – Juva: WSOY, 1999.

Abbot, Andrew: The System of Professions. An Essay on the Division of Expert Labour. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1988.

Aeckersberg, Günter: Nichtöffentliche Feuerweren. Teoksessa Das Feuerwehrwesen: Feuerwehr-Jahrbuch 1998/99. Bonn: Das Feuerwehrwesen, 1998. s. 57.

Agresti, Alan: Analysis of Ordinal Categorical Data. New York, Chichester, Brisbane, Toronto, Singapore: Wiley, 1984.

Aikio, Annukka (toim.), uusinut **Rauni Vornanen:** Uusi sivistyssanakirja. Helsinki: Kustannusyhtiö Otava, 1992.

Akavan erityisalojen Keskusliito AEK jäsenrekisteriote 20.1.1999.

Alestalo, Matti: Luokkarakenteen muutokset. Teoksessa Riihinen, Olavi: Suomi 2017. Jyväskylä-Helsinki: Gummerus, 1990. s. 209 - 226.⁵⁰⁴

Alho, Rainer: Palolainsäädäntö ja kunnallinen palotoimi. Helsinki: Suomen palontorjuntaliitto, 1969. Suomen palontorjuntaliiton julkaisu n:o 4 / 136.

Alho, Rainer: Valtion palo-opiston uudesta opetusohjelmasta. Palontorjunta 1 / 1970, s. 14 – 17. (Alho 1970a)

Alho, Rainer: Paloalan ammattitutkinnoista. Palontorjunta 10 / 1970, s. 534 – 535. (Alho 1970b)

Alho, Rainer: Palo ja pelastuslainsäädäntö. Helsinki: Suomen Palontorjuntaliitto, 1985.

⁵⁰⁴ Ks. liitteenä olevan kyselylomakkeen kysymys numero 35.

Alkula, Tapani & Pöntinen, Seppo & Ylöstalo, Pekka: Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY, 1994.

Allinniemi, Jouko: Uhat ja mahdollisuudet. Tapa tutkia onnettomuuksia ja niiden vaikutuksia. Helsinki: Yliopistopaino, 1994.

Auer, Tuula: Konservointityön professionalisaatio. Tampere: Tampereen yliopisto, 2000. Acta Universitatis Tamperensis 773.

B

Beaton, Randal D. & Murphy, Shirley A.: Social Support and Network Conflict in Firefighters and Paramedics. Western Journal of Nursing Research, June 97, Vol. 19, 1997, s. 297 – 314.

Beredskabsstyrelsen: Virksomheds regnskab. Koebenhavn: Indenrigsministeriet, 1999. (Beredskabsstyrelsen 1999a)

Beredskabsstyrelsen: Det kommunale beredskab, redningsberedskab og beddriftväm, [online]. Koebenhavn: Beredskabsstyrelse, 1999. [viitattu 13.12.1999]. Saatavilla www-muodossa: <http://www.brs.dk>. (Beredskabsstyrelsen 1999b)

Blau, Peter: Parameters of Social Structure. American Sociological Review, Vol. 39, No. 5, 1974, s. 615 – 635.

Borg, Olavi: Neo-Corporatism. A Threat or Remedy to the Liberal Democracies? Tampere: Tampereen yliopisto, 1979. Poliitiikan tutkimuksen laitos: Tutkielmia N:o 14 / 1979.

Bowen, Ralph, H.: German Theories of Corporative State. New York / London: Russel and Russel, 1947.

Bowman, James S.: The Lost World of Public Administration Education: Rediscovering the Meaning of Professionalism. Journal of Public Affairs Education, Vol. 4, Number 1, 1998, s. 27 – 31.

Brandsjö, Kaare: Brandförsvarets historia; Från stadsvakter till räddningstjänst. Stockholm: Streiffert / Svenska Brandförsvarsföreningen, 1986.

Brante, Thomas: Sociological Approaches to the Professions. Acta Sociologica 31 / 1988, s. 119 – 142.

Brante, Thomas: Professioners identitet och samhälliga villkor. Teoksessa Selander, Staffan (red.): Kampen om yrkeutövning, status och kunskap. Professionaliseringens sociala grund. Lund: Författarna och Studentlitteratur, 1989. s. 37 – 55.

Brante, Thomas: Professional Types as a Strategy of Analysis. Teoksessa Burrage, Michael & Torstendahl, Rolf (eds.): Professions in Theory and History; Rethinking the Study of the Professions. London – Newsbury Park – New Delhi: Sage Publications, 1990. s. 75 – 93.

A brief outline of the system on government in the Netherlands. Teoksesta puuttuvat kaikki julkaisutiedot.

Brint, Steven: Eliot Freidson's Contribution to the Sociology of Professions. Work and Occupations, Vol. 20, No. 3, August 1993, s. 259 – 278.

Brint, Steven: In an Age of Experts. The Changing Role of Professionals in Politics and Public Life. Princeton University Press, Princeton, 1994.

Brytting, Tomas: Moral Support Structures in Private Industry – The Swedish Case. Journal of Business Ethics, Vol. 16, N:o 7, May 1997, s. 663 – 697.

Brytting, Tomas: Företagsetik. Malmö: Liber Ekonomi, 1998.

Burger, Warren, E.: The Decline of Professionalism. Proceedings of the American Philosophical Society, Vol. 137, No. 4, 1993, s. 481 – 487.

Burrage, Michael: Revolution and the Collective Action of the French, American and English Legal Professions. Law and Social Inquiry, Journal of the American Bar Foundation 13 / 1988.

Burrage, Michael, Jarausch, Konrad & Siegrist, Hannes: An Actor-Based Framework for the Study of the Professions. Teoksessa Burrage, Michael & Torstendahl, Rolf (eds.): Professions in Theory and History; Rethinking the Study of the Professions. London – Newsbury Park – New Delhi: Sage Publications, 1990. s. 203 – 225.

C

Carr-Saunders, A.M.: Herbert Spencer luento Oxfordissa 1928. Julkaistu osittain teoksessa Vollmer, Howard M. & Mills, Donald L. (eds.): Professionalization. Englewood Cliffs – New Jersey: Prentice-Hall, 1966. s. 3 – 9.

Carr-Saunders, A.M. & Wilson P.A.: The Professions. Oxford: Clarendon Press, 1933.

Cawson, Alan: Corporatism and Political Theory. Oxford – New York: Basil Blackwell, 1986.

Centraal Bureau voor de Statistiek: Brandweerstatistiek 1998. Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek, 1999.

CFAI: The Commission on Fire Accreditation International [online]. S.I.: CFAI, 2000 [viitattu 14.4.2000]. Saatavilla www-muodossa: <http://www.cfainet.org>.

Collins, Randall: Changing Conceptions in the Sociology of the Professions. Teoksessa Torstendahl, Rolf & Burrage, Michael: The Formation of Professions. London – Newsbury Park – New Delhi: Sage Publications, 1990. s. 11 – 23. (Collins 1990a)

Collins, Randall: Market closure and the conflict theory of the professions. Teoksessa Burrage, Michael & Torstendahl, Rolf (eds.): Professions in Theory and History; Rethinking the Study of the Professions. London – Newsbury Park – New Delhi: Sage Publications, 1990. s. 24 – 43. (Collins 1990b)

Conze, Werner & Kocka, Jürgen: Einleitung. Teoksessa Bildungsbürgertum im 19. Jahrhundert. Teil I. Bildungssystem und Professionalisierung in internationalen Vergleichen. 2. Aufl. Stuttgart: Klett-Cotta, 1992. s. 9 – 26.

CTIF: Buts – Tasks – Aufgaben, [online]. S.I. :CTIF, 2000 [viitattu 14.4.2000]. Saatavilla www-muodossa: <http://www.ctif.org/ctif2.html>.

CTIF: Mitgliedsländer des CTIF - Membership of States of the CTIF – Les Membres d'états de la CTIF, [online]. CTIF, 2000. [viitattu 27.11.2000]. Saatavilla www-muodossa: <http://www.ctif.org>.

Cruess, Richard L. & Cruess, Sylvia R. & Johnston, Sharon E.; Professionalism: an ideal to be sustained. The Lancet, vol. 356, July 8 / 2000, s. 156 – 159.

Cygnæus, Gustaf: Åbo frivilliga brandkår 1838 – 1888. Åbo: Åbo frivilliga brandkår, 1888.

D

Dahlström, Svante: Turun palo 1827. Lisiä Turun kaupungin historiaan. Turku: Turun kaupungin historiallisen museon johtokunta. Toinen sarja, 1930.

Dollinger, Robert: Palokunnan synty ja olemus. Teoksessa Braun, Gerd & Ladwig, Benno & Neck, Jürg: Palokunta aikojen saatossa. Maailman palokunnat 2., Pohjoismainen Kirja Oy: Vaduz, S.a., s. 172 – 180. (Dollinger a)

Dollinger, Robert: C.T.I.F. – Palo ja pelastusalan kansainvälinen kattojärjestö. Teoksessa Braun, Gerd & Ladwig, Benno & Neck, Jürg: Palokunta aikojen saatossa. Maailman palokunnat 1., Pohjoismainen Kirja Oy: Vaduz, S.a., s. 8 – 12. (Dollinger b)

Donaldson, Thomas & Dunfee, Thomas W.: Toward a Unified Conception of Business Ethics: Interactive Social Contracts Theory. Academy of Management Review, Vol. 19. No. 2, 1994, s. 252 – 284.

Durkheim, Emile: The Division of Labour in Society. New York – London: The Free Press, 1964. First published in 1933.

E

Eklund, Kari: Asiantuntija – Yksilönä ja organisaation jäsenenä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1992. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen tutkimuksia ja selvityksiä 12.

Elliot, Philip: The Sociology of the Professions. London and Basingstoke: Macmillan, 1972.

Eräsaari, Risto: Mistä asiantuntijuus on kotoisin? Teoksessa Kirjonen, Juhani & Remes, Pirkko & Eteläpelto, Anneli: Muuttuva asiantuntijuus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1997. s. 62 – 82.

Erätuuli, Matti & Leino, Jarkko & Yli-Luoma, Pertti: Kvantitatiiviset analyysimenetelmät ihmistieteissä. Kirjayhtymä Oy.: Helsinki, 1994.

Eskola, Antti: Sosiologian tutkimusmenetelmät II. Porvoo-Helsinki: WSOY, 1967.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino, 1998.

Eteläpelto, Anneli: Asiantuntijuuden muuttuvat määritykset. Teoksessa Kirjonen, Juhani & Remes, Pirkko & Eteläpelto, Anneli: Muuttuva asiantuntijuus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1997. s. 86 – 102.

Etzioni, Amitai: Preface. Teoksessa Etzioni, Amitai (ed.): The Semi-Professions and Their Organizations. New York: The Free Press, 1969.

Evetts, Julia: Professionalism Beyond the Nation-State: International System of Professional Regulation in Europe. International Journal of Sociology and Social Policy. Vol. 18, Number 11/12, 1998, s. 47 – 64.

F

FALCK: Falck Group Annual report 1998. Copenhagen: Falck, 1999.

FEU: Federation of the European Union Fire Officers Associations, [online]. S.l.: FEU, 2000 [viitattu 14.4.2000]. Saatavilla [www-muodossa: http://www.f-e-u.org](http://www.f-e-u.org).

Das Feuerwehrwesen: Das Feuerwehrwesen in der Bundesrepublik Deutschland. Teoksessa Das Feuerwehrwesen: Feuerwehr-Jahrbuch 1998/99. Bonn: Das Feuerwehrwesen, 1998. s. 146 – 147. (Das Feuerwehrwesen 1998a)

Das Feuerwehrwesen: Feuerwehr-Statistik. Teoksessa *Das Feuerwehrwesen: Feuerwehr-Jahrbuch 1998/99*. Bonn: Das Feuerwehrwesen, 1998. s. 293 – 319. (Das Feuerwehrwesen 1998b)

Fire Services Act 1947. London: Her Majesty's Stationery Office, 1978.

Fire Service Act 1985. Act of 30 January, Book of Statutes 87, to adopt new regulations on the Fire Service. Teoksessa *A brief outline of the system on government in the Netherlands*. Teoksesta puuttuvat kaikki julkaisutiedot.

Freidson, Eliot: *Profession of Medicine. A Study of the Sociology of Applied Knowledge*. New York – Hagerstown – San Francisco – London: Harper & Row Publishers, 1970.

Freidson, Eliot: *Professional Powers. A Study of Institutionalisation of Formal Knowledge*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1988. Paperback edition, first published in 1986.

Freidson, Eliot: *Professionalism Reborn. Theory, Prophecy and Policy*. Cambridge – Oxford: Polity Press, 1994.

Freidson, Eliot: *Theory of Professionalism: Method and Substance*. *International Review of Sociology*, Vol. 9, No. 1 / 1999, s. 117 – 129.

Fournier, Valerie: *The appeal to "professionalism" as a disciplinary mechanism*. *The Sociological Review* 1999, s. 280 – 307.

G

Glare P.G.W. (ed.): *Oxford Latin Dictionary*. Oxford: Clarendon Press, 1988.

Goode, William J.: *The Theoretical Limits of Professionalization*. Teoksessa Etzioni, Amitai (ed.): *The Semi-Professions and Their Organizations*. New York: The Free Press, 1969. s. 266 – 313.

Grant, Nancy K. & Hoover, David H.: *Fire Service Administration*. Quincy, Massachusetts: National Fire Protection Association (NFPA), 1994.

Greenwood, Ernest: *Attributes of Profession*. *Social Work*, Vol. 2, No. 3 / 1957. Sivunumerointi perustuu uusintapainokseen, joka on julkaistu teoksessa Vollmer, Howard M. & Mills, Donald L.(eds.): *Professionalization*. Englewood Cliffs – New Jersey: Prentice-Hall, 1966. s. 10 – 19.

Grönros, Jarmo: *Palolaitoksen toiminta*. Teoksessa Grönros, Jarmo & Kostet, Juhani & Laaksonen, Tapani & Laaksonen, Tarja-Tuulikki: *Palovartijasta pelastajaksi. Turun palolaitos 125 vuotta 1869 – 1994*. Loimaa: Kirjoittajat ja Turun palolaitos, 1995. s. 99 – 142.

H

- Haapakorpi, Aila:** Professionaalien uraketjut. *Sosiologia* 3 / 1998, s. 186 – 198.
- Halila, Aimo:** Suomen kaupunkien kunnallishallinto 1600-luvulla II. Historiallisia tutkimuksia XXVIII. Helsinki: Suomen historiallinen seura, 1943.
- Hallituksen esitys eduskunnalle pelastustoimilaiksi.** Pelastusosaston julkaisu 2 / 1998.
- Hanlon, Gerhard:** Lawyers, the State and the Market. Professionalism Revisited. Chippenham / Wiltshire: Anthony Rowe Ltd., 1999.
- Hansen, Henrik:** Private provision for public services in Denmark: the case of Falck. *Safety Science* 30, 1998, s. 165 – 172.
- Hannus, Arno:** Palo- ja pelastustoimen lainsäädännön ja hallinnon uudistaminen. *Suomen kunnat* 17 / 1975, s. 992 – 997.
- Heervä, Ismo:** Turun vapaaehtoinen palokunta 1838 – 1988. Turku: Turun VPK. Historiikkitoimikunta, 1988.
- Heikkilä, Tarja:** Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita Oy, 1998.
- Heinrichs, Bertil:** Palopäällystökoulu – Palokoulu – Valtion Palokoulu. *Palontorjunta* 3 / 1958, s. 113 – 114.
- Helander, Voitto:** Korporatismi. Traditiosta, esiintymisestä ja ilmiöllisistä tulkinnoista. 2. laajennettu painos. Mänttä: Gaudeamus, 1980.
- Helander, Voitto:** A Liberal-Corporatist Sub-System in Action: The Incomes Policy System in Finland. Teoksessa Schmitter, Philippe C. & Lehmbruch, Gerhard (eds.): *Patterns of Corporatist Policy-Making*. Beverly Hills – London: Sage Publications, 1982. s. 163 – 187.
- Helander, Voitto:** *Professiot ja julkisvalta*. Helsinki: Valtionhallinnon kehittämiskeskus, 1993.
- Hellberg, Inga:** Könsutjämning och köns polarisering inom professionerna på dagens svenska arbetsmarknad. Teoksessa Selander, Staffan (red.): *Kampen om yrkeutövning, status och kunskap. Professionaliseringens sociala grund*. Lund: Författarna och Studentlitteratur, 1989. s. 167 – 182.
- Home Office:** *The Government's Expenditure Plans 1999-2000 to 2001-2002 for the Home Office and the Charity Commission. Volume 1: Home Office Aims and Achievements*. London: Home Office, S.a.

Home Office: A Guide to the Inspection Process for Local Authorities' Fire Brigades. London: Home Office, 1998.

Home Office: Report of Her Majesty's Chief Inspector of Fire Services for England and Wales. London: Home Office, 1999.

Home Office: A Career in the Fire Service, [online]. London: Home Office, 2001. [viitattu 9.1.2001]. Saatavilla www-muodossa: <http://www.homeoffice.gov.uk>.

Hyrsky, Iiro: "Viipurin koulu" – palopäällystökoulutusta 1930-luvulla. Teoksessa Hyrsky, Iiro (toim.): Valtion palo-opiston oppilaskunta ry. Vuosikirja 1989. Espoo: Valtion palo-opiston oppilaskunta, 1989. s. 46 – 47.

Hyttinen, Veli: Alemman päällystökurssin syntyvaiheet. Palontorjunta 9 / 1986, s. 615.

Hyyryläinen, Esa: Vertailtavuuden ongelmia hallintopolitiikan ja –reformien tutkimuksessa. Teoksessa Salminen, Ari (toim.): Hallintovertailun metodologia. Vaasa: Vaasan yliopisto, 2000. Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia 234. Hallintotiede 26. s. 130 – 146.

Härkäpää, Nils: Helsingin palotoimen historia. Helsinki: Helsingin kaupunki, 1961. Helsingin kaupungin julkaisuja N:o 11.

Härkäpää, Nils: Palokunnasta palo- ja pelastuskunnaksi. Helsinki: Helsingin kaupunki, 1986. Helsingin palotoimi 1961 – 1985. Helsingin kaupungin julkaisuja N:o 36.

I

IAFC: About the IAFC, International Association of Fire Chiefs, [online]. Fairfax: IAFC, 2000 [viitattu 14.4.2000]. Saatavilla www-muodossa: <http://www.iafc.org>.

Indenrigsministeriet bekendtgørelse nr. 730 / 1994. Bekendtgørelse om det kommunale redningsberedskabs organisation, virksomhed, material og dimensionering.

Indenrigsministeriet & Beredskabsstyrelsen: Analyse af beredskabet. København: Indenrigsministeriet & Beredskabsstyrelsen, 1997.

Illich, Ivan: The professions as a form of imperialism. New Society 13 / 1973, s. 633 – 635.

Illich, Ivan: Limits to Medicine. Medical Nemesis: The Expropriation of Health. Harmondsworth: Penguin Books, 1976.

Illich, Ivan: Disabling Professions. Teoksessa Illich, Ivan & Zola, Irving K. & Mcknight, John & Caplan, Jonathan & Shaiken, Harley: Disabling Professions. Boston: Marion Boyars, 1978. s. 11 – 39. First published in Great Britain in 1977.

Ilmarinen, Raija (toim.): Palomies kuumassa – kuormittuminen, lämpösairaudet, työvaatetus. Helsinki: Työterveyslaitos, 1994. Koulutusjulkaisu 13.

Insinööriliito: <http://www.insinooriliitto.fi>, viitattu 29.2.2000.

J

Jackson, Jennifer: An Introduction to Business Ethics. Blackwell Publishers, Oxford (UK) and Cambridge (USA), 1996.

Johnson, Terence J.: Professions and Power. London and Basingstoke: The Macmillan Press Ltd, 1972.

Julin, Erik: Något angående organiserande utaf frivilliga Brandkorpser i Finland. Åbo Tidningar N:o 36 / 1838.

Julistus kirkkojärjestykseksi, säädös numero 1055 / 1991.

Julkunen, Raija: Hyvinvointivaltiollisen professioprojektin katkos. Tiede ja edistys 3 / 1994, s. 200 – 213.

Juuti, Petri: Suomen palotoimen historia. Helsinki: Sisäasiainministeriö / Palonsuojelurahasto, 1993.

Jänne, Erkki: Palotoimi. Teoksessa Siviilitoimituskunta Sisäasiainministeriö 1869 – 1969. Helsinki: Sisäasiainministeriö, 1969. s. 167 – 186.

Järvelä, Marja: Profiitot – pelastajia vai pelastettavia. Tiede ja edistys 3 / 1994, s. 177 – 182.

K

Kansanedustajain vaalit 1995. Tilastokeskus: Helsinki, 1995. Vaalit 1995:3.

Kaprow, Miriam, Lee: Magical Work: Firefighters in New York. Human Organizations, Vol. 50, No. 1, 1991, s. 97 – 103.

Karjalainen, Leila: Tilastomatematiikka. 7. täysin uudistettu painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 2000.

Katajamäki, Juhani: Ensimmäinen taktinen kuva palotilanteesta vuonna 1899. Pelastustieto 8 / 1998, s. 44 – 46.

Katajamäki, Juhani: Hätäkeskukset eivät kuulu toimeksiantoon. Pekka Myllyniemestä selvitysmies. Pelastustieto 5 / 1999, s. 10.

Katajamäki, Juhani: Alueellistamisella tiukka aikataulu. Pelastustieto 9 / 2000, s. 14.

Katsaus maan palotoimeen 1955. Helsinki: Sisäasiainministeriö. Julkaisematon viranomais selvitys.

Kaukonen, Esko: Palomiesten ammatilliset arvostukset. Peruskouluttamattomien ja peruskoulutettujen palomiesten arvostusten vertailu. Helsinki: Helsingin yliopisto, 1998. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 159.

Kauppi, Aaro: Kunnan palotoimi. Oulu: Kauppi, 1965.

Keisarillisen majesteetin armollinen asetus koskeva yhteisiä perustuksia kaupunkien järjestämiselle ja rakentamiselle. Annettu Helsingin kaupungissa 18.3.1856. (A 18.3.1856)

Keisarillisen majesteetin armollinen asetus kunnanhallituksesta maalla. Annettu Helsingissä 6.2.1865. (A 6.2.1865)

Keisarillisen majesteetin armollinen asetus kunnallishallituksesta kaupungissa. Annettu Helsingissä 8.12.1873. (A 8.12.1873)

Kent Chief Fire Officer: Progress Against the Authority Plan. Kent & Medway: Kent Fire Brigade, 1999. Julkaisematon viranomais selvitys.

Kertomus palotoimen tilasta 1945. Helsinki: Sisäasiainministeriö. Julkaisematon viranomais selvitys.

Kertomus maan palotoimesta 1953. Helsinki: Sisäasiainministeriö. Julkaisematon viranomais selvitys.

Keski-Rahkonen, Olavi & Björkman, Jouni: Palotilastoja Suomesta ja ulkomailta toiminnallisten palosäädösten perusteiksi. Espoo: Valtion teknillinen tutkimuskeskus, 1999. VTT Tiedotteita – Meddelanden – Research Notes 1990.

Kivi, Jussi: Valtiollistaminen romahduttanut Viron VPK-järjestelmän. Pelastustieto 3 / 1999, s. 14 – 16.

Kivinen, Osmo & Rinne, Risto: Koulutuksen periytyvyys. Nuorten koulutus ja tasa-arvo Suomessa. Helsinki: Tilastokeskus, 1995. SVT Koulutus 1995:4.

Koivukoski, Janne: Palokunnat ja tietotekniikka vuosituhaten vaihteessa. Pelastustieto 10 / 1999, s. 24 – 26.

Koivumaa, Katariina: EU tänään ja tulevaisuudessa... . Helsinki: Taloustieto Oy, 1997.

Konttinen, Esa: Harmonian takuumiehiä vai etuoikeuksien monopolisteja? Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1989. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 45.

Konttinen, Esa: Perinteisesti moderniin. Profiessioiden yhteiskunnallinen synty Suomessa. Tampere: Vastapaino, 1991.

Konttinen, Esa: Professionäkökulman lupaus. Teoksessa Konttinen, Esa (toim.): Ammattikunnat, yhteiskunta ja valtio. Suomalaisten professioiden kehityskuvia. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1993. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 55:1993.

Konttinen, Esa: Profioiden aikakausi? Teoksessa Pirttilä, Ilkka & Konttinen, Esa & Nuotio, Jaakko & Turjanmäki, Erkki: Asiantuntijuuden anatomia. Joensuu: Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu, 1996. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja B: Selosteita ja oppimateriaalia, 3, s. 11 - 27.

Konttinen, Esa & Pirttilä, Ilkka: Asiantuntijuuden muodonmuutos? Teoksessa Pirttilä, Ilkka & Konttinen, Esa & Nuotio, Jaakko & Turjanmäki, Erkki: Asiantuntijuuden anatomia. Joensuu: Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu, 1996. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja B. Selosteita ja oppimateriaalia 3, s. 9 – 10.

Komiteanmietintö 4 / 1920: Komitealta, joka on asetettu laatimaan ehdotusta yleiseksi palosäännöksi. Helsinki 1920.

Komiteanmietintö 1 / 1926: Kulontorjuntakomitean mietintö. Helsinki 1926.

Komiteanmietintö 86 / 1957 mon.: Palolakikomitean mietintö. Helsinki 1957

Komiteanmietintö B1 / 1967: Talousneuvoston mietintö tulopolitiikan kehittämisestä. Helsinki 1967.

Komiteanmietintö B 98 / 1972: Palolain tarkistuskomitean mietintö. Helsinki 1972.

Komiteanmietintö 41 / 1990: Pelastushallinnon opetussuunnitelmatoimikunnan mietintö. Helsinki 1990.

Koski, Heikki: Päätös tehtävä pelastustoimen parasta ajatellen. Pelastustieto 6 / 1999, s. 11.

Koskinen, Esko: Pelastustoimen lainsäädäntö muutosten kourissa. Teoksessa Palopäällystö 1998, Kuopio: Rautavitokset ry, 1998. s. 8 – 11.

Koskinen, Ilpo ja Mykkänen, Juri: Johdanto. Teoksessa Koskinen, Ilpo ja Mykkänen, Juri (toim.): Asiantuntemuksen politiikka – professiot ja julkisvalta Suomessa. Helsinki: Yliopistopaino, 1998. s. 1 – 28.

Korom, James, R: A Politician, not a firefighter. Fire Chief, Vol. 43, Number 8, 1999, s. 54 – 60.

Kostet, Juhani: Palontorjuntatyö ennen kunnallisen palolaitoksen perustamista. Teoksessa Grönros, Jarmo & Kostet, Juhani & Laaksonen, Tapani & Laaksonen, Tarja-Tuulikki: Palovartijasta pelastajaksi. Turun palolaitos 125 vuotta 1869 – 1994. Loimaa: Kirjoittajat ja Turun palolaitos, 1995. s. 7 – 21.

KTV jäsenrekisteri 25.1.1999.

Kultgen, John: Ethics and Professionalism. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1988.

Kunnallisvirkamiesliitto KVL ry. jäsenrekisteriote tammikuu 1999.

Kuntaluettelo. Sisäasiainministeriö: Helsinki, 1999. [viitattu 13.10.1999]. Saatavilla www-muodossa sivulla <http://www.intermin.fi/suom/laanit/kunnat.html>.

Kuntasektorin kuukasipalkat 1998. Helsinki: Tilastokeskus, 1999. Palkat 1999:7.

Kuntasektorin kuukausipalkat 1999. Helsinki: Tilastokeskus, 2000. Palkat 2000:6.

Kuntien Palopäällystö KTV ry.: Kuntien Palopäällystö KTV ry. 40 vuotta. Helsinki: Kuntien Palopäällystö KTV ry., 1994.

Kuntien palopäällystö KTV ry. Jäsenrekisteriote 18.1.1999.

Kuntien Tekniset STTK jäsenrekisteriote 15.1.1999.

Kyntäjä, Timo: Tulopoliittinen diskurssi ja instituutiot 1960 – luvulta 1990 – luvulle. Helsinki: Gaudeamus, 1993.

L

Lahdesmäki, Ari: Apulaisoikeusasiamieheltä moitteet pelastuslaitokselle palomestarin yksityisestä sairaankuljetuksesta. Helsingin sanomat, 26.2.2000, s. B 11.

Lainvalmistelukunnan julkaisu 2 / 1927: Ehdotus palolainsäädännöksi perusteluineen. Helsinki: 1927.

Lakimiesliitto: <http://www.lakimisliitto.fi>, viitattu 1.3.2000.

Langlois, Catherine C. & Schlegemilch, Bodo B.: Do Corporate Codes of Ethics Reflect National Character? Journal of International Business Studies, 1990, Vol. 21, s. 519 – 540. [online]

Larson, Magali Sarfatti: The Rise of Professionalism. A Sociology Analysis. Berkley – Los Angeles – London: University of California Press, 1977.

Lash, Scott: Refleksiivisyys ja sen vastinparit: rakenne, estetiikka ja yhteisö. Teoksessa Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Lash, Scott: Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio. Tampere: Vastapaino, 1995. (Alkuteos Reflexive Modernization, Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order. Polity Press, 1994)

Laurea ammattikorkeakoulu. Koulutusalat. Espoo: Laurea, 2000. [viitattu 27.12.2000]. Saatavilla www-muodossa: <http://www.evamk.fi/laurea/hallinnonja.asp>.

Leggat, T.: Teaching as a Profession. Teoksessa Jackson J. A.: Professions and Professionalization. Cambridge: University Press, 1970. Sociological Studies 3. s. 155 – 177.

Lehmbruch, Gerhard: Liberal Corporatism and Party Government. Teoksessa Schmitter, Philippe C. & Lehmbruch, Gerhard (eds.): Trends Toward Corporatist Intermediation. Beverly Hills –London: Sage Publications, 1979. s. 53 - 62.

Lehtinen, Sakari: Palomiesammattin perusteet. Teoksessa Hyrsky, Iiro (toim.): Valtion palo-opiston oppilaskunta ry. Vuosikirja 1989. Espoo: Valtion palo-opiston oppilaskunta, 1989. s. 29 – 33.

Lehtonen, Hilikka: Yhdyskuntasuunnittelu, moderni asiantuntijuus ja tulevaisuuden suunnittelijakompetenssit. Yhteiskuntasuunnittelu , Vol. 37, 3 – 4, 1999, s. 50 – 62.

Leskinen, Esa: Suomen vapaaehtoisista palokunnista ja niiden valtakunnallisen yhteistyön merkityksestä. Palontorjunta 5/ 1963, s. 245 – 250.

Leusch, Herbert: In Harm's Way. Fire Chief, Vol. 43, Number 4, 1999, s. 56 – 59.

Lewis, Carol W. & Tenzer, Morton J. & Harrison, Tony: The Heroic Response to Terror: The Case of Oklahoma City. Public Personnel Management. Vol. 28, Winter 1999, s. 617 – 635. [online]

Liiton nimeämät edustajat eri toimielimissä. Julkaisematon palopäällystöliiton sisäinen selvitys, 7.12.2000, Helsinki.

Lindberg, Veikko: Pelastustoimen valtiollistaminen on poliittinen hanke. Pelastustieto 1 / 1999, s. 20.

Loh, Kelvin: Professionalism, where are you? Ear, Nose and Throat Journal, Vol. 79, Number 4 / 2000, s. 242 – 248.

Louhevaara, Veikko & Lusa, Sirpa (toim.): Palomiesten työkyvyn arviointi. Fyysiset toimintakykytestit ja terveystarkastukset. Helsinki: Työterveyslaitos, 1992. Työolot 75.

Lukkari, Matti: Käsityksiä upseerietiikasta. Teoksessa Ajatuksia upseerin arvomaailmasta. Helsinki: Kadettikunta ry, 1999. s. 42 – 45.

Lusa, Sirpa & Nygård, Clas-Håkan & Härmä, Mikko & Louhevaara, Veikko: Liikunnan vaikutukset palomiesten toimintakykyyn ja elpymisen 24 tunnin työvuorojärjestelmässä. Helsinki: Työterveyslaitos, Fysiologian osasto, 1989.

Lusa, Sirpa: Job demands and assessment of the physical work capacity of fire fighters. Jyväskylä: University of Jyväskylä, 1994. Studies in sport, physical education and health 33.

Lusa – Moser, Sirpa & Häkkänen, Marketta & Viikari-Juntura, Eira & Ollila, Juhani & Luukkonen, Rita & Korhonen, Olli & Ilmarinen, Raija: Lakon aikana työtä tehneen pelastushenkilöstön terveys ja toimintakyky sekä työn kuormitustekijät. Helsinki: Työterveyslaitos, Fysiologian osasto, 1998.

Lääkäriliitto: <http://www.laakariliitto.fi>, viitattu 29.2.2000.

M

Maan palotoimen kertomus 1965. Helsinki: Sisäasiainministeriö. Julkaisematon viranomais selvitys.

Maan palotoimen kertomus 1972. Helsinki: Sisäasiainministeriö. Julkaisematon viranomais selvitys.

Macdonald, Keith: The Sociology of the Professions. London – Thousand Oaks – New Delhi: Sage Publications, 1995.

Mankkinen, Teija: Työn ja työyhteisön uusiutumisen mallit? Helsingin kaupungin Pelastuslaitoksen työyhteisö, arvot ja ikääntyminen. Julkaisematon tutkimus- ja työsuunnitelma, 1999.

Maunu Eerikinpojan kaupunkilaki liitteineen. Suomeksi kääntänyt Abraham Kollanius. Suomen kielen muistomerkkejä III, 2. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 1926.

McCarl, Robert: Good Fire / Bad Night: District of Columbia Fire Fighters. Teoksessa Appelbaum, Herbert (ed.): Work in Market and Industrial Societies. Albany: State University of New York Press, 1984. s. 130 – 137.

Millerson, Geoffrey: The Qualifying Associations. A Study in Professionalisation. London: Routledge & Kegan Paul, 1964.

Ministry of the Interior: Disaster Control and Crisis Management in the Netherlands. The Hague: Ministry of the Interior, S.a.

Murphy, Raymond: Proletarianization of bureaucratization: the fall of the professional? Teoksessa Torstendahl, Rolf & Burrage, Michael: The Formation of Professions. London – Newsbury Park – New Delhi: Sage Publications, 1990. s. 71 – 96.

Myllyniemi, Pekka: Palokuntaliiton päällystökursseista valtion oppilaitokseen. Teoksessa Askola, Jouko & Alava, Anssi & Koskela, Kari: Valtion palo-opisto 20-vuotta. Espoo: Valtion palo-opiston oppilaskunta ry., 1978. s. 6 – 25.

Myllyniemi, Pekka & Haiko, Markku: Onnettomuusriskit hallintaan – Loppuraportti. Helsinki: Sisäasiainministeriö, 2000. Sisäasiainministeriön pelastusosaston julkaisu 1 / 2000.

N

National Fire Protection Association NFPA 1021, Standard for Fire Officer Professional Qualifications, 1992 ed. Quincy, Massachusetts.

Neal, Mark & Morgan, John: The Professionalization of Everyone? A Comparative Study of the Development of the Professions in the United Kingdom and Germany. *European Sociological Review*, Vol. 16, No. 1, 2000, s. 9 – 26.

Neck, Jürg: Palokunta vuosisatojen saatossa. Teoksessa Braun, Gerd & Ladwig, Benno & Neck, Jürg: *Maailman palokunnat 2. Palokunnan synty ja olemus*, Vaduz: Pohjoismainen Kirja Oy, S.a., s. 17 – 74.

Niitamo, Petteri: Palopäällikön tehtäväkompetenssit. Ylimmän esimieskoulutuksen suunnittelemiseksi tehty tehtäväanalyysi. Helsinki: Työterveyslaitos, 1993. Julkaisematon tilaajaraportti.

Noran, Anne Rosen: Literature Search on the Wives of Firefighters. *Employee Assistance Quarterly*. Vol. 10 (3), 1995, s. 65 – 79.

Nuoreva, Vilho: Suomen palontorjunnan historia. Helsinki: Kotimaankirja Oy, 1980.

O

Ojanen, Olli-Pekka: Raportin toimenpide-ehdotukset ovat oikeita. *Pelastustieto* 3 / 2000, s. 20 – 21.

Oksanen, Antero: Selvitysmies linjasi keskustelua. *Pelastustieto* 3 / 2000, s. 14 – 16.

Oksanen, Juha: Poliisistako professio koulutusjärjestelmää muuttamalla? Poliisiammattikorkeakoulun tulo Suomeen osana päällystökoulutuksen uudistamista. Tampere: Tampereen yliopisto, 1999. *Acta Universitatis Tamperensis* 671.

Ote EU työvoimatutkimuksesta 1997. Tilastoajat teki 26.3.1998 Mirja Tiisanoja Tilastokeskuksesta.

Ote tilastokeskuksen työvoimatutkimuksesta 6.3.1996. Tilastoajat teki 26.3.1998 H. Siitonen Tilastokeskuksesta.

Oulasvirta, Lasse: Kuinka kunta toimii. Helsinki: Kuntakoulutus Oy, 1996.

Oulasvirta, Lasse: Palo – ja pelastustoimen suunta. *KuntaSuomi* 2004 –tutkimuksia nro 16. Helsinki: Suomen Kuntaliitto, 1999. ACTA nro 108.

Oulasvirta, Lasse & Parviainen, Minna & Tulokas, Leena & Valtoaho, Jukka: Kuntien pelastustoimen yhteistyö. Tampere: Tampereen yliopisto, Hallintotieteen laitos, 2000. Sarja A 20.

P

Paajanen, Heikki: Selvitysmiehen esitys soveltuu pelastusalan kehittämisen pohjaksi. Pelastustieto 3 / 2000, s. 12 – 13.

Paananen, Erkki: Kunnat vitkuttelevat selvityksiä pelastustoimen palvelutasosta. Helsingin Sanomat 31.10.2000, N:o 300, s. A 6.

Paasiluoto, Tero: YK:n luonnononnettomuuksien arviointi- ja koordinoitiryhmä perustettu. Pelastustieto 9 / 1993, s. 22 – 23.

Paasiluoto, Tero: Arvio Euro - Atlanttisen pelastusvalmiuden nykytilasta. Sisäasiainministeriön Pelastusosaston muistio, 21.12.1998, Julkaisematon viranomais selvitys.

Paasiluoto, Tero: Kasvavat kansainväliset haasteet pakottavat tarkistamaan myös FinnRescueForcen toimintaperiaatteita. Pelastusosaston tiedotuksia 2 / 1999, s. 10 – 12.

Pahkinen, Erkki: Tilastoasiantuntijan ammatti ja koulutus: yliopistollisen maisteritutkinnon taustaa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2000. Jyväskylän yliopiston tilastotieteen laitoksen julkaisuja 19.

Palo- ja pelastustoimen sekä väestönsuojelun vuositilastot 1985. Helsinki: Sisäasiainministeriö. Sarja B:8, 1987.

Palo- ja pelastustoimen vuosi- ja aikasarjatilastot vuosilta 1976, 1980 – 1992. Helsinki: Sisäasiainministeriö. Sarja B:16, 1997.

Palontorjunta N:o 5 / 1952: Turun palo – suurin pohjoismainen kaupunkipalo. Kirjoittaja ei tiedossa, s. 198 – 200.

Palontorjunta N:o 3 / 1953: Palolaki 20-vuotias. Pääkirjoitus, s. 102.

Palontorjunta N:o 5 / 1956: Viel' elää isäin henki VPK-työssämme. Kirjoittaja ei tiedossa, s. 181 – 186.

Palontorjunta N:o 5 / 1960: Vakinaisen palopäällystön koulutus tehostuu. Pääkirjoitus, s. 238.

Palontorjunta N:o 6 / 1962: Paloalan pääjärjestöjen merkitys. Kirjoittaja ei tiedossa. s. 279 – 280.

Palontorjunta N:o 6 – 7 / 1969: CTIF:n kansallinen komitea perustettu. Kirjoittaja ei tiedossa, s. 249.

Palopäälystöliiton lausuntoja. Julkaisematon palopäälystöliiton sisäinen selvitys, 7.12.2000, Helsinki.

Parsons, Talcott: The Professions and the Social Structure. Teoksessa Parsons, Talcott: Essays in Sociological Theory. Revised Edition. Glencoe, Illinois: The Free Press, 1954. s. 34–49. First published in 1939.

Pavalko, Ronald M.: Sociology of Occupations and Professions. Itasca, Illinois: F. E. Peacock Publishers, 1971.

Pelastushallinnon budjetti 2001: tukea 38 paloauton hankintaan. Pelastustieto 8 / 2000, s. 14.

Pelastushallinnon koulutuskeskus. Vuosikertomus. Julkaisematon viranomaisselvitys, 1980.

Pelastushallinnon koulutuskeskus. Koulutusohjelma vuodelta 1986.

Pelastusopisto. Toimintakertomus. Julkaisematon viranomaisselvitys, 1995.

Pelastusopisto. Koulutusohjelma vuosille 2000 – 2001; Tutkintoon johtava ammatillinen peruskoulutus. Luonnos 27.9.1999.

Pelastusopiston neuvottelukunta 2000 – 2001. Pelastusopisto 22.10.1999. Julkaisematon muistio.

Pelastusopiston opinnäytetyörekisteri. Ote 3.10.2000.

Perkin, Harold: The Third Revolution. Professional Elites in the Modern World. London and New York: Routledge, 1996.

Perkins, Kenneth B.: Volunteer Fire Department Community Integration, Autonomy and Survival. Human Organisation, Vol. 46, No. 4, Winter 1987, s. 342 – 348.

Pesonen, Leo: Palolaki ja sen sovellus. Helsinki: Suomen Palonsuojeluyhdistys, 1935.

Pesonen, Leo: Palotoimi. Teoksessa Siviilitoimituskunta – Sisäasiainministeriö 1869 – 1944. Muistojulkaisu. Helsinki: Valtioneuvosto, 1944. s. 107 – 121.

Pesonen, Leo: Kaksikymmentä ”vartiokierrosta”. Palovartija 1 / 1945, s. 6 – 13.

Pesonen, Leo: Palolaki 1933 = 1960. Palontorjunta 8 / 1960, s. 394 - 397.

Pirtilä, Ilkka: Asiantuntijatieto ja asiantuntijakäytäntö. Tiedepolitiikka 3 / 1992, s. 9 – 16.

Pirtilä, Ilkka: Teoria, markkina-analyysi ja futurologinen silmä eksperttiyden ehtona. Teoksessa Kirjonen, Juhani & Remes, Pirkko & Eteläpelto, Anneli: Muuttuva asiantuntijuus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1997. s. 73 – 82.

Puheenvuoroja upseerin arvomaailmasta. Teoksessa Ajatuksia upseerin arvomaailmasta, Helsinki: Kadettikunta ry, 1999. s. 66 – 81.

Pääesikunta. Uusi Maanpuolustus ry. aloittaa toimintansa ensi vuonna. Helsinki: Pääesikunta, 2000. [viitattu 27.12.2000]. Saatavilla [www-muodossa: http://www.mil.fi/tiedotus/tiedotteet/1998/21-12-1998-2.html](http://www.muodossa: http://www.mil.fi/tiedotus/tiedotteet/1998/21-12-1998-2.html).

Q

Quade, Edward, S: Analysis for Public Decisions. New York: RAND corporation, Third Edition, 1989.

R

Raivio, Arvi: Kappale vapaaehtoisten palokuntien historiaa tilaston valossa. Palontorjunta 3 / 1959, s. 116.

Raphael, B & Singh, B. & Bradbury, L. & Lambert, F.: Who Helps the Helpers? The Effects of a Disaster on the Rescue Workers. Omega, Vol. 14(1), 1983-84, s. 9 – 20.

Reiss, Albert: Occupational Mobility of professional Workers. American Sociological Review, Vol. 20, No. 6, 1955, s. 693 – 700.

Reynolds, Mary Ann: Professionalism, Ethical Codes and the Internal Audition: A Moral Argument. Journal of Business Ethics, 24 / 2000, s. 115 – 124.

Rhodes, J. David & Moseley, Matt: The Rescue. Fire Engineering, June 1999, Vol. 152, s. 83 – 86. [online]

Rielage, Robert, R. & Rielage, Dale, C.: Wave of the Future (part 1). Fire Chief, Vol. 44, Number 1, 2000, s. 24 – 26.

Rinne, Juhani: Turun vapaaehtoinen palokunta 1838 – 1938. Turku: Turun VPK:n hallitus, 1938.

Rinne, Risto & Jauhiainen, Juhani: Koulutus, professionaalistuminen ja valtio. Julkisen sektorin reproduktioammattien muotoutuminen Suomessa. Turku: Turun yliopisto, 1988. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta, Julkaisusarja A:128.

Roberts, Jennifer & Dietrich, Michael: Conceptualizing Professionalism: Why Economics Needs Sociology. American Journal of Economics and Sociology, Vol. 58, No. 4 / 1999, s. 977 – 998.

Rosell, Ellen & Miller, Kathy: Firefighting women and Sexual Harassment. Public Personnel Management, Vol. 24, Fall 1995, s. 339 – 351.

Rowan, Derek: Nothin' but Net. Fire Chief, Vol. 43, Number 1, 1999, s. 32 – 35.

Ruotzin Waldacunnan laki; Hyväxi luettu ja watan otettu Herrain Päiwillä vuonna 1734. Pränttijn annettu Georg Saloniuxelda Cuning. Howrätin Actuariuxelda omalla culutuxella Vuonna 1759. Turusa; Jacob Merckell, 1759. Porvoo – Helsinki - Juva: WSOY, 1984. Teos sisältää sekä näköispainoksen että nykyasuisen version.

Räddningstjänstförordning 1986:1107. [viitattu 13.12.1999]. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa): <http://www.notisum.se>.

Räddningstjänstlag 1986:1102. [viitattu 12.1.2001]. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa): <http://www.notisum.se>.

Räddningsverket: Rescue Services in Sweden. Karlstad: Räddningsverket, S.a.

Räddningsverket: Räddningstjänst i siffor. Karlstad: Räddningsverket, 1999.

Räddningsverket: Våra tjänster. Karlstad: Räddningsverket, [online]. Karlstad: Räddningsverket, 2001. [viitattu 12.1.2001]. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa): <http://www.srv.se>.

S

Saaristo, Kimmo: Asiantuntija, vasta-asiantuntija vai maallikko? Moderni ekspertiisi ympäristövirkamiehen läpi luettuna. Yhteiskuntasuunnittelu 4 / 1996, s. 15 – 27.

Sadeniemi, Matti (päätoimittaja): Nykysuomen sanakirja, neljäs osa. Porvoo – Helsinki: WSOY, 1961.

Sadeniemi, Matti (päätoimittaja): Nykysuomen sanakirja, osat I ja II. Porvoo – Helsinki – Juva: WSOY, 1978.

Salminen, Ari & Lehtinen, Sini: Hallintotiede ja vertaileva tutkimus. Vaasa: Vaasan yliopisto, 1982. Vaasan korkeakoulun julkaisuja. Tutkimuksia No 86. Hallintotiede 1.

Salminen, Ari: Hallintovertailu ja vertailumallien käyttökelpoisuus. Teoksessa Salminen, Ari (toim.): Hallintovertailun metodologia. Vaasa: Vaasan yliopisto, 2000. Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia 234. Hallintotiede 26. s. 11 – 35.

Salonen, Armas: Hammurabin lait. Muinaisbabilonian kielestä suomentanut sekä johdannolla ja selityksillä varustanut Armas Salonen. Porvoo: WSOY, 1951.

Sandlund, Tom: Suomenruotsalaiset. Teoksessa Suomenruotsalaiset. Teoksessa Valkonen, Tapani & Alapuro, Risto & Alestalo, Matti & Jallinoja, Riitta & Sandlund, Tom: Suomalaiset.

Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana, 4.p., Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY, 1985. s. 271 - 290.

Santala, Lauri: Suomen Palontorjuntaliitto ry. perustettu. Palontorjunta 6 / 1967, s. 223.

Savinen, Jorma (toim.): Valtion palo-opisto 50-vuotta. Espoo: Valtion palo-opisto, 1986.

Schein, Martin: Johdanto. Teoksessa Hannikainen Lauri (toim.): Eettiset säännöt. Turku: Åbo Akademin ihmisoikeusinstituutti, 1992. s. 2 – 5.

Schmitter, Philippe C.: Still the Century of Corporatism? Teoksessa Schmitter, Philippe C. & Lehbruch, Gerhard (eds.): Trends Toward Corporatist Intermeditation. Beverly Hills – London: Sage Publications, 1979. s. 7 – 52.

Siegrist, Hannes: Professionalization as a Process: Patterns, Progression and discontinuity. Teoksessa Burrage, Michael & Torstendahl, Rolf (eds.): Professions in Theory and History; Rethinking the Study of the Professions. London – Newsbury Park – New Delhi: Sage Publications, 1990, s. 177 – 202.

Siltasaari, Tuula: Talousyksikön vastuulla keskusjärjestöjen talouden ohjaus. Pelastustieto 3 / 1993, s. 10 – 11.

Simpson, J.A. & Weiner E.S.C.: The Oxford English Dictionary. Second edition. Volume V, XII and XVI, Oxford: Clarendon Press, 1989.

Sirola, Jarmo & Tähtinen, Pekka: Suomen Palopäälystöliiton lausunto Pelastusopistosta annetusta lakiehdotuksesta. Palopää 4 / 1999, s. 16.

Sisäasiainministeriö: Pelastushallinnon koulutuskeskuksen koulutustoiminta 1980. Helsinki: Sisäasiainministeriö, 1979. Pelastusosaston julkaisuja: Julkaisu 6 / 1979.

Sisäasiainministeriön pelastusosasto: Ote pelastusalan tilastoista 27.11.1998.

Sociological Abstracts: Cambridge Scientific Abstracts. Internet Database Service [online]: Cambridge University: Cambridge, 2000 [viitattu 4.10.2000].

Sosiaalityöntekijöiden liitto: Sosiaalialan ammatillisen työn eettiset periaatteet ja toimintatavat. Helsinki: Sosiaalityöntekijöiden liitto, 1999.

SPEK:n jäsenrekisteriote 5.6.2000.

SPEK: Suomen Pelastusalan keskusjärjestön säännöt. Hyväksytty edustajakokouksessa 11.12.1998 ja vahvistettu yhdistysrekisterissä 28.2.2000.

Staatliche Feuerweherschule Regensburg: Jahresbericht 1999, [online]. Lappersdorf: Staatliche Feuerweherschule Regensburg, 2001. [viitattu 10.1.2001]. Saatavilla www-muodossa: <http://www.sfs-r.bayern.de>.

Stadga om städernes administration och upkomst i Riket; den 26. December 1619. Teoksessa Samlig af de i Storforsterdomet Finland gällande och intill år 1855 utkomme Författningar, hwilka ändra eller förklara landets allmänna lag ellet utwidga närmare bestämma föreskrifterne i de ämnen densamma omfattar. Första delen 1538 – 1799. Helsingfors, 1855.

Stenvall, Jari: Professiot, asiantuntemus ja hallinnollinen ylivalta. Teoksessa Koskinen, Ilpo ja Mykkänen, Juri (toim.): Asiantuntemuksen politiikka – professiot ja julkisvalta Suomessa. Helsinki: Yliopistopaino, 1998. s. 65 – 83.

Stenvall, Jari: Käskyläisistä toimijoiksi. Valtion keskushallinnon virkamiehistön pätevyyden arvostusten kehitys suuriruhtinaskunnan ajan alusta 2000 – luvulle. Tampere: Tampereen yliopisto, 2000. Acta Universitatis Tamperensis 759.

Streng, Adolf V. (toim.): Latalalais – suomalainen sanakirja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2. ja 5. p., 1955 ja 1997. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 196.

Suomen Kuntaliitto & valtiovarainministeriö: Julkisten palvelujen laatustrategia. Helsinki: Suomen Kuntaliitto ja valtiovarainministeriö, 1998. Julkisten palvelujen laatustrategiaprojekti 1 / 1998.

Suomen lakimiesliitto: Vuosikertomus. Helsinki: Suomen lakimiesliitto, 1999.

Suomen lääkäriliitto: Hallituksen toimintakertomus. Helsinki: Suomen lääkäriliitto, 1999.

Suomen palomiesliitto SPAL jäsenrekisteriote 20.1.1999.

Suomen Palopäällystöliitto: Suomen Palopäällystöliitto – Finlands Brandbefälsförbund 1932 – 1982. Helsinki: Suomen palopäällystöliitto, 1982.

Suomen Palopäällystöliitto: Palo- ja pelastustoimen eettiset periaatteet. Julkilausuma 22.5.1997. (Suomen Palopäällystöliitto 1997a)

Suomen Palopäällystöliitto: Palo- ja pelastustoimen käsikirja 1997. Helsinki: Suomen Palopäällystöliitto, 1997. (Suomen Palopäällystöliitto 1997b)

Suomen Palopäällystöliitto: Pelastustoimen käsikirja. Helsinki: Suomen Palopäällystöliitto, 1998.

Suomen Palopäällystöliitto: Ote jäsenrekisteristä 18.1.1999.

Suomen Palopäällystöliitto: 112 Pelastustoimen käsikirja 2000. Helsinki: Suomen Palopäällystöliitto, 2000.

Suomen Psykologiliitto: <http://www.psyli.fi>, viitattu 2.3.2000.

Suomen tilastollinen vuosikirja 1950, Uusi sarja XLVI; 1971, Uusi sarja LXVII; 1974, Uusi sarja LXX; Uusi sarja; 1976 Uusi sarja LXXII, 1982 Uusi sarja LXXVIII; 1987, vol. 82; 1991, vol. 86; 1992, vol. 87; 1996, vol.91; 1997, vol.92; 1998, vol. 93; 1999, vol. 94 ja 2000, vol. 95. Helsinki: Tilastokeskus, 1951; 1972; 1975; 1977; 1983; 1987; 1992; 1996; 1997; 1998, 1999 ja 2000.

Suomen Yleisen Palokuntaliiton Keskushallitus: Suomen vapaaehtoinen palokuntaliike 100-vuotias 1838 – 1938, osat I ja II. Helsinki: Frenckellin Kirjapaino Osakeyhtiö, 1938.

T

Tarvainen, Simo: Koulutuskysely. Helsinki: Sisäasiainministeriö, 1999. Julkaisematon viranomais selvitys.

Teollisuuden ja rakentamisen rakennetilasto 1998. Helsinki: Tilastokeskus, 2000. Teollisuus 2000:4.

Teollisuuden vuosikirja osa I. Helsinki: Tilastokeskus, 1992. Teollisuus 7 / 1992.

THW: Wir über uns, [online]. Bonn-Bad Godesberg: THW, 2001. [viitattu 11.1.2001]. Saatavilla www-muodossa: <http://www.thw.de>.

Tietoja kunnista, osa I – kunnittain. Helsinki: Suomen Kuntaliitto, 1997. Kuntatilasto 6 / 1997.

Tiihonen, Seppo: Hallintohistorian tutkimuksesta. Teoksessa Stenvall, Jari & Tiihonen, Seppo (toim.): Julkinen hallinto menneisyyden puristuksessa. Tampere: Tampereen yliopisto, 1995. Hallintotiede 1995 A 4. s. 3 – 51.

Tilastokeskus: Koulutus. Education in Finland 1991. Helsinki: Tilastokeskus, 1991. Koulutus ja tutkimus 1991:11.

Tilastokeskus – Taskutilasto – Väkiluku 1800 – 1999 [online]. Helsinki: Tilastokeskus, 2000 [viitattu 12.4.2000]. Saatavilla www-muodossa: <http://www.tilastokeskus.fi/tk/tasku/vaes1su.html>.

Tilastokeskus: Pinta-ala ja maankäyttö (Area and land use), [online]. Helsinki: Tilastokeskus, 2001. [viitattu 9.1.2001]. Saatavilla www-muodossa: <http://www.tilastokeskus.fi>.

Tolppi, Reijo: Porvarirasitteesta ammatiksi. Tulentorjunnasta pelastustoimeen. Kuopio: Pelastusopisto, 1999. Pelastusopiston julkaisuja 6 / 1999.

Toren, Nina: Semi-Professionalism and Social Work: A Theoretical Perspective. Teoksessa Etzioni, Amitai (ed.): The Semi-Professions and Their Organizations. New York: The Free Press, 1969. s. 141 – 195.

Torstendahl, Rolf: Essential properties, strategic aims and historical development: three approaches to theories of professionalism. Teoksessa Burrage, Michael & Torstendahl, Rolf (eds.): Professions in Theory and History; Rethinking the Study of the Professions. London – Newsbury Park – New Delhi: Sage Publications, 1990. s. 44 – 61.

Torvinen, V. J. : Suomen Palonsuojeluyhdistys ja Palokuntien Keskusliitto yhtyvät Suomen Palontorjuntaliitoksi. Palontorjunta 6 / 1967, s. 232 – 233 ja s. 239.

Työvoimatilasto. Helsinki: Tilastokeskus, 1991. Työmarkkinat 30 / 1991

Tähtinen, Pekka: Palopäällysteliiton julkaisutoiminnan tuotteista. Palopäällysteliiton sisäinen muistio, 15.11.2000, Helsinki.

U

UNDAC: United Nations Disaster Assessment and Co-ordination Team. Geneva: United Nations, 1994.

Uusitalo, Heikki: Palopäällystökoulutus korkeakoulutasolle. Palopää 4 / 1999, s. 34 – 36.

V

Vainio, Kimmo: Väestönsuojelu – osa julkista hallintoa. Helsinki: Sisäasiainministeriö, 1989.

Valtion palokoulun johtokunta. Johtokunnan kokouspalkkioita koskeva kirje sisäasiainministeriön tilitoimistolle. Päivätty 30.5.1958.

Valtion Palo-opiston toimintakertomus. Julkaisematon viranomais selvitys, 1970, 1974 ja 1976.

Valtion Pelastusopiston toimintakertomus. Julkaisematon viranomais selvitys, 1992 ja 1994.

Valtion pelastusoppilaitosten koulutusohjelma 1994 – 1995. Julkaisematon viranomaisohje.

Valtion virastot ja laitokset. Helsinki: Valtiovarainministeriön järjestelyosasto, 1976 ja 1982.

Valtiovarainministeriön hallinnon kehittämisosasto: Julkisen sektorin laatulinjauksia. Helsinki: Valtiovarainministeriö, 1998. Tutkimukset ja selvitykset 5 / 1998.

Vartola, Juha & af Ursin, Klaus: Hallintovirkamieskunta Suomessa. Virkamieskunta, hallinto ja yhteiskunta perusraportti. Tampere: Tampereen yliopisto, Hallintotieteiden laitos, 1987. Julkishallinnon julkaisusarja N:o 2 / 1987 A.

VEJ nr 185/1993: Vejledning om det kommunle redningsberedskabs struktur.

Virtanen, Kyösti: Yhdistynein voimin uuteen vuoteen. Palontorjunta 10 / 1992, s. 10.

Virtanen, Turo: Välineellinen virkamiespätevyys ja virkamiesten koulutus. Virkamiesten välineellistä pätevyyttä ja sen riittävyttä koskevien käsitysten suhteesta peruskoulutukseen valtion ja kuntien hallintovirkamiehillä. Tampere: Tampereen yliopisto, 1991. Julkishallinnon julkaisusarja N:o 1 / 1991 A.

Vollmer, Howard M. & Mills, Donald L.(eds.): Professionalization. Englewood Cliffs – New Jersey: Prentice-Hall, 1966.

Vuori, Paavo A.: Tampereen kaupungin palotoimi 75 vuotta. 5.7. 1898 – 5.7.1973. Tampere: Tampereen kaupunki, 1973.

W

Wahlsten, Edwin: Palokaluston kehitys 100 vuoden aikana. Teoksessa Rinne, Juhani: Turun vapaaehtoinen palokunta 1838 – 1938. Turku: Turun VPK:n hallitus, 1938. s. 151 – 176.

Weber, Max: Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der Verstehenden Soziologie. 5. painos. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1976.

Welser, Carl F.: The Volunteer Fire Service as "Deep Play". Fire Engineering, Sep 1999, Vol. 152, s. 8 – 11.

White, Ellen Emerson: Profiling Arsonists and Their Motives: An Update. Fire Engineering, March 1996, Vol. 149, s. 80 – 86. [online]

Wiarda, Howard, J.: Corporatism and Development in the Iberic-Latin World. Teoksessa Pike, Fredrick & Strich, Thomas (eds.): The New Corporatism. Notre Dame – London: University of Notre Dame Press, 1974. s. 3 – 33.

Wildawsky, Aaron: The Art and Craft of Policy Analysis. London and Basington: Macmillan Press Ltd., 1979.

Wilding, Paul: Professional Power and Social Welfare. London – Boston and Henley: Routledge & Keagan Paul, 1982.

Wilensky, Harold: The Professionalization of Everyone? The American Journal of Sociology, Vol. LXX, Number 2, 1964, s. 137 – 158.

Winqvist, Bo: Katsaus palo- ja pelastustoimen ammattien kehitykseen vuosisatojen taakse. Palontorjunta 10 / 1978, s. 544 - 546.

Y

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos: Professionaalisten ammattikuntien ja tietoisuusmuotojen kehitys Suomessa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1997 [viitattu 19.8.1997]. Saatavilla www-muodossa: <http://www.jyu.fi/~yhtfil/tutsossu.html>.

Yonder, Janice D. & Aniakudo, Patricia: 'Outsider Within' the Firehouse: Subordination and Difference in the Social Interactions of African American Women Firefighters. *Gender & Society*, Vol. 11, June 1997.

LIITE

30.9. 1998

Arvoisa palopäällikkö

Tämän kyselyn tavoitteena on selvittää, miten palopäälliköiden ammattikunta on syntynyt ja millaiseksi se on muodostunut. Kysely lähetetään kaikille kunnallisille palopäälliköille - yhteensä yli 400:lle vastaajalle.

Kyselyn tekoa ja sen raportointia valvoo dosentti Esa Konttinen Jyväskylän yliopistosta ja sen käytännön toteutuksesta vastaa HL Reijo Tolppi. Kyselyn tekemistä ovat tukeneet Suomen Palopäällystöliitto, Palosuojelun Edistämissäätiö ja Palosuojelurahasto.

Useimpiin kysymyksiin vastataan ympyröimällä jokin esitetyistä vaihtoehdoista tai valitsemalla annetusta arviointiasteikosta parhaiten mielipidettänne kuvaava kohta. Kysely sisältää myös kohtia, joihin voitte vastata omin sanoin.

Pyydämme, että lähetätte vastaukset kyselyyn **kahden viikon kuluessa (14.10.1998 mennessä)**. Vastaukset voi lähettää ilman postimerkkiä oheisessa kirjekuoressa. Kaikki vastaukset käsitellään luottamuksellisesti ja tulokset esitetään siten, että vastaajien henkilöllisyys ei käy millään lailla ilmi.

Toivomme, että tämän kyselyn tuloksena saataisiin aikaan mahdollisimman tarkka kuva palopäälliköiden työstä ja urasta ja että tuloksista olisi hyötyä niin pelastusalalla jo toimiville kuin alalle vasta hakeutuvillekin henkilöille.

Lisätietoja kyselystä antaa Reijo Tolppi (puh. 050 – 560 2580).

Kiitos vastauksestanne!

Pelastusylijohtaja

Pentti Partanen

Suomen Palopäällystöliitto
Liittohallituksen puheenjohtaja

Jarmo Sirola

3. Kuinka tärkeitä pidätte palopäällikölle ovat seuraavia tietoja, taitoja ja henkilökohtaisia ominaisuuksia?

Arviointiasteikko: 1 hyvin tärkeä, 2 melko tärkeä, 3 ei osaa sanoa, 4 melko merkityksetön, 5 merkityksetön.

Tieto / taito / ominaisuus	Hyvin tärkeä				Merkityksetön
	1	2	3	4	5
Esiintymistaito					
Hallinnon ja juridiikan tuntemus					
Rohkeus					
Kielitaito					
Tietotekniikan tuntemus					
Määrätietoisuus					
Kirjallinen ilmaisu					
Yhteistyökyky					
Auktoriteetti ja tilanteen hallinta					
Ryhmäytötaito					
Ammattialan tuntemus					
Alaisten motivointikyky					
Johtamistaito					
Joustavuus					
Tasapuolisuus					

4. Mitä muita ominaisuuksia pidätte tärkeinä hyvälle palopäällikölle ?

5. Kuinka hyvin kykenette hyödyntämään saamaanne pelastusalan koulutusta työssänne?

- 1 erittäin hyvin
- 2 melko hyvin
- 3 en osaa sanoa
- 4 melko heikosti
- 5 heikosti

6. Jos vastasitte edelliseen kysymykseen ”melko heikosti” tai ”heikosti” , perustelkaa minkä vuoksi.

7. Kaipaisitteko ammatillista lisäkoulutusta?

- 1 en
- 2 kyllä; mitä lisäkoulutusta?

8. Mitkä ovat Teidän kolme tärkeintä kunnallishallinnon sisäistä yhteistoimintatahoa?

- _____
- _____
- _____

9. Miten yhteistoiminta onnistuu kunnallishallinnon sisäisten yhteistoimintatahojen kanssa?

- 1 erittäin hyvin
- 2 melko hyvin
- 3 en osaa sanoa
- 4 melko heikosti
- 5 heikosti

Perustelkaa vastauksenne:

10. Mitkä ovat Teidän kolme tärkeintä kunnallishallinnon ulkopuolista yhteistoimintatahoa?

- _____
- _____
- _____

11. Miten yhteistoiminta onnistuu kunnallishallinnon ulkopuolisten yhteistoimintatahojen kanssa?

- 1 erittäin hyvin
- 2 melko hyvin
- 3 en osaa sanoa
- 4 melko heikosti
- 5 heikosti

Perustelkaa vastauksenne:

12. Onko teillä nykyisessä työssänne kansainvälisiä yhteyksiä ?

1 ei

2 kyllä

13. Mitkä ovat mielestänne kolme tärkeintä kanavaa, joiden kautta palopäälliköt ajavat ammatillisia etujaan ?

- _____
- _____
- _____

14. Mihin ammattiinne liittyviin järjestöihin kuulutte ?

Järjestö	Liittymisvuosi

15. Missä edellä mainituista järjestöistä toimimista pidätte hyödyllisimpinä työnne kannalta ?

16. Kuinka hyvin seuraavat palopäällikön viranhoidon kannalta keskeiset tahot ottavat huomioon ehdotuksenne ja kannanottonne?

Arviointiasteikko: 1 erittäin hyvin, 2 melko hyvin, 3 ei osaa sanoa, 4 melko vähän, 5 vähän.

Taho, johon pyritte vaikuttamaan	Erittäin hyvin				Vähän
	1	2	3	4	5
Lähin esimies					
Kunnan virkamiesjohto					
Kunnan luottamusmiehet					
Oma ammattiyhdistyksenne					
Suomen Palopäällystöliitto					
Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö					
Sisäasiainministeriön pelastusosasto					
Lääninhallituksen pelastusosasto					
Pelastusopisto					
Tiedotusvälineet					
Muu; mikä?					

17. Kuinka hyvin palopäällystö on mielestänne onnistunut ammatillisten etujensa puolustamisessa?

1 erittäin hyvin

2 melko hyvin

3 en osaa sanoa

4 melko huonosti

5 huonosti

18. Jos vastasitte edelliseen kysymykseen ”melko huonosti” tai ”huonosti” , perustelkaa minkä vuoksi.

19. Mitkä ovat mielestänne kolme tärkeintä palopäällikön työn muutospainetta tulevaisuudessa ?

- _____
- _____
- _____

Teema II: Palopäällikön ammattiura

20. Missä olette työskennelleet ennen valintaanne nykyiseen tehtäväänne ?

(Ilmoittakaa ainoastaan yli 1 v kestäneet työsuhteet, ilmoitus täysinä vuosina)

Tehtävä	Työnantaja	Työn kesto (vuotta)

21. Kuinka keskeisesti seuraavat asiat mielestänne vaikuttivat siihen, että teidät valittiin nykyiseen virkaan?

Arviointiasteikko: 1 hyvin tärkeä, 2 melko tärkeä, 3 ei osaa sanoa, 4 melko merkityksetön, 5 merkityksetön.

Valintaperuste	Hyvin tärkeä				Merkityksetön
	1	2	3	4	5
Koulutus					
Työkokemus					
Henkilösuhteet					
Poliittiset tekijät					
Sattuma					
Henkilökohtainen sopivuus					
Jokin muu; mikä?					

22. Kuinka kauan olette toimineet palopäällikkönä? _____ vuotta

Kysymykset 23 ja 24 koskevat sellaisia vastaajia, jotka ovat toimineet palopäällikkönä yli 10 vuotta! Muut vastaajat voivat siirtyä suoraan kysymykseen 25.

23. Mitkä ovat kolme tärkeintä muutosta palopäällikön työtehtävissä virkauranne aikana?

- _____
- _____
- _____

24. Kuinka seuraavien tietojen, taitojen ja henkilökohtaisten ominaisuuksien painoarvo on kehittynyt virkauranne aikana?

Arviointiasteikko: 1 merkitys korostunut selvästi, 2 merkitys korostunut jonkin verran, 3 merkitys säilynyt ennallaan, 4 merkitys vähentynyt jonkin verran, 5 merkitys vähentynyt selvästi.

Tieto / taito / ominaisuus	Merkitys korostunut selvästi		Merkitys säilynyt ennallaan		Merkitys vähentynyt selvästi
	1	2	3	4	5
Esiintymistaito					
Hallinnon ja juridiikan tuntemus					
Rohkeus					
Kielitaito					
Tietotekniikan tuntemus					
Määrätietoisuus					
Kirjallinen ilmaisu					
Yhteistyökyky					
Auktoriteetti ja tilanteen hallinta					
Ryhmätyötaito					
Ammattialan tuntemus					
Alaisten motivointikyky					
Johtamistaito					
Joustavuus					
Tasapuolisuus					
Jokin muu; mikä?					

25. Mitkä ovat kolme tärkeintä tekijää, jotka mielestänne auttavat uralla etenemisessä pelastustoimessa?

- _____
- _____
- _____

26. Oletteko harkinneet jossakin vaiheessa palopäällikkönä ollessanne siirtymistä pois pelastusalalta?

1 ei

2 kyllä; millaiset tehtävät teitä kiinnostivat / kiinnostaisivat?

Teema III: Palopäällikön ammattietiikka

27. Seuraavassa on lueteltu joukko palokuntahyveitä. Arvioikaa niiden merkitystä palopäällikölle.

Arviointiasteikko: 1 hyvin tärkeä, 2 melko tärkeä, 3 ei osaa sanoa, 4 melko merkityksetön, 5 merkityksetön.

Palokuntahyve	Tärkeä				Merki- tyksetön
	1	2	3	4	5
Laajoista valtaoikeuksista huolimatta ihmisiä kohdellaan kunnioittavasti					
Kaikkia asiakkaita kohdellaan tasapuolisesti					
Käskey voi jäädä täyttämättä vain välittömän terveydellisen vaaran, laitteiden rikkoontumisen tms. syyn vuoksi					
Lähtövalmius on jatkuva					
Annetut tehtävät hoidetaan tarkasti ja ripeästi					
Uusien ratkaisuvaihtoehtojen luominen aikaisempien epäonnistuttua					
Virka-aseman avulla ei pyritä hankkimaan siihen kuulumattomia etuja					
Hallittu riskinotto					
Suvaitsevuus ja huomaavaisuus					
Jokaista pyritään auttamaan parhaalla mahdollisella tavalla					
Halu tehdä henkilökohtaisia myönnytyksiä yhteisesti oikeana pidetyn asian vuoksi					
Palvelukseen tullaan tehtävien edellyttämässä fyysisessä ja henkisessä kunnossa					
Toiminta on ripeää eikä tehtävien suorittamisessa vitkastella					
Neuvokkuus yllättävissä tilanteissa					
Virhettä tai laiminlyöntiä ei yritetä peitellä totuudenmukaisuuden kustannuksella					
Tilanteessa toimitaan määrätietoisesti tarvittaessa omasta turvallisuudesta tinkien					

28. Mainitkaa kolme mielestänne **yleisintä** epäeettisen toiminnan muotoa palokunnissa?

- _____
- _____
- _____

29. Mainitkaa kolme mielestänne **pahinta** epäeettisen toiminnan muotoa palokunnissa?

- _____
- _____
- _____

Teema IV: Palopäällikön sosiaalinen tausta ja perhe

30. Mikä isänne on / oli ammatiltaan?

31. Millainen on / oli isänne peruskoulutus?

- 1 vähemmän kuin kansakoulu _____
- 2 kansakoulu _____
- 3 keskikoulu / kansalaiskoulu _____
- 4 ylioppilastutkinto _____

32. Onko / oliko isänne suorittanut jonkin seuraavista tutkinnoista?

(Mainitkaa vain korkein isänne suorittama tutkinto)

- 1 ammattikoulututkinto ; jos on / oli niin minkä _____
- 2 opistotutkinto; jos on / oli niin minkä _____
- 3 korkeakoulututkinto; jos on / oli niin minkä _____
- 4 ei peruskoulutuksen jälkeistä tutkintoa

33. Oliko lapsuuskotinne mielestänne

- 1 varakas
- 2 kohtalaisesti toimeentuleva
- 3 toisinaan taloudellisissa vaikeuksissa
- 4 usein taloudellisissa vaikeuksissa
- 5 en osaa sanoa

34. Mikä oli lapsuuskodissanne käytetty kieli?

- 1 suomi
- 2 ruotsi
- 3 suomi ja ruotsi
- 4 muu; mikä _____

35. Seuraavassa on kuvattu Suomen yhteiskuntaluokkia. Rengastakaa **parhaiten** lapsuuskotianne kuvaava yhteiskuntaluokka. Valitse vain yksi vaihtoehdoista 1 - 6.

N:o	Yhteiskuntaluokka	Kuvaus
1	Maanviljelijät	Maatalouden työnantajat ja tilojen omistajat
2	Työväestö	Ruumiillisen työn tekijät, maatalouden työntekijät, myymälähenkilöstö tms.
3	Pienyrittäjät	Pientyönantajat ja yksityisyrittäjät
4	Alempi keskiluokka	Alemmat toimihenkilöt yksityisellä ja julkisella sektorilla; rutiininomaiset työtehtävät
5	Ylempi keskiluokka	Ylemmät toimihenkilöt yksityisillä ja julkisella sektorilla; työtehtävät itsenäisiä
6	Yläluokka	Suurten yritysten omistajat ja johtajat sekä julkisen sektorin korkeat virkamiehet

36. Mitä puoluetta oletatte isänne kannattavan / kannattaneen?

37. Kuinka paljon lapsuusperheenne vaikutti uranvalintaanne?

- 1 hyvin paljon
- 2 melko paljon
- 3 en osaa sanoa
- 4 vähän
- 5 ei lainkaan

38. Jos vastasitte edelliseen ”hyvin paljon” tai ”melko paljon”, miten lapsuusperheenne vaikutus uravalintaanne kävi ilmi?

39. Toimiiko työikäisiä (yli 18-vuotiaita) lapsianne pelastusalalla tai opiskeleeko joku heistä parhaillaan pelastusalan ammattiin?

- 1 ei työikäisiä lapsia
- 2 ei toimi pelastusalalla / ei opiskele pelastusalaa
- 3 kyllä; missä tehtävissä / mitä tutkintoa?

Taustakysymykset:

40. Minä vuonna olette syntyneet? 19__

41. Millainen koulupohja teillä on?

1 kansakoulu

2 peruskoulu, keskikoulu tai kansalaiskoulu

3 ylioppilastutkinto

42. Mitä tutkintoja olette suorittaneet?

(Täyttäkää taulukko siten, että mainitsette ensimmäiseksi ylimmän suorittamanne tutkinnon)

Tutkinto	Suoritusvuosi

43. Mikä on kuukausipalkkanne (brutto) _____ mk

44. Mitä puoluetta äänestitte viimeisissä eduskuntavaaleissa?

1 en äänestänyt lainkaan

2 äänestin _____ puoluetta

45. Toimitteko varsinaisen virkanne lisäksi aluepalopäällikkönä?

1 en

2 kyllä

46. Kuinka monta vakituista työntekijää johtamassanne palokunnassa on?

1 päällystää _____

2 alipäällystää _____

3 miehistää _____

4 muuta henkilöstää _____

47. Kuuluuko johtamanne palokunnan toimialueeseen useampi kuin yksi kunta?

1 ei

2 kyllä; kuinka monta _____

48. Missä läänissä virkapaikkanne sijaitsee ?

1 Etelä-Suomi

2 Länsi-Suomi

3 Itä-Suomi

4 Oulun lääni

5 Lapin lääni

49. Mikä on viranhoidokuntanne asukasluku ?

- 1 **yli 30 000** asukasta
- 2 **15 000 - 30 000** asukasta
- 3 **8000 - 14 999** asukasta
- 4 **5000 - 7 999** asukasta
- 5 **3000 - 4999** asukasta
- 6 **2000 - 2999** asukasta
- 7 **alle 2000** asukasta

50. Mikä on viranhoidokuntanne palokuntamuoto?

- 1 vakinainen
- 2 puolivakinainen
- 3 sopimuspalokunta

51. Minkä lautakunnan tai muun vastaavan luottamusmieselimen alaisuuteen kuntanne palotoimi on sijoitettu?

52. Kommentteja ja vinkkejä tutkimuksen tekijälle.

Kiitos vaivannäöstä!